

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Кваліфікаційна наукова

праця на правах рукопису

БОБЕР ТЕТЯНА БОРИСІВНА

УДК 811.161.2'282.2(477.4):746.1(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**«НАЗВИ ОДЯГУ, ВЗУТТЯ ТА ПРИКРАС ІЗ
СЕРЕДНЬОНАДНІПРЯНСЬКИХ ГОВІРОК: СТРУКТУРА, ПРИНЦИПИ
НОМІНАЦІЇ, ПРОСТОРОВЕ ВАРІЮВАННЯ»**

035 – філологія

10.02.01 – українська мова

Подано на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело

Т.Б. Бобер

Науковий керівник: **Мартинова Ганна Іванівна**

доктор філологічних наук, професор

Черкаси – 2021

Бобер Т. Б. Назви одягу, взуття та прикрас із середньонаддніпрянських говірок: структура, принципи номінації, просторове варіювання. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія. Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького ; Міністерство освіти і науки України, Черкаси, 2021.

Дисертацію присвячено комплексному вивченню тематичної групи лексики одягу, взуття та прикрас із середньонаддніпрянських говірок. Обраний фрагмент побутових назв належить до найбільш давніх у мові й демонструє зміни в матеріальній культурі та традиціях мовців, що призводить до пасивізації й архаїзації лексем, заміни їх іншими, розширення чи звуження їхньої семантики. У зв'язку з цим закономірно, що дослідження тематичної групи лексики (ТГЛ) одягу, взуття та прикрас є важливим і невідкладним завданням сучасної діалектології, адже втрата навіть невеликої кількості номенів спричинює неповноту опису національної мови.

Тематична група лексики на позначення одягу, взуття та прикрас вивчена нерівномірно в усьому українському діалектному континуумі, з огляду на що в дисертації обґрунтовано теоретичні і методологічні засади її дослідження, реалізовано завдання зафіксувати за спеціально укладеним питальником та вдокладнити цей фрагмент побутової лексики із середньонаддніпрянських говірок, змодельовати структурну організацію аналізованої тематичної групи, з'ясувати її репертуар і семантику, проаналізувати динамічні процеси й просторову поведінку лексики, дати їй комплексну характеристику, ураховуючи загальноукраїнський діалектний контекст.

Лексика на позначення одягу, взуття та прикрас, засвідчена в середньонаддніпрянських говірках, репрезентує давні назви, що є частиною активної лексики, та номени, які перейшли чи переходять до пасивного словника діалектоносіїв і характерні лише для найстаршого покоління. Обрання об'єктом

вивчення назв предметів матеріальної культури зумовлене потребою засвідчити та зберегти в словнику назви одягу, взуття і прикрас, що акумулюють інформацію про традиції та духовну культуру жителів Середньої Наддніпрянщини.

У дисертаційній праці систематизовано й узагальнено наукову літературу з досліджуваної проблеми, з'ясовано підходи до аналізу словникового складу говорів у перші десятиліття XXI століття, застосовано комплексний підхід до аналізу діалектного матеріалу, що є характерною особливістю сучасних лінгвістичних студій. Дослідження лексики виконано в структурно-семантичному, історико-етимологічному, мотивологічному, лінгвогеографічному аспектах, а також подано її аналіз у динамічній проєкції. Методологічним підґрунтям вивчення лексики назв одягу, взуття та прикрас став її системний опис в ономасіологічному та семасіологічному аспектах із використанням методів структурного, зіставного, компонентного аналізу, лінгвістичного картографування.

Дослідження сучасного стану аналізованого фрагмента побутової лексики виконано на ґрунті польових записів зв'язного мовлення діалектоносіїв упродовж 2018–2019 рр. у 60 середньонаддніпрянських говірках за питальником, що розроблений з урахуванням «Програми для збирання матеріалів до Лексичного атласу української мови» Й. О. Дзендзелівського. Укладений реєстр назв одягу, взуття та прикрас нараховує близько 1500 лексем. Інформацію записано від респондентів трьох вікових категорій: перша (найчисельніша) – мовці, які народилися в першій половині XX ст. (20-ті–40-і рр.); друга – представники середнього віку, що народилися в другій половині XX ст. (від 50-х років); третя – говірконосії молодшого покоління, які народилися в кінці XX – на початку XXI ст. Таке джерельне підґрунтя дало змогу з'ясувати динамічні процеси, що призвели до пасивізації лексики у зв'язку зі зникненням чи виходом з ужитку позначуваних реалій. Зміни в семантиці назв досліджено на основі зіставлення різночасових лінгвістичних, лексикографічних та етнографічних праць.

ТГЛ одягу, взуття та прикрас, засвідчена в середньонаддніпрянських говірках, становить складну систему, у межах якої виокремлено дві тематичні групи, 11 лексико-семантичних груп (ЛСГ), 16 семантичних мікрогруп назв (СМГ), що

репрезентують семантичні ряди (СР). Структурування досліджуваної лексики виконано за диференційними ознаками (ДО) «стать носія», «вік носія», «призначення», «місце розташування на тілі». Різновиди одягу в межах складної системи виокремлено за продуктивними ДО «сезон носіння», «стать носія», «матеріал виготовлення», «особливості крою», «спосіб виготовлення», «колір», «оздоблення», «час носіння», «соціальний статус», «призначення».

Компоненти тематичних груп об'єднані гіперо-гіпонімічними відношеннями, їм властива полісемія, дериваційні, синонімічні, омонімічні зв'язки та формальна варіативність на фонетичному, акцентуаційному, словотвірному, граматичному рівнях. Системний характер лексики реалізують внутрішньотематичні зв'язки, коли назви з розгалуженою семантикою належать до кількох ЛСГ чи СМГ одночасно. Найтісніше поєднання компонентів спостережено в ЛСГ назв плечового одягу з трьома ЛСГ назв поясного одягу, назв головних уборів та назв супровідних деталей одягу. У тематичній групі назв взуття репрезентовані зв'язки між ЛСГ загальних назв взуття з ЛСГ назв літнього та міжсезонного взуття. Засвідчено міжтематичні зв'язки з групами побутової (меблі, хатні речі), ботанічної, зоологічної, сільськогосподарської й обрядової лексики.

Принципи і способи номінації назв є узагальненням типових мотиваційних ознак (МО), серед яких «матеріал», «особливості крою», «призначення реалії», «зовнішній вигляд», «спосіб виготовлення одягу», «місце виготовлення одягу», «колір», «оцінка придатності до подальшого використання», «час використання», «час чи джерело виникнення», «місце розташування на тілі людини», «особливості носіння». Основу лексики на позначення одягу, взуття та прикрас у сучасних середньонаддніпряньських говірках становлять однослівні назви. Серед продуктивних способів словотвору – суфіксальний, префіксально-суфіксальний, менш поширені – безафіксний, основоскладання та морфолого-синтаксичний (субстантивація). Окремі назви утворені внаслідок семантичної деривації через метонімічне перенесення. Різновиди одягу, взуття та прикрас здебільшого репрезентують аналітичні назви, представлені типовими структурними моделями «іменник + прикметник», «іменник + іменник», «іменник + прийменник +

іменник»; менш продуктивні – «іменник + дієприкметник», «іменник + прислівник», що свідчить про незавершеність процесу номінації, чи зрідка універби, утворені від атрибутивних словосполучень за допомогою суфіксів.

Ядро аналізованої лексики одягу, взуття та прикрас становлять назви праслов'янського походження, хоч значна частина номенів є запозиченнями з польської, німецької, голландської, італійської, французької, латинської, англійської, турецької, румунської, російської і тюркських мов.

Зафіксовано динамічні процеси в досліджуваній тематичній групі, зокрема пасивізацію й архаїзацію лексики, трансформацію її семантики (звуження чи розширення), а також заступлення назв традиційного одягу лексемами на позначення сучасних реалій чи виникнення нових, що зумовлено деактуалізацією окремих предметів матеріальної культури або входженням у побут інших.

За результатами картографування лексики одягу, взуття та прикрас представлено цей фрагмент словникового складу середньонаддніпряньського говору в усьому ареалі, визначено особливості просторової поведінки лексем на 24 лінгвістичних картах (20 лексичних і 4 семантичні). Узагальнення матеріалів регіональної лінгвогеографії стали ґрунтом для вирізнення таких типів ареальної поведінки: 1) лексеми, що поширені майже в усіх середньонаддніпряньських говірках (суцільні ареали); 2) назви одягу та взуття, відомі в більшості досліджуваних говірок (розмиті та мереживні ареали); 3) лексеми, що охоплюють три – шість говірок (невеликі замкнуті ареали); 4) назви одягу, взуття та прикрас і їхні варіанти, що функціонують лише в одній говірці і є спорадичними вкрапленнями (острівні мікроареали). Суцільні ареали засвідчують однорідність середньонаддніпряньського діалекту, репрезентують зону його поширення, удокладнюють типові особливості й підтверджують достовірність вирізнення. Розмиті і мереживні ареали архаїзованих назв одягу та прикрас, що постали внаслідок трансформації в минулому суцільних лексичних ареалів, репрезентують давність і цілісність досліджуваного говору та динаміку його лексичного складу. Невеликі замкнуті ареали формують типові для середньонаддніпряньських говірок фонетичні, словотвірні, зрідка лексичні варіанти назв, що мають суцільне

поширення. Вони слугують основою для їхнього внутрішнього поділу чи сигналізують про залишки архаїзованих лексем чи їхньої семантики. Острівні мікроареали засвідчують незначну словотвірну, фонетичну й спорадично лексичну варіативність досліджуваної лексики, що також є підґрунтям для мінімальної диференціації говору.

За результатами картографування назв одягу, взуття та прикрас вирізнено правобережні і лівобережні середньонаддніпрянські говірки, їхню північну та центральну зони, про що сигналізують окремі лексичні і фонетичні явища.

Інтерпретація лексики на позначення одягу, взуття та прикрас уможливила висновок про те, що більшість лексем, поширених у середньонаддніпрянських говірках, є загальнонародними, оскільки вони зафіксовані в діалектах південно-східного, північного та південно-західного наріч. Для частини назв засвідчено лексичні паралелі в суміжних із середньонаддніпрянськими середньонаддніпрянсько-степових, східнослобожанських, східностепових, східноподільських та середньополіських говірках. Окремі лексеми, відомі у віддалених покутських, буковинських, гуцульських та західнополіських говірках, мають у них іншу семантику та функціонують у різних регіональних фонетичних варіантах. Поширення кількох назв тільки в суміжних середньонаддніпрянсько-степових і східноподільських говірках стало ґрунтом для виокремлення вузьколокальних явищ і регіоналізмів.

Представлений матеріал може бути об'єктом подальших діалектологічних студій лексичної системи середньонаддніпрянського діалекту.

Ключові слова: назви одягу, взуття та прикрас, тематична група, лексико-семантична група, семантична мікрогрупа, семантичний ряд, середньонаддніпрянські говірки, диференційна ознака, мотиваційна ознака, картографування, ареал, мікроареал, динаміка.

Bober T.B. Names of clothes, shoes and jewelry in the mid-upper Dnipro (serednionaddniprianskiy) local slang: structure, principles of nomination, spatial variation. Qualifying research paper. Manuscript.

This thesis is for a Doctor of philosophy degree, field of knowledge 03 - The Humanities, specialty 035 - Philology. - Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytsky: Ministry of Education and Science in Ukraine. - Cherkasy, 2021.

The thesis provides a complex investigation of the thematic group of vocabulary on clothes, shoes and jewelry in **the mid-upper Dnipro (serednionaddniprianskiy) local slang**. The selected fragment of clothes names is one of the oldest in the language and demonstrates changes in the material culture and traditions of speakers, which tends to make such lexemes passive and archaic, thus replacing them by others, expanding or narrowing their semantics. In this regard, it is natural that the study of thematic vocabulary group (TVG) of clothing, footwear and jewelry is an important and urgent task of modern dialectology, as the loss of even a small number of such names leads to incomplete description of the national language.

Thematic vocabulary group (TVG) of clothing, footwear and jewelry is studied unevenly throughout the Ukrainian dialect continuum, that provides the ground for the thesis to substantiate the theoretical and methodological principles of this TVG research. The following tasks are completed: to record a specially composed questionnaire and to clarify structural organization of the analyzed thematic group, to find out TVG repertoire and semantics, to analyze the dynamic processes and spatial behavior of such vocabulary, to give a complex description of this TVG, including the all-Ukrainian dialect context.

Vocabulary for clothing, footwear and jewelry, taken from the mid-upper Dnipro local slang, represents ancient names that are a part of the active vocabulary, and names that have become or are becoming a part of the passive vocabulary of dialect speakers and are a characteristic feature only of the oldest generation. The choice of the names of objects of material culture as an object of the research is due to the need to certify and preserve the names of clothes, shoes and jewelry in the dictionary as such vocabulary accumulates information about the traditions and spiritual culture of the mid-upper Dnipro region.

In this thesis the scientific literature on the researched problem is systematized and summarized; the approaches to the analysis of vocabulary in the first decades of the XXI century are clarified; a comprehensive approach to the analysis of dialect material is applied, the latter being a characteristic feature of modern linguistic studies. The study of vocabulary is performed through structural-semantic, historical-etymological, motivational, linguistic-geographical aspects; the vocabulary analysis in its dynamic projection is provided. The methodological basis for studying the vocabulary of the names of clothes, shoes and jewelry lies in its systematic description in onomasiological and semasiological aspects using the methods of structural, comparative, component analysis, linguistic mapping.

The study of the current state of the analyzed fragment of clothes names was based on field records of connected speech of dialect speakers, carried out in 2018-2019 in 60 mid-upper Dnipro local slang. The questionnaire based on the "Program for collecting materials for the Lexical Atlas of the Ukrainian language" by Y.O. Dzendelivsky was developed for field records. The compiled register of names of clothes, shoes and jewelry comprises about 1,500 lexemes. Information was recorded from respondents of three age categories: the first (most numerous) - speakers born in the first half of the twentieth century (1920s – 1940s); the second - middle-aged people born in the second half of the twentieth century (since the 1950s); the third group is the younger generation slang speakers, who were born in the late twentieth and early twenty-first centuries. This source basis made it possible to point out the dynamic processes that made the vocabulary passive due to the disappearance or obsolescence of the signified realities. Changes in the semantics of names are studied on the basis of comparison of different linguistic, lexicographic and ethnographic works.

The thematic group of vocabulary for clothing, footwear and jewelry, taken from the mid-upper Dnipro local slang, is a complex system, within which two thematic groups are distinguished, eleven lexical-semantic groups, sixteen semantic microgroups of names, representing semantic series. The structuring of the vocabulary under study is performed on the basis of differential characteristics, such as "speaker's gender", "speaker's age", "purpose", "location on the body". Varieties of clothing within a

complex system are singled out according to such productive differential characteristics as "season to wear", "speaker's gender", "material it's made of", "features of cut", "method of manufacturing", "color", "decor", "wearing time", "social status", "purpose".

The components of thematic groups are united by hyper-hyponymic relations, they are characterized by polysemy, derivational, synonymous, homonymous connections and formal variability on the phonetic, accentual, word-forming, grammatical levels. The systemic nature of vocabulary is realized by intra-thematic connections, when names with branched semantics belong to several lexical-semantic groups or semantic microgroups at the same time. The closest combination of components was observed in the lexical-semantic groups names of shoulder garments with three lexical-semantic groups names of belt garments, names of hats and names of accompanying garments. The thematic group of shoe names represents the connections between the lexical-semantic groups of common shoe names and the lexical-semantic groups of summer and off-season shoe names. Inter-thematic connections with groups of household names (furniture, household items), botanical, zoological, agricultural and ritual vocabulary are proved.

Principles and methods of giving names are a summary of typical motivational features, including "material", "features of cut", "purpose of reality", "appearance", "method of making clothes", "place of making clothes", "color", "assessment of suitability for further use", "time of use", "time or source of origin", "location on the human body", "features of wearing". Monosyllabic names make up the basis of vocabulary to denote clothing, footwear and jewelry in modern mid-upper Dnipro local slang. Among the productive ways of word formation there are such means as suffix, prefix-suffix, less common – affix-free, basic and morphological-syntactic way (substantivizing). Some names are formed by semantic derivation due to metonymic transfer. Varieties of clothing, footwear and jewelry are mostly represented by analytical names, represented by such typical structural models as "noun + adjective", "noun + noun", "noun + preposition + noun"; less productive are the following: "noun + participle", "noun + adverb", which indicates the incompleteness of the nomination process; the rarest being the univerbs formed from attributive phrases by adding suffixes.

The core of the analyzed vocabulary of clothing, footwear and jewelry are names of Proto-Slavonic origin, although many names are borrowed from Polish, German, Dutch, Italian, French, Latin, English, Turkish, Romanian, Russian and Turkic.

Dynamic processes in the thematic group under study are recorded, in particular the process of becoming passive and archaic, transformation of its semantics (narrowing or expansion), as well as overlapping names of traditional clothes with lexemes to denote modern realities or appearing of new ones due to deactivation of other objects of material culture .

According to the results of mapping the vocabulary of clothes, shoes and jewelry, this fragment of the vocabulary of mid-upper Dnipro local slang is presented in the whole area, features of spatial behavior of lexemes on 24 linguistic maps (20 lexical and 4 semantic) are determined.

Summary of materials of regional linguistic geography gave grounds for distinguishing the following types of areal behavior: 1) lexemes, which are common in almost all mid-upper Dnipro local slang (continuous areas); 2) names of clothes and shoes, known in most of the studied regional slangs (blurred and lacy areas); 3) lexemes covering three or six regional slangs (small closed areas); 4) names of clothes, shoes and jewelry and their variants, which function in only one slang and are sporadic inclusions (island micro-areas). Solid areas prove the homogeneity of the mid-upper Dnipro local slang, represent the area of its distribution, clarify the typical features and confirm the authenticity of the distinction. The blurred and lacy areas of archaic names of clothes and ornaments, which arose as a result of the transformation of continuous lexical areas in the past, represent the antiquity and integrity of the studied dialect and the dynamics of its lexical contents. Small closed areas make up phonetic, word-forming, and sometimes lexical variants of names typical of mid-upper Dnipro local slang, which have a continuous distribution. They serve as a basis for their internal division or signal the remnants of archaic lexemes or their semantics. Island micro-areas show insignificant word-forming, phonetic and sporadic lexical variability of the studied vocabulary, which is also the basis for minimal speech differentiation.

According to the results of mapping the names of clothes, shoes and jewelry, the right-bank and left-bank mid-upper Dnipro local slang types, their northern and central zones are distinguished, that is proved by certain lexical and phonetic phenomena.

Interpretation of vocabulary to denote clothing, footwear and jewelry made it possible to conclude that most of the lexemes common in the mid-upper Dnipro local slang are national, as they are recorded in the south-eastern, northern and south-western dialects. For some of the names there exist lexical counterparts in the neighbouring steppe mid-upper Dnipro, east-slobozhanskiy, east-steppe, east-podilskiy and mid-polisskiy dialects. Some lexemes, known in remote Pokut, Bukovynian, Hutsul and Western Polish dialects, have a different semantics and function in different regional phonetic variants. The spread of several names only in the neighbouring steppe mid-upper Dnipro and east-podilskiy dialects gave the ground for singling out the narrow local phenomena and regionalisms.

The presented material can be the subject of further dialectological studies of the lexical system of the mid-upper Dnipro local slang.

Key words: names of clothes, shoes and jewelry, thematic group, lexical-semantic group, semantic microgroup, semantic series, mid-upper Dnipro local slang, differential feature, motivational feature, mapping, area, micro-area, dynamics.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ***Наукові праці у фахових виданнях України***

1. Бобер Т. Б. Лексика одягу, взуття та прикрас як об'єкт наукового вивчення. *Мовознавчий вісник* : зб. наук. праць. Черкаси, 2019. Вип. 27. С. 109–117.
2. Бобер Т. Б. Лексико-семантична група назв плечового одягу в середньонаддніпрянських говірках. *Наукові записки* : зб. наук. праць Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2019 Вип. 29. С. 71–81.
3. Бобер Т. Б. Принципи номінації лексико-семантичної групи назв чоловічих головних уборів. *Мовознавчий вісник* : зб. наук. праць. Черкаси, 2020. Вип. 28. С. 92–102.)
4. Бобер Т. Б. Назви взуття в сучасних середньонаддніпрянських говірках. *Мовознавчий вісник* : зб. наук. праць. Черкаси, 2021. Вип. 30 С. 101–111.

Наукові праці в закордонних виданнях

5. Бобер Т. Б. Назви жіночих прикрас у середньонаддніпрянських говірках. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2020. VIII (65). P. 7–12.

Наукові праці апробаційного характеру

6. Мартинова Г. І., Бобер Т. Б. Динамічні процеси на позначення одягу, взуття та прикрас із середньонаддніпрянських говірок. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи. Міждисциплінарні перспективи*. Том V. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Фундаментальні та прикладні дослідження : сучасні науково-практичні рішення і підходи. Міждисциплінарні перспективи». Баку – Банська Бистриця – Ужгород – Херсон: Посвіт, 2019. С. 364–373.
7. Бобер Т. Б. Назви жіночого поясного одягу із середньонаддніпрянських говірок. *Діалектологічні студії*. 13. Зб. наук. праць. Матеріали наукової конференції «Діалектний часопростір. Світлої пам'яті Наталі Хобзей». Львів, 2019. С. 135–148.

ЗМІСТ

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	19
ВСТУП.....	20
РОЗДІЛ 1. СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИЧНОГО СКЛАДУ ТА НОМІНАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ДІАЛЕКТНІЙ МОВІ.....	28
1.1. Науково-теоретичні засади вивчення діалектної лексики	28
1.1.1. Структурно-семантичне вивчення діалектної лексики у ХХІ ст.....	34
1.1.2. Мотивологічне вивчення діалектної лексики у ХХІ ст.....	38
1.1.3. Вивчення динамічних процесів у діалектній лексиці.....	42
1.1.4. Лінгвогеографічне вивчення діалектної лексики у ХХІ ст.....	44
1.2. Лексика на позначення одягу, взуття та прикрас як об’єкт вивчення.....	48
1.2.1. Системне вивчення лексики одягу, взуття та прикрас в українській діалектології	49
1.2.2. Стан дослідження лексики середньонаддніпрянського говору.....	56
1.3. Теоретичні та методологічні засади наукового аналізу лексики на позначення одягу, взуття та прикрас.....	59

Висновок до розділу 1.....	66
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЛЕКСИКИ НАЗВ ОДЯГУ, ВЗУТТЯ ТА ПРИКРАС У СЕРЕДНЬОНАДДНІПРЯНСЬКОМУ ДІАЛЕКТІ В ДИНАМІЧНІЙ ПРОЄКЦІЇ ТА ПРИНЦИПИ НОМІНАЦІЇ.....	68
2.1. ТГЛ назв одягу.....	70
2.1.1. ЛСГ загальних назв одягу.....	70
2.1.1.1. СМГ загальних назв одягу.....	70
2.1.1.2. СМГ назв старого одягу.....	71
2.1.1.3. СМГ назв нового одягу.....	74
2.1.2. ЛСГ назв плечового одягу.....	76
2.1.2.1. СМГ назв спіднього плечового одягу.....	77
2.1.2.2. СМГ назв верхнього плечового одягу.....	92
2.1.3. ЛСГ назв поясного одягу.....	106
2.1.3.1. СМГ назв жіночого поясного одягу.....	107
2.1.3.2. СМГ назв чоловічого поясного одягу.....	116
2.1.4. ЛСГ назв головних уборів.....	121
2.1.4.1. СМГ назв жіночих головних уборів.....	121
2.1.4.2. СМГ назв чоловічих головних уборів.....	134
2.1.5. ЛСГ назв дитячого одягу.....	143
2.1.6. ЛСГ назв супровідних деталей одягу.....	146
2.1.7. ЛСГ назв прикрас.....	153

2.1.7.1.	СМГ	назв	прикрас	голови	й	
	волосся.....					153
2.1.7.2.	СМГ	назв	прикрас	шиї	й	
	вух.....					156
2.1.7.3.	СМГ назв прикрас рук.....					163
2.2.	ТГЛ назв взуття.....					165
2.2.1.	ЛСГ загальних назв взуття.....					165
2.2.2.	ЛСГ назв літнього взуття.....					166
2.2.3.	ЛСГ назв міжсезонного взуття.....					172
2.2.3.1.	СМГ назв взуття з короткими халявками.....					173
2.2.3.2.	СМГ	назв	взуття	з	довгими	
	халявками.....					173
2.2.4.	ЛСГ назв зимового взуття.....					177
Висновок до розділу 2.....						182
РОЗДІЛ 3. АРЕАЛОГІЯ НАЗВ ОДЯГУ, ВЗУТТЯ ТА ПРИКРАС						
СЕРЕДНЬОНАДДНІПРЯНСЬКОГО ДІАЛЕКТУ.....						187
3.1	Стан лінгвогеографічного опрацювання середньонаддніпрянських					
	говірок.....					187
3.1.1.	Лінгвогеографія середньонаддніпрянського діалекту як об'єкт					
	дослідження.....					187
3.1.2.	Репрезентація назв одягу, взуття та прикрас на картах АУМ....					190
3.1.3	Межі середньонаддніпрянського діалекту в регіональних					
	лінгвогеографічних працях					193

3.2. Просторова варіативність назв одягу, взуття та прикрас у середньонаддніпрянських говірках.....	196
3.2.1. Суцільні середньонаддніпрянські ареали назв одягу, взуття та прикрас	198
3.2.2. Розмиті й мереживні середньонаддніпрянські ареали назв одягу, взуття та прикрас.....	204
3.2.3. Лексеми, що охоплюють три-шість говірок (невеликі замкнуті ареали)	207
3.2.4. Назви одягу, взуття та прикрас та їхні варіанти, що функціонують лише в одній говірці і є спорадичними вкрапленнями в досліджуваному континуумі (острівні мікроареали)	208
3.3. Інтерпретація назв одягу, взуття та прикрас у загальноукраїнському контексті.....	210
3.3.1. Поширення в діалектах української мови лексем, що утворюють у середньонаддніпрянських говірках суцільні ареали.....	211
3.3.2. Поширення в діалектах української мови лексем, що утворюють у середньонаддніпрянських говірках розмиті і мереживні ареали	218
3.3.3. Поширення в діалектах української мови лексем, що утворюють у середньонаддніпрянських говірках невеликі замкнені ареали.....	223
3.3.4. Поширення в діалектах української мови лексем, що утворюють у середньонаддніпрянських говірках острівні мікроареали	226
Висновок до розділу 3.....	230
ВИСНОВКИ.....	233

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	237
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	260
ДОДАТКИ.....	265
Додаток А Карти.....	268
Додаток Б Інтерпретація в загальноукраїнському контексті некартографованих матеріалів	292
Додаток В Індекс лексем та словосполучень.....	351

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

див. – дивися

діал. – діалектне

ДО – диференційна ознака

заст. – застаріле

к. – карта

ЛСГ – лексико-семантична група

МО – мотиваційна ознака

н. п. – населені пункти

псл. – праслов'янська

р. н. – рік народження

розм. – розмовний

рр. – роки

с. – село

ст. – століття

СМГ – семантична мікрогрупа

СР – семантичний ряд

ВСТУП

Дослідження діалектної лексики відкриває великі перспективи перед мовознавцями для вирішення багатьох проблем історії мови, лексикології, етнолінгвістики та ін. Лексико-семантична система українських говорів все ще належить до найменш вивчених рівнів української мови насамперед тому, що її досліджено нерівномірно в усьому українському діалектному континуумі.

Одним із говорів, лексичний склад якого досліджено недостатньо, є середньонаддніпрянський, що становить основу всього південно-східного наріччя, його генетичне ядро. Він охоплює центральноукраїнський ареал середньої течії Дніпра, поширений у південних районах Київської, південно-західних районах Сумської, Черкаської, Полтавської, північних районах Кіровоградської і Дніпропетровської областей; межує на півночі з середньополіським і східнополіським говорами північного наріччя, на заході – з подільським і волинським говорами південно-західного наріччя, на сході та півдні – зі слобожанським говором і степовим говорами південно-східного наріччя¹.

Середньонаддніпрянський говір як окрему діалектну одиницю виокремлювали, починаючи вже з перших класифікацій говорів української мови (М. О. Максимович, Я. Ф. Головацький, О. О. Потебня, К. П. Михальчук). Найгрунтовнішу характеристику й лінгвогеографічне окреслення цього діалекту в II половині XIX століття подано в праці К. П. Михальчука [161]. У дослідженнях I половини XX ст. знаходимо лише окремі розрізнені фіксації мовних явищ середньонаддніпрянських говірок (В. О. Богородицький [23], О. К. Дорошкевич [93], П. А. Гнедич [52], М. Г. Йогансен [108], П. П. Бузук [27], А. Ю. Кримський [123]). У середині XX століття зростає увага до центральних говірок Середньої Наддніпрянщини як таких, що стали основою української літературної мови (В. С. Ващенко [32], І. О. Варченко [28], П. С. Лисенко [127], А. Д. Очеретний [180]). Лінгвогеографічне опрацювання особливостей середньонаддніпрянського говору розпочалося в кінці 20-х XX століття (П. П. Бузук [27], П. С. Лисенко [127],

¹ У роботі використано районування Київської, Черкаської та Полтавської областей до адміністративної реформи 2020 року, оскільки основний матеріал записано в 2018–2019 рр.

І. Г. Матвіяс [153], В. С. Ващенко [33]). Найширше його діалектну систему репрезентовано в Атласі української мови, за матеріалами якого дослідники намагалися визначити межі поширення та ареали цього діалекту, подати його комплексну характеристику (Ф. Т. Жилко [97; 98], І. Г. Матвіяс [153]). У регіональних дослідженнях трьох останніх десятиліть уточнено межі середньонаддніпрянського говору [139; 215; 246], удокладнено зону його побутування та внутрішній діалектний поділ [146; 101], зокрема в дослідженні Г. І. Мартинової вперше представлено аналіз фонології й фонетики, частково лексики цієї мовно-територіальної одиниці як цілості, репрезентовано її типові риси й діалектну диференціацію.

Майже до кінця ХХ століття лексичний склад середньонаддніпрянського діалекту був представлений фрагментарно, і лише за останні три десятиліття здійснено системний і ареалогічний аналіз назв меблів, хатніх речей, посуду та кухонного начиння (Г. І. Мартинова [139]), сільського господарства (Т. М. Тищенко [215]), одягу, взуття, головних уборів і прикрас (Т. В. Щербина [245]) з метою удокладнення середньонаддніпрянсько-подільської та середньонаддніпрянсько-степової меж, характеристики мішаних і перехідних східноподільських говірок (Г. І. Мартинова [139], Г. Г. Березовська [8]), репрезентації структурних рис середньонаддніпрянського говору як цілості [145; 101]. Важливим набутком української діалектології початку ХХІ століття є опублікування збірників текстів [ГЗП; ГПК; ГЧ] та Словника середньонаддніпрянських говірок [ССГ]. Безумовно, названі праці розширили й удокладнили інформацію про середньонаддніпрянський говір, хоч водночас такий стан дослідження словникового складу середньонаддніпрянців недостатній, адже відходять у засвіти представники матеріальної та духовної традиційної культури, а отже, ми втрачаємо значний обсяг архаїзованої лексики, пов'язаної з різними сферами життя народу.

Тематична група лексики на позначення одягу, взуття та прикрас є однією з найбільш давніх у мові і демонструє зміни в традиціях та побуті мовців, що призводить до зникнення лексем, заміни їх іншими, розширення чи звуження

їхньої семантики, тому закономірно, що ці назви є об'єктом постійного зацікавлення лінгвістів.

Найбільш повно описано назви на позначення одягу, взуття та прикрас говорів північного наріччя, зокрема в працях Ф. І. Бабія, Л. Г. Пономар (західнополіський говір) [5; 187], Г. І. Гримашевич (середньополіський говір) [64]; меншою мірою південно-західного наріччя – у дослідженнях Н. І. Пашкової, М. Ж. Дерке (закарпатські говірки), О. Я. Гавадзин (покутські говірки) Г. Г. Березовської (східноподільські говірки) [182; 83; 43; 8] та південно-східного наріччя в дисертаціях Т. В. Щербини (говірки середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя) і Н. Б. Клименко (східностепові говірки) [245; 110].

Видано тематичні лексикографічні праці: «Словник назв одягу та взуття середньополіських і суміжних говірок» Г. І. Гримашевич, «Словник назв одягу та взуття у східноподільських говірках» Г. Г. Березовської. Окремі відомості про традиційне вбрання українців знаходимо в словниках, збірниках діалектних текстів, зокрема й із Середньої Наддніпрянщини [ССГ; ГЗП; ГПК; ГЧ]. Як бачимо, назви одягу, взуття та прикрас Середньої Наддніпрянщини ще не були об'єктом докладного аналізу, тому важливо представити не тільки репертуар цих одиниць, особливості їхньої семантики, поширення, а й дослідити давні назви, що дотепер належать до активної лексики середньонаддніпряньських говірок, та лексеми, що виходять на периферію мовної системи і вживані лише в мовленні людей старшого покоління, виявити ступінь їх відношення до літературного стандарту.

З огляду на такий стан дослідження назв одягу, взуття та прикрас в українському діалектному континуумі вкрай необхідне представлення та удокладнення інформації із середньонаддніпряньського говору південно-східного наріччя, що став основою формування української літературної мови.

Актуальність дослідження лексики одягу, взуття та прикрас середньонаддніпряньського діалекту зумовлена необхідністю зафіксувати й докладно описати цю частину побутової лексики, ураховуючи загальноукраїнський діалектний контекст, чого до сьогодні не було зроблено. Досі не вивчені мовні явища, які презентують національну культуру Середньої Наддніпрянщини, побут,

вірування, не з'ясовано стан збереження традиційних назв та їх динаміку. Із цього погляду тема дисертації «Назви одягу, взуття та прикрас із середньонаддніпрянських говірок: структура, принципи номінації, просторове варіювання» також є важливою й актуальною.

Підґрунтям дисертації стали польові записи автора, лексика на позначення одягу, взуття та прикрас, зібрана за питальником та вилучена з діалектних текстів, що дало змогу удокладнити структуру цієї лексико-семантичної системи, вирізнити специфіку її функціонування в досліджуваних говірках.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами. Робота репрезентує один із напрямів комплексного дослідження «Поліпарадигмальний простір сучасної лінгвоукраїністики» кафедри українського мовознавства і прикладної лінгвістики і наукового центру діалектологічних досліджень Середньої Наддніпрянщини Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (державний реєстраційний номер 0120U100867). Тему дисертації затвердила вчена рада Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (витяг із протоколу № 2 від 25 жовтня 2018 року) та схвалила Наукова координаційна рада «Українська мова» Інституту української мови НАН України (витяг із протоколу № 83 від 28 лютого 2019 року).

Мета дослідження – комплексна структурно-семантична характеристика назв одягу, взуття та прикрас, з'ясування номінативних і динамічних процесів та просторової поведінки одиниць цієї тематичної групи лексики в середньонаддніпрянському діалекті.

Для досягнення поставленої мети треба розв'язати такі **дослідницькі завдання:**

- 1) за спеціально розробленим питальником здійснити польове обстеження середньонаддніпрянських говірок, виявити й зафіксувати назви одягу, взуття та прикрас;
- 2) змоделювати та дослідити склад, семантичну структуру побутової лексики одягу досліджуваного ареалу;

- 3) виявити мотиваційні ознаки назв досліджуваної лексики, висвітливши за потреби їхнє походження;
- 4) з'ясувати специфіку номінативних процесів у цьому фрагменті лексичного складу середньонаддніпрянських говірок, виявити статичні й динамічні компоненти;
- 5) дослідити географію зафіксованих мовних одиниць у межах обстеженого континууму;
- 6) з'ясувати просторову поведінку виявлених назв одягу, взуття та прикрас і внутрішню диференціацію середньонаддніпрянського діалекту;
- 7) виявити зв'язки з відповідними мовними явищами в інших діалектах української мови;
- 8) визначити вплив середньонаддніпрянського говору на кодифікацію лексичного складу літературної мови.

Об'єкт наукового пошуку – лексика на позначення одягу, взуття та прикрас, засвідчена в середньонаддніпрянських говірках.

Предмет дослідження – склад, семантична структура, номінативні й семантичні процеси, динаміка та просторова варіативність лексики на позначення одягу, взуття та прикрас у середньонаддніпрянському ареалі.

Матеріалом дослідження слугувала джерельна база, що охоплює власні польові записи (у текстовому вигляді та фонозаписи), здійснені автором упродовж 2018–2019 рр. у 60 середньонаддніпрянських говірках за питальником, який було розроблено з урахуванням «Програми для збирання матеріалів до Лексичного атласу української мови» Й. О. Дзендзелівського [89, с. 191–198]. Також використано діалектні тексти початку ХХІ ст., лексикографічні й етнографічні матеріали та дескриптивні діалектологічні праці.

Основні методи дослідження – описовий (для інвентаризації, систематизації та інтерпретації зафіксованого матеріалу), моделювання (для створення питальника, представлення структурної організації лексики одягу, взуття та прикрас та семантичного варіювання), компонентного аналізу (для структурування лексичного значення слова й визначення мінімальних семантичних складників

(сем), виявлення словотвірної будови компонентів СМГ), зіставний (для встановлення спільних і відмінних рис між досліджуваними говірками та порівняння різночасових свідчень, щоб визначити динаміку компонентів досліджуваної тематичної групи лексики), структурний (для з'ясування будови мовних одиниць), контекстуального аналізу (для кваліфікації належності лексем до тематичної групи назв одягу, взуття та прикрас, уточнення їхньої семантики), лінгвогеографічний (для створення лінгвістичних карт і з'ясування тенденцій поширення досліджуваної лексики). Для збирання діалектного матеріалу застосовано експедиційний і анкетний методи, а для репрезентації кількісних показників – методику кількісних підрахунків.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній уперше системно описано лексику на позначення одягу, взуття та прикрас, засвідчену в середньонаддніпрянському говорі як цілісній мовно-територіальній одиниці, проаналізовано номінативні процеси, мотиви номінації, динаміку в цій групі лексики, поглиблено ареалогію окремого сегмента лексичного складу української мови унаслідок картографування архаїзованої лексики та визначення особливостей її просторового варіювання. Новим постало укладання джерельної бази, що охоплює лексичні матеріали (тексти) з досліджуваної тематичної групи, записані в 60 середньонаддніпрянських говірках.

Теоретичне значення дисертації полягає в поглибленні теорії діалектотворення, простеженні закономірностей номінації в діалектному мовленні, визначенні тенденцій просторового варіювання архаїзованої лексики. Отримані результати збагачують відомості про середньонаддніпрянський діалект та поглиблюють теоретичні положення про специфіку протікання динамічних процесів в пасивізованій лексиці, її репертуарі й семантичній структурі.

Практичне значення дисертаційної праці полягає у фіксації в говірках та введенні в науковий обіг нового лексичного матеріалу в його часовому та просторовому вияві, що можна використати для подальших діалектологічних, ономазіологічних, етнолінгвістичних досліджень, укладання регіональних словників та регіональних атласів, уточнення свідчень «Атласу української мови»; у

лінгводидактиці вищої школи для поглиблення лекційних курсів з української діалектології, сучасної української літературної мови, спецкурсів і спецсемініарів із діалектології, етнографії, етнолінгвістики.

Апробація результатів дослідження. Концепцію та результати дослідження обговорено на фахових семінарах кафедри українського мовознавства та прикладної лінгвістики Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Основні положення дисертації представлено в доповідях на 12 наукових конференціях, зокрема на 7 міжнародних: «Лінгвалізація світу» (Черкаси, 2018; 2020), «Слов'янські діалекти в синхронії та діахронії» (Київ, 2019) «Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення та підходи» (Баку – Банська Бистриця – Ужгород – Херсон, 2019), «Актуальні проблеми науки і освіти» (Будапешт, 2020), «Про Україну у Вроцлавському університеті» (Вроцлав, Польща, 2020) (дистанційно) «Міжкультурні комунікації в галузі освіти» (Хмельницький, 2021) (дистанційно), 5 всеукраїнських: «Евристичний потенціал українських діалектів у сучасній лінгвософії» (Київ, 2019), «Діалектний часопростір. Світлої пам'яті Наталі Хобзей» (Львів, 2019) «Співвідношення семантики і структури в системі мовних одиниць» (Полтава, 2020), «Діалектологічна майстерня» на тему "Діалектний текст: від звучання й записування до інтерпритації" (Київ, 2021) (дистанційно), «Україністика Черкащини: здобутки і перспективи» (Черкаси, 2021) (дистанційно).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційної роботи опубліковано в 7 статтях, із-поміж яких 4 – у наукових фахових виданнях України, 1 стаття в закордонному науковому виданні, 1 – у співавторстві, де автору належать ідея та її розв'язання, 1 публікація – у збірнику наукових праць.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотацій двома мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної наукової літератури (260 позицій), переліку джерел (49 позицій), умовних скорочень, переліку населених пунктів та додатків: Додаток А. Карти (24 карти); Додаток Б. Інтерпретації в загальноукраїнському контексті некартографованих матеріалів;

Додаток В. Індекс лексем та словосполучень (1500 одиниць). Загальний обсяг дисертації становить 376 с., обсяг основного тексту – 236 с.

РОЗДІЛ 1

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИЧНОГО СКЛАДУ ТА НОМІНАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ДІАЛЕКТНІЙ МОВІ

1.1. Науково-теоретичні засади вивчення діалектної лексики

Початок ХХІ століття позначений стрімким розвитком науки і техніки. Цифрові технології, інформатизація суспільної і побутової сфер життя в умовах сьогодення неминуче передбачають перебудову свідомості та переосмислення світу, що відображено в мові. Найбільш чутливим до змін є її лексичний рівень, адже лексика розвивається постійно і безперервно, а в періоди трансформацій суспільства кількісні та якісні зміни найпомітніші. Дослідження діалектної лексики не втрачає актуальності від II половини ХІХ століття, коли було закладено основні принципи вивчення діалектів та окреслено територіальні межі українських наріч в етнографічних та мовознавчих розвідках О. Ф. Шафонського [236], Я. Ф. Головацького [53; 54], О. О. Потебні [191], М. О. Максимовича [135; 136; 137], К. П. Михальчука [160; 161] та ін.

Дослідники народної мови прагнули представити її багатства у вигляді невеликих словників, доданих до лінгвістичних чи етнографічних праць або опублікованих у періодичних виданнях. Початки діалектної лексикографії закладено в найдавніших працях: Лаврентія Зизанія (1596 р.), Памви Беринди (1627 р.), П. П. Житецького (1888 р.), словнику до «Енеїди» І. П. Котляревського (1798 р.). Одним із перших досліджень народної мови є «Слова и выражения Остерскаго уѣзда», напечатанная въ 1851, 1853 и 1854 гг. въ "Черниговскихъ губернскихъ вѣдомостяхъ" [77, с. 7–10]. Подібні праці з'являються пізніше – «въ «Основѣ»: «Мѣста жительства и мѣстныя названія русиновъ въ настоящее время» (1861, I), «О дѣтскомъ языкѣ» (со словарикомъ — 1861, VIII), «Чабанський словарь» Кухаренка (1862, V), слова изъ бирючинскаго у. (1862, VIII) и пр. Затѣмъ въ первомъ томѣ «Записокъ Юго-Западнаго Отдѣла Р. Географическаго Общества» помѣщенъ «Опытъ словаря народныхъ названій растений» А. С. Роговича и

«Списокъ растений» Ө. К. Волкова, которые дають украинскіе переводы почти для тысячи латинскихъ названій. Наконецъ въ VII т. извѣстныхъ «Трудовъ» Чубинскаго появились (1877) собранные по особой программѣ діалектологическіе матеріалы, на основаніи которыхъ К. П. Михальчукомъ написана его важная работа о нарѣчіяхъ, поднарѣчіяхъ и говорахъ украинскаго языка» [77, с. 10–30]. Из лінгвістичного джерела відомо, що значну кількість матеріалів народної мови подано наприкінці ХІХ століття на сторінках журналу «Кіевская Старина», низці видань Галичини, у працях М. В. Закревського, М. М. Левченка, Ф. М. Пискунова, К. В. Шейковскаго, а також у «Словарі української мови» Б. Д. Грінченка [77].

Як зазначає М. П. Кочерган, ідеї системності вивчення мови виникли в порівняльно-історичному мовознавстві ХІХ століття. Швейцарський дослідник Ф. де Сосюр, засновник структуралізму, розглядав мову як систему знаків, що «виражають ідеї, а тому її можна порівняти з письмом, з азбукою для глухонімих, з символічними обрядами, з формами ввічливості, з воєнними сигналами тощо» [118, с. 169]. Поняття системи мови ґрунтоване на взаємозалежності її елементів, а системні відношення не є чимось зовнішнім для окремих компонентів системи, а входять у ті елементи, даючи їм якісну характеристику. Нерідко відмінність системних відношень є єдиною основою розрізнення й самих елементів [118, с. 207].

За твердженням О. О. Селіванової, французький мовознавець Антуан Мейе, представник соціологічного напрямку мовознавства, розглядав мову насамперед як засіб спілкування й діяльності людини в соціумі у зв'язку із її суспільним статусом і роллю. Дослідники цього напрямку пояснювали причини мовних змін й еволюцію мов соціальними чинниками, зокрема диференціацію мов – розселенням народів, уніфікацію – війнами, еволюцію мови – ускладненням соціальних відносин, звукові зміни – прагматичними потребами суспільства як зручністю вимови. Представники соціологічного напрямку мовознавства досліджували роль мови в суспільстві, функціональне розшарування мови, зв'язок мови й культури, функціонування мови в різних соціальних ситуаціях, зв'язок мови, суспільства й особистості [200, с. 570].

М. П. Кочерган зазначає, що І. Бодуену де Куртене, який першим розробив теорію фонем, належить виділення системних одиниць мови. [118, с. 221]. Мовознавець доводив думку, що сутність мови полягає в мовній діяльності, тому необхідно звертати увагу на живу мову.

Особливу роль в обґрунтуванні системного підходу до вивчення мови відіграли праці О. О. Потебні, представника психологічного напрямку в слов'янському мовознавстві. Він розглядав мову в контексті культури, вказав на взаємозв'язок мови і мислення. Йому належить ідея мови як вияву «народного мислення». Учений ґрунтовно опрацював теорію слова як у плані форми, так і в аспекті змісту (теорія внутрішньої форми слова) [192].

Основи вивчення лексики розвинуто й поглиблено в наукових працях II половини ХХ століття – В. В. Виноградова (обґрунтував тісний зв'язок словотвору з граматику, лексикологією, розвинув теорію типів значень слова і фразеологічних одиниць) [36; 37], Р. О. Будагова (удокладнив теорію співвідношення мови і мислення, мови і суспільства, мови і культури, досліджував соціолінгвістичні та методологічні проблеми розвитку мови) [26], Ф. П. Філіна (працював над проблемами історії мови, лексикології та лексикографії) [224; 225], М. М. Покровського (розвинув теорію системності лексики, вказав на зв'язок між словами в процесі їхнього семантичного розвитку) [185], О. М. Трубачова (розвинув етимологічний напрям дослідження мови) [221], А. А. Уфимцевої (вивчала слово в лексико-семантичній системі мови, особливості лексичної номінації, застосувала семіологічний підхід до вивчення лексики) [222; 223], Ф. П. Сорокалетова (досліджував семантичні процеси на матеріалі діалектної лексики, поглибив теоретичні засади лексикографії) [205], М. І. Толстого (розвинув етнолінгвістичний напрям дослідження мови) [218; 219], Д. М. Шмельова (поглибив теорію семантичного аналізу лексики, працював над проблемами лексикології) [239–241], Л. В. Щерби (розвинув теоретичне підґрунтя фонології, психолінгвістики, лексикографії, запропонував оригінальну концепцію мови і мовлення, увів поняття лінгвістичного експерименту і мовного матеріалу) [243], О. М. Мораховської (працювала над дослідженням діалектної лексики, окреслила

лексикографічний, структурний, соціолінгвістичний та лінгвогеографічний підходи до її аналізу) [163], М. В. Никончука (поглибив царину діалектної лінгвогеографії) [168–173], О. Й. Блінової (розвинула мотивологічний напрям дослідження діалектної лексики) [15], Й. О. Дзендзелівського (розробив теорію і практику регіональних лінгвістичних атласів, розвинув методику картографування, уклав один з перших регіональних атласів української мови) [84–88].

Принцип системного дослідження лексики за тематичними групами у вітчизняному мовознавстві утверджували з кінця 60-х років ХХ ст., а здобутки його впровадження упродовж 20 років створили умови для того, щоб, за висловом Л. В. Рябець, відбувся перехід від фрагментарності вивчення діалектних явищ у протиставленні літературна мова : діалект до системності щодо їх фіксації, опису й аналізу [112, с. 98]. П. Ю. Гриценко узагальнив спроби системного опису діалектної лексики в слов'янському мовознавстві середини 80-х років ХХ століття, підсумувавши, що «за методикою, прийомами опрацювання та широтою охоплення матеріалу, конкретними висновками» праці Р. Г. Піотровського, В. С. Сорболе, В. К. Павела, Г. П. Клепікової, М. І. Толстого, М. В. Никончука, Ф. Д. Климчука, Л. Т. Вигонної, І. І. Лучиця-Федорця, В. Радевої та ін. різняться, але водночас для них характерні спільні «принципи дослідження цілісних фрагментів системи, діалектного слова як елемента системи ...» [68, с. 11]. Ґрунтуючись на запропонованих засадах репрезентації та інтерпретації матеріалу, П. Ю. Гриценко розвинув їх для подальшого моделювання системи діалектної лексики. Дослідник акцентував увагу на необхідності вивчення діалектних явищ як багатограних і водночас цілісних об'єктів та розробив принципи і конкретні зразки моделювання лексико-семантичної системи говірок [68].

Вироблені основи стали ґрунтом для утвердження в українській діалектології кінця ХХ століття системного підходу до вивчення лексики говорів, адже структурно-семантичний аналіз ТГЛ, запропонований у працях К. П. Германа [48], Г. Л. Аркушина [2; 3], К. Д. Глуховцевої [51], Г. І. Мартинової [145], М. В. Бігусяка [11], Н. В. Хобзей [233], Л. Д. Фроляк [227] та ін., уможлилював дослідження

складу і структурної організації тематичних груп як сегментів цілісної лексичної системи, їх моделювання та визначення специфіки.

Як зазначає О. О. Селіванова, «вагомим внеском до системного розгляду мови стали численні структурні методики аналізу мовних структур (компонентного, дистрибутивного аналізу, опозиційного та трансформаційного методу, методик комутації й аналізу за безпосередніми складниками, моделювання семантичних полів тощо» [200, с. 552–553].

Активізація досліджень лексичного складу говірок постала виразною тенденцією розвитку української діалектології в перші десятиліття ХХІ століття, що насамперед зумовлено прагненням записати і зберегти для нащадків номінації, пов'язані з традиційною матеріальною і духовною культурою говірконосіїв, а також максимально повно описати репертуар одиниць різних ТГЛ, доцільно структурувати їх, виявити системні зв'язки між компонентами, дослідити семантику лексем, охарактеризувати мовні процеси в лексико-семантичній системі.

У дисертаційних працях останніх двох десятиліть зусилля дослідників об'єднані довкола системного вивчення низки тематичних груп лексики, зокрема **ботанічної** – Р. С. Омельковець (західнополіський говір) [178], М. В. Поїстогова (східнополіські говірки) [183], А. О. Скорофатова (східнослобожанські говірки) [203], І. В. Гороф'янюк (центральноподільські говірки) [60], М. М. Ткачук (говірки чорнобильської зони) [216], Т. П. Кукса (говірки Криму) [124], О. А. Дакі (говірки межиріччя Дністра і Дунаю) [81], **зоологічної** – Т. М. Тищенко (східноподільські говірки) [215], Я. О. Литвиненко (орнітоніми в східнополіських говірках) [130]; **побутової**, а саме: назви їжі і напоїв – Е. Д. Гоца (карпатські говори) [61], Н. Г. Загнітко (східностепові говірки Донеччини) [102], назви побуту – О. І. Новіцька (наддністрянські говірки) [175], Л. М. Борис (буковинські говірки) [25], В. П. Різник (говірки надсянсько-наддністрянського суміжжя) [193], О. П. Оскірко (східноподільські говірки) [179], назви посуду – М. О. Волошинова (східнослобожанські говірки) [41], назви одягу, взуття та прикрас – Н. Б. Клименко (східностепові говірки) [110], Т. В. Щербина (говірки середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя) [245], Г. І. Гримашевич (середньополіські говірки) [62],

Г. Г. Березовська (східноподільські говірки) [8], О. Я. Гавадзин (говірки Покуття) [43]; **народних промислів** – А. М. Мединський (подільські говірки) [155], Г. П. Краєвська (центральні говірки Поділля) [119], Ю. В. Абрамян (східнослобожанські говірки) [1], М. С. Кушмет (східностепові говірки) [125], Н. А. Жуган (середньонаддніпрянські говірки) [101]; **народної географічної термінології** – І. М. Потапчук (західноподільські говірки) [190], С. В. Шийка (говірки Ровенщини) [237], О. В. Слободян (східнослобожанські говірки) [204], І. В. Задорожня (лівобережні середньонаддніпрянські говірки) [103]; **обрядової** – І. В. Магрицька (східнослобожанські говірки) [133], Н. В. Хібеба (бойківські говірки) [231], Т. М. Тищенко (східноподільські говірки) [215], О. А. Жвава (говірки подільсько-буковинсько-наддністрянського суміжжя) [94], Ю. М. Руснак (буковинські говірки) [196], Л. М. Хомчак (надсянські говірки) [234]; **народної медицини** – О. М. Вікторіна (степові говірки Дніпро-Бузького межиріччя) [38]; назви хвороб – О. С. Стрижаківська (буковинські говірки) [210]; **мисливської** – Г. І. Гецько (говірки Закарпаття) [49]; **пастушої** – Т. О. Ястремська (гуцульські говірки) [250]; **ентомологічної** – Л. М. Шуст (західнополіські говірки) [242], **будівництва** – Л. М. Тищенко (південнослобожанські говірки) [213], Л. Б. Поліщук (східноподільські говірки) [186], а також **лексикону «дитячого спілкування»** – М. М. Асаула (говірки Центральної Слобожанщини) [4] та **на позначення рис людини** – В. В. Леснова (східнослобожанські говірки) [126], В. О. Дворянкін (східностепові говірки) [82], Л. Я. Колеснік (покутсько-буковинські говірки) [115] та ін. Різномасштабному дослідженню лексики різних наріч в останні два десятиліття присвячено монографічні праці К. Д. Глуховцевої [50], А. О. Скорофатової [202], Т. О. Щербини [244], Н. О. Руснак [195], І. В. Гороф'янюк [56], Л. Р. Сердега [201], І. В. Сабодаша [198], М. М. Ткачук [217], Т. О. Ястремської [251] та ін.

Докладний аналіз праць зазначеного періоду дає підстави вирізнити спроби системного аналізу лексики в синхронії та діахронії, в загальноукраїнському та загальнослов'янському контекстах. Діалектологи застосовують різні підходи до опису й аналізу діалектного матеріалу: структурно-семантичний, історико-етимологічний, мотивологічний, а також вивчення просторового варіювання і

динамічних процесів. Комплексні дослідження тематичних груп лексики містять різні компоненти мовознавчого аналізу в межах однієї наукової розвідки. Членування лексичної системи мови в працях науковців позначають різні терміни: тематичні групи (В. І. Кодухов [113], О. М. Мораховська [164]), тематичні й семантичні поля (В. В. Виноградов [36], Л. В. Щерба [243], М. Г. Долгих [91]), лексико-семантичні поля (Ф. Т. Жилко [95], Л. М. Васильєв [30], З. Д. Попова [189]), лексико-тематичні групи (П. Ю. Гриценко [68], Д. М. Шмельов [240]), лексико-семантичні групи (А. А. Уфимцева [223], Ф. П. Філін [225]), мікрогрупи (М. І. Толстой [219]), мікрополя (А. В. Бондарко [24]). На думку науковців, тематичні групи лексики (далі ТГЛ) об'єднані одним спільним родовим поняттям і можуть містити слова різних частин мови. Ці компоненти згруповані в лексико-семантичні групи (ЛСГ) за наявності спільних значенневих елементів – сем. Семантичні підгрупи та мікрогрупи лексики (СМГ) дослідники виокремлюють на підставі диференційних ознак (ДО), характерних тій чи тій групі лексики. У межах СМГ вирізняють семантичні ряди.

Отже, системний принцип вивчення діалектної лексики за тематичними групами, започаткований у працях науковців у ХХ столітті, не втрачає актуальності й у сучасних дослідженнях. Характерною особливістю мовознавчих студій ХХІ століття є застосування комплексного підходу до аналізу діалектного матеріалу, який передбачає структурно-семантичний, історико-етимологічний, мотивологічний, лінгвогеографічний аспекти, а також вивчення лексики в динамічній проєкції.

1.1.1. Структурно-семантичне вивчення діалектної лексики у ХХІ ст.

У перші десятиліття ХХІ століття українську діалектологію поповнила низка праць із різних говорів трьох наріч української мови, у яких представлено структурно-семантичний, мотивологічний та лінгвогеографічний аспекти аналізу діалектної лексики, а також її аналіз у динамічній проєкції. О. В. Верховод змодельувала структуру номінації явищ живої природи в східнословобожанських

говірках й описала внутрішню організацію досліджуваної тематичної групи лексики за кількома мікропарадигмами, вичленуваними на підставі реалізації окремих ДО, основних і додаткових [35, с. 7]. О. М. Вікторіна виконала лексико-семантичний аналіз лексики народної медицини та лікувальної магії, засвідченої в степових говірках Дніпро-Бузького межиріччя. Вона розподілила зібраний матеріал на 36 лексико-семантичних груп із подальшим вирізненням підгруп, особливістю яких є досить поширене явище синонімії [38]. У дисертаційній праці Г. П. Краєвської, де представлено аналіз народної виробничої термінології центральних говірок Поділля, зосереджено увагу на визначенні сутності термінів: тематична група лексики (ТГЛ) – це об'єднання лексем на основі спільності, близькості означуваних словами предметів та явищ; лексико-семантична група (ЛСГ) – це об'єднання лексем на основі семантичних зв'язків. Дослідниця зауважує, що між ТГЛ і ЛСГ відсутній чіткий поділ. У межах ЛСГ вирізняють семантичні підгрупи. Аналізуючи зазначену тематичну групу лексики, вона розглядає її як системно-структурне утворення. Найменшою одиницею семантичної структури є сема, виокремлювана за допомогою диференційної ознаки, за якою протиставлені семи-опозити; семема об'єднує семи-опозити на основі спільного компонента семантичної структури. Г. П. Краєвська акцентує увагу на тому, що окремим ЛСГ притаманна складна ієрархічна будова; низка назв (гіпоніми) об'єднана загальною назвою (гіперонімом), що зумовлює появу між номінативними одиницями гіперо-гіпонімічних зв'язків. Інші терміни диференційовані без родової назви, що формує гіпо-гіпонімічні відношення. Важливими для характеристики системності лексики є синонімічні та дихотомічні відношення, які структурують ТГЛ загалом та окремі ЛСГ [119, с. 4].

І. В. Гороф'янюк змодельовала систему флорономенів центральноподільських говірок як ієрархічне утворення елементів, об'єднаних внутрішньомовними та позамовними зв'язками. На підставі співвіднесеності флоролексем із позамовною дійсністю та іманентних зв'язків між словами, науковиця виокремила в межах ЛСГ лексико-семантичні парадигми, які об'єднують слова за спільним значенням,

диференційними ознаками, належністю до однієї ідеографічної сфери, за спільними принципами та засобами номінації [60, с. 5].

Ю. М. Руснак за модель системного опису лексики родинних обрядів у буковинському діалекті обрала лексико-тематичну сітку, структурною одиницею якої є лексико-тематична група, яку формують номінативні ряди, а до їхнього складу належать однослівні, сполученнєві та реченнєві описові назви [196, с. 3].

Структурно-семантичний підхід спостерігаємо і в дослідженнях II десятиліття XXI століття. Так, Л. М. Хомчак вирізняла в складі тематичної групи весільної лексики надсянських говірок дві лексико-семантичні групи, а в їхніх межах семантичні підгрупи, семантичні мікрогрупи, семантичні ряди та семантичні мікроряди [234]. Т. П. Кукса, описуючи назви сільськогосподарських рослин в українських говірках Криму, застосувала дещо іншу модель логіко-предметного членування матеріалу, використавши поняття тематичне поле, що містить лексико-семантичні поля, у складі яких за ДО вирізняє лексико-семантичні групи, мікрогрупи і мікропарадигми; основою останніх є парадигматичні відношення компонентів. Лексико-семантичні групи утворюють назви за типовими ДО [124, с. 17]. М. С. Кушмет провадила структурно-семантичний аналіз сільськогосподарської лексики українських східностепових говірок. У межах тематичної групи дослідниця окреслила лексико-семантичні групи, компоненти яких протиставлені за низкою ДО [125, с. 14]. Л. М. Борис змодельовала структуру лексики їжі та напоїв у буковинських говірках, виокремивши лексико-тематичні групи, тематичні мікрогрупи, номінативні ряди, що становлять розгалужену мікросистему, ускладнену синтагматичними, парадигматичними та епідигматичними зв'язками [25, с. 5]. Дослідниця застосувала метод компонентного аналізу з метою структурування лексичного значення слова та визначення мінімальних семантичних складників – сем. Л. М. Борис зауважує про те, що структурна організація ТГЛ ґрунтована на спільності диференційних ознак лексичної парадигми, об'єднаних нульовими, привативними чи еквіполентними опозиціями, для яких характерний семантичний синкретизм [25, с. 6]. Завдяки методиці дистрибутивного аналізу вона вирізняла поняття «номінативне

мікрополе» – сукупність мовних одиниць із базовим кулінарним терміном на ґрунті родо-видових відношень [25, с. 6]. Вивчення назв традиційного будівництва в східноpodільських говірках дало підстави Л. Б. Поліщук стверджувати про те, що до структури цієї ТГЛ належить багато лексико-семантичних груп, які розпадаються на мікрогрупи [186]. Такий принцип застосував і О. П. Оскирко, моделюючи назви їжі та напоїв у східноpodільських говірках [179]. Я. О. Литвиненко, аналізуючи тематичну групу орнітолексики східноpodільського діалекту, представила ієрархічну модель її організації як відносно цілісне утворення, що об'єднує лексико-семантичні групи, лексико-семантичні підгрупи, лексико-семантичні мікрогрупи, лексико-семантичні ряди та лексико-семантичні мікроряди [130, с. 6]. І. В. Задорожня на матеріалі географічної лексики лівобережних середньонаддніпрянських говірок представила її склад та варіювання семантичної структури. Дослідниця довела, що географічна лексика становить складну систему, якій притаманна чітка ієрархія і організація усіх компонентів, об'єднаних за схемою: тематична група лексики, лексико-семантична група, семантична мікрогрупа, семантичний ряд, семантичний мікроряд. Компоненти системи з'ютовано за релевантними ознаками й спільними семантичними рисами. У ході дослідження з'ясовано також походження назв, способи мотивації і номінації лексичного складу, а також просторову поведінку [103].

Т. О. Ястремська запропонувала авторську концепцію лексико-семантичного моделювання українського діалектного континууму, що, на думку дослідниці, дає змогу «репрезентувати відношення діалектних явищ від гносеологічної інваріантної моделі до онтологічного реального стану діалектів», представити «фрагмент діалектної картини світу українців» [249, с. 690, 693]. Використавши розроблену методичку, дослідниця змодельовала в загальноукраїнському контексті номінативні й семантичні поля концептів *ВЕРХ/НИЗ* та запропонувала їхню лексико-семантичну інтерпретацію.

Як бачимо, структуруючи тематичні групи лексики, дослідники прагнули якомога повніше представити репертуар одиниць, змодельовати їхню ієрархію,

проаналізувати спільні й диференційні ознаки, виявити системний характер одиниць кожного фрагмента лексико-семантичного складу діалектів.

1.1.2. Мотивологічне вивчення діалектної лексики у XXI ст.

Дослідження номінаційних процесів у говірках потребує заглиблення в теорію номінації, з'ясування її типів, аналіз мотиваційних моделей і способів номінації. Мотивологічний аспект аналізу діалектної лексики представлено в низці наукових праць останніх двох десятиліть. М. В. Поїстогова на матеріалі ботанічної лексики східнополіських говірок дослідила характер мотивації номінативних одиниць, зокрема лексичну і структурну мотивованість похідних флорономенів [183]. Дослідниця, моделюючи склад похідних флорономенів східнополіського діалекту, представила аналіз джерел формування зазначених назв, їхні мотиваційні зв'язки, виявила типи мотиваційних моделей, мотиваційні ознаки та ступінь їх продуктивності, визначила основні способи номінації. Вивчення мотивації номінативних одиниць діалектної мови, на думку М. В. Поїстогової, сприяє моделюванню мовної картини світу діалектоносіїв [184, с. 6]. У дисертаційній праці авторка розглянула мотивологію як напрям дослідження діалектної лексики, а опис флорономенів провадить за такою методикою: наведення базової одиниці; встановлення мотиву номінації, визначення моделі, у якій реалізовано цей мотив номінації; за потреби подано коментарі діалектоносіїв, у яких розкрито мотиваційний зв'язок чи причини вибору МО; наведено деякі статистичні свідчення, зокрема кількість номінативних одиниць аналізованої групи, кількість дериватів від кожної основи, кількість населених пунктів, у яких виявлено мотиваційну ознаку чи модель мотивації [184, с. 7]. Дослідниця класифікувала назви рослин на немотивовані, мономотивовані та полімотивовані, виявила, що найпродуктивніша однослівна номінація, а поширеним способом творення похідних флорономенів є семантична деривація. Серед засвідчених номінацій продуктивні полікомпонентні назви (атрибутивні словосполучення, пропозитивні номінативні одиниці, компоративи), зрідка – складні назви [184, с. 20]. Н. В. Хібеба

визначила типові для весільної лексики бойківських говірок мотиваційні ознаки (МО) та моделі. На її думку, характерними для творення цієї ТГЛ є МО «дія», «діяч», «атрибут», «час», «місце», «страва», «обряд». Серед основних способів номінації дослідниця вирізняє афіксацію, основоскладання, морфолого-синтаксичний спосіб словотвору, аналітичне найменування, семантичну деривацію, запозичення [231, с. 6]. А. О. Скорофатова вивчала принципи та способи номінації фітономів в українських східнословобожанських говірках. Вона стверджує, що «кожний принцип номінації є узагальненням мотиваційних ознак, які своєю чергою є узагальненням різних типів мотиваційного значення» [203, с. 5]. На думку мовознавиці, основними принципами номінації, за якими згруповано флористичні назви, є найменування за зовнішньою ознакою та внутрішньою і функціональною властивістю рослин, з огляду на що вона вирізняє три основних принципи номінації флорооб'єктів: за ознаками, властивостями, функцією. А. О. Скорофатова поділяє фітономени на мотивовані й немотивовані залежно від ступеня прозорості внутрішньої форми. Однослівні номінації схарактеризовано за трьома способами номінації: семантична трансформація, деривація (конверсія та афіксальне словотворення) і композитивне словотворення (зрощення, чисте основоскладання, складно-суфіксальне основоскладання, словоскладання та контамінація) [203, с. 17]. О. В. Верховод приділила увагу визначенню у складі тематичної групи назв живої природи типів номінації (лексична, пропозитивна та дискурсивна), зауваживши, що в ній переважають однослівні та двослівні назви. Окремий підрозділ у дослідженні присвячено вивченню чинників вторинної номінації, що містить оцінку позначуваного, яка в багатьох випадках залежить від ситуацій, дій, характеристик, покладених в основу переосмислення мовних одиниць. Серед вторинних назв О. В. Верховод вирізняє метафоричні, евфемістичні, лексико-фразеологічні одиниці [35, с. 14]. О. М. Вікторіна здійснила аналіз словотвору однокомпонентних похідних одиниць народної медицини та лікувальної магії, утворених різними способами: морфологічним, лексико-семантичним, морфолого-синтаксичним [38]. Г. П. Краєвська виявила серед найменувань виробничої термінології різні способи номінації: морфологічний.

запозичення, вторинна номінація [119, с. 7]. Аналіз мотивації цієї групи лексики дав змогу дослідниці вирізнити основні мотиваційні ознаки (МО): «агент», «вік», «співвідносний предмет», «вміщуване», «об'єкт праці», «процес», «інструмент», «ознака», «матеріал» [119, с. 8]. Також вона з'ясовує поняття зовнішньої мотивації, коли номени однієї терміносистеми є мотивом творення термінів іншої, наприклад, мотивом номінації виробничої лексики є компоненти таких терміносистем: анатомічної, харчової, метрологічної, ботанічної, географічної, речовинної, географічної, хатнього начиння, одягу [119, с. 15]. І. В. Гороф'янюк засвідчила у флороназвах мотивовані й немотивовані одиниці, відзначила домінантні мотиви, характерні для загальноукраїнської флоронімації: зовнішні особливості, подібність рослини чи її частини до іншої рослини чи її частини, частини тіла людини, тварини, із предметами побуту тощо [60, с. 14]. Найпродуктивнішою в окресленій дослідницею групі назв є лексична номінація, яку реалізують переважно однослівні афіксальні та семантичні деривати, рідше композити та складені найменування, створені за моделлю атрибутивного словосполучення [60]. Вивчаючи лексику родинних обрядів подільсько-буковинсько-наддністрянського суміжжя, О. А. Жвава окреслила типові для говірок моделі мотивації [94, с. 12–13]. Ю. М. Руснак у науковому описі лексики родинних обрядів у буковинському діалекті засвідчила, що значна частина назв зберігає прозорі та легко відтворювані мотиваційні зв'язки, що вможливило виокремлення мотиваційних моделей [196]. М. М. Ткачук у межах кожної окресленої лексико-семантичної підгрупи ботанічної лексики говірок чорнобильської зони виокремила немотивовані (непохідні чи демотивовані назви), лексично мотивовані (лексичні одиниці, утворені за типовими номінаційними моделями) і семантично мотивовані фітономени, які класифіковано за мотиваційними ознаками та мотиваційними моделями [216]. Л. М. Хомчак визначила такі МО, характерні для назв весільних та родильних обрядів: «учасник обряду», «дія», «матеріальний елемент», «гра»; для назв учасників весільного та родильного обряду – «дія», «місце», «обряд», «військовий чин», «вік», «близькість, спорідненість», «ієрархія», «матеріальний елемент», «термін вагітності», «зовнішні ознаки» тощо. До найпродуктивніших способів творення номінацій мовознавиця

зарахувала аналітичне найменування, афіксацію, субстантивацію [234]. Дослідниця мисливської лексики в українських говірках Закарпаття Г. І. Гецько звернула увагу на внутрішню форму мисливських назв, які поділено на дві групи: з прозорою і затемненою мотивацією [49, с.15]. О. А. Дакі в складі флорономенів українських говірок межиріччя Дністра й Дунаю зафіксувала первинні та похідні назви, окреслила основні семантичні моделі номінації. Вторинні назви постали шляхом лексико-семантичної та семантико-синтаксичної трансформації [81]. Л. М. Борис, застосовуючи методику словотвірного аналізу, виокремила основні мотиваційні моделі та схарактеризувала способи номінації кулінарної номенклатури, яку утворюють базові терміни та вторинні номінації, що постали внаслідок семантичного й аналітичного словотвору [25, с. 6]. Л. Б. Поліщук засвідчила, що для тематичної групи лексики будівництва в східноподільських говірках характерним є набір мотиваційних зв'язків між елементами суміжних мікрогруп. Номінативні одиниці належать до різних структурних типів: однослівні номени та аналітичні найменування [186, с. 15]. Л. Я. Колеснік, досліджуючи номінації людини в покутсько-буковинських говірках, визначила, що продуктивними є як однослівні та вторинні номени, так і пропозитивні та дискурсивні. Оцінні семи вербалізовано різними засобами й способами: однослівними номенами, номінативними словосполученнями, порівняльними конструкціями; первинними й вторинними одиницями [115, с. 9]. Мовознавиця засвідчила, що особливе місце серед номінацій людини належить порівнянням та вторинним назвам метафоричного типу за різними мотиваційними моделями. В. П. Різник у праці, присвяченій процесам назовництва їжі та кухонного начиння у говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя, вирізнила типові мотиваційні ознаки, покладені в основу творення номенів. На думку дослідниці, основу зазначеної лексики становить питома лексика, успадкована з праслов'янської мови [193]. О. П. Оскірко серед засобів і способів номінації у складі назв їжі та напоїв у східноподільських говірках визначає функціонування однослівних номенів та переважання аналітичних номінацій, утворених за типовими мотиваційними моделями [179, с. 124]. У дисертаційній праці Я. О. Литвиненко окремий розділ

присвячено мотивологічному аналізу орнітонімів східнополіського діалекту, за результатами якого виявлено немотивовані найменування, напівмотивовані лексеми і найменування із прозорою внутрішньою формою (із прозорою мотивацією). Мотивовані назви класифіковано за такими МО: «звук і голос птаха», «зовнішність», «запах», «поведінка», «місце перебування й особливості гніздобудування», «об'єкт живлення і характер добування їжі» [130, с. 10]. Принципи номінації дослідниця об'єднує за спільними номінативними моделями. МО реалізовано в афіксальних утвореннях, аналітичних і синтетичних назвах, у метонімічних і метафоричних найменуваннях [130, с. 12]. Мотивологічний аналіз дав підстави висновкувати, що одним із чинників структурування ТГЛ є епідигматичні відношення. МО може бути реалізована різними мотивувальними основами та різними номінативними засобами: однослівними номенами й семантичними транспозитами, атрибутивними словосполученнями та композитами, явищем універбації полікомпонентних найменувань. Засвідчено низку полімотивованих лексем, які реалізують кілька МО, і назви із подвійною мотивацією [130, с. 15].

Отже, мотивологічне вивчення діалектної лексики набуло популярності в дослідженнях ХХІ століття і представлено в низці наукових праць, де схарактеризовано поняття теорії номінації, її принципи та способи.

1.1.3. Вивчення динамічних процесів у діалектній лексиці

Окремим аспектом у сучасних діалектологічних студіях є вивчення динаміки репертуару та функціонування його компонентів у різних мовах і говорах української мови. На думку П. Ю. Гриценка, ця проблема належить до центральних у мовознавстві, «а ідеологема – пізнання лінгвальних об'єктів у парадигмі змінності – упродовж тривалого часу залишається константною» [67, с. 7].

Стан і прийоми дослідження динаміки говірок української мови вперше узагальнено в монографії К. Д. Глуховцевої, де на підставі різночасових свідчень про окремі явища діалектної мови на хронологічних зрізах сто і п'ятдесят років

установлено типологію змін та індекс динаміки одиниць різних мовних рівнів у новостворених східнословобожанських говірках. У контексті нашого дослідження видається важливим висновок Катерини Дмитрівни про динаміку їхньої лексичної системи: «... одним із напрямків трансформації лексичної системи українських східнословобожанських говірок є утворення гетерогенних за походженням рядів найменувань, лексичних дублетів, що можуть вільно взаємозамінюватися, не мають стилістичних розрізень». Дослідниця підкреслює: «вияв та інтерпретацію розвитку діалектних систем» забезпечило «поєднання описового, лінгвогеографічного та статистичного методів» [50, с. 29, 354].

Ця проблема цікавить і зарубіжних дослідників, зокрема професор Ежи Сиротюк проаналізував динамічні процеси в лексичній системі говірок польської мови через призму лінгвокультурних трансформацій сучасного села та вікових категорій мовців [260]. У монографії польської дослідниці Юстини Кобус «Kierunki i dynamika zmian w języku mieszkańców wielkopolskich wsi na przełomie wieków XX i XXI» (2015) представлено аналіз соціолінгвістичних факторів, що зумовили динаміку діалектної лексики, її еволюцію. Серед основних причин зміни лексичного складу мови науковця називає «урбанізацію села». У дослідженні Юстини Кобус схарактеризовано діалектне мовлення носіїв різних поколінь та ступінь збереження в ньому традиційних назв [259].

Відзначимо, що ці та інші дослідження [14, с. 24–33; 142, с. 261–270; 253, с. 508–513; 197, с. 365–378; 230, с. 428–449; 238, с. 474–482; 131, с. 241–253] стали теоретичною основою для репрезентації змін передовсім у лексичній системі говірок ХХІ ст. Так, у праці Н. В. Хібеби на прикладі весільної лексики бойківських говірок засвідчено динамічні процеси: лексичну архаїзацію, семантичну архаїзацію, появу нових значень, заміну давніх слів новими [231, с. 15]. Г. П. Краєвська, характеризуючи питальник, за яким вона здійснювала фіксацію лексики на позначення народної виробничої термінології центральних говірок Поділля, зазначила, що він є ідеальною моделлю дослідження логіко-понятійної сфери, що дає змогу висновкувати про збереження чи втрату окремих назв. На думку дослідниці, більшість засвідчених компонентів терміносистеми лексем

функціонують із незначними змінами в плані вираження [119]. М. С. Кушмет зафіксувала в складі сільськогосподарської лексики східностепових говірок застарілі лексеми, що вийшли із активного вжитку, а також деякі назви, які зберігають давні значення [125]. Л. М. Борис застосувала для встановлення динаміки назв їжі та напоїв у буковинських говірках методи синхронного та діахронного зіставлення. Так, структуру одиниць аналізу (ТГ, НР) формує тріада, яка складається з центру та периферії. До центру належить відносно стала частина лексики, до периферії – мовні одиниці, які вийшли з ужитку, та мовні одиниці, що відтворюють нові тенденції в лексиці буковинських говірок [25, с. 5]. Л. Я. Колеснік звернула увагу на динамічні процеси в лексиці на позначення людини в покутсько-буковинських говірках, про що свідчить зміна семантики деяких назв, втрата одних найменувань та розширення функційного навантаження інших, водночас стабільність давніх запозичень зі східнороманських мов, яким, на думку дослідниці, притаманна стійкість форми і семантики [115, с. 9]. Динаміку лексики ткацької виробничої термінології, що зазнала пасивізації, представила Н. А. Жуган, що, на її думку, спричинено зникненням реалій, стиранням назв у пам'яті діалектоносіїв [101, с. 4].

Отже, вивчення динамічних процесів у діалектній лексиці становить окремий аспект її комплексного аналізу. Науковці вказують на суспільно-політичні та історико-культурні причини динаміки лексичної системи, що призводить до змін її складу, семантики в просторі й на різних часових зрізах.

1.1.4. Лінгвогеографічне вивчення діалектної лексики у XXI ст.

Лінгвогеографічний аналіз різних тематичних груп лексики передбачає загальну характеристику просторової диференціації говірок за матеріалами Атласу української мови та за свідченнями регіональних праць. Також дослідники визначають просторову диференціацію лексики конкретної тематичної групи в межах досліджуваного діалектного континууму, вказують на релевантні вирізнявальні ареали, визначають регіоналізми та просторову варіативність

засвідчених лексем. А. О. Скорофатова дослідила просторову поведінку назв корисних рослин в українських східнослов'янських говірках, зокрема з'ясувала основні типи просторової поведінки фітономів, здійснила ареальне членування досліджуваного континууму, визначила диференційні та інтеграційні ознаки ареалів [203, с. 13]. На підставі картографування лексики живої природи в східнослов'янських говірках О. В. Верховод вирізняє, як і її попередники, два типи ареальної поведінки лексем-опозитів – мінімальну диференціацію та ареальну мозаїку [35, с. 15]. Г. П. Краєвська за результатами спостереження над просторовою поведінкою виробничої лексики в центральних говірках Поділля засвідчила, що окремі лексеми виявляють опозитивність у розташуванні, і за результатами дослідження виокремила інтегральні та диференційні елементи аналізованої лексики, вирізняла групи лексичних протиставлень у межах досліджуваного ареалу. Такий підхід уповноважив окреслити діалектні зони поширення лексики народних ремесел та визначити лексичні й семантичні локалізми [119, с. 9].

І. В. Гороф'янюк зауважила, що ареалогічний аспект вивчення лексики забезпечує високий евристичний потенціал дослідження, оскільки репрезентує не лише просторову характеристику слова, а й багатопланові системні зв'язки лексем, сприяє з'ясуванню історії окремих діалектних явищ, генези говорів, що є цінним для пізнання розвитку мови [60, с. 4]. На обстеженій території мовознавиця окреслила три діалектні макрозони, у їх межах – менші мікрозони [60]. О. А. Жвава класифікувала лексеми на позначення родинних обрядів за поширенням, вирізнявши ті, що інтегрують увесь досліджуваний ареал, ті, які інтегрують попарно різні діалекти, відомі в більшості досліджуваних говірок та в інших діалектах [94]. М. М. Ткачук, реконструюючи ботанічну лексику переселенців, змоделювала тенденції просторової поведінки фітономінації в говірках чорнобильської зони й гіпотетично окреслила три діалектні мікрозони [216, с. 14]. Л. М. Хомчак довела, що назви весільного та родильного обрядів Надсяння виявляють ареальну різноманітність, оскільки засвідчено назви, поширені в усьому надсянському діалектному обширі; ті, що мають острівну локалізацію, та відомі

лише в одній говірці [234, с. 15]. Т. П. Кукса вперше представила лінгвогеографічний аналіз назв сільськогосподарських рослин говірок Криму. Дослідниця подала просторову характеристику мовно-територіальних одиниць переселенського типу нової формації (50-ті рр. ХХ ст.), узявши за основу материнське підгрунтя. Засвідчила, що чимало назв виявляють чітку просторову локалізацію, вирізнила кілька груп говірок та їхні типи [124, с. 18]. Лінгвогеографічна проєкція сільськогосподарської лексики східностепових говірок дозволила М. С. Кушмет висновкувати про її мозаїчний характер та мінімальну лексичну диференціацію. За низкою особливостей ареальної поведінки вдалося вирізнити групи говірок, об'єднані в окремі мікроареали [125, с. 16]. О. А. Дакі досліджувала просторову поведінку флорономенів у говірках межиріччя Дністра і Дунаю. Картографування лексики уможливило вирізнення груп говірок, а також типів поширення номінативних одиниць: назви, які не мають номінативних протиставлень; ті, що виявляють мінімальну диференціацію ареалу; незначну диференціацію, помірну диференціацію та значну диференціацію [81, с. 10]. Вивчення географії назв будівельної лексики в східноподільських говірках дало підстави Л. Б. Поліщук висновкувати про те, досліджуваний ареал є переважно однорідним, загальна тенденція поширення лексики – суцільність ареалу східноподільських говірок із мозаїчними або острівними вкрапленнями та острівна мозаїка [186, с. 15]. Просторовий аналіз лексики на позначення людини в покутсько-буковинських говірках дозволив Л. Я. Колеснік засвідчити кілька типів ареальної поведінки лексем: суцільне поширення; наявність чітко окреслених ареалів; наявність ареальної мозаїки; нечітке окреслення мікроареалів [115, с. 14]. В. П. Різник зауважила про неоднорідність ареального поширення назв їжі та кухонного начиння в межах говірок надсянсько-наддністрянського суміжжя, вона виокремила три діалектні зони [193, с. 16]. О. П. Оскірко здійснив внутрішню диференціацію східноподільських говірок на основі атомарних карт назв їжі та напоїв, простежив просторове розміщення лексичних, семантичних та фонетичних явищ [179, с. 8]. Дослідник засвідчив однорідність обстеженого ареалу із вкрапленням острівних зон. На підставі інтерпретації скартографованої

орнітолексики східнополіського говору Я. О. Литвиненко виявила кілька типів ареальної поведінки лексем: суцільне поширення із мінімальною диференціацією мовного простору; мозаїчний ландшафт; мікроареали; вирізняла в досліджуваному континуумі три зони та шість підзон [130, с.13]. Н. А. Жуган уперше представила фрагмент лексичного складу середньонаддніпрянського говору в усьому ареалі за результатами картографування лексики ткацтва, визначила особливості просторового відображення архаїзованої лексики та основні ареалогічні тенденції її поширення. За розташуванням ареали диференційовано на центральні й маргінальні, а за їх наповненістю – на суцільні, мереживні й острівні, за візуальною основою – розмиті. Дослідниця подала інтерпретацію ткацької лексики в українському діалектному континуумі та засвідчила її загальнонародний характер [101, с. 5].

Отже, в останні десятиліття дослідники найчастіше обирають сукупність підходів для всебічного аналізу об'єкта. Комплексний підхід вивчення (структурно-семантичний, мотиваційний, ареальний аспекти) на прикладі різних тематичних груп реалізували Н. В. Хібеба (весільна лексика бойківських говірок), І. В. Гороф'янюк (ботанічна лексика центральноподільських говірок), Т. П. Кукса (лексика на позначення сільськогосподарських фітономінацій українських говірок Криму). Дослідниця Ю. М. Руснак застосовує етнолінгвістичний, семантико-функціональний аналіз лексики родинної обрядовості буковинського діалекту з метою відтворення мовної картини світу нації. М. М. Ткачук змодельовала склад, семантичну структуру, мотиваційні відношення, способи і засоби творення ботанічної лексики говірок чорнобильської зони, подала її ареальну характеристику, дослідила номінаційні процеси в цих говірках для їх реконструкції. Л. М. Хомчак у дисертаційній праці, присвяченій лексиці родинної обрядовості надсянських говірок, застосовує елементи порівняльного, етимологічного, мотиваційного та ареального аналізу. Л. М. Борис здійснила комплексне дослідження кулінарної термінології буковинських говірок. Застосувала елементи етимологічного аналізу лексем, що дозволило характеризувати когнітивні, етнолінгвістичні особливості досліджуваних назв.

Л. Я. Колеснік для опису номінації людини в покутсько-буковинських говірках обрала модель від значення до його номінативного вираження. Вона вказує в дослідженні на основні чинники варіювання номінативних одиниць: зовнішні (динаміка понять про номіновані реалії; взаємодія діалектів; контакти з іншими мовами) і внутрішні (потенційні можливості мови як системи; різноманіття мотиваційних ознак об'єкта номінації; дія аналогії серед засобів вербалізації об'єкта номінації; тенденції до мовної економії в усному мовленні) [115, с. 4].

Висновкуємо, що в перші два десятиліття ХХІ століття дослідники провадять системний опис діалектної лексики різних тематичних груп, покликаючись на здобутки попередників та застосовуючи різні аспекти дослідження діалектної лексики: структурно-семантичний, мотивологічний, етимологічний, лінгвогеографічний, етнолінгвістичний та вивчення динамічних процесів говірок або провадять комплексний аналіз з метою цілісного представлення обраного фрагмента лексико-семантичної системи діалектів.

1.2. Лексика на позначення одягу, взуття та прикрас як об'єкт вивчення

Дослідження лексики за тематичним принципом уможлиблює її об'єктивний і всебічний опис. У складі побутової лексики традиційно прийнято вирізняти тематичну групу лексики на позначення одягу, взуття та прикрас. Вона є однією із найдавніших у мові та ввібрала в себе історичний досвід, особливості культури нації. Одяг наших пращурів був і залишається візитною карткою людини і засвідчує про неї багато інформації: від соціального статусу до інтелектуального рівня свідомості. У лексиці цієї тематичної групи можна простежити всі динамічні процеси суспільного розвитку і відповідно реагування на них. Зміни в традиціях і побуті мовців призводять до зникнення лексем, заміни їх іншими, розширення чи звуження їхньої семантики. У зв'язку з цим закономірно, що ця тематична група є об'єктом постійного зацікавлення багатьох вчених, зокрема етнографів, лінгвістів у

різних аспектах її наукового аналізу: структурному, семантичному, номінативному, словотвірному, діяхронному та функційному.

У слов'янському мовознавстві назви одягу, взуття та прикрас стали об'єктом наукового аналізу в працях історико-культурного та лінгвістичного характеру: Л. Нидерле [167], А. Сакалоўскої [199], М. Романюка [194], М. Борейшо [254–257]. В українському мовознавстві аналіз цієї тематичної групи лексики із етнографічного погляду представлено в працях П. П. Чубинського [Чуб.], Ф. К. Вовка [39], Г. О. Маслової [149], О. О. Воропая [42], Т. О. Ніколаєвої [174], Г. Г. Стельмашук [208] та етнографічному словнику К. І. Матейко [Мат.]. Український народний одяг Середньої Наддніпрянщини є об'єктом вивчення Т. О. Ніколаєвої, однак матеріали, представлені етнографом, не можна застосувати для лінгвістичного опису через відсутність інформації про локалізацію назв.

Із погляду лінгвістики згадувана тематична група досліджена на діяхронному (Г. В. Войтів [40], Г. М. Миронова [156–159]) та синхронному (Ф. І. Бабій [5], Л. Г. Пономар [187], Н. І. Пашкова [182], Н. Б. Клименко [110], Т. В. Щербина [245], Г. І. Гримашевич [64], Г. Г. Березовська [8], О. Я. Гавадзин [43]) рівнях.

1.2.1. Системне вивчення лексики одягу, взуття та прикрас в українській діалектології

В українському одязі, взутті та прикрасах збережені давні традиції, але водночас його склад постійно зазнає динаміки і трансформації. Деякі елементи традиційного вбрання, що дійшли до нашого часу (форма, орнамент, колір), народ щоразу по-новому об'єднує в гармонійну цілість. Зі змінами матеріальної культури окремі реалії втрачені, їх заступають інші, а це своєю чергою зумовлює зміни складу номенів одягу, взуття, прикрас та відношень між одиницями цієї тематичної групи: пасивізацію назв, стирання формальних і семантичних ознак мотивації одягу, взуття чи й повну їхню втрату. Водночас словниковий запас мовців поповнюють номени на позначення нових реалій, у зв'язку з чим змінюються джерела збагачення тематичної групи, виникають нові способи й моделі

номінування одягу і взуття. У зв'язку з цим в українській мові зберігає актуальність потреба зафіксувати й докладно описати назви одягу, взуття і прикрас, виявити основні тенденції в ньому завжди на часі [64].

У вітчизняному мовознавстві найбільш повно описана тематична група лексики на позначення одягу, взуття та прикрас говорів північного наріччя, зокрема в працях Ф. І. Бабія [5], Л. Г. Пономар, М. В. Никончука (західнополіський говір) [187; 173], Г. І. Гримашевич (середньополіський говір) [64]; меншою мірою південно-західного наріччя – у дослідженнях Н. І. Пашкової (карпатські говірки) [182], М. В. Бігусяка (номінація весільного одягу в гуцульському обряді) [11], М. Ж. Дерке (угорські говори Закарпаття) [83], З. М. Бичка (наддністрянські говірки) [10], Г. Г. Березовської (східноподільські говірки) [8], О. Я. Гавадзин [43] (покутські говірки) та південно-східного наріччя у дисертаціях Л. А. Лисиченко (слобожанські говірки) [128], Н. Б. Клименко [110] (східностепові говірки) і Т. В. Щербини [245] (говірки середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя).

На початку ХХІ століття видано тематичні лексикографічні праці: «Словник назв одягу та взуття середньополіських і суміжних говірок» Г. І. Гримашевич [Грим.], «Словник назв одягу та взуття у східноподільських говірках» Г. Г. Березовської [Бер.]. Для нашого дослідження цінними є укладені під керівництвом Г. І. Мартинової збірники діалектних текстів говірок Південної Київщини, Західної Полтавщини, Черкащини, у яких зафіксовано відомості про традиційне вбрання українців (рік народження інформантів – з 1906) [ГПК; ГЗП; ГЧ]. та в «Словнику середньонаддніпряньських говірок» Ганни Мартинової і Тетяни Щербини.

Дослідники лексики одягу, взуття та прикрас також застосовували різні підходи до системного опису діалектного матеріалу.

Комплексне вивчення лексики на позначення одягу, взуття та прикрас із говірок середнього басейну Горині північного наріччя виконав Ф. І. Бабій, він структурував матеріал за ДО «стать користувача» та «призначення», з'ясував етимологію назв, способи творення лексем, МО, а також визначив регіоналізми [5]. Л. Г. Пономар зосередила увагу на вивченні назв традиційного одягу в

західнополіських говірок у ареальному аспекті та виконала системний опис досліджуваного різновиду побутової лексики [187]. М. В. Никончук обрав об'єктом комплексного аналізу назви одягу і взуття правобережного Полісся, здійснив їх структурно-семантичний аналіз [173].

Г. І. Гримашевич вивчала номінації одягу та взуття в середньополіському діалекті. Дослідниця змодельовала структуру тематичної групи назв одягу, виокремила сім ЛСГ за різними диференційними ознаками (місце розташування на тілі, матеріал виготовлення, сезон носіння, особливості крою, спосіб виготовлення, стать носія), у межах яких вирізнено СМГ назв за спільною семантикою: загальні назви одягу; назви верхнього одягу (найменування одягу з домотканого сукна; назви одягу з хутра; назви довгого верхнього одягу з непромокальної тканини; назви верхнього одягу з фабричного сукна; назви короткого демісезонного одягу); назви короткого плечового одягу, який носять під верхнім (назви піджака; назви кофти; назви безрукавного одягу; назви жіночої сукні); назви спіднього одягу; назви сорочки та її деталей (назви сорочки; назви деталей сорочки); назви поясного одягу (назви спідниці; назви деталей спідниці; назви фартуха; назви пояса; назви чоловічих штанів); назви головних уборів (назви головних уборів заміжньої жінки; назви хустки та її деталей; назви стрічки для заплітання волосся; назви чоловічої шапки та її деталей; назви чоловічих літніх головних уборів та їхніх деталей). У складі ТГЛ назв взуття в середньополіському діалекті вирізнено вісім ЛСГ: загальні назви взуття (назви деталей взуття); назви старого взуття; назви кімнатного взуття; назви зимового валяного взуття; назви шкіряного взуття та його деталей; назви гумового взуття; назви плетеного взуття та його деталей; назви взуття з дерев'яними підошвами) [64, с. 12]. Картографування дало змогу виявити різні наслідки змін мовної структури говору (архаїзацію лексем, заступлення інноваційними лексемами). Аналіз лексики здійснено із урахуванням культурного тла номінацій, що уможливило виявити їхню обрядову специфіку. Науковиця дослідила номінативні та семантичні процеси в межах ТГЛ одягу та взуття, визначила продуктивні способи словотвору. Г. І. Гримашевич висновкувала про походження аналізованих лексем, основу яких становить праслов'янська лексика.

Здійснено аналіз мотивів номінації за різними ознаками (матеріал виготовлення; час та умови використання; призначення одягу; частина тіла, яку покриває одяг; особливості крою, способи виготовлення тощо). Картографування зафіксованої лексики уможливило членування досліджуваного ареалу. За результатами спостереження над просторовою поведінкою лексики, а також завдяки аналізу географії зафіксованих мовних одиниць у межах обстеженого континууму та у зв'язках з відповідними мовними явищами інших українських діалектів та діалектів суміжних мов виявлено специфічні діалектні утворення та паралелі в інших говорах [64, с. 229–235]. Дослідниця застосувала описовий і лінгвогеографічний методи, методики моделювання та лінгвостатистики.

Системний принцип аналізу назв одягу в карпатських говірках південно-західного наріччя представлено в праці Н. І. Пашкової. Дослідниця застосувала етнолінгвістичний аспект аналізу лексичного матеріалу, дослідила специфіку фонетичного й граматичного вираження, генезису та семантики назв одягу в українських говорах Карпат. У дисертації вперше у вітчизняному мовознавстві представлено спробу визначити склад і семантичну структуру аналізованої групи лексики, подати її ареальну та генетичну характеристики, проаналізовано принципи і способи номінації. [182]. Дослідник лексики традиційних обрядів у гуцульському говорі М. В. Бігусяк виконав аналіз назв весільного одягу в культурологічному та лінгвогеографічному аспектах, що уможливило з'ясування глибинних мотивів номінації [11]. М. Ж. Дерке проаналізувала назви одягу в угорських говорах Закарпаття в структурно-семантичному аспекті, окреслила походження лексем та їхній взаємозв'язок з іншими угорськими й українськими говорами [83]. З. М. Бичко досліджував побутову лексику наддністрянського говору, зосередив увагу на проблемах її структурної організації та ареалогії [10]. У дисертації Г. Г. Березовської проаналізовано склад, семантику та просторову поведінку назв одягу і прикрас у східноподільських говірках. Дослідниця подала внутрішнє членування мовної території, вказала на типи острівних ареалів щодо репрезентації лексико-семантичних явищ. Опублікувавши словник назв одягу та взуття у східноподільських говірках, поглибила сферу діалектної лексикографії [8].

Комплексний підхід до вивчення назв одягу, взуття та прикрас у покутських говірках застосувала О. Я. Гавадзин. Дослідниця представила структурування лексики тематичної групи одягу на підставі етнографічних і лінгвістичних досліджень та за місцем розташування одягу на тілі, зокрема вирізняла такі ЛСГ: назв верхнього одягу; назв плечового одягу; назв поясного одягу; назв взуття; назв головних уборів. Окремо виокремлено ЛСГ загальних назв одягу; назв прикрас. Назви дитячого одягу розглянуто в кожній із зазначених ЛСГ. О. Я. Гавадзин засвідчила складні переплетіння підсистем, що спричинено входженням деяких лексем до двох груп одночасно. Мовознавиця проаналізувала моделі мотивації назв, способи словотворення, походження, архаїчні й інноваційні назви. Окремий розділ дисертаційної праці присвячено ареалогії побутової лексики на позначення одягу, взуття, головних уборів і прикрас говірок Покуття, де проаналізовано просторове розміщення лексики, виявлено лексико-семантичні опозиції говірок. На основі інтерпретації лексики в загальноукраїнському контексті виявлено локалізми, характерні покутським говіркам [43, с. 191].

Л. А. Лисиченко досліджувала архаїчні назви одягу в слобожанських говірках південно-східного наріччя [129]. Н. Б. Клименко на матеріалі номінацій одягу в східностепових говірках Донеччини виконала логіко-предметне членування тематичної групи назв одягу на ЛСГ, компоненти яких об'єднано за допомогою інтегральних ознак семантики, а протиставлено за диференційними ознаками. Складники окреслених ЛСГ представлено в парадигматичних відношеннях. Дослідниця засвідчила, що елементи аналізованого сегмента лексики можуть належати до складу різних ЛСГ, що засвідчило системний характер лексики. Н. Б. Клименко вирізняла такі ТГЛ: загальні назви одягу (ЛСГ назв верхнього одягу; ЛСГ нагрудного одягу); назви стегового одягу (ЛСГ назв жіночого стегового одягу; ЛСГ назв чоловічого стегового одягу); ЛСГ назв одягу, який становить поєднання нагрудного і стегового; ЛСГ назв сорочки та її частин; ЛСГ назв одягу для рук; ЛСГ назв одягу для ніг; ЛСГ назв частин одягу та його доповнень; ЛСГ назв дитячого одягу; ЛСГ назв, пов'язаних з ремонтом одягу; назви способів носіння одягу та процесів і дій, пов'язаних з носінням одягу.

Структурування матеріалу здійснено за спільними ДО (крій, час носіння, спосіб носіння, стать носія). Н. Б. Клименко засвідчила варіювання лексичної і семантичної структури номінацій одягу, означила специфіку східностепових говірок та чинники впливу, що зумовили особливості побутової лексики. Дослідниця подала ареальну характеристику назв одягу східностепових говірок, здійснила членування говірок Донеччини за цими матеріалами [110].

Т. В. Щербина, досліджуючи говірки середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя, застосувала комплексний підхід до аналізу лексики одягу, взуття та прикрас. Вона поглибила теорію лінгвістичної географії та просторової варіативності мови, діалектної лексикології, розширила емпіричну базу української діалектології. Логіко-предметне членування матеріалу здійснено на основі лексико-семантичного аналізу, використано ономасіологічний та семасіологічний підходи до вивчення лексики. ТГЛ вирізняє на підставі спільних або схожих функцій предметів чи процесів, урахування внутрішньо системних зв'язків компонентів груп лексем і розуміння їхньої семантичної структури. Основою структурування стали парадигматичні відношення (окремі компоненти представлено в межах різних лексико-семантичних парадигм). У межах ЛСГ дослідниця вирізняє мікропарадигми, утворені на ґрунті належності компонентів назв до однієї ідеографічної сфери [245, с. 16–19]. У дослідженні Т. В. Щербини ТГЛ назв одягу містить сім ЛСГ на позначення: загальних назв одягу; супровідних до одягу реалій (мікропарадигми назв речей для немовлят; назв носової хустки; назв шматка тканини, яким зашивають дірку в порваному одязі); сорочки та її деталей (мікрогрупи назв чоловічої та жіночої сорочки, мікрогрупа частин сорочки); чоловічого костюма (мікрогрупи на позначення штанів та їх елементів; пояса та його частин; комплекту одягу, що складається з піджака, штанів, жилета; підкладки, пришитої зісподу одягу); жіночого одягу який носять поверх сорочки (мікросистеми назв жіночого поясного одягу, нагрудного одягу та плаття); верхнього одягу (лексико-семантичні мікрогрупи назв короткого верхнього одягу; довгого верхнього одягу; одягу, призначеного для захисту кінцівок від холоду); супровідних до одягу понять (лексико-семантичні мікрогрупи на позначення: дій,

пов'язаних з процесом одягання; дій догляду за одягом). Різновиди назв одягу представлено за різними ДО: матеріал виготовлення, крій, спосіб виготовлення, сезон носіння, форма. Тематична група назв взуття в дослідженні Т. В. Щербини охоплює такі ЛСГ: загальних назв взуття та супровідних понять (об'єднує мікрогрупи загальних назв взуття; процесу 'одягати взуття'; ознаки дії 'ходити без взуття'); назв взуття з довгими халявами (об'єднання лексем на позначення: взуття, виготовленого зі шкіри; взуття, виготовленого з сукна чи гуми); назв взуття з короткими халявами (мікропарадигми на позначення плетеного з лика взуття; взуття виготовленого з тканини або гуми). У тематичній групі назв головних уборів у говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя вирізняє ЛСГ на позначення чоловічих головних уборів (мікропарадигми на позначення зимових головних уборів; літніх головних уборів) та ЛСГ назв жіночих головних уборів (назви головних уборів, призначення яких не обмежувалося соціальним статусом користувача; назви головних уборів для одружених жінок). ТГЛ назв прикрас поділено на дві ЛСГ: найменування прикрас одягу, взуття та головних уборів; назви прикрас людини. Характерними ознаками досліджуваних ЛСГ Т. В. Щербина називає гіперо-гіпонімічні відношення компонентів, багатозначність лексем, мотиваційні зв'язки між елементами суміжних лексико-семантичних груп. Засвідчена лексика в системі говірок середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя детермінована різними мотиваційними ознаками, принципами і способами номінації. У висновках дослідження засвідчено втрату давніх слів у зв'язку із зникненням реалій та функціонування лексичних інновацій [245, с. 114–118]. Т. В. Щербина виявила за результатами картографування такі типи просторової поведінки лексем: суцільний ареал, мінімальна диференціація території, ареальна мозаїка, окреслення мікроареалів [245, с. 214].

Особливий інтерес викликає простеження динаміки лексики одягу, взуття та прикрас у просторі і часі, адже ця тематична група є однією з найбільш чутливих до змін, пов'язаних із деактуалізацією реалій чи виникненням інших, що призводить до пасивізації лексики, змін у її семантиці та функціонуванні.

1.2.2. Стан дослідження лексики середньонаддніпрянського говору

Сучасна діалектна лексикологія спрямована на системне вивчення лексики в етимологічному, словотвірному, сема-ономасіологічному, мотиваційному та когнітивному аспектах. На сьогодні в українському мовознавстві немає цілісного дослідження лексики середньонаддніпрянського говору, хоч лексичний склад діалектної мови є найбільш чутливим до змін порівняно з іншими рівнями, що й детермінує трансформацію структури й семантики. Проаналізовано лише окремі групи слів з огляду на вирішення проблем, пов'язаних із межами його ареалу.

У дисертації Н. А. Жуган систематизовано наукову літературу, присвячену вивченню лексичного складу цього діалекту. Вона вирізняє різночасові оглядові праці (Ф. Т. Жилко [96; 100], С. П. Бевзенко [7], І. Г. Матвіяс [152]); лексикографічні (П. С. Лисенко [Лис.], В. С. Ващенко [Ващ.], А. Д. Очеретний [Оч.], А. Г. Сизько [Сиз.], В. А. Чабаненко [Чаб.], Т. О. Гаврилова [Гав.], З. М. Денисенко [Гав., Ден.]); описові (П. С. Лисенко [127], А. А. Бурячок [Бур.], І. О. Варченко [29], В. С. Ващенко [32], Ф. А. Непийвода [166], В. Я. Матвєєва [150, 151], М. Ф. Кривчанська [120, 121], Г. Д. Тарасенко [212], О. Г. Давидова [80], Л. С. Спанатій [207], І. Д. Сухомлин [211], Т. О. Гаврилова [45, 46], Т. В. Громко [79], Л. І. Лонська [132], Т. В. Щербина [245]); лексикологічні (Н. А. Грозовська [78], Г. І. Мартинова [139], Т. М. Тищенко [215], Т. В. Щербина [245]); лінгвогеографічні праці вчених (В. С. Ващенко [33], І. Г. Матвіяс [153], Г. І. Мартинова [146], Т. М. Тищенко [215], Т. В. Щербина [244]) [101, с. 32–37]. Н. А. Жуган вперше в українському мовознавстві дослідила лексику ткацтва середньонаддніпрянського говору як цілості, змодельовала структурну організацію цієї тематичної групи, з'ясувала її репертуар і семантику лексем, проаналізувала динамічні процеси та просторову поведінку ткацької лексики, інтерпретувала її в загальноукраїнському ареальному контексті [101].

Нещодавно захистила дисертацію про географічну лексику лівобережних середньонаддніпрянських говірок І. В. Задорожня. Використавши методику

комплексного аналізу, дослідниця проаналізувала склад номінацій та їхнє семантичне варіювання [103].

Як бачимо, досі не представлені та не вивчені мовні явища, які презентують національну культуру Середньої Наддніпрянщини, побут, вірування, хоч зміни в соціально-економічному та культурному житті суспільства спричинюють рухливість мовної системи та перебудову лексичного складу говірок. Із цього погляду увага до номінативних процесів у назвах одягу, взуття та прикрас, записаних у середньонаддніпрянських говірках, є важливою й актуальною.

Лексичні ареали Середньої Наддніпрянщини вперше окреслив В. С. Ващенко, який скартографував назви реалій побуту із 84 говірок Наддніпрянщини [33]. У словнику полтавських говірок В. С. Ващенка зафіксовано 53 лексеми на позначення одягу, взуття та прикрас [Ващ.], частина з яких перебуває в активному вжитку мовців старшого віку і на сьогодні, що засвідчує записаний нами матеріал: *га¹маш¹* 'теплі панчохи без підошов, що одягають поверх взуття', *ган¹лик* 'металева зачіпка, пришита проти петлі до одягу, що служить застібкою', *ма¹н¹'іжка* 'нагрудник, пришитий або пристебнутий до чоловічої сорочки', *са¹чок* 'короткий плечовий одяг із грубого сукна', *хванд* 'складка на верхньому плечовому одязі', *'чохла* 'вилога, закарваш рукава'.

Найширше діалектну систему середньонаддніпрянського говору репрезентовано в Атласі української мови, за матеріалами якого дослідники намагалися визначити межі поширення й ареали цього діалекту, подати його комплексну характеристику. Водночас із досліджуваної групи лексики не скартографовано жодної лексеми, хоч і представлено на окремих із них такі діалектні явища: карта № 73 [o] перед складом з наголошеним [a] (*халява*); карта № 88 Відповідники ненаголошеного у (*очкур*); карта № 95 Відповідники м' (*комір*); карта № 99 Відповідники ф (*фартух*); карта № 134 [г]/[г]/ [к] (гудзик); карта № 152 Наголос називного відмінка множини іменника *хустка*; карта № 160 Структура [че¹мерка]; карта № 161 Морфемна структура іменника *очінок*; карта № 213 Називний відмінок парних іменників (*рукава*); та на синтетичній карті № 386

Середньонаддніпрянські ареали (лексичні), де представлено ареал поширення лексеми *чушка* 'очіпок' [АУМ; див. п.3.2.1.].

У регіональних дослідженнях останніх десятиліть здійснено системний і ареалогічний аналіз назв меблів, хатніх речей, посуду та кухонного начиння правобережних середньонаддніпрянських говірок (Г. І. Мартинова), сільського господарства західних середньонаддніпрянських говірок (Т. М. Тищенко), одягу, взуття, головних уборів і прикрас південних середньонаддніпрянських говірок (Т. В. Щербина), ткацької лексики всього середньонаддніпрянського ареалу (Н. А. Жуган), географічної лексики лівобережних середньонаддніпрянських говірок (І. В. Задорожня).

Т. В. Щербина досліджувала назви одягу, взуття та прикрас південних середньонаддніпрянських і порубіжних із ними говірок з метою визначення середньонаддніпрянсько-степової діалектної межі [245], окремі лексеми цієї тематичної групи проаналізовані в складі побутової та ткацької лексики середньонаддніпрянського говору [146, с. 70; 101, с. 96, 131, 133, 137, 139, 140, 141, 143]. Г. Г. Березовська схарактеризувала за матеріалами лексики одягу і прикрас суміжні із середньонаддніпрянськими мішані та перехідні східноподільські говірки [8].

Назви одягу, взуття та прикрас як складники матеріальної культури є важливими для передавання національно-культурної інформації, тому становлять особливий інтерес для вивчення динаміки одиниць словникового складу діалектної мови, що й зумовлює потребу його репрезентації.

Окремі відомості про традиційне вбрання українців Середньої Наддніпрянщини фіксуємо в словниках П. С. Лисенка [Лис.], В. С. Ващенко [Ващ.], А. Т. Сизько [Сиз.1; Сиз.2], Г. І. Мартинової та Т. В. Щербини [ССГ] та збірниках діалектних текстів із говірок Середньої Наддніпрянщини: [ГПК; ГЗП; ГЧ; ССГ], етнографічному словнику К. І. Матейко [Мат.].

Із огляду на неповноту репрезентації назв одягу, взуття та прикрас із середньонаддніпрянського говору вкрай необхідно засвідчити репертуар зазначеної ТГЛ та здійснити його комплексний аналіз, представити не тільки склад одиниць,

особливості їхньої семантики, поширення, а й виявити давні назви, що дотепер належать до активної лексики чи зазнали пасивізації і перебувають на периферії мовної системи і вживані лише в мовленні людей найстаршого покоління за потреби.

Назви одягу та взуття тісно пов'язані з матеріальною культурою діалектоносіїв і з кліматично-географічними умовами їх буття. Зі змінами матеріальної культури окремі реалії виходять із вжитку, їх заступають інші, що зумовлює зміни складу лексики та відношень між одиницями тематичної групи лексики: перехід окремих назв до пасивного словника мовців, стирання формальних і семантичних ознак лексем чи й повну їх втрату; водночас з'являються назви на позначення нових реалій. Сьогодні ця тематична група лексики в середньонадніпрянських говірках ще не досліджена, що й актуалізує нагальну потребу записати та всебічно описати зібраний матеріал.

1.3. Теоретичні та методологічні засади наукового аналізу лексики на позначення одягу, взуття та прикрас

Основою наукового аналізу лексики став системний підхід до її вивчення, який є актуальним у діалектології від II половини XX століття. Теоретичні засади дослідження лексики як системи заклав О. О. Потебня [192]. Ідею системності розвинули Л. В. Щерба [243], А. А. Уфимцева [223], В. В. Виноградов [37], Д. Н. Шмельов [240], Ф. П. Філін [225], Ф. П. Сорокалетов [205], О. І. Блінова [15], М. П. Кочерган [118], Л. А. Лисиченко [128], П. Ю. Гриценко [68], К. Д. Глуховцева [51] та інші мовознавці. Методологічним підґрунтям наукового вивчення лексичної системи мови, на думку мовознавців, є принципи об'єктивності, системності, антропоцентризму, динамічності в часі та просторі. У низці діалектологічних праць дослідників початку XXI століття репрезентовано комплексний підхід дослідження діалектних явищ, що передбачає аналіз лексики в синхронному та діахронному аспектах. Системний підхід до представлення та

інтерпретації лексики на позначення одягу, головних уборів, прикрас і взуття визначив методологічне підґрунтя для записування матеріалу.

Для нагромадження досліджуваного матеріалу використано методику цілеспрямованого інтерв'ювання представників старшого покоління мовців на ґрунті розширеного питальника, створеного за програмою до «Лексичного атласу української мови» Й. О. Дзедзелівського. Живе розмовне мовлення записано на диктофон, що дало змогу якнайточніше передати фонетичні особливості говірок у процесі відтворення діалектного матеріалу фонетичною транскрипцією, уточнювати семантику лексем, яка нерідко зумовлена контекстом, уможливило коментування та ілюстрування змін у семантиці та вживанні. Головними критеріями вибору діалектоносіїв були: вік і стать інформантів, освіта, фах. Респонденти – представники різних говірок Середньої Наддніпрянщини – продемонстрували типові знання про історичні умови ХХ століття, що вможливило об'єктивні висновки про історико-культурні та суспільно-економічні особливості життя й побуту носіїв середньонаддніпрянського говору південно-східного наріччя.

Тематичний принцип вивчення лексики передбачає глибокий аналіз семантики, структури та динаміки окремих лексем в межах мовної системи, встановлення відношень між ними та їхніми компонентами. Понятійний апарат наукових студій охоплює різні терміни: тематична група, тематичне й семантичне поле, лексико-семантичне поле, лексико-тематична група, лексико-семантична група, мікрогрупа, мікрополе. Відзначимо, що в сучасному мовознавстві немає чітких дефініцій та розмежування цих понять.

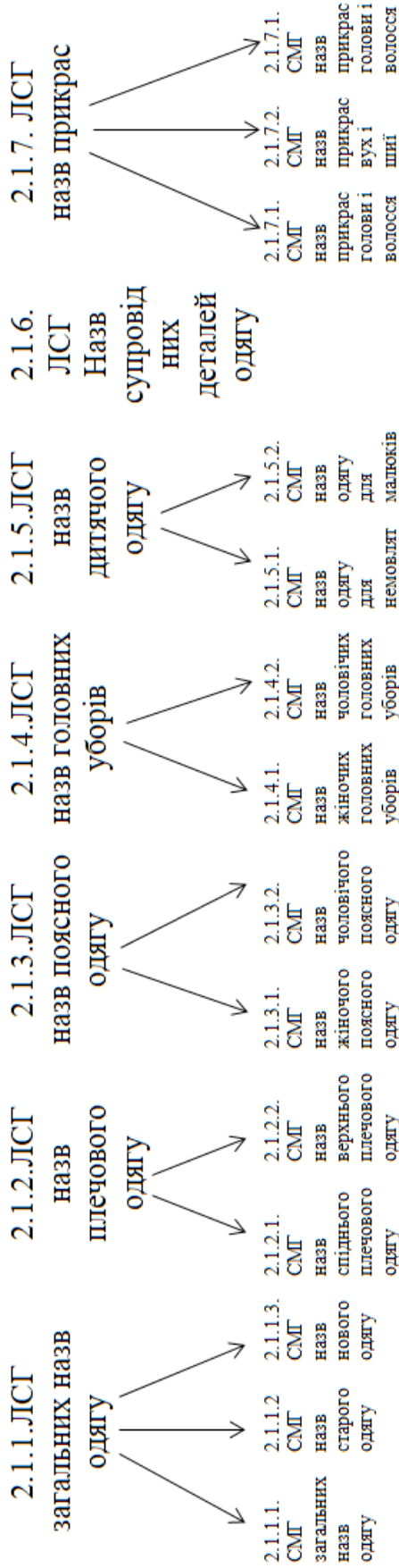
Вивчення діалектної лексики останніх десятиліть зосереджені довкола опису тематичних груп. У процесі нашого дослідження застосовуємо прийом моделювання системи діалектної лексики, запропонований П. Ю. Гриценком та розвинений Т. О. Ястремською. Комплексний аналіз явищ лексики та семантики, використовуваний у багатьох діалектологічних студіях, передбачає виявлення складу та особливостей структурної організації номенів у межах окремої парадигми, системних зв'язків, передусім парадигматичних, синтагматичних та

епідигматичних [245, с. 16]. Т. О. Ястремська переконливо довела ефективність застосування методу моделювання для цілісного пізнання лексико-семантичного простору та діалектної картини світу, що «забезпечує системність і чіткість представлення мовного матеріалу» [252, автореф, с. 1],

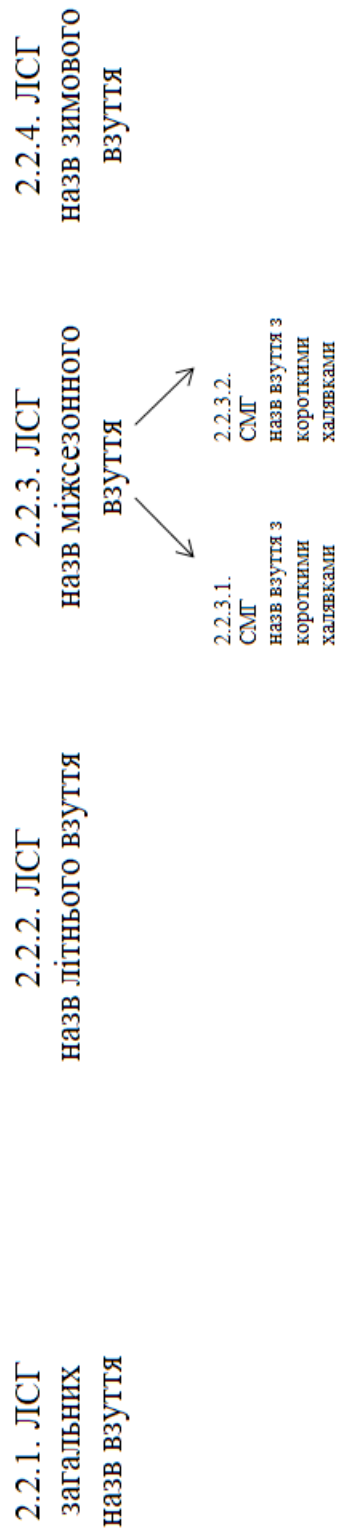
Ураховуючи зафіксований репертуар назв, на основі структурного принципу аналізу здійснено логіко-предметне членування та структурування засвідченої лексики. Записаний лексичний матеріал систематизовано у дві тематичні групи лексики (ТГЛ), змодельовано їхню структуру: лексико-семантичні групи (ЛСГ), семантичні мікрогрупи (СМГ), семантичні ряди (СР). ТГЛ на позначення одягу охоплює кілька ЛСГ, що містять СМГ, компоненти яких об'єднані за спільністю семантики: ЛСГ загальних назв одягу, у межах якої виокремлюємо три СМГ – загальних назв одягу; назв старого одягу; назв нового одягу; ЛСГ назв плечового одягу об'єднує СМГ назв спіднього плечового одягу та назв верхнього плечового одягу; у складі ЛСГ назв поясного одягу вирізняємо СМГ назв жіночого поясного одягу та назв чоловічого поясного одягу; ЛСГ назв головних уборів, що об'єднує СМГ назв жіночих головних уборів та назв чоловічих головних уборів; ЛСГ назв дитячого одягу; ЛСГ назв супровідних деталей одягу; ЛСГ назв прикрас представлена трьома СМГ, зокрема назв прикрас голови і волосся; назв прикрас ший і вух; назв прикрас рук; ЛСГ назв дитячого одягу. У складі ТГЛ назв взуття вирізняємо ЛСГ загальних назв взуття, ЛСГ назв літнього взуття, ЛСГ назв міжсезонного та ЛСГ назв зимового взуття (див. схему).

**Структурна організація лексики
одягу, взуття та прикрас у середньонадніпрянському діалекті**

2.1. ТГЛ назв одягу

2.2. ТГЛ назв взуття

Лексико-семантичні групи об'єднано на підставі внутрішніх зв'язків компонентів, зокрема спільної семантики, а протиставлені за такими ДО: місце розташування одягу на тілі, стать, сезон носіння.

Побутова лексика на позначення одягу, взуття й прикрас є специфічною і привертає увагу дослідників на всіх часових зрізах – від давнини до сьогодення. У процесі нашого дослідження цього фрагмента лексики в середньонаддніпрянському говорі південно-східного наріччя увагу зосереджено на ономасіологічному, семасіологічному та мотивологічному аспектах вивчення за допомогою двох основних методів – описового та лінгвістичної географії. Описовий метод є найтиповішим виявом синхронного аспекту аналізу мовних явищ. Системний опис лексики на позначення одягу, взуття та прикрас у середньонаддніпрянських говірках здійснено в просторовій проєкції, що передбачає опис стану мовної системи говірок або окремих діалектних явищ безвідносно до їхнього історичного розвитку. Такий підхід вивчення передбачає репрезентацію репертуару назв та в подальшому виконання його глибшого аналізу з погляду діахронії, урахуваючи тенденції зміни слова в хронологічній проєкції. Етимологічний аналіз лексики застосовано з метою визначення мотиваційних ознак, що лежать в основі номінації.

Для з'ясування динаміки лексики на кількох хронологічних зрізах ми записували матеріал в польових умовах від мовців різного віку, що вможливило умовний розподіл зафіксованого діалектного матеріалу за трьома групами діалектоносіїв: перша – характерна для представників старшого покоління, які народилися в I половині XX ст. (20-ті–40-і рр.); друга – властива представникам середнього віку – народилися в II половині XX ст. (від 50-х років); третя – притаманна представникам молодшого покоління, які народилися в кінці XX та на початку XXI ст. Інформація, записана від старшого покоління мовців, значно відрізняється від відомостей, отриманих від говірконосіїв молодшого віку, адже в мовленні першої групи збережено архаїчні діалектні риси, тоді як представники третьої вікової категорії часто ототожнюють ту чи іншу реалію з абсолютно іншим

предметом сучасного побуту або вигадують нове значення чи демонструють зв'язок із літературною мовою.

Опитування мовців, представників третьої групи респондентів, провадили за методикою анкетування, що дало можливість з'ясувати семантику окремих лексем у їхній мовосвідомості, зокрема простежити її звуження чи розширення, асоціації з іншими реаліями, виникнення нових назв, процеси архаїзації в лексиці на позначення одягу, взуття та прикрас із середньонаддніпрянських говірок.

Для інтерпретації матеріалу в часовому вимірі використано зіставний метод, основними джерелами вивчення лексики на позначення одягу, взуття та прикрас стали праці, де її подано на різних часових зрізах – етнографічна література (II половина XIX – початок XX ст.), збірники діалектних текстів та лексикографічні праці (II пол. XX ст.) та особисті записи автора (2018–2020 рр.). Апробація питальника в середньонаддніпрянських говірках засвідчила про значну втрату лексем на позначення одягу, взуття та прикрас у зв'язку із дектуалізацією реалій. Частина назв перейшли в пасивний словник мовців, окремі номени були замінені іншими, на що істотно вплинули суспільно-побутові та історико-культурні зміни протягом останніх десятиліть. Водночас значна частина назв, що позначали традиційний народний одяг середньонаддніпрянців, ще добре збережена в пам'яті діалектоносіїв старшого та середнього віку.

Записи П. П. Чубинського II половини XIX століття, здійснені під час експедиції Географічного товариства в Південно-Західний край, стали ґрунтовним джерелом інформації про назви одягу, взуття та прикрас. У розвідці зафіксовано описи реалій відповідно до місцевості їх побутування в різних регіонах України. Об'єктом вивчення також стали мовознавчі праці середини XX століття В. С. Ващенко [32], П. С. Лисенка [127]. Відомості про зазначену групу лексики почерпнули із збірників діалектних текстів, записаних у середньонаддніпрянських говірках у кінці XX – на початку XXI століття: «Говірки Південної Київщини» [ГПК], «Говірки Західної Полтавщини» [ГЗП], «Говірки Черкащини» [ГГ] та «Словника середньонаддніпрянських говірок», де вміщено чимало назв одягу, взуття та прикрас цього ж періоду.

Для інтерпретації матеріалу в загальноукраїнському контексті також використано зіставний метод, що дало змогу виявити спільне та відмінне в системі назв одягу, взуття та прикрас щодо інших говорів та української літературної мови. Підґрунтям для зіставлення також стали регіональні різночасові лексикографічні праці В. С. Ващенка [Ващ.], П. С. Лисенка [Лис.], Г. І. Гримашевич [Грим.], Г. Л. Аркушина [Арк.] Г. Г. Березовської [Бер.], І. В. Гороф'янюк [Гор.], Я. В. Закревської [ГГ], І. М. Дуди [Дуд.], М. Й. Онишкевича [Ониш.], Г. І. Мартинової, Т. В. Щербини [ССГ], матеріали дисертаційних праць [43], а також Сучасний словник української мови [СУМ], Етимологічний словник української мови [ЕСУМ] та Великий тлумачний словник сучасної української мови [ВТСУМ]. Аналіз наукової літератури на кількох хронологічних етапах дав підстави висновкувати про статичні та динамічні процеси, характерні для досліджуваної діалектної лексики середньонаддніпрянського говору.

Висновки до розділу 1

Як засвідчує аналіз наукової літератури, вивчення словникового складу говірок не втрачає актуальності від II половини XIX століття, у розділі встановлено, що основи дослідження діалектної лексики як системи розвинуто й поглиблено в працях II половини XX – початку XXI століть. Серед досягнень мовознавства цього періоду наукові праці із лексикології загального характеру, різночасові дескриптивні праці із діалектології та етнографії. У II половині XX століття окреслено основні теоретичні поняття щодо вивчення лексики як системи: тематична група, тематичне й семантичне поле, лексико-семантичне поле, лексико-тематична група, лексико-семантична група, семантична мікрогрупа, семантичний ряд. У перші десятиліття XXI століття дослідники використовують нові терміни: лексико-семантична підгрупа, лексико-семантична мікрогрупа, лексико-семантичний ряд та лексико-семантичний мікроряд.

У другій половині XX століття утвердився тематичний принцип вивчення діалектної лексики (ботанічної, побутової, народних промислів, народної географічної термінології, обрядової, народної медицини, мисливської, пастушої, ентомологічної, будівельної, лексикону «дитячого спілкування», на позначення рис людини). Напрацювання діалектологів кінця XX – перших десятиліть XXI ст. засвідчують сфери застосування принципу системності опису, адже науковий аналіз діалектної лексики провадять у різних напрямках досліджень: структурно-семантичному, етимологічному, мотивологічному, лінгвогеографічному, дослідження динамічних процесів у лексиці чи комплексно поєднують їх.

Тематична група назв одягу, взуття та прикрас вивчена нерівномірно в межах південно-східного, південно-західного та північного наріч української мови, хоч лексика цієї тематичної групи є найбільш давньою і викликає постійний інтерес лексикологів, діалектологів, етнографів. Найбільш повно назви одягу, взуття та прикрас досліджено в говорах північного наріччя (західнополіський, середньополіський говори), меншою мірою південно-західного (карпатські, наддністрянські, гуцульські, покутські, східноpodільські говірки) та південно-

східного наріч (східностепові, говірки середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя).

У середньонаддніпрянському говорі ця тематична група ще цілісно не досліджена, хоч і представлена різночасовими лексикографічними, текстографічними та лінгвогеографічними працями II половини XX початку XXI ст.

Методологічним підґрунтям вивчення назв одягу та взуття став комплексний аналіз цих одиниць у ономасіологічному та семасіологічному аспектах. Серед основних методів дослідження: структурний, зіставний, компонентного аналізу, лінгвістичного картографування, що вможливило представити склад і структуру тематичної групи назв одягу, взуття та прикрас, визначити принципи номінації, просторову поведінку аналізованих назв та динамічні й статичні елементи. Інтерпретацію матеріалу здійснено в часовому та просторовому вимірах.

Матеріали розділу висвітлені в публікації автора [16].

РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЛЕКСИКИ НАЗВ ОДЯГУ, ВЗУТТЯ ТА ПРИКРАС У СЕРЕДНЬОНАДДНІПРЯНСЬКОМУ ДІАЛЕКТІ В ДИНАМІЧНІЙ ПРОЄКЦІЇ ТА ПРИНЦИПИ НОМІНАЦІ

Українське народне вбрання – надзвичайно розмаїтий, багатобарвний та глибоко символічний феномен. Опис репертуару зазначеного різновиду побутової лексики містять різночасові етнографічні та лінгвістичні праці [Чуб.; 31; 39; 42; 104; 134; 174; 208]. Учені не тільки фіксували різновиди одягу, але й прагнули подати його диференціацію за різними ознаками.

П. П. Чубинський, дослідник етнічної історії українців, присвятив окремий розділ семитомної праці опису «одежды Малоруссов». Розглядаючи український одяг II половини XIX століття, він виокремлює різновиди чоловічого та жіночого вбрання: «шапка»; «сорочка мужская»; «штаны»; «поясь», «обувь мужская», «свита и прочее»; «керея или сырякъ»; «прическа девушекъ и головной уборъ», «прическа и головной уборъ женщинъ и старухъ»; «намисто и прочее»; «женская сорочка»; «запаски»; «хвартухи»; «свита женская»; «обувь женская»; «зимняя одежда»; «кожухъ женский» [Чуб., с. 413–433].

Дослідниця традиційного вбрання Середньої Наддніпрянщини кінця XX ст. Т. О. Ніколаєва класифікує його за статтю носія: чоловічий та жіночий, а для останнього також визначає різновиди залежно від віку людини – дівочий, вбрання для молодниць та літніх жінок. Серед інших чинників, що впливають на структурування, етнограф називає кліматичні умови, функції та призначення й вирізняє такі групи одягу: натільний, поясний або стеговий, нагрудний, верхній, або становий, взуття, головні убори. Серед класифікаційних ознак, які дають змогу виокремити різновиди одягу, дослідниця називає ще й матеріал, крій, конструкцію, техніку шиття, його технологію, спосіб носіння та характер їх поєднання. Класифікаційна ознака призначення впливає на вирізнення таких типів одягу: святковий, буденний, робочий, обрядовий [174, с. 20].

Український етнограф Хведір Вовк пропонує класифікацію різновидів одягу за статтю особи, чоловічий і жіночий. За місцем розташування на тілі він вирізняє дві групи одягу: для верхньої половини тіла та для нижньої половини тіла, що

охоплюють кілька мікрогруп: для оздобы; для зачіски волосся; для покривання голови; верхня та плечова одежа; одежа, що її носять безпосередньо на тілі (білизна) [39].

У діалектологічних працях, присвячених вивченню назв одягу, взуття та прикрас, спостерігаємо різні класифікації зазначеного лексичного матеріалу [8; 43; 64; 83; 110; 177; 182; 245], на що дослідників спонукав матеріал, однак усі вони ґрунтовані на врахуванні тих класифікаційних ознак, які вирізняли етнографи. Названа тематична група, за спостереженнями діалектологів, – це складне та багатопланове утворення, компоненти якого сформовані за різними ДО. Засвідчений матеріал із сучасних середньонаддніпрянських говірок класифікуємо за чотирма основними ДО «стать і вік носія», «призначення», «місце розташування на тілі людини», «сезон носіння» на дві тематичні групи, одинадцять лексико-семантичних груп, чотирнадцять семантичних мікрогруп назв та семантичні ряди. У тематичній групі назв одягу вирізняємо сім лексико-семантичних груп: ЛСГ загальних назв одягу із трьома семантичними мікрогрупами загальних назв одягу; назв старого одягу; назв нового одягу. ЛСГ назв плечового одягу із двома семантичними мікрогрупами назв спіднього плечового одягу та назв верхнього плечового одягу; ЛСГ назв поясного одягу, де розглядаємо дві семантичні мікрогрупи назв жіночого поясного одягу та назв чоловічого поясного одягу; ЛСГ назв головних уборів, у межах якої вирізняємо дві семантичні мікрогрупи назв жіночих головних уборів та назв чоловічих головних уборів. Окремо розглядаємо три ЛСГ назв дитячого одягу, назв супровідних деталей одягу та назв прикрас. Остання розгалужена на три семантичні мікрогрупи назв прикрас голови й волосся, назв прикрас шиї і вух, назв прикрас рук. Тематична група лексики назв взуття об'єднує чотири ЛСГ: загальних назв взуття, назв літнього взуття, назв міжсезонного взуття та назв зимового взуття. Кожна з названих ЛСГ містить семантичні ряди, утворені за спільною семою.

Для виявлення динаміки складу тематичних і лексико-семантичних груп назв використовуємо різночасові джерела, у яких вміщено відомості про лексикон Середньої Наддніпрянщини: матеріали праці П. П. Чубинського; словник

В. С. Ващенко; матеріали АУМ; збірники діалектних текстів, де вміщено записи 90-х років ХХ століття – ХХІ століття (2000 – 2003 рр); матеріали Словника середньонаддніпрянських говірок.

Як бачимо, лексика на позначення одягу, взуття та прикрас містить ТГЛ, ЛСГ, СМГ, компоненти яких об'єднані на підставі спільної семантики, а протиставлені за ДО. У межах ЛСГ виокремлюємо мікрогрупи, в основі яких лежать парадигматичні гіперо-гіпонімічні відношення та відношення «частина – ціле». Засвідчений репертуар назв виявляє системний характер його елементів, лексеми поєднані внутрішніми зв'язками в межах тематичних і лексико-семантичних груп та мікрогруп. Унаслідок полісемії деякі назви можуть входити в кілька таких груп, утворюючи складні переплетіння різних підсистем.

2.1. Тематична група лексики назв одягу

У межах ТГЛ на позначення одягу вирізняємо сім ЛСГ: загальні назви одягу; назви плечового одягу; назви поясного одягу; назви головних уборів; назви дитячого одягу; назви супровідних деталей одягу; назви прикрас. Спільним компонентом значення названих ЛСГ є «сукупність виробів (із тканини, хутра, шкіри), якими покривають тіло» [СУМ, V, с. 645].

2.1.1. ЛСГ загальних назв одягу

ЛСГ загальних назв одягу в сучасних середньонаддніпрянських говірках представлена низкою лексем, які за семантикою утворюють кілька мікрогруп: 1) загальні назви одягу; 2) назви старого (буденного) одягу; 3) назви нового (святкового) одягу.

2.1.1.1. Семантична мікрогрупа загальних назв одягу. Першу семантичну мікрогрупу репрезентують назви, пов'язані з давніми коренями **dě* [ЕСУМ, IV, с. 158] та **bъrati* [ЕСУМ, I, с. 248], та їхні фонетичні, акцентуаційні, морфологічні

й словотвірні варіанти: *'од'аг*, *о'дежа*, *оде'жина*, *оди'жинка*, *од'іван':а*, *в'д'аганка*, *у'д'агало*, *вбра'н':а*, *уб'ран':а*, *убра'н':а* (к. 1).

У сучасних середньонаддніпрянських говірках активно функціонує і переважає лексема *о'дежа* ‘загальна назва одягу’ [ССГ, с. 279]. Давні лексеми *'од'аг*, *о'дежа* із семантикою ‘сукупність речей, якими людина покриває своє тіло’, є літературною нормою української мови [СУМ, V, с. 624, 645], як і їхні словотвірні варіанти *оде'жина*, *оди'жинка* й віддієслівні похідні *од'іван':а*, *в'д'аганка*, *у'д'агало*. За спостереженнями дослідників, писемні пам'ятки засвідчують низку близькоспоріднених назв одягу, утворених префіксально-суфіксальним способом від прасл. **děti* ‘діти’, з індоєвроп. **dhē* ‘класти’ [Фас., I, с. 509; III, с. 121]; [245, с. 20; 122, 128]. До найдавніших найменувань одягу, засвідчених писемними пам'ятками XI–XII століття належить слово *о'дежа* [40]. У записах другої половини XIX століття П. П. Чубинського фіксуємо номен *о'дежда* [Чуб., с. 413–433]. Паралельно в сучасних середньонаддніпрянських говірках у мовленні діалектоносіїв побутують віддієслівні похідні *вбра'н':а*, *уб'ран':а*, *убра'н':а* ‘сукупність речей, якими людина покриває своє тіло’. У Словнику середньонаддніпрянських говірок фіксуємо номен *вбра'н':а* із семантикою ‘одяг, загальна назва’ [ССГ, с. 52]. Лексему *уб'ран':а* із семантикою ‘одежда; платъе’, зафіксовано в словнику Б. Грінченка – ‘брюки, штани’ [Гр., IV, с. 308]. Очевидно, що походження назв *вбра'н':а*, *уб'ран':а*, *убра'н':а* пов'язане з праслов'янським дієсловом *bъrati* ‘брати, носити’ [ЕСУМ, I, с. 247–249], а з сучасного погляду це віддієслівні іменники, утворені суфіксальним способом. Імовірно, що назви мотивовані призначенням реалій.

2.1.1.2. Семантична мікрогрупа назв старого одягу. Семантичну мікрогрупу назв старого поношеного одягу в середньонаддніпрянських говірках маніфестує велика кількість лексем, в основу яких покладено різні мотиви номінації. Услід за дослідницею говірок середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя Т. В. Щербиною [245, с. 21] групуємо засвідчені назви за такими мотивами:

– зовнішній вигляд, пов’язаний із тривалим використанням: *т’р’ан’я* (Дв, Злт, Пд, Тш, Стб), *т’р’ан’ка* (Пр), *т’р’ан’ки* (Ан, Дн, Кн, Пд, СІ, Тр), *т’р’ан’ки* (Пд, Тш), *ста’ре* (Бг, Мл, Мсй), *стар’йо* (Гл, Ів), *ста’рий ’од’аг* (Дв, Шр), *із’ношине* (Дн), *із’ношиний ’од’аг* (Кр), *іс’хожиний ’од’аг* (Лк), *’ходжине* (Кв), *п’ід:ержаний ’одаг* (Іс), *ни’доноски* (Гл, Дм), *пири’носок* (Бг), *пи’реноски* (Вр), *лах’мот’:а* (МК), *лах’м’іт’:а* (Др), *ган’ч’ір’я* (Лт, Мд), *ган’ч’ір’ки* (Ір, Грб), *барах’ло* (Стб);

Згідно із СУМ, старим вважають одяг, який довго був у вжитку, став ветхим, іноді навіть непридатним для використання [СУМ, ІХ, с. 654]. Назви *т’р’ан’ка*, *т’р’ан’я*, *т’р’ан’ки*, *т’р’ан’ки*, на думку дослідників, пов’язані з дієсловом *т’р’іпати*, [ст’р’іпки] ‘торочки’; іншомовними паралелями до укр. *т’р’ан’йо* є білор. *трапе*, *трапё* ‘лахміття’ [ЕСУМ, ІІІ, с. 663; 122, с. 131].

Субстантиви *ста’ре*, *стар’йо* та атрибутивне словосполучення *ста’рий ’од’аг* ‘старий, поношений одяг’ у сучасних середньонаддніпрянських говірках мають прозору мотивацію й утворені за МО «зовнішній вигляд».

Лексеми *ни’доноски*, *пири’носок*, *пи’реноски*, *із’ношиний*, *іс’хожиний ’од’аг*, *п’ід:ержаний ’од’аг* у досліджуваних говірках уживають із значенням ‘старий, поношений одяг’. Вони мотивовані, окрім ДО «зовнішній вигляд», ще й призначенням одягу. Атрибутивний компонент складених назв походить від дієприкметників *із’ношиний*, *іс’хожиний*, *п’ід:ержаний*, що є формами дієслів *із’но’сити*, *іс’хо’дити*, *п’ід:ержати*. Віддієслівні іменники *ни’доноски*, *пири’носок*, *пи’реноски* утворені суфіксальним способом словотвору за допомогою суфіксів *-ок-*, *-к-* та є похідними від *нидоносит’*, *пириносит’*. Очевидно, вони виникли унаслідок універбації: *ни’доноски* від *недоношений одяг*; *пири’носок* від *переношений одяг* ‘носити те, що хтось недоносив, тобто поношене або переношене’.

Назви *лах’мот’:а*, *лах’м’іт’:а* споріднені зі словом *’лахи*, що в сучасній літературній мові кваліфіковане як розмовне із семантикою ‘дуже старий, подертий одяг; предмети одягу, білизни’ [СУМ, ІV, с. 456]. У Словнику середньонаддніпрянських говірок також засвідчено лексему *лахи* – ‘одяг’ із цим же значенням [ССГ, с. 221]. Очевидно, що *лахи* – це суфіксальне утворення від

втраченої праслов'янської твірної основи **lahъ*, пор. *лахмай* «людина в лахмітті, лахман», «лахміття», «лахматий, кошлатий, покритий лахміттям», р. лахман «шмаття, ганчір'я, патли», бр. лахманы «лахміття, ганчір'я, обноси», п. *lasyu* «ліхміття» тощо [ЕСУМ, III, с. 202–203].

У лексикографічній праці II половини ХХ століття В. С. Ващенко засвідчив слово '*лахи* 'зневажлива назва поганого, потертого одягу' та лексему '*ланці* 'старий порваний одяг, ганчір'я' в говірках Полтавщини [Ващ., с. 54].

Лексеми *ган'ч'ірія*, *ганч'ірки* в досліджуваних середньонаддніпрянських говірках мотивовані зовнішнім виглядом, оскільки в літературній мові назва *ган'ч'ірка* зафіксована на позначення кількох сем: «шматок старої, зношеної тканини» та зі зневажливими значеннями «зношений старий одяг, білизна», «жіночі убори», «безвольна, безхарактерна людина» [СУМ, II, с. 27]. Назва *ган'ч'ірка* є запозиченням із польської мови, де позначає шматину для витирання рук [ЕСУМ, I, с. 468].

Спорадично на позначення старого, зношеного одягу фіксуємо назву *барах'ло*, що, як вважають упорядники ЕСУМ, запозичена з російської мови, пор. *барах'ло* «старі речі» [ЕСУМ, I, с. 140]. У сучасних середньонаддніпрянських говірках назва функціонує також зі значенням «одяг»; «старі речі домашнього вжитку» [ССГ, с. 29].

У досліджуваній мікрогрупі старого одягу вирізняємо семантичну підгрупу назв одягу, не придатного для носіння: *ни'годне*, *ни'в'ірне*, *ни'потр'іб*. В основу цих найменувань покладено мотиваційну ознаку «оцінка придатності до подальшого використання». Перші дві лексеми утворені шляхом субстантивзації прикметників *ни'годне*, *ни'в'ірне*, а назва *ни'потр'іб*, імовірно, виникла безафіксним способом внаслідок усічення прикметникової твірної основи *непотрібний*.

У частині середньонаддніпрянських говірок на позначення буденного робочого одягу засвідчено складені найменування *ро'боч'ий 'од'аг*, *буден:ий 'од'аг*, *повс'аг'ден:ий 'од'аг*, *с'ак'ний буд'ний 'од'аг*, *'од'аг на 'буден'*, *'од'аг на 'кожний ден'*, *'од'аг на 'кожний ден'*, *до'маши'ий од'аг*, атрибутивний компонент яких

мотивований призначенням одягу. Наявність таких найменувань засвідчує незавершеність процесу номінації.

Назви *д'ране*, *д'рант'а* відображають МО «результат фізичної дії». Лексема *д'ране* є субстантивованою формою ад'єктивованого дієприкметника *дране*, а *д'рант'а* – це суфіксальне утворення від твірної дієприкметникової основи *дран-*. У Словнику середньонаддніпрянських говірок назву *д'рант'а* фіксуємо з ремаркою *емоц.-заб.* ‘лахміття, старий, дуже поношений, порваний одяг’ [ССГ, с. 113].

Назва *гуман'ітарка* ‘загальна назва сучасного одягу, який отримують як гуманітарну допомогу’ утворена за МО «наслідок виникнення». Номен утворено шляхом універбації від словосполучення *гуманітарна допомога*. Назва *сов'деповс'ке* ‘одяг, який виготовляли і носили у Радянському Союзі’ утворена за типом субстантивованих похідних і мотивована часом виникнення.

2.1.1.3. Семантична мікрогрупа назв нового одягу. Для більшості середньонаддніпрянських говірок релевантною є опозиція сем ‘старий одяг’ : ‘новий одяг’, унаслідок чого виокремлюємо семантичну мікрогрупу на позначення назв нового одягу: *'новий 'од'аг* (Шр), *но'в'ейше* (Дн), *но'вен'ке* (Вг, Влш, Кр, Млв, Шр), *об'новка* (Мс). Лексеми *но'в'ейше*, *но'вен'ке* мотивовані зовнішньою ознакою й утворені шляхом субстантивації відповідних прикметників, а назва *об'новка* походить від дієслівної твірної основи *обнов-* із додаванням суфікса *-к-* із предметним значенням.

Семантичну мікрогрупу найменувань нового одягу репрезентують назви святкового одягу, який у розумінні діалектоносіїв використовують із нагоди якоїсь визначної суспільної чи релігійної події. МО «призначення» покладено в основу номінацій святкового одягу, виражених субстантивованими прикметниками та описовими конструкціями: *п'разнич'не* (Кз, Пщ), *праз'нич'не* (Вг, Дм, Зл, Кр), *празни'кове* (Гр, Шб), *про п'разник* (Вг), *на п'разник* (Бб, Хх), *у п'разник* (Мс, Пл); *с'ат'кове* (Бг, Вз, Кн), *св'ат'кове* (Вр, Гр, Кз), *про с'в'ато* (Хх), *на с'в'ато* (Вз, Вш); *о'дежа виход'на* (Млн), *про 'вих'ід* (Лк), *на 'виход* (Тр), *на'р'адне* (Млн, Стб), *до*

'церкви (Ір), у ни'д'іл'у (Пл). На думку дослідниці говірок середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя Т. В. Щербини, номен *на'р'адне* споріднений із давньою назвою *редити* 'одягатися' [182, с. 23]. Більшість назв мотивована призначенням і пов'язана з іменниками *п'разник*, *с'в'ато*, *с'ато*, *'вих'ід*, або вказівкою на подію, задля якої одягають вбрання. У словнику В. С. Ващенко на позначення святкового одягу фіксуємо лексему *на'р'ад':а* із значенням «одяг, добре святкове вбрання» [Ващ., с. 63].

У кількох говірках засвідчене словосполучення *'ловкий'од'аг* (Лк), *лов'кен'кий'од'аг* (Шр) 'новий одяг, призначений для носіння у свято'. Атрибутивний компонент назви *'ловкий* у Словнику середньонаддніпрянських говірок подано із семантикою 'якісний, добротний' [ССГ, с. 226].

Отже, ЛСГ загальних назв одягу в середньонаддніпрянських говірках становить системне утворення, компоненти якого об'єднані синонімічними відношеннями (*'од'аг*, *о'дежа*, *оде'жина*, *оди'жинка*, *од'і'ван':а*, *в'д'аганка*, *у'д'агало*, *вбра'н':а*, *убран':а*, *убра'н':а* 'загальна назва одягу'; *п'разнич'не*, *празнич'не*, *празни'кове*, *про п'разник*, *на п'разник*, *у п'разник*; *с'ат'кове*, *св'ат'кове*, *про с'в'ато*, *на с'в'ато*; *о'дежа виход'на*, *про 'вих'ід*, *на 'виход*, *на'р'адне*, *до 'церкви*, *у ни'д'іл'у* 'святковий одяг').

ЛСГ загальних назв одягу становить розгалужену структуру, компоненти якої репрезентують опозицію сем 'старий одяг' : 'новий одяг'. Назви мотивовані різними ознаками: «дія» (*'од'аг*, *о'дежа*, *оде'жина*, *оди'жинка*, *од'і'ван':а*, *в'д'аганка*, *у'д'агало*, *вбра'н':а*, *убран':а*, *убра'н':а*), «результат фізичної дії» (*д'ране*, *д'рант'а*), «зовнішній вигляд» (*т'р'ап'а*, *т'р'ап'ка*, *т'р'ап'ки*, *т'р'ап'ки*, *ста'ре*, *стар'ийо*, *ста'рий'од'аг*, *ізношине*, *ізношиний'од'аг*, *іс'хожиний'од'аг*, *'ходжине*, *п'і'д:ержаний'од'аг*, *ни'доноски*, *пири'носок*, *пи'реноски*, *лах'мот':а*, *лах'м'іт':а*, *ганч'ір'а*, *ганч'ір'ки*, *барах'ло*; *'новий'од'аг*, *но'в'ейше*, *но'вен'ке*, *об'новка*; *'ловкий'од'аг*, *лов'кен'кий'од'аг*); «оцінка придатності до подальшого використання» (*ни'годне*, *ни'в'ірне*, *ни'потр'іб*), «призначення» (*ро'боч'ий'од'аг*, *'од'аг на ро'боту*, *'коло'хати*, *до'машн'ий*; *п'разнич'не*, *празнич'не*, *празни'кове*, *про п'разник*, *на п*

'разник, у п'разник; с'ат'кове, св'ат'кове, про с'в'ато, на с'в'ато; од'ежа виход'на, про 'вих'ід, на 'виход, на'р'адне, до 'церкви, у ни'д'іл'у), «час використання» (бу'ден:ий, бу'ден:е, на 'буден', в 'будин', повс'аг'ден:ий, с'ак'ний буд'ний, на 'каждий ден', на 'кожний ден'), «час чи джерело виникнення» (старо'винка, сов'деповс'ке, гуман'ітарка). Лексема 'од'аг є компонентом кількох СМГ, репрезентуючи гіперогіпонімічні відношення в складі ЛСП.

Серед номінацій переважають однослівні віддієслівні іменники, утворені суфіксальним способом (од'і'ван':а, в'д'аганка, у'д'агало, вбра'н':а, убран':а, убра'н':а), субстантивовані прикметники та дієприкметники (ста'ре, стар'йо, но'в'ейше, но'вен'ке, бу'ден:е, п'разнич'не, с'ат'кове, на'р'адне, 'ходжине). Окремі назви виникли внаслідок універбації (совдеповс'ке, гуман'ітарка).

У межах аналітичних сполук переважає означальний компонент, який конкретизує значення лексеми (ста'рий 'од'аг, на 'кожний ден', 'новий 'од'аг, праз'нич'не, про п'разник, од'ежа виход'на, до 'церкви, у ни'д'іл'у, 'ловкий 'од'аг, лов'кен'кий 'од'аг).

Значна частина номінацій праслов'янського походження ('од'аг, од'ежа), окремі слова – запозичення з польської мови (ган'ч ір'я, ганч ір'ки).

У межах ЛСГ загальних назв одягу функціонують лексеми, яким характерна фонетична (вбра'н':а, убра'н':а; лах'мот':а, лах'м'іт':а), акцентуаційна (т'р'апки, тр'ап'ки; убран':а, убра'н':а), морфологічна (ста'ре, стар'йо, ста'рий 'од'аг), словотвірна варіативність ('од'аг, од'ежа, оде'жина, оди'жинка).

2.1.2. ЛСГ назв плечового одягу

В українській діалектології мовознавці класифікують групу назв плечового одягу за різними ДО, що зумовлює виокремлення спільних та відмінних лексико-семантичних груп. Н. Б. Клименко розрізняє у східностепових говірках Донеччини чотири ЛСГ назв верхнього одягу, нагрудного одягу, одягу, який становить поєднання нагрудного і стегового одягу, сорочки та її частин. Вона членує кожну

з названих груп на мікрогрупи за ДО «матеріал», «крій», «довжина» [110, с. 31, 51, 87, 92]. Дослідниця говірок середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя Т. В. Щербина класифікує назви плечового одягу на підставі функційної спільності реалій: назви сорочки та її деталей; назви чоловічого костюма; назви жіночого одягу, який носять поверх сорочки; назви верхнього одягу [245, с. 19]. Г. І. Гримашевич, описуючи назви плечового одягу в середньополіських говірках, вирізняє за ДО «місце розташування на тілі» назви верхнього одягу; короткого плечового одягу, який носять під верхнім; спіднього одягу; сорочки та її деталей [64, с. 55, 72, 88, 92]. Г. Г. Березовська вирізняє в східноподільських говірках за ДО «функційне призначення» три ЛСГ назв верхнього, нагрудного та спіднього одягу [8, с. 5]. О. Я. Гавадзин виокремлює в говірках Покуття за ДО «місце розташування на тілі людини» ЛСГ назв плечового одягу, які відображають диференціацію реалій за кількома ознаками: «стать», «наявність чи відсутність рукавів», «довжина», «матеріал» [64, с. 72].

Матеріал, записаний у сучасних середньонаддніпрянських говірках, дає можливість вирізнити в лексико-семантичній групі назв плечового одягу семантичні мікрогрупи за ДО «розташування на тілі»: 1) назви спіднього плечового одягу; 2) назви верхнього плечового одягу. У свою чергу перша СМГ сформована з СР назв спіднього плечового одягу, який одягають безпосередньо на тіло, і СР назв спіднього плечового одягу, який носять поверх сорочки. Зафіксовані лексеми можуть належати до кількох семантичних мікрогруп одночасно.

2.1.2.1. Семантична мікрогрупа назв спіднього плечового одягу. Назви спіднього плечового одягу в сучасних середньонаддніпрянських говірках розподіляємо на два семантичні ряди за місцем розташування на тілі: 1) назви натільного одягу; 2) назви спіднього плечового одягу, який носять поверх сорочки. Аналіз записаного діалектного матеріалу провадимо за релевантними ДО «стать», «наявність/відсутність рукавів», «довжина», «матеріал», «місце носіння на тілі», «час носіння».

До першого СР назв натільного одягу належить лексема *со|рочка*. Зазначена реалія є одним з найдавніших елементів убрання, оскільки майже до початку ХХ ст. була єдиним видом натільного одягу на всій території України, що засвідчують етнографічні матеріали [42; 174]. За описом Т. О. Ніколаєвої, сорочка, яку носили на Середній Наддніпрянщині, була з суцільним рукавом або з плічками та зібраними біля них рукавами, пришитими по пітканню стану. Сорочка мала стоячий або виложистий комір, а також досить широкі чохла. Характерною особливістю було оздоблення усіх елементів сорочки різноманітними техніками вишивки, а за кроєм вона ледве прикривала коліна [174, с. 111]. Сорочка виконувала обрядову функцію під час весільного, поховального й сільськогосподарських обрядів [174, с. 60].

Констатуємо, що опозицію сем ‘жіноча натільна білизна, що надягають поверх білизни, для верхньої частини тіла’ : ‘чоловіча натільна білизна, що надягають поверх білизни, для верхньої частини тіла’ в усіх обстежених говірках реалізовано однією лексемою – *со|роч`ка* (усі н. п.), лише в кількох говірках засвідчено протиставлення лексем *со|роч`ка* : *ру|башка* (Вг, Іс, Пр, Пщ).

Назва *со|роч`ка* є дуже давньою, мовознавці фіксують її в пам’ятках із ХІ століття [40]. Дослідники діалектної мови звертали увагу на походження цієї назви [245, с. 26]. Слово *со|роч`ка* – спільнослов’янське, утворене за допомогою суфікса *-ьк-* від *сорока* ‘сорочка’, ‘мішок’ [Цыг., с. 442]; псл. **sorky*, зменш. **sorcica*, **sorcьka* наявна вже в давньоруській мові [ЕСУМ, V, с. 358; Фасмер, 3, с. 724]. Дослідниця назв одягу Західного Полісся Л. Г. Пономар подає народне тлумачення назви *со|роч`ка*, в основу якої покладено МО «кількість використання робіт для виготовлення цього виду одягу» [187, с. 11].

Лексема *ру|башка* ‘чоловіча натільна білизна, що її надягають поверх білизни, для верхньої частини тіла’ менш поширена в обстежених говірках. Г. І. Гримашевич, покликаючись на етимологічні словники Г. П. Циганенка та М. Фасмера, пояснює, що назва *ру|башка* (< *рубаха* + *-ьк-(-а)*) [Цыг., с. 402–403]) етимологічно пов’язана з *рубь* [Фас., 3, с. 510]. Т. В. Щербина припускає, що поява лексеми *ру|башка* в говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя,

зумовлена впливом російської мови [245, с. 27], бо так, за свідченням мовців, називали цей товар у магазині.

Із розповідей інформантів довідуємося, що на початку ХХ століття, до війни, одяг виготовляли в домашніх умовах, він був переважно полотняний. Сорочки чоловічі й жіночі шили з полотна: із грубого – буденні, а з тонкого – «на свято, до церкви». На номінацію різновидів сорочки, на думку Т. В. Щербини, впливала низка позамовних чинників, що відображені в розгалуженій сітці назв, утворених за різними ДО: «крій», «матеріал виготовлення», «час носіння», «спосіб носіння», «наявність / відсутність / особливості декору та орнаментатії», «стан одягу», «виробництво», «стать користувача» [245, с. 27].

ДО «особливості виготовлення та крою» в сучасних середньонаддніпрянських говірках вплинула на формування кількох семантичних рядів на позначення чоловічої та жіночої сорочки. Фактично в усіх досліджуваних говірках на позначення жіночої сорочки функціонує атрибутивна назва *со|роч`ка`довга* (усі н. п.). ДО «наявність рукавів», «довжина рукава» в кількох говірках зумовлюють номінації *со|роч`ка`з`довгим`рука|вом* (Гр, Вг), *со|роч`ка`з`довгими`рука|вами* (Стб), *со|роч`ка`із`ку|цен`кими`рука|вами* (Вг, Дм), *со|роч`ка`без`рукав* (Ст). ДО «особливості крою» також вплинула на позначення різновидів досліджуваної реалії: *со|роч`ка`до`у|ставки* (Кнт), *у|ставки`та|к`і* (Дм), *со|роч`ка`голо|шийка* (Кв). Словосполучення *со|роч`ка`голо|шийка* містить у складі універбат, утворений від словосполучення *гола шия*. Імовірно, назву мотивовано відсутністю вишитого комірця. Цей різновид виробу засвідчено не в усіх говірках, що пов'язано з деактуалізацією реалії.

Крій чоловічої сорочки зумовлює назви, виражені аналітичними сполуками: *со|роч`ка`до`гестки* (Мл), *со|роч`ка`до`гесточ`ки* (Кнт); за ДО «особливості виготовлення» утворено назву *т|кана`со|роч`ка* (Вг, Влш, Грб, Кз). Назву *гестка* пояснено в Словнику середньонаддніпрянських говірок як 'елемент жіночої сорочки, кокетка, до якої пришивали переднє й заднє полотнище' [ССГ, с. 98]. Із етнографічних розвідок відомо, що рукав до вставки сорочки пришивали, не призбираючи, або ж закладали в дрібні збори – пухлики [174, с. 60]. У кількох

говірках засвідчено назви, сформовані за ДО «оздоблення» сорочки та її елементів: *со|роч`ка до`пухлик`ів* (Дв, Нв), *оту|то б`рижики* (Пщ), *на рука|вах з`бори* (Злт), *на рука|в`і`бухти* (Гр).

Поряд із назвами сорочки в мовленні діалектоносіїв функціонують лексеми, які позначають її елементи. Так, назву *ру|кав* мотивовано місцем розташування деталі на тілі людини. У зафіксованому матеріалі вирізняємо атрибутивні словосполучення, мотивовані довжиною рукава: *довгий ру|кав*, *ку|цен`кий ру|кав*.

Мовці, народжені у 20-х–30-х роках, описуючи жіночу й чоловічу сорочки, інколи наводять такі аналітичні сполуки: *со|роч`ка до`уставка* (Кнт), *уставка та`к`і* (Дм), де слово *уставка* позначає шматок тканини, уставлений на грудях чоловічої або жіночої сорочки. В. С. Ващенко в лексикографічній праці II пол. XX століття фіксує назву *уставка* та її варіант *вуставка* «вишиті, вставлені шматки полотна на рукавах жіночої сорочки» [Ващ., с. 22]. Подібне значення слова *уставка* подано в Словнику української мови «вишита вставлена смуга на плечах жіночої сорочки» [СУМ, X, с. 496]. У Словнику середньонаддніпрянських говірок семантику назви *уставка* «вишита вставлена смуга на жіночій полотняній сорочці» менш конкретизовано, оскільки не вказано деталь сорочки, до якої пришивали уставку. Очевидно, інформанти кінця XX – початку XXI століття вже втратили цю інформацію, адже процес виготовлення сорочки уже був деактуалізований [ССГ, с. 427]. Отже, мовці старшого віку пам'ятають цю деталь сорочки лише частково, вважаючи її вставкою чи то до жіночої, чи то до чоловічої сорочки.

Сему 'нагрудник, пришитий або пристебнутий до чоловічої сорочки' в середньонаддніпрянських говірках репрезентують назва *ма`нишка*, її фонетичний *ма`н`ишка* та словотвірний варіанти *ма`н`іжич`ка*, й атрибутивне словосполучення *вс`тавка`вишита*, *уставка / ласто`виц`а* (к. 2). На думку дослідників, слово *ма`н`ишка* не має загальноновизнаної етимології, його пов'язують з *ма`на*, *ма`нити*; припускають спільність походження з манжета [ЕСУМ, III, с. 383]; допускають запозичення слова з рос. мови в пол. [КЭСРЯ, с. 192–193; ЭСБМ, VI, с. 218]; [41, с. 105]. Назву *ма`н`іжка* виявляємо в словнику полтавських говірок В. С. Ващенка

із значенням ‘манишка, пришита до чоловічої сорочки вишивка’ [Ващ., с. 57]. У Словнику середньонаддніпрянських говірок засвідчено назву *ма^н’ішка* та фонетичний варіант *ма^нишка*, *ма^н’іжка* ‘вишита передня частина сорочки’ [ССГ, с. 232].

Лексема *ласто^виц^{’а}*, яку записано в одній говірці, маніфестує сему ‘вставка у чоловічій сорочці’. Припускаємо, що назва *ласто^виц^{’а}* є спільнокореневою лексемою до слова *ластки* «клинці, які розширювали пройму рукава» [174, с. 60].

Сему ‘частина сорочки, що облягає шию’ в середньонаддніпрянських говірках репрезентують назви *ком[’]ір* (Вз, Дв, Дн, Ів, Мл, Млв, Пд, Яс), *ворот^ник* (Пр) та їхні фонетичні і словотвірні варіанти *ком[’]ир* (Бг, Дм, Кв, Лк, Хх), *ком[’]ірець* (Влш, Вр), *ко^мірч[’]ик* (Хх), *коми[’]рець* (Лк, Кр); *ворот^н’ік* (Гл, Іс, Кз, Лт, Млв, Мс, Шр), *воротн[’]іч[’]ок* (Мд, Млн, Хх, Шр), *воротни^ч’ок* (Гр). ДО «особливості оздоблення» вплинула на номінацію зазначеної реалії. Спорадично виявляємо атрибутивну назву *вишитий ворот^н’ік* (Кз, Мс). У словнику В. С. Ващенко фіксуємо лексему *ковн[’]ір* ‘комір, воротник’ [Ващ., с. 47], а в Словнику середньонаддніпрянських говірок назву *ком[’]ир* ‘смужка тканини різної форми, пришита до країв одягу біля ший’ [ССГ, с. 191].

Вважають, що слово *комір* в укр., рос. та блр. мови прийшло з польської. Пор.: пол. *kolnierz* < свн. *koller kollier* ‘комір, хомут’ < фр. *collier* ‘частина обладунку, що закриває шию; ошийник’ < лат. *collare* ‘комір, оздоба на шию, нашійник’ [ЕСУМ, II, с. 538; Фас., II, с. 271; ЭСУМ, IV, с. 311; Sław., II, с. 367; Вгуск., с. 247]. Лексема *ворот^н’ік* запозичена з російської мови й утворена суфіксальним способом, пор. др.-рус. *воротъ* «шея» [Фас., 1, с. 354].

Простір між грудьми й одежею, яка до них прилягає, у всіх обстежених говірках іменовано словом *пазуха*. Це спільнослов’янізм, етимологію якого остаточно не визначено [ЕСУМ, IV, с. 255; Фас., III, с. 186–187; Преоб., II, с. 4]. Лексема *пазуха* літературно нормативна, що засвідчено в словнику [СУМ, VI, с. 15]. Із цим же значенням її зафіксовано в Словнику середньонаддніпрянських говірок [ССГ, с. 291].

Репрезентанти семи 'вставка в чоловічій сорочці народного крою від плечей до половини грудей і спини' в сучасних середньонаддніпрянських говірках виявляємо лише у двох говірках: *п'ідопл'ич'ка* (Пщ), *п'ідкладоч'ка* (Бг). Назви мають прозору мотивацію й утворені за мотиваційною моделлю (ММ) «місце розташування < назва одягу». В. С. Ващенко подає в словнику полтавських говірок іншу семантику слова *п'ідопл'ич'ка* «вид коротенького нижнього одягу» [Ващ., с. 75]. Про швидку архаїзацію цієї лексеми за останні двадцять років у зв'язку з відходом у засвіти діалектоносіїв сигналізують записи Т. В. Щербини у 2000–2001 рр.

Етнографи описують, що сорочка мала стоячий або виложистий комір, а також досить широкі чохла [174, с. 111]. Репрезентанти семи 'вилога, закарваш рукава сорочки, блузки тощо' перебувають в активному словнику мовців старшого віку в обстежених нами середньонаддніпрянських говірках, де поширені у фонетичних, акцентних, граматичних, словотвірних та лексичних варіантах: ¹ч'охла (Бг, Дм, Дмй, Дн, Ів, Кв, Кз, Кн, Кнт, Лк, Мл, Пщ, Ст, Тр, Шб), ч'ох'ла (Кр, Лт), ¹ч'ухла (Гр, Пр), ¹ч'охли (Бб, Дв, Зл, Злн, Ір, Кз, Мд, Нв, Пл, Св, Стб, Хд, Яс), чох'ли (Вр, Кв, Мс, Шб), чох'холки (Пл), ¹чихлики (Мсй); ман'жет (Бг, Вг, ВК, Гл, Дн, Ів, Іс, Кр, Лт, Мд, Млн, Пд, Пщ, Ст, Хх, Шр, Яс), ман'жет (Вш, Дрб, Кв, Тш), ман'жетик (Вз, Грб, Стб). Назви ¹ч'охла, ман'жет, що позначають кінцеву частину рукава сорочки, є нормативними для літературної мови [СУМ, XI, с. 370; IV, с. 620]. Назву ман'жет запозичено з польської мови; пол. *mankiet* походить від італ. *mannichetta* 'манжета' [ЕСУМ, III, с. 388].

Давню назву ¹чихли 'обкладини, манжети на рукавах одягу' подано в лексикографічній праці II половини ХХ століття В. С. Ващенка [Ващ., с. 61], а також у Словнику середньонаддніпрянських говірок із семантикою 'нижня частина рукавів' [ССГ, с. 459].

Описуючи сорочку, інформанти вживають атрибутивну сполуку ¹ч'охли ¹вишиті (Бб, Зл), утворену за ДО «особливості оздоблення».

Нижній край сорочки в середньонаддніпрянських говірках представлений назвами ¹пелина (Вг, Вз, Дн, Дм, Кз, Кнт, Лс, Сг, Стб, Яс), по¹д'іл (Гр, Нв. Млн), по¹

дол (Дн, Кр), ¹пола (Зл), ¹п'іт:ичка (Хх) та їхніми варіантами: по⁰д'ілки (Дн, Кл), по⁰долки (Дмн, Кнт, Тш), по⁰д'ілка (Бг, Пд), по⁰д'ілоч'ка (Бг), по⁰ла (Нв), ¹поли (Ів, Злт).

Спорадично в обстежених говірках фіксуємо відомості про оздоблення краю сорочки: по⁰д'ілки були ¹вишит'і (Бб); у по⁰лах ¹вишите (Дв, Злт), в ¹пол'іх пови¹шиване (Ів), в ¹пол'іх по¹шите (Кв). На виникнення аналітичних номінацій вплинула ДО «особливості оздоблення». Назва по⁰дол, фонетичний варіант по⁰д'іл, похідна від сполученням слів *по долу* – по низу [КЭСРЯ, с. 348], мотивована нижнім місцем розташування деталі – від *ро* і *dolъ* [ЭСБМ, VIII, с. 111; Фас., III, с. 299]; [Грим., с. 106], походить від праслов'янського *ро dolъ* [ЕСУМ, II, с. 89]. Характерно, що лексема по⁰дол у Словнику середньонаддніпрянських говірок зафіксована з первісною семантикою ‘низько розташована місцевість, низина’ [ССГ, с. 322].

Назва ¹пола, пов'язана з *пол* ‘половина’ < з псл. **rolъ* [Цыг., с. 354], лексема по⁰ла в СУМ має значення «край кожної з половин одягу (пальта, шинелі, піджака і т. ін.), що розгортається спереду» [СУМ, с. 845]. Із таким же значенням її зафіксовано в Словнику середньонаддніпрянських говірок [ССГ, с. 326].

В одній говірці фіксуємо аналітичну назву со⁰роч'ка до ¹п'іт:ич'ки, компонент якої слово ¹п'іт:ич'ка мовець пояснює як ‘низ сорочки’. У літературній мові назва *підтичка* зафіксована як застаріла зі значенням «нижня частина жіночої сорочки, пришита, звичайно в поясі, до верхньої» [СУМ, VI, с. 514]. Цей номен відомий в етнографічній літературі: ¹підтечка, ¹підтичка ‘поділ у жіночій сорочці, вишитий каймою’, ‘поділ у сорочці (у нижній частині) з грубого полотна’ [Мат., с. 52].

У лексикографічній праці II пол. ХХ століття В. С. Ващенко фіксує назву ¹підтинка ‘нижня частина сорочки’ [Ващ., с. 75]. У Словнику середньонаддніпрянських говірок представлено кілька значень назви ¹п'ідто(и)чка: ‘нижня полотняна частина жіночої сорочки, поверх якої надівали спідницю’; ‘вишитий поділ жіночої полотняної сорочки’; ‘нижня спідниця з вишитим чи мережаним подолом’ [ССГ, с. 310]. У говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя назва ¹п'ітич'ка маніфестує сему ‘вишитий поділ жіночої сорочки’ [245, с. 35]. Т. В. Щербина пояснює назву ¹п'ітич'ка як похідну від дієслова *п'ідти|кати* або як утворену внаслідок перенесення найменування нижньої деталі сорочки –

підточки на її частину. Дослідниця припускає, що досить розповсюджена в досліджуваному ареалі назва ^ln і́дтичка в минулому була активною й функціонувала в усіх говірках. Водночас зауважимо, що аналізована лексема в мовленні інформантів 20-х–30-х років народження вже архаїзована й зафіксована лише спорадично.

Слово ^lпелина, зафіксоване в середньонаддніпрянських говірках, походить з псл. * *pelena* **plena* [Фас., III, с. 228–229], утворене за допомогою суфікса -н(-а) від основи *пел-* [КЭСРЯ, с. 245].

В обстежених говірках фіксуємо лексему ^lлиштва переважно як репрезентант семи ‘вишитий край сорочки’ (Бб, Вг, ВК, Влш, Гл, Дв, Дмй, Дн, Зл, Зп, Кл, Лк, Млв, Мт, Ос, Пд, Пй, Тр, Шб), проте в говірках збережені й інші значення: ‘обшивка спідниці’ (Бб, Вг, ВЗ, Влш, Вр, Гр, Дб, Дн, Зл, Ів, Ір, Кв, Кл, Кн, Кнт, Лс, МК, Мл, Мс, Пд, Пш, Сг, Ст, Хд, Хх, Яс), ‘підрублений низ спідниці’ (Бг, Вш, Кр, Лт, Млв, Прх, Тш), ‘полотняна смужка підшита до споду спідниці’ (Зл, Мсй), ‘витканий край платка’ (Ів), ‘підкочений край спідниці’ (Вг, Пл, Пр, СІ), ‘вставка в одязі’ (Св), ‘вишивка на рукавах’ (Нв), ‘підшита знизу смуга червоного кольору’ (Влш, Кз, Мд), ‘мережка, вистьобана на полотні’ (Шр). У Словнику середньонаддніпрянських говірок подано два значення номінації ^lлиштва: ‘низ тканини, оздоблений чи то візерунком, чи вишивкою, чи мереживом’; ‘кольорова вишивана нашивка, пришита на нижню частину спідниці’ [ССГ, с. 224].

Слово ^lлиштва в блр. й укр. мови запозичено з нім. через посередництво польської: нвн. *Leiste* «край, борт, рубець» [ЭСБМ, VII, с. 23; Фас., II, с. 507; ЕСУМ, III, с. 253–254]. Імовірно, що в основі номінації МО «місце розташування».

Різновиди чоловічої та жіночої сорочки диференціюють за матеріалом виготовлення. Полотняна сорочка побутувала довго до появи крамної матерії, за свідченням інформантів, десь до 50-х років ХХ століття. Мовці старшого покоління, народжені у 20-х–30-х роках, переповідають, що їхні батьки і вони носили такі сорочки, повідомляють про техніку виготовлення полотна, спосіб пошиття сорочки та її призначення. У сучасних середньонаддніпрянських говірках побутують аналітичні назви зазначеної реалії: *полот*^l*’н*[’]*ана со*^l*роч*[’]*ка* (у більшості

говірок), *сорочка із полотна* (Гл, Гр, Кн, Мд, Тш); зрідка збережені протиставлення назв за ДО «якість полотна»: *проста сорочка : сорочка із л'ону* (Влш, Гр), *сорочка з с'ірого полотна : сорочка з білого то'нен'кого полотна* (Стб). Із льону й плосконі полотно було біліше й тонше, а з матірки – темніше й товще.

У повоєнний час у магазинах з'являється матерія, полотняні сорочки поступово виходять із ужитку. Їх змінюють вироби з різних тканин, що відображено в складених назвах: *сорочка із сиц'у* (Кз, Кнт, Пд), *холстова сорочка* (Кр, Мл), *сорочка штан'іл'на* (Дн, Дмй, Др, Лт), *сорочка з кал'ін'кору* (Гр, Пш), *трикотажна сорочка* (Дн).

ДО «особливості оздоблення» зумовила низку назв сорочки, виражених складеними конструкціями: *сорочка вишита* (усі н. п.), *сорочка з р'ушками* (Гл), *зубч'ики по рука'вах* (Дн), *бухти на рука'в'і* (Гр), *мерешка // букетики на сороч'і* (Ів), *к'в'ітки по рука'вах* (Ір), *рукава вишит'і // в пол'іх пови'шиване* (Ів), *у по'лах вишите* (Дв), *без гудзик'ів // дв'і поворозочки* (Стб), *вишит'і цв'іточ'ки* (Вг), *вишитий ман'жет* (Хх), *вишита мережка* (Хд), *уни'зу вишите мереживо* (Вз, Стб), *у'зорами виши'вайц'а* (Кв), *на рука'вах так'і пау'ки к'рашин'і ч'орним* (Нв).

Сему 'вишита сорочка' в сучасних середньонаддніпряньських говірках реалізовано універбатами: *виши'ванка* (Бг, Вз, ВК, Вш, Гр, Грб, Дб, Дв, Дм, Дмй, Дн, Зп, Злт, Ір, Іс, Кв, Кз, Кн, Кнт, Лк, Млн, Мт, Нв, Ос, Пд, Пр, Пш, Св, Ст, Стб, Тр, Тш, Хд, Шб, Шр, Яс), *виши'ванка // гу'цулка* (Дн, Млн), *ук'райінка* (Бб). Лексему *виши'ванка* утворено від атрибутивного словосполучення *ви'шивана сорочка* за допомогою суфікса -к-. Її зафіксовано як розмовну в Словнику української мови із семантикою «вишита сорочка» [СУМ, I, с. 540]. Лексема *гу'цулка* 'вишита сорочка' утворена шляхом метонімічного перенесення. Т. В. Щербина зауважує, що назва *гу'цулка* утворена за двома ДО «наявність декору», «крій» і демонструє міжтематичні зв'язки лексики, адже слово *гу'цулка* належить до семантичної структури ЛСГ назв осіб за етнічною ознакою [245, с. 27]. В одній говірці фіксуємо назву, мотивовану етнонімом, *ук'райінка* 'вишита українська сорочка'.

За МО «особливості носіння» серед назв сорочки вирізняємо кілька найменувань: *тен'іска* (Кнт, Млн, Мс, Нв, Пщ, Тр, Шр, Яс), *сорочка на¹випуск* (Мс, Тр), *шведка* (Млн). Спорадично фіксуємо семантичні ряди назв, мотивованих іншими ознаками: «кольором» – *біла сорочка // білен'ка сорочка* (Бг, Вк, Гл, Гр, Лк, Нв, Пд); «наявністю візерунка» – *сорочка кв'іч'аста* (Пр, Хх), *сорочка крашина* (Зл); «оцінкою мовця» – *сорочка гарна* (Лк), *сорочка красивен'ка* (Хд); «способом і особливостями виготовлення» – *сорочка т'кана* (Влш, Кз), *бизрукавка* (Др, Млн), *рубашка купована* (Мсй); «характеристикою матеріалу» – *сорочка т'а'жола* (Дв), *сорочка товста* (Зл), *сорочка то'нен'ка* (Дм).

За нашими спостереженнями, семантика лексеми *сорочка* з часом зазнала трансформації: ‘спідній одяг, який одягають безпосередньо на тіло’ – ‘спідній одяг, який одягають поверх білизни (майки)’. У зв'язку з цим реалія не втратила актуальності й на початку ХХІ століття, давня назва *сорочка* перебуває в активному словнику носіїв середньонаддніпрянських говірок і нині, однак реалізує переважно семи ‘нічна жіноча сорочка’, ‘чоловічий одяг, що одягають поверх білизни’.

Сорочка довгий час виконувала функцію натільного одягу, але з часом її все частіше почали одягати поверх білизни. Назва *білизна* в літературній мові позначає «вироби з тканин (переважно білі) для одягання на тіло або для побутових потреб» [СУМ, I, с. 181]. Ще в записах П. П. Чубинського є згадка про такий різновид одягу: «*Прийшов він до річки, покидав з себе білизну*» [Чуб., II, с. 401]. Сему ‘одяг, який безпосередньо носять під убранням на тілі, білизна’ в сучасних середньонаддніпрянських говірках репрезентують дві назви. Здебільшого мовці використовують на позначення загальної назви натільного одягу лексеми *біл'о* (Бг, Вг, Вз, Влш, Гл, Грб, Дб, Дв, Дм, Дмй, Зп, Ір, Кз, Кр, Лк, Лс, Лт, Мд, Млв, Млн, Мс, Мт, Нв, Ос, Пд, Тр, Тш, Шб, Шр, Яс) та *білизна* (Гр, Лс, Сг, Ст, Стб, Хх). Очевидно, що назви реалії мотивовані кольором натільного одягу, що первісно був із нефарбованої тканини.

У більшості сучасних середньонаддніпрянських говірок найпоширенішим є номен *майка* на позначення жіночого або чоловічого спіднього плечового

натільного одягу без рукавів. Лише в кількох говірках мовці озвучили словотвірний варіант ¹майеч`ка (Вг, Кнт, Пщ, Ст, Тш, Шр, Яс). Нормативне значення цієї лексеми «трикотажна сорочка без рукавів і коміра» [СУМ, IV, с. 598]. Дослідники говорів припускають, що основою назви є МО «сезон носіння» і що слово походить від *май* [Фас., II, с. 559]. На думку упорядників ЕСУМ, назва запозичена з італійської мови, іт. *maglia* ‘майка, футболка’, пов’язане з фр. *maille* ‘петля, вічко сіті, мереживо’ [ЕСУМ, III, с. 362; КЭСРЯ, с. 252]. Інші науковці вважають, що лексема ¹майка утворена суфіксальним способом від фр. *maillot* ‘трико акробата’ < фр. *mailler* ‘робити петлі, в’язати’ [Цыг., с. 253].

У кількох говірках фіксуємо назву *комб`інац`і́я* ‘жіноча спідня шовкова сорочка’ (Дн, Пщ, Тр, Яс). У СУМ слово засвідчене на позначення жіночої сорочки, яку надягають під сукню [СУМ, IV, с. 242]. Мовознавці припускають, що лексемі утворено від дієприкметника *комбінований*, оскільки такий виріб виготовляють із різних матеріалів [41, с. 93], зокрема оздоблюють мереживом, рюшами тощо. Назва походить із латинської мови, пор. слат. *combinatio* ‘поєднання, з’єднання, об’єднання’, фр. *combinaison* ‘комбінація (жіноча білизна); робочий одяг’ [ЕСУМ, II, с. 533].

Досить поширена в сучасному лексиконі діалектоносіїв назва *фут`болка* ‘спідній плечовий натільний одяг із короткими рукавами’ (у більшості говірок). Нормативне значення найменування, подане в СУМ, є вужчим: *фут`болка* «спортивна трикотажна сорочка з виложистим коміром» [СУМ, X, с. 656], ймовірно, назва мотивована призначенням реалії.

У більшості обстежених говірок на позначення дитячої (дівочої) або жіночої білизни, яка облягає груди, функціонує нормативна назва ¹л`іфч`ик (Бг, Вр, Вш, Гл, Гр, Грб, Дб, Дв, Дмй, Дн, Дрб, Зп, Кз, Кн, Лс, Лт, Мд, Мс, Мсй, Мт, Пй, Пл, Пр, Св, Сг, Стб, Ств, Тр, Тш, Хд, Хх, Шр, Яс) та її фонетичний і словотвірний варіант ¹л`іхвик (Ан, Бб, Вг, Вз, ВК, Влш, Вр, Дрб, Зл, Злт, Ів, Ір, Іс, Кв, Кл, Кнт, Лк, МК, Мл, Млв, Млн, Нв, Ос, Пд, Пй, Пл, Пр, Прх, Пщ, Св, Сі, Шб).

На думку етимологів, лексема ¹л`іфч`ик запозичена через посередництво російської мови із голландської; гол. *lijf* «ліф, корсет» споріднене з нвн. «тіло,

тулуб, живіт» Leib [ЕСУМ, III, с. 272], припускаємо, що назва мотивована призначенням.

Вирізнена семантична мікрогрупа назв спіднього плечового одягу, який носять поверх сорочки, представлена СР. Не втрачає актуальності легкий короткий (переважно нижче пояса) жіночий плечовий одяг, позначуваний у середньонаддніпряньських говірках лексемою *кофта* (Вз, Влш, Зл, Кз, Млн, Пл, Св, Хх), фонетичними і словотвірними варіантами *кохта* (Ан, Бг, Вг, Вш, Гл, Грб, Дб, Дв, Дм, Дн, Др, Кз, Кнт, Кр, Мд, Мл, Млн, Мсй, Нв, Пд, Пр, Пш, Ст, Стб, Тр, Тш, Хд), *кохточ`ка* (Бб, Вг, Дмн, Дн, Ів, Лк, Нв, Пд, Пл, Пш,) *кох`тинка* (Мд), *кофточ`ка* (Злт, Хх); *блузка* (Дв, Дн, Кз, Кнт, Пд), *блuzоч`ка* (Бг, Дмн), *бл`узо* (Др). В одній говірці фіксуємо назву *мат`росоч`ка* (Ів). Лексема *кохта* в Словнику середньонаддніпряньських говірок зафіксована з розгалуженою семантикою за різними ДО: за «місцем розташування на тілі» – *кохта* ‘поясний жіночий одяг із тканини’, за «матеріалом виготовлення», «способом виготовлення», «оздобленням» – *кохта* ‘вовняний в’язаний одяг для верхньої частини тіла з застібкою знизу доверху спереду’, за «особливостями крою», «статтю», «призначенням» *кохта* ‘коротке тепле жіноче пальто’ [ССГ, с. 202]. У СУМ лексема *кофта* представлена із семантикою «короткий (перев. нижче пояса) жіночий одяг» [СУМ, IV, с. 312], це літературно нормативна назва.

За нашими спостереженнями, у сучасних середньонаддніпряньських говірках діалектоносії вирізняють найменування кофти за кількома характерними ознаками цього одягу: за ДО «крій» – *к`ругла кохта* (Гл), *кохта з кар`манами* (Гл, Дв), *кохта з к`рил`ц`ами* (Дн), *кохта з рука`вами* (Кнт, Др), *кохточ`ка рукав фo`нарик* (Дн), *кохта до коро`тен`ких рукав* (Бг), *кохта з ку`цен`ким рука`вом* (Ан), *кохта до довгого рука`ва* (Мл, Дв), *кохта із довгим рука`вом* (Ан), *кохта без рукав* (Ст), *кохта до гудзика* (Вг), *кохточ`ка до пояс`ка* (Пд), *йа`понка* (Млн), *йа`поноч`ка* (Дн), *бобоч`ка* (Кнт). Більшість складених назв мають атрибутивний компонент, виражений переважно прийменниково-іменниковою конструкцією.

ДО «матеріал виготовлення» зумовила виникнення таких найменувань: *кохта з холс`та* (Бг, Пш), *сиц`ева кохта* (Дн, Лк, Др), *сич`икова кохта* (Пр), *ш`тапил`на*

кохта (Дн, Др), шов¹кова кохта (Вг), байкова кохта (Др), кохта з кр¹бди¹шину (Дн), кохта з кр¹пжор¹жету (Дн), кохта з пол¹тна (Вг), пол¹тн'ана кохта (Вг), лег¹ка кохта (Кнт).

За ДО «оздоблення» поширені назви, виражені атрибутивними словосполученнями: виц'ац'кувана кохта (Дв), модна кохта (Ан), гарна кохта (Ст), розкошна кохта (Ст), кохта об¹ложина ст¹р'іч'койу (Дв), вишита кохта (Стб); за ДО «колір» – б'іла кохта (Стб), б'ілен'ка кохта (Вг, Грб), за ДО «наявність візерунка» ц'в'іт'нен'ка кохта (Вг), кохта цв'іточ'ками (Вг).

Назва кофта походить із німецької мови, пор.: нім. *kofta* ‘короткий одяг, або плащ’ [ЕСУМ, III, с. 62; Фас., I, с. 355; Преоб, I, с. 372; ЭСРЯ, II, с. 362]. Особливістю функціонування найменування в середньонаддніпрянських говірках є перехід [ф] у [х], оскільки звук [ф] маловживаний у цьому діалекті [97, с. 114–116].

Синонімом до лексеми кофта ‘легка жіноча кофта’ є менш поширена в мовленні інформантів старшого віку назва блузка (Дв, Дн, Кз, Кнт, Пд) та її словотвірний і фонетичні варіанти: блузоч'ка (Бг, Дмй, Пл), бл'узо (Др), бл'узо (Вз). У Словнику середньонаддніпрянських говірок зафіксовано два значення лексеми бл'узо: ‘жіноча полотняна чи ситцева сорочка, відрізна по лінії грудей, з підплічкою’; ‘комплект із полотняної спідниці й кофти’ [ССГ, с. 34]. У словнику української мови слово блузка подане з ремаркою розм. «легкий короткий (до пояса) жіночий одяг; кофта», а демінутив блузоч'ка – змен.-пест. до блузка [СУМ, I, с. 203]. На думку дослідників, назва блузка утворена суфіксальним способом від блуза. Остання запозичена з французької мови через російську, пор.: фр. *blouse* походить від слат. *pelusia* ‘пелузький одяг’, утвореного від назви єгипетського міста *Pelusium* [ЕСУМ, I, с. 213; Фас., I, с. 177–178; ЭСРЯ, I, с. 145].

Назва матросоч'ка, демінутив від матроска, зафіксована із значенням ‘легкий короткий (переважно нижче пояса) жіночий плечовий одяг’. Назва мотивована родом діяльності – матрос, його одяг – матросочка; очевидно, на номінацію жіночої кофти тут вплинули ДО «особливості крою» та «забарвлення».

Сему ‘тепла жіноча кофта’ в середньонаддніпрянських говірках спорадично маніфестують назви светр (Вз, Зл, Кз, Мд), джемтур (Мд), фонетичний та

словотвірний варіанти *c'v'iter* (Дн, Кр), *c'ветрик* (Грб, Кз). Назва *светр* запозичена з англійської через західнослов'янські; англ. *sweater* 'светр' [ЕСУМ, V, с. 189]. У говіркове мовлення вона потрапила зі сфери послуг: так цю реалію називали продавці в магазині.

Сему 'жіночий одяг, верхня частина якого (кофта) становить єдине ціле з нижньою частиною (спідниця)' в усіх обстежених середньонаддніпрянських говірках реалізовано лексемою *плат':а*, її фонетичними та словотвірними варіантами *плат'а* (Вз, Лк, Млв), *плат':ач'ко* (Вг, Гр, Дб, Дм, Дмн, Ів, Мд), *плат'ач'ко* (Гл, Ів, Пр, Ст, Стб). Зазначимо, що, крім наведеного вище значення, назва *плат':а* в середньонаддніпрянських говірках побутує із семантикою 'одяг (загальна назва)' [ССГ, с. 316]. Назву *плат':а* етимологи пов'язують із стсл. *платъ* «шматок тканини, лахміття»; псл. *platъ* «частина, шматок (тканини)», очевидно споріднене з *plata* «плата», * *pol't-no* (*pol'tno*) «полотно» [ЕСУМ, IV, с. 430].

Різновиди зазначеної реалії позначають складені назви, що виникли за різними ДО. Досить розгалужений семантичний ряд назв за «матеріалом виготовлення» – *плат':а сиц:еве* (Бб, Дв, Влш, Лк, Нв, Прх, Шб), *плат':ач'ко сиц:евен'ке* (Вг), *плат':а із сиц':у* (Вз), *плат':а просте* (Бг), *плат':а простен'ке* (Бг, Млв), *плат':а ширст'ане* (Дн, Грб), *плат':а кринди'шинове* (Дн), *плат':а кринди'шинове* (Вз, Дв, СІ), *плат':а саржове* (Дн), *плат':а шов'кове* (Млв, Пр, Прх), *плат':а штапил'не* (Влш, Кз, Пр, Грб), *плат':а із штапил'у* (СІ), *плат':а в'іл'ветове* (Грб), *плат':а г'іп'урове* (СІ, Шр), *плат':а кримл'інове* (Бб, Кз, Прх). Назви виникли за структурними моделями «іменник + прикметник», «іменник + прийменник + іменник», що за значенням тотожні. Після війни, із 50-х років, у лексикон мешканців сіл поступово входили назви тканин ситець, штапель, крепдешин тощо і відповідно з'явилися номінації.

За ДО «особливості крою» в говірках виявляємо такі СР: *плат':ач'ко тит'анкойу* (Гр, Прх), *плат':а тит'аноч'койу* (Бг) 'розкльошоне від талії плаття', *плат':а розкл'о'шоне* (Тр) 'розширене від талії плаття', *плат':а з'ком'іром* (Пд), *плат'ач'ко шир'оке* (Пр, Прх), *плат':а шир'оч'ен'ке* (Гл), *плат'ач'ко ву'зен'ке* (Пр), *плат':а до'довгих рукав* (Бг), *плат':а з'дл'ін:им рукавом* (Гл), *плат':а на ко*

к`етк`і (Млн), пл`іс`і`рровка (Грб, СІ), пл`іс`і`рроч`ка (Стб, Хд), п`лат`ач`ко у гар`мошку (Стб), п`лат`а у складоч`ку (Хх), п`лат`а кли`ноч`ками / п`ілоч`ками (Ір), лат`а прита`л`он:е / при`з`ібране / рукав читвирт`ний (Шр), п`лат`а до тал`ійі (Тр).

Зрідка вплинули на номінацію й інші ДО: «оздоблення» – п`лат`а з р`ушами (Дн), п`лат`а з л`енточ`ками (Дн); «забарвлення» – п`лат`а шот`ланкове (Дн), лат`а кл`еточ`ками (Стб), п`лат`а кл`еч`асте (Хд), п`лат`а в кв`іт`ках (Дб), лат`а кв`іч`астин`ке (Влш), п`лат`а ц`в`іт`не (Тр); «колір» – п`лат`а б`іле (Дб, Св, Шр), п`лат`а б`ілен`ке (Гр), п`лат`а ко`рич`ниве (Пд), п`лат`ач`ко си`нен`ке (Кн), п`лат`а ро`зове (Дб), п`лат`ач`ко розо`вен`ке (Кн), п`лат`а к`расне (Тр), лат`а чир`воне / син`е (Шб); «оцінка мовця» п`лат`а л`овке (Хд), п`лат`а г`арне (Стб, Яс).

Сему ‘смужка тканини, зібрана в складки і пришита до сукні’ реалізують назви ст`ожич`ка (Бг), о`борка (Бг), р`ушики (Млн), окан`товка (Млн). Із розповідей інформантів дізнаємося, що плаття в сільській місцевості з’явилися у 20-х роках ХХ століття й були переважно в представників інтелігенції: п`ерш`і п`лат`а по`бачили наші`і л`уди на учити`л`ах (Гр).

У кількох говірках у мовленні старшого покоління функціонує назва сара`фан ‘жіноча сукня без рукавів’ (Вг, Шр), фонетичний варіант сарах`ван (Кв, Кз), словотвірний варіант сарах`ванч`ик (СІ). У Словнику середньонаддніпрянських говірок виявляємо назву шарахван ‘легка жіноча сукня без рукавів, звичайно на шлейках, брителях, а також сукня такого крою, що одягають поверх кофти, светра і т. ін.’ [ССГ, с. 463]. Слово сара`фан є запозиченням з російської мови. Мовознавці припускають, що лексема походить із перської мови через тюркське посередництво: перс. *serapa* ‘почесний одяг’ [ЕСУМ, V, с. 181; Фас., III, с. 561; Преоб., II, с. 252].

Лексеми аналізованої СМГ демонструють семантичні зв’язки з ЛСГ назв поясного одягу та ЛСГ назв головних уборів (л`ишт`ва ‘вишитий край сорочки’, ‘підрублений низ спідниці’, ‘полотняна смужка підшита до споду спідниці’, ‘витканий край платка’, ‘підкочений край спідниці’, ‘вставка в одязі’, ‘вишивка на

рукавах', 'підшита знизу смуга червоного кольору'), із ЛСГ загальних назв одягу (*п'лат':а* 'жіночий одяг, верхня частина якого (кофта) становить єдине ціле з нижньою частиною (спідниця)', 'загальна назва одягу'). Лексеми *со'роч'ка*, *кофта* (*кохта*), *п'лат':а* перебувають у гіперо-гіпонімічних відношеннях із назвами різновидів цих реалій.

Назвам притаманна синонімія (*ком'ір* // *ворот'ник* 'частина сорочки, що облягає ший'; *ч'охла* // *ман'жет* 'вилога, закарваш рукава сорочки, блузки тощо').

На номінацію реалій СМГ назв спіднього плечового одягу вплинули такі ДО: «особливості виготовлення та крою», «наявність/відсутність рукавів», «довжина рукава», «особливості оздоблення», «матеріал виготовлення», «колір, візерунок».

Репертуар назв представлено однослівними назвами, мотивованими ознаками «кількість використання робіт для виготовлення одягу», «місце розташування на тілі людини», «назви осіб за етнічною ознакою», «назви осіб за родом діяльності», «колір», «сезон носіння», «призначення», а також аналітичними сполуками, зокрема на позначення різновидів одягу, означальний компонент яких мотивовано наявністю/ відсутністю оздоблення, матеріалом виготовлення, Типовими структурними моделями є «іменник + прикметник», «іменник + прийменник + іменник».

Значна частина номінацій праслов'янського походження (*со'роч'ка*, *ру'башка*, *пазуха*; *пелина*; *по'д'іл*, *по'дол*, *п'лат':а*), окремі слова запозичені з польської мови (*ком'ір*, *ман'жет*, *ман'жет*), з німецької через посередництво польської (*лиштва*), російської (*ворот'н'ик*, *ворот'ник*), французької (*майка*, *комб'і'нац'ія*; *б'лузка*, *бл'у'зо*), німецької (*кофта*), голландської (*л'іфч'ик*), англійської (*светр*, *джермпр*), перської (*сара'фан*).

Семантична мікрогрупа назв спіднього плечового одягу представлена низкою лексем та їхніми фонетичними (*ма'нишка*, *ма'н'ішка*; *ком'ір*, *комир*; *кофта*, *кохта*), акцентуаційними (*ч'охла*, *ч'охла*; *пола*, *пола*), морфологічними (*по'д'іл*, *по'д'ілки*, *по'д'ілка*), словотвірними варіантами (*ман'жет*, *ман'жетик*; *б'лузка*, *б'лузоч'ка*).

2.1.2.2. Семантична мікрогрупа назв верхнього плечового одягу. На номінацію верхнього плечового одягу в середньонаддніпрянських говірках вплинули кілька диференційних ознак: «стать», «час носіння», «крій», «матеріал виготовлення», «призначення». За ДО «крій» досліджувані назви поділяємо на два семантичні ряди: 1) назви короткого верхнього плечового одягу; 2) назви довгого верхнього плечового одягу. У структурі першого виокремлюємо лексеми на позначення безрукавного та рукавного одягу. Другий семантичний ряд представляють назви довгого верхнього одягу, виготовлені з хутра та назви на позначення довгого верхнього одягу, виготовленого із сукна.

Т. В. Щербина описує назви безрукавного одягу за двома типами: 1) жіночий, із сукна чи шерсті, приталений, переважно святковий – корсет; 2) виготовлений із сукна, на ватяній підкладці, буденний, який носили чоловіки й жінки – жилет [182, с. 50]. Услід за мовознавицею, короткий верхній плечовий одяг розрізняємо за наявністю / відсутністю рукавів.

В обстежених говірках мовці вживають лексему *кор|сет* та її фонетичні й словотвірні варіанти на позначення короткого верхнього жіночого одягу – безрукавки, пошитой в талію з кольорової тканини: *кор|сет*, *кар|сет*, *кир|сет*, *тир|сет*, *гор|сет*, *кор|сетка*, *кар|сетка* (к. 3).

Реалія перебуває в пасивному словниковому запасі діалектоносіїв, але її назва добре збережена. Мовці розрізняють назви корсета за різними ДО:

– «особливості крою» – аналітичні назви, виражені атрибутивними словосполученнями – *кар|сет р'ас'ний* (Вш, Зл, Кв, Нв, Шб), *розкл'о'шон:ий кар|сет* (Ір, Грб), *прита'л'он:ий кар|сет* (Грб); субстантивними словосполученнями: *кар|сет з'усами* (Кнт), *кар|сет биз рукав* (Дн), *кар|сет биз рука'в'ів* (Гл, Ів, Ір, Кн, Ст), *кар|сет биз рука'ва* (Лк), *кир|сет б'риликом* (Грб); описовими конструкціями: *кар|сет у три ск'латки* *із:аду* (Лк), *кар|сет у п'ят' ус'ів* (Кнт), *кар|сет до шис'ти ус'ів* (Пд), *кар|сет у 'в'іс'ім ус'ів* (Кн), *із'ібране до усик'ів* (Ів, Гр) *кар|сет р'ас'ними з'борами* (Кн), *кор|сет при'талиний із:аду* (Тр), *кар|сет із:аду ск'латки* (Дн), *тир|сет і ск'латки та'к'і* (Яс), *кар|сет із:аду усу* (Дмй), *кар|сет і тудзик'ів два р'а*

ди (Ст), кар|сет із х|вандами (Мсй), кир|сет із х|валдами (Кв, Шр), кор|сет отуто|во з|б|і|роч|ки (Мд);

– «призначення» – переважають описові конструкції: кар|сет йак і|де в|церкву (Ст), кар|сет йак зилена ни|д|іл|а (Дв), кар|сет шоб бут' п|ід|т|агнути|м (Кр); атрибутивні словосполучення переважно побудовані за структурною моделлю «іменник + прийменник + іменник»: кар|сет дл|а п|разника (Пд), кар|сет на п|разник (Бг), кар|сет у вих|ід|ний (Гл), кор|сетка дл|а ро|боти (Гр); зрідка «іменник + прикметник»: кор|сетка с|в|ат|кова (Гр);

– «матеріал виготовлення» – переважно атрибутивні словосполучення із залежним прикметником: |рип|совий кар|сет (Дн, Дм, Кнт), ш|танел|ний кар|сет (Дв), кар|сет ди|белий шовк (Дн), кир|сет простен|кий / |берж|овий (Кв), та прийменниково-іменникового типу: кор|сетка із са|т|іну (Гр) пар|ч|а йа|кас| на гор|сет (Кз), кар|сет з полот|на (Млв), шерст| на кор|сет (Шр);

– «колір» репрезентують атрибутивні словосполучення із залежним прикметником: зилений кар|сет (Бб, Дв, Мл, Ст), ко|рич|невий кар|сет (Кнт, Сі), |темно|ко|рич|невий гор|сет (Кз), |син|ій кир|сет (Шб), голу|бий кар|сет (Дв), |ч|орний гор|сет (Кз, Стб), |ч|орний кар|сет (Бб, Злт, Ст), |ч|орний кир|сет (Ів), ч|ир|воний кар|сет (Кл), виш|невий кар|сет (Бб).

– «наявність / відсутність візерунка» – переважно атрибутивні словосполучення із залежним ад'єктивованим прикметником кор|сетка ви|шивана (Гр), кир|сет |вишитий (Грб, Шр), кар|сет ви|шиваний (Млв), кар|сет розри|сований / роз|шитий (Вш) та прийменниково-іменникові конструкції кар|сет у к|в|іточ|ку (Кнт), кар|сет у ц|в|іточ|ок (Кнт).

Зрідка інформанти використовують лексему кар|сет із її прямим значенням 'широкий пружистий пояс, який носять під сукнею для стягування талії, надання струнності фігурі': шоб бут' п|ід|т|агнути|м (Кр). Із розповідей людей старшого віку дізнаємося, що в давнину керсетки одягали на свято: це йак зилена ни|д|іл|а п|ід|ходить| / то обов'яз|ково кар|сети / вишит|і со|роч|ки (Дв). Люди із великою шаную ставилися до одягу, берегли його в скрині, хоча, як зазначають інформанти,

сьогодні деякі елементи одягу втратили велику матеріальну цінність унаслідок архаїзації реалії: *це на ви|ликий п|разник / а ти|пер м`іл` із|йіла* // (Тш).

У Словнику середньонаддніпрянських говірок представлено варіанти *кир|сет*, *кор|сет*, *кар|сет*, *гир|сет*, *кир|сетка* ‘жіночий поясний одяг спеціального приталеного крою, елемент національного костюма середньонаддніпрянців’ [ССГ, с. 176–177]; серед значень названих лексем: ‘безрукавний поясний одяг, елемент українського народного вбрання’; ‘елемент весільного одягу нареченої’ [ССГ, с. 177, с. 198–199]. Походження назви *кор|сет* пов’язують із французьким *corset*, що утворене від *corps* ‘тіло’ [ЕСУМ, III, с. 44].

На позначення чоловічої одяжі без коміра та рукавів, яку одягають під піджак чи інший верхній одяг, та жіночої одяжі без рукавів, яку одягають на блузку або сукню, носії середньонаддніпрянських говірок старшого покоління використовують однакові назви, зумовлені різними ДО, зокрема «особливості крою» реалізовано в назвах *жи|л`етка* (Бб, ВК, Вр, Влш, Гр, Грб, Дн, Дм, Дмй, Зл, Злт, Зп, Кр, Лк, Лс, МК, Мт, Мс, Ос, Пш, Хх), *жи|л`отка* (Гл, Грб, Дв, Др, Зл, Дм, Кв, Пд, Пр, Тш, Хд, Шр, Яс), *жи|л`оточ`ка* (Бг, Кв), *жи|л`еточ`ка* (Вг, Вз), *жи|л`от* (Кн), *бизру|кавка* (Бг, Гл, Дн, Мл, Млн, Пд, Пш, Тш). ДО «призначення» вплинула на номінації *т`ілогр`ейка* (Бг), *душогр`ейка* (Ст). Т. В. Щербина зауважує, що ці назви, лексичні паралелі яких зафіксовані в говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя, ілюструють формування понять на основі антропоцентризму [182, с. 51]. Різновиди реалії позначають складені найменування за ДО «особливості конструювання»: *бизру|кавка з кар|манами* (Гл, Мл), *бизру|кавка з кап`у|шоном* (Млн).

Назва *жи|л`етка*, що є запозиченням із фр. мови; фр. *gilet*, можливо, через посередництво ісп. і ар. зводять до тур. *yelek* «жилет» [ЕСУМ, 2, с. 197].

Назви верхнього короткого рукавного одягу розрізняємо за ДО: «стать користувача», «матеріал», «довжина», «спосіб виготовлення», «сезон носіння».

Сему ‘жакет, коротка жіноча одежа, яку носять поверх блузки або плаття’ в досліджуваних говірках репрезентують лексема *жи|кет* (Вг, Вз, Гл, Дб, Дн, Кв, Кз, Кн, Кнт, Лт, Пл) та її фонетичний і словотвірні варіанти *жа|кет* (Вз, Влш, Дн, Кв),

жи|кетик (Вз, Нв), *жи|кетка* (Мс, Хх). Подібну семантику ‘піджак, жіночий поясний одяг із рукавами на підкладці’ репрезентує назва *жи|кет* у Словнику середньонаддніпрянських говірок [ССГ, с. 121].

Назва *жа|кет* походить із фр. *jaquette*, що пов’язане з *jaque* ‘куртка’ [ЕСУМ, II, с. 185].

За нашими спостереженнями, досить поширена в досліджуваних говірках лексема *п`і|джак*, на позначення верхньої частини чоловічого костюма у вигляді куртки з рукавами й полами на застібці, звичайно з відкритим відкладним коміром, що функціонує в більшості говірок, та її фонетичні й словотвірні варіанти: *пи|джак* (Нв), *п`іджа|ч`ок* (Бг, Вз, Вр, Гл, Зл, Ів, Кв, МК, Мл, Мсй, Нв, Прх, Стб, Тр), *п`іжа|ч`ок* (Вг, Вз) та назва *с`урту|ч`ок* (Стб). У Словнику середньонаддніпрянських говірок виявляємо фонетичний варіант *п`і|жак* та демінутив *п`іжа|ч`ок* із подібною семантикою [ССГ, с. 312]. Уточнюючи інформацію про чоловічий піджак, інформанти утворюють складені назви за ДО «матеріал виготовлення» – *п`і|джак із полот`на* (Дм), *п`і|джак із коно`пел`* | *зам`іс`т`|вати* (Дм), *п`ід с`подом к`лоч`а* (Дм), *п`і|джак |полусук`новий* (Лк) та за ДО «довжина виробу» – *п`іджа|ч`ок дов`ген`кий* (Стб).

Назва *п`і|джак* запозичена через російську мову з англійської, пор.: англ. *pea jacket* ‘куртка, піджак’ [ЕСУМ, IV, с. 390–391; Фас., III, с. 259; Чер., II, с. 30–31; Преоб., II, с. 57]. Демінутив *с`урту|ч`ок* походить від *с`уртук`* – з фр. *surtout* ‘накидка, верхній одяг’ [Фас., III, с. 823]. Припускаємо, що назви мотивовано призначенням одягу.

У словнику В. С. Ващенко на позначення верхнього одягу у вигляді піджака фіксуємо номен *|журка* [Ващ., с. 33], що є словотвірним варіантом лексеми *ту|журка* ‘верхній чоловічий або жіночий одяг’ (Млн), виявленої в одній із досліджуваних говірок. Назва *ту|журка* ‘верхній чоловічий одяг’ походить від фр. *toujours* ‘завжди, постійно’ [Фас., IV, с. 115], лексема мотивована ознакою «час носіння».

На номінацію короткого верхнього рукавного одягу вплинули МО «матеріал виготовлення», «сезон носіння». За розповідями інформантів, популярний різновид

жіночого короткополого плюшевого осіннього одягу номіновано лексемами *п¹л'ушка* в більшості обстежених говірок, *о¹с'інка* (Дв), *о¹с'інч'ик* (Грб). Цей елемент одягу користувався попитом у жінок та був досить популярним у II пол. XX століття: *п¹л'ушка / так йак кух¹файка / а то к¹рашч'е* (Тш); *та¹ке мн'а¹кен'ке / кра¹с'іве було* (Дмн). У лексикографічній праці II половини XX століття В. С. Ващенко назва *о¹с'інка* маніфестує сему 'короткий жіночий одяг на ваті' [Ващ., с. 68]. У Словнику середньонаддніпрянських говірок лексемі *о¹с'інка* подано з ремарками *побут., заст.* 'жіночий короткополий верхній плюшевий осінній одяг?'; назва *п¹л'ушка* *побут., заст.* 'жіночий теплий піджак на ваті, покритий плюшем' [ССГ, с. 286, с. 318].

Сема 'верхній жіночий одяг простого крою з фабричного сукна' представлена в досліджуваних говірках лексемою *сак* (Мс) та словотвірним варіантом *са¹ч'ок* (Бб, Бг, Гл, Грб, Дн, Дм, Лк, Мл, Пд, Пщ, Хх). У кількох говірках назву диференціюють за ДО «матеріал виготовлення» – *са¹ч'ок¹ват'аний* (Гл), *ва¹товий са¹ч'ок* (Бг, Пд), *са¹ч'ок на¹ват'і* (Кн), *са¹ч'ок з са¹тину* (Дн), *са¹ч'ок з¹рубч'ику* (Дн). Лексема *са¹ч'ок* пов'язана із загальнослов'янським словом *сукати* і мотивована способом виготовлення тканини. У Словнику середньонаддніпрянських говірок подано кілька значень лексеми *сачок*: 'зимовий поясний жіночий одяг із сукна на ваті, куртка', 'тепла кофта на ваті', 'полотняна кофта на підкладці', 'жіночий жакет' [ССГ, с. 372].

Жіночий і чоловічий короткий верхній рукавний одяг, що наглухо застібається, у сучасних середньонаддніпрянських говірках представлено назвою *куртка* (Бг, Вз, Вр, Дн, Кв, Кз, Кл, Кн, Кр, Лт, Мд, Млв, Мсй, Пщ, Тр, Хд, Шр) та словотвірними варіантами *полу¹куртка* (Кр), *курточка* (у більшості говірок). Назва *куртка* запозичена через польське й угорське посередництво з латинської мови, лат. *curtus* 'короткий' [ЕСУМ, III, с. 158], номен мотивовано ознакою «особливості крою». У 70-х роках ця реалія замінила сачок і плюшку.

Опозиція сем 'жіноча стьобана куртка на ваті' : 'чоловіча стьобана куртка на ваті' в середньонаддніпрянських говірках представлена однотипно лексемою *ку¹файка* (Бг, Дн, Гл, Дм, Кз, Лк, Лт, МК, Мл, Млн, Пд, Пщ) та її фонетичними

варіантами *кух¹вайка* (у більшості говірок), *фу¹файка* (Кз). У Словнику середньонаддніпрянських говірок на позначення реалії знаходимо варіанти *кух¹вайка*, *кох¹вайка*, *ку¹файка* ‘верхній утеплений одяг, покритий тканиною’ та *ку¹файичка* ‘стьобана куртка на ваті’ [ССГ, с. 215].

За ДО «спосіб виготовлення» мовці розрізняють складені назви: *кух¹вайка на¹ ват¹’і* (Кн), *п¹ід¹ низом¹ вата* (Млн), *ватою¹ накла¹далос¹* (Лк). В одній говірці фіксуємо універбат *ватник* (Гр). У мовленні діалектоносія засвідчуємо час появи реалії: *п¹ісл¹’а войни¹ п¹ішли¹ кухвай¹ки* (Ір). Перехід [ф] > [х], [хв] є типовою рисою середньонаддніпрянських говірок, оскільки фонема /ф/ мінімально представлена в середньонаддніпрянських говірках і можлива лише спорадично в словах, запозичених із літературної мови [144, с. 214]. Поширення назви *кух¹вайка* пов’язане з торгівлею, де так називали відповідну марку товару.

У кількох говірках на позначення чоловічого верхнього короткого рукавного одягу фіксуємо назви *моск¹вич¹ка* (Вр, Влш, Гр, Зл, Злт, Кв, Лт, Млн, Шр) та *лен¹інг¹ратка* (Ір, Млн, Лк). Зазначена лексема *моск¹вич¹ка* функціонує також у південній групі говірок середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя [244, к. 63, с. 192]. Семантика назви *моск¹вич¹ка* в Словнику середньонаддніпрянських говірок більш деталізована – ‘чоловічий і жіночий короткий верхній одяг, тепле напівпальто з хутровим коміром’ [ССГ, с. 251]. Імовірно, що назви *моск¹вич¹ка*, *лен¹інг¹ратка* мотивовані назвами міст, звідки привозили реалію чи виготовляли такий одяг, а їх поширення в говірках розповсюдженням через торгову мережу.

Семантична мікрогрупа назв довгого верхнього плечового одягу представлена в середньонаддніпрянських говірках давніми та новими назвами. ДО «матеріал виготовлення» (хутро, сукно) вплинула на семантичне протиставлення реалій та їхню лексичну реалізацію.

Семема ‘хутровий одяг’ є досить розгалуженою в аналізованих говірках. Сему ‘довга, не вкрита сукном шуба з великим коміром, пошита звичайно з овечої шкіри хутром досередини’ в усіх обстежених говірках реалізує лексема *ко¹жух*, її фонетичні і словотвірні варіанти: *ку¹жух*, *кожу¹шок*, *кожу¹шина*, *ку¹жушка*, *кожу¹шанка* (к. 8). Давня назва *ко¹жух* ‘зимовий одяг зі шкіри’ походить від *кожа*, що

зводить до псл. * *kozia* ‘козяча (шкура)’, похідного від *koza* ‘коза’ [Фас., II, с. 276–277; Преобр., I, с. 329]. Сему ‘кожух з дублених шкір’ в одній із аналізованих говірок реалізує назва *дубл’онка* (Пд).

ДО «стать» вплинула на номінацію реалії: *ку’жух*, *кожу’шок*, *кожу’шина* ‘зимовий чоловічий одяг зі шкіри’, *ку’жушка*, *кожу’шанка* ‘зимовий жіночий одяг зі шкіри’. У Словнику середньонаддніпрянських говірок назва *кожу’шанка* зазначена із семантикою ‘жіночий кожух із рясними складками від талії’ [ССГ, с. 187]. У дослідженні говірок середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя Т. В. Щербини зафіксовано, що «жіночі кожухи шили з подрезами чи з фандами, чоловічі – тулубом (прямий крій)» [245, с. 55]. Реалізація ДО «особливості крою» зумовила виникнення протиставлення сем ‘жіночий кожух’ : ‘чоловічий кожух’, яке маніфестують в одній говірці назви-опозити *розкл’о’шоний ко’жух* : *пр’а’ мен’кий ко’жух* (Ір). Ще в одній говірці інформант подає опис реалії: *’бабс’к’і ко’ жухи* *’давн’і / тут у ’тал’ійу / так йак і плат’:а / а тут ши’роке* (Лт).

Мовці ще добре пам’ятають ДО цієї реалії, що вплинули на виникнення складних назв – атрибутивних словосполучень. Кожухи були різних кольорів, що стало ознакою номінації. За ДО «колір, забарвлення» в досліджуваних говірках майже до кінця 70-х років ХХ століття функціонували найменування: *’б’ілий ко’ жух* (Бб, Вг, Vz, Влш, Гл, Гр, Дб, Дм, Ів, Кнт, Шб), *’ч’орний ко’жух* (Влш, Гл, Кн, Кнт, МК, Хх), *’жовтий ко’жух* (Мд, Нв, Хх), *’с’ірий ко’жух* (Ір, Млв), *’темний ко’ жух* (Гр, Дн), *ко’рич’нивий ко’жух* (Лк, Кнт), *б’іластий ко’жух* (Млв), *ко’жух йак’ бубон* (Дм), *’сивий ко’жух* (Кн), *ч’ор’нен’кий ко’жух* (Шр), *ру’дий ко’жух* (МК), *чир’ воний ко’жух* (Дв), *’темноч’ир’воний ко’жух* (Ів), *блис’куч’ий ко’жух* (Дм), *к’рашиний ко’жух* (Кнт). Нині вони перебувають у пасивному вжитку, хоч мовці ще добре пам’ятають ці реалії та їхні ознаки.

Досить розповсюдженими номінаціями кожуха в обстежених говірках були назви, що виникли за ДО «довжина» – *’довгий ко’жух* (Бб, Вг, Vz, ВК, Влш, Вр, Вш, Гр, Грб, Дв, Дм, Дмй, Дн, Дрб, Зп,Зл, Злт, Ів, Ір, Кв, Кз, Кл, Кн, Кнт, Кр, Лк, Лс, МК, Мл, Млв, Мс, Мсй, Мт, Пй, Пл, Пр, Прх, Пщ, Св, Сг, Сі, Ст, Ств, Тр, Тш, Хд,

Хх, Шр,), *ко¹роткий ко¹жух* (Бг, Гл, Лт, Мд, Нв, Ос, Пд, Стб, Шб), *коро¹тен¹кий ко¹жух* (Дб), *ко¹жух до кол¹ін* (Млн), *здо¹ровий ко¹жух* (Яс).

Менш продуктивні назви за ДО «матеріал виготовлення» – *о¹веч¹ий ко¹жух* (Ір, Лк), *ко¹жаний ко¹жух* (Пд), *йа¹кас¹ ш¹курка* (Вг), *ко¹жух із ш¹кури* (Ір), *ко¹жух з¹ в¹івц¹ів* (Ст), *ко¹жух нас¹под¹і із о¹вец¹* (Мд, Пр, Хд), *п¹ід с¹подом о¹веч¹е* (Дмй), *ко¹жух із ш¹ерст¹і* (Дб); за ДО «оздоблення» – *га¹рний ко¹жух* (Бг, Кв, Ст, Стб, Тр, Шб, Шр), *кра¹с¹івий ко¹жух* (Дн, Кр, Млн, Пщ, Яс), *ви¹шитий ко¹жух* (Ст), *об¹ши¹то¹ різними ц¹в¹і¹тами* (Грб), *ком¹ір ви¹шитий* (Пд), *порозмал¹ований* (Вз); за ДО «спосіб виготовлення» – *ви¹ч¹инит¹і ко¹жу¹хи* (Кнт), *кра¹шин¹і ко¹жу¹хи* (Кнт), *об¹шитий ма¹тер¹ійийу* (Дб), *ри¹псом кра¹с¹івим по¹шите* (Дмй). Як бачимо, особливості крою, оздоблення, способу виготовлення ще збережені в пам'яті інформантів.

Назву *шуба* (у більшості говірок), словотвірні варіанти *шубка* (Дб, Др, Яс), *полушубок* (Св) інформанти використовують на позначення жіночого верхнього зимового одягу з хутра. На номінацію *шуба ци¹гейкова* (Кл, Мсй, Хх), *шуба іс¹куствина* (Бб), *шуба натурал¹на* (Хх) вплинула ДО «матеріал виготовлення»; *шуба з кап¹ішоном* (Кл) – «особливості крою»; *шуба гарна* (Кл) – «оцінка мовця».

До довгого верхнього плечового жіночого одягу належить давня назва *йупка* 'верхній жіночий одяг у вигляді довгої корсетки (переважно з рукавами)' (к. 5), що досить добре збережена в пасивному словнику діалектоносіїв.

У обстежених середньонаддніпрянських говірках назви юпки розрізняють за різними ДО:

– «довжина» – атрибутивні словосполучення *довга йупка* (Дв, Дмй), *ку¹цен¹ка йупка* (Пщ), *йупка нижч¹е кол¹ін* (Дн), *йупка до кол¹ін* (Нв);

– «матеріал» – атрибутивні словосполучення, виражені іменником з прикметником: *йупка су¹кон¹:а* (Бб, Зл, Лт, Мс), *ват¹ана йупка* (Дм), *шорс¹т¹ана йупка* (Вз), *ширс¹т¹ана йупка* (Нв), прийменниково-іменниковими конструкціями *йупка з вати* (Гр), *йупка на ват¹і* (СІ); *йупка із тон¹кого сук¹на* (Гр) та описово: *з низу полот¹но / а зверху покри¹валос¹ са¹т¹іном* (Гр);

– «особливості крою» – переважають атрибутивні словосполучення, побудовані за структурними моделями: «іменник + прийменник + іменник» (йупка у склатку (Гл), йупка до склад'ів (ШБ), йупка п'ід вусики (Ів), йупка у зборку (Мс), йупка п'ід вусики (Ів), йупка на п'ідклац':і (Гр), йупка до ус'ів (Пд), йупка із усами (Дв)); «іменник + іменник» (йупка складами, йупка хвалдойу (Вз)); «іменник + прикметник» (йупка р'ас'на (Лк), йупка широ'ч'ен'ка (Ів), йупка р'ас'нен'ка (Дв)); описові конструкції йупка із усами р'ас'нен'ка (Дв), до по'йаса і та'к'і р'аси (Зл), та'к'і збори (Нв), йупка йак пал'то (Гл, Кн), йупка до по'йаса мов жа'кет (Пщ), йупка з довгим рукавом (Дн), з:аду широк'і склатки (Дн), з:аду склади (СІ);

– «колір» – атрибутивні словосполучення: ко'рич'нива йупка (Кз, Кл, Млв, Лк), ч'орна йупка (Гл, Зл, Ів, Лк), темна йупка (Кл), син'а йупка (Гл);

– «оцінка мовця» представлена атрибутивним словосполученням гарна йупка (ШБ).

Не всі інформанти згадують цей різновид жіночого одягу, проте на запитання про реалію описують її так: йупка женс'ка (Кр), сарах'ван із пли'ч'има (Бг), з роблине нач'е жи'кетом / а тут та'койу хвалдойу / та'кими складами / на кри'жах складками / і пувич'ки (Ан); бач'ит' йа йійі бач'ила / з:аду складами поск'ладан'і (МК); йак пал'то шийец':а / з рука'вами (Кн).

Юпку вважали елементом святкового одягу: йупку / на празни'ки / до ц'еркви (Дмн). Із розповідей старожилів довідуємося про додаткове призначення цього давнього одягу: йак ди'тина на'родиц':а / то к'райом у йупку / і понис'ла // (Дв). У сучасних говірках фіксуємо розвиток семантики лексеми юпка, що позначає жіночий одяг, що покриває фігуру від талії донизу: йупка (Бг, Вг, Vz, Вр, Вш, Гл, Гр, Дб, Ів, Ір, Кв, Кз, Мд, Млн, Пл, Пр, Св, Ст, Хд, Хх, Шр).

Сему 'жіночий і чоловічий старовинний довгополий верхній одяг із домотканого грубого сукна' в обстежених говірках реалізовано назвою с'вита (Вг, Vz, Влш, Вр, Гр, Грб, Др, Ів, Кз, Кр, Мд, МК, Млв, Лт, Пд, Пл, Пщ, СІ, Ст, Хх, Шб, Шр) та її словотвірними варіантом – с'витка (Ір). Лексема збережена в пасивному словнику мовців, а в сучасному лексиконі в частині говірок давню назву втрачено,

натомість функціонує слово *пал'то* 'верхній одяг довгого крою, що надягається поверх плаття, костюма і т. ін.'. Часом мовці називають обидві назви, репрезентуючи динаміку найменувань. У двох говірках із таким значенням фіксуємо давню номінацію *жупан* (к. б). Номен *пал'то* є запозиченням з французької мови і відомий іншим слов'янським мовам [ЕСУМ, IV, с. 269]. На думку дослідників, назва *свита* поширена, окрім української, у російській, білоруській, польській мовах зі значенням 'верхній одяг з домашнього сукна' [ССРЯ, XIII, с. 389–390; СБГ, IV, с. 398; Tarn., с. 26]. Науковці припускають, що слово *свита* належить до давньоруських назв побутових речей, які звузили значення. В українській і білоруських мовах лексема *свита* втратила одне зі своїх первісних значень 'спідній одяг', тоді як у російських діалектах воно збереглося [245, с. 187, с. 81]. Імовірно, лексема *свита* пов'язана з спсл. **svita* > *свита*, яка походить від *свьити* 'свить' [Преобр., II, с. 262; Фасмер, III, с. 581].

Мовці розрізняють назви свити за типовими для номінації одягу ДО: «розмір» – *свита довга* (Вг), *свита до кол'ін* (Вг); «особливості крою» – *з:аду складоч'ки* (Вг), *заст'ібалос' догори* (Вг); «матеріал виготовлення» – *свита сукон:а* (Вг); «колір» – *свита корич'нива* (Вг), *свита ч'орна* (Вг). Свита виконувала захисну функцію від холоду: *ран'ше ж свити були / на'д'іне ту свиту та й каже / хот' кол'іна ни мерзнут'* (Ст). На ДО «соціальний статус» вказує семантика лексеми *свита*, зафіксована в Словнику середньонаддніпрянських говірок – 'селянський довгополий верхній одяг із домотканого грубого сукна, зазвичай сірого або брунатного кольору' [ССГ, с. 374].

Сему 'чемерка – старовинний чоловічий верхній одяг, пошитий у талію з фалдами ззаду' в кількох говірках реалізують фонетичні варіанти давньої назви *чемерка*: *ч'умарка* (Бб, ВК, Вш, Гл, Гр, Дм, Дн, Дм, Злт, Ів, Кв, Кн, Млв, МК, Мл, Нв, Пд, Пр, Сг, Стб, Пщ, Хд, Мс), *ч'імерка* (Вг, ВЗ, Влш, Грб, Ір, Кз, Кнт, Лс, Лт, Мд, Млв, Мсй, Ос, Ст, Хх, Шб, Яс), хоч у частині говірок у зв'язку з архаїзацією реалії назву втрачено. У відповідях діалектоносіїв відображено залишкові знання про цей різновид одягу, що відображено на карті 21: *ч'умарка з'копкойу* (Пщ), *наподоб'іє йупки / накидалос' на плеч'і* (Дн), *йак од дош'ч'у плашч'* (Дм), *та'ке йак*

кух|вайка / т'іл'ки т'рошки краси|в'іше (Ів), дов'ген'ке / р'ас'нен'ке оту|то (Ір), це та|ке над'і|валос' на |голову (Стб). Деякі мовці подають її із приблизними значеннями: так на йа|когос' ч'оло|в'іка ка|зали (Лк), муж|с'ка |шапка |довга з о|вец' (Бг), то дл'а мужи|к'ів йа|кас' / це у |западн'ій / там по|ширине во|но // (Кр). Назва ч'и|мерка запозичена з польської мови (szamaга, szamakга), де позначає 'чоловіче верхнє вбрання з талією та зборками ззаду; венгерка' [ЕСУМ, VI, с. 294].

Репрезентанти семи 'старовинний двополий верхній чоловічий одяг з домотканного грубого сукна, без підкладки; сіряк' втрачено, у пасивному словнику мовців перебувають нечіткі уявлення про цю реалію: це п'іджак (Пщ); це с'вита / ч'у|марка / та|ке йак п'іджа|ч'ок / т'іки ва|тове (Пд); це йупка з кап'ішоном / йак плашч' |теплий (Дн); це во|но було до |тал'ійі / і о|це ж та|к'і кли|ни були // це муж|ч'ини йіх над'і|вали (Кнт). Імовірно, що втрата лексеми спричинена зменшенням кількості мовців, які бачили аналізовану реалію та володіли знаннями про неї. У Словнику середньонаддніпрянських говірок, де засвідчено лексему с'і|р'ак, записану в 90-х роках ХХ століття та на початку ХХІ століття, назву подано з двома значеннями: 'чоловічий верхній двополий одяг із грубого сукна, без підкладки, який одягали для виконання домашньої роботи'; 'верхній плечовий чоловічий одяг без рукавів у вигляді накидки' [ССГ, с. 381].

У обстежених говірках не засвідчено назву |бурка 'повстяний безрукавний плащ або накидка', мотивовану кольором, хоч у Словнику середньонаддніпрянських говірок її подано з кількома значеннями: |бурка 'верхній демісезонний чоловічий одяг із грубого домотканого полотна з капюшоном, що захищає від вітру та дощу'; 'чоловічий вовняний поясний одяг'; 'чоловічий верхній одяг, недовгий повстяний плащ' [ССГ, с. 45]. Зауважимо, що аналізована назва уже архаїзована та втрачена в лексиконі сучасних носіїв середньонаддніпрянських говірок. Зрідка у свідомості діалектоносіїв збережена інформація про реалію, що передають описовими конструкціями: ко|ротка йак |куртка (Дн); п'іджак (Пщ, Бг); чоло|в'іч'ий п'іджак (Бг); це на по|доб'і|є плашч'а та|ке (Ір); то на |голову б'іл'шинст|во над'і|вайиц':а / з капи|л'ухом / од дош|ч'у (Ст); во|на |ч'орна / і |нач'е блис|куч'а / наки|далас'а (Стб). Про втрату інформації про цей різновид одягу

свідчить те, що деякі мовці сплутують значення лексеми *бурка* і подають інші: *взу¹ т¹:а* (Лк); *це коро¹тен¹'к і буроч¹ки / то во¹ни були¹ разн¹'і / із за¹моч¹ками* (Млн).

Маніфестанти семи 'старовинний чоловічий верхній одяг з довгими полами' *сукмана, жупан, чумарка* втрачено, назви *кап¹тан, каф¹тан* у досліджуваних говірках архаїзовані й відомості про реалію обмежені, мовці спорадично дають її опис: *кафта¹нок – це на плеч¹і оди¹жинка* (Пд); *п¹іджак домо¹шитий* (Дн). Спільнослов'янське слово *каф¹тан* запозичене з турецької мови, куди потрапило з перської мови, пор.: тур. *kaftan* – вид верхнього довгого одягу [ЕСУМ, II, с. 377; Фас., II, с. 212; Sław., II, с. 20]. У словнику української мови слово *каф¹тан* подано як *заст. діал.* 'каптан, жупан' [СУМ, IV, с. 122]. Як бачимо, назву *каф¹тан* важко актуалізувати з пасивного словника мовців, оскільки обсяг знань про реалію вже редукований або й зовсім утрачений. Імовірно, й тому, що цей одяг носили переважно представники багатой верхівки суспільства.

Водночас відзначимо, що в сучасних середньонаддніпрянських говірках ще добре збережена застаріла назва *коби¹н¹'ак* 'суконний довгий і широкий чоловічий верхній одяг з відлогою'. Її зафіксовано в більшості говірок, із таким же значенням функціонують назви *бур¹нус, бур¹нос*, досить частотною є сучасна назва *плашч¹*, що репрезентує динаміку говіркових мікросистем (к. 5). Діалектоносії з говірок Київщини описують реалію так: *коби¹н¹'ак на¹ голо¹ву над¹'і вавс¹'а / йак у жни¹ва / так на¹ воз¹'і кобин¹'а'ком ук¹ривс¹'а* (Дмн); *це так йак ти¹пер ви од дош¹ч¹у над¹'і вайите плашч¹ / то¹ звавс¹'а коби¹н¹'ак'* (Тш); *о¹т¹'і шо биз ру¹кав / то називали їх кобин¹'а'ком* (Ст). Лексему *коби¹н¹'ак* вважають запозиченням із угорської та з тюркських мов, де вона має значення «плащ» [ЕСУМ, II, с. 476].

Часом інформанти не пам'ятають назви давньої реалії, у їхній свідомості збережені тільки фрагменти інформації або якісь приблизні асоціації з предметом. Так, сему 'чоловічий теплий одяг старовинного крою з брижами в стані; бекеша' в уяві діалектоносія репрезентують описові конструкції: *так йак с¹витка / т¹'іки з кар¹манами / була а¹бо темно¹син¹'а / а¹бо с¹'іра // св¹ат¹кова / то чир¹вона* (Гр); *це но¹сили за¹можн¹'і л¹'уди* (Гр); *шч¹ос' ох¹л'але* (Пд). Назви реалії не засвідчено в жодній говірці.

Плечовий одяг був і залишається широко вживаним, він виконував не тільки захисну, а й естетичну функцію. У сучасних середньонаддніпрянських говірках фіксуємо назви досліджуваної лексико-семантичної групи в складі приказок та фразеологізмів, які збагачують народне мовлення: *ка|зав пан / ко|жух дам / та с|лово йо|го |тепле //* (Дм); *сво|йа со|роч`ка |ближч`е до |т`іла* (Дн), *|т`іко |кохта зду|лас`а* [ГЗП, с. 35].

Отже, ЛСГ назв плечового одягу в середньонаддніпрянських говірках є досить розгалуженою системою компонентів, об'єднаних між собою різними видами системних відношень: синонімічних, омонімічних, гіперо-гіпонімічних. Назви перебувають в опозиційних відношеннях на підставі різних ДО: «матеріал», «особливості виготовлення та крою», «спосіб виготовлення», «довжина», «розмір», «наявність/відсутність рукавів», «місце носіння на тілі», «особливості оздоблення», «час носіння», «стать», «колір», «зabarвлення», «оцінка мовця». Для аналізованої ЛСГ характерний високий ступінь архаїзації лексики у зв'язку з деактуалізацією та переходом в минуле реалій матеріальної культури українців. Семантика деяких назв зазнала трансформації (*йупка; с|вита, коби|н`ак*). Частина лексем перейшли в пасивний словник мовців, а деякі з них уже втрачені (*с`і|р`ак, бур|нос, ч`и|мерка, |бурка, кап|тан*), що, імовірно, пов'язано із соціальною значущістю реалії. Деякі назви ЛСГ плечового одягу свідчать про обрядову функцію позначених ними реалій (*ко|жух*).

На номінацію вплинули МО «матеріал виготовлення», «спосіб виготовлення», «особливості крою», «місце виготовлення», «місце розташування на тілі», «дія», «особливості носіння», «колір», «сезон носіння», «рід діяльності».

Назви плечового одягу представлено здебільшого давніми однослівними номенами (*со|роч`ка, ма|нишка, |ком`ір, |пазуха; п`і|допл`іч`ка, п`ідк|ладоч`ка, |ч`охла, |пелина, по|д`іл, |пола, п`і|т:ичка, |лишт|ва, виши|ванка, б`і|лизна, б`іл`йо; |майка, |кофта, светр, |джем|пир, п|лат`:а, пл`іс`і|р|ровка, кар|сет, жи|л`етка, жи|кет, п`і|джак, кух|вайка, ко|жух, йупка; с|вита, ч`у|марка, |бурка; коби|н`ак*).

Водночас на позначення різновидів плечового одягу за різними ДО переважають аналітичні утворення:

- атрибутивні словосполучення, побудовані за структурними моделями «іменник + прикметник» (*со|роч|ка* ¹довга, ¹ч¹охли ¹вишит¹і, *кар|сет* ¹р¹асний, ¹б¹ілий *ко|жух*, ¹йу|пка *сук|он:а*, *с|вита* ¹ч¹орна) та «іменник + прийменник + іменник» (*со|роч|ка* ¹до ¹у|ставки, ¹ко|хта ¹з ¹рука¹вами, ¹п|лат¹:а ¹із ¹сиц¹:у, *кар|сет* ¹з ¹уса|ми, *кух|вайка* ¹на ¹ват¹і, *ко|жух* ¹до ¹ко|л¹ін, ¹йу|пка ¹із ¹уса|ми, *с|вита* ¹до ¹ко|л¹ін);
- описові конструкції (*по|д¹ілки* ¹були ¹вишит¹і; ¹ко|хта ¹об|ложина ¹ст¹р¹іч¹ко|ю; *кар|сет* ¹у ¹п|ят¹ ¹ус¹ів; ¹йу|пка ¹із ¹тон¹кого ¹сук¹на, ¹з¹низу ¹полот¹но / а ¹з¹верху ¹покри¹валос¹ ¹са¹т¹іном).

Продуктивними способами словотвору є суфіксальний (*со|роч|ка*, *ма|нишка*, *ук|райінка*, ¹тен¹іска, *ш|ведка*; *б¹і|лизна*, *фут|болка*, ¹л¹іфч¹ик, *йа|понка*, *ма|т|росоч|ка*, *б|лузка*, *пл¹іс¹і|ривка*, *кир|сетка*, *жи|л¹етка*, *пл¹ушка*, *моск|вич|ка*, *ку|жушка*, *ч¹у|марка*, *бурка*, *коби|н¹ак*), префіксально-суфіксальний (*п¹і|допл¹іч|ка*, *бизру|кавка*), основословоскладання (*т¹іло|р¹ейка*, *душо|р¹ейка*), універбація (*виши|ванка*).

Серед номінацій назви праслав'янського походження (*ко|жух*, *с|вита*) та запозичення з французької (*кор|сет*, *жа|кет*, *с¹урту|ч¹ок*; *ту|журка*, *пал¹то*), англійської (*п¹і|джак*), латинської (*куртка*), польської (*ч¹и|мерка*), турецької мов (*кап|тан*).

ЛСГ плечового одягу представлена розгалуженою системою назв (*кор|сет*, *жи|л¹етка*, *жи|кет*, *ку|файка*, *ко|жух*, *коби|н¹ак*) та їхніми фонетичними (*кар|сет*, *кир|сет*, *кор|сет*, *гир|сет*, *гор|сет*; *кух|вайка*, *фу|файка*) і словотвірними варіантами (*жи|л¹отка*, *жи|л¹оточ|ка*, *жи|л¹еточ|ка*, *жи|л¹от*, *жа|кет*, *жи|кетик*, *жи|кетка*; *ку|жух*, *кожу|шок*, *кожу|шина*, *ку|жушка*, *кожу|шанка*).

2.1.3. ЛСГ назв поясного одягу

Нижню частину стану традиційно покриває поясний одяг. Назви поясного одягу в середньонаддніпрянських говірках становлять складну систему, компоненти якої перебувають у тісних гіперо-гіпонімічних і синонімічних зв'язках. ДО «стать» впливає на формування семантичних мікрогруп назв жіночого

поясного одягу та назв чоловічого поясного одягу. Серед інших ДО, що впливають на номінацію, релевантні «особливості крою», «матеріал виготовлення», «спосіб виготовлення», «колір», «малюнок», «час носіння», «декорування», «соціальний статус».

2.1.3.1. Семантична мікрогрупа назв жіночого поясного одягу. Аналіз наукової літератури й джерел дає підстави вирізняти три основні періоди вивчення жіночого поясного одягу: II пол. XIX ст. – I пол. XX ст.; II пол. XX ст.; поч. XXI століття. Для аналізу за ДО «стать», «місце розташування на тілі» дослідники вирізняють жіночий поясний одяг (жіночий стегновий одяг, одяг нижньої половини тіла). Про давні назви жіночого поясного одягу із середньонаддніпряньських говірок дізнаємося переважно із етнографічної літератури, лексикографічних джерел та діалектних текстів. П. П. Чубинський у етнографічній праці II пол. XIX століття так описує одяг жителів Середньої Наддніпрянщини: поверх сорочки одягали «запаски, платки, спідниці, пандираки»; поверх запаски спереду – *попередницю*, зав'язували стан «широкимъ красным шерстянымъ поясом», кінці якого звисали позаду. Жіночий стегновий (поясний одяг) у II половині XIX – на початку XX ст. поділяли на незшитий – *запаска, дерга*, частково зшитий – *плахта, горботка*, зшитий – *андарак, літник, димка, фартух, шорц* [174, с. 71–76]. У Словнику полтавських говорів В. С. Ващенко (1960) засвідчено назви жіночого поясного одягу та його елементів: *дер|га* (*джер|га*) ‘груба, без прикрас запаска, плахта’, *л’іт|н’ач’ка* ‘легка, літня спідниця’, *оп|равка* ‘виплетений із вовни жіночий пояс’, *роз|п’ірка* ‘розріз у спідниці, застібка’; (інше значення ‘розірвана сорочка’). Інформацію про різновиди жіночого поясного одягу в середньонаддніпряньських говірках черпаємо із діалектної текстотеки Середньої Наддніпрянщини, де представлені розповіді інформантів, які народилися на початку XX століття. Цей матеріал уміщено в лексикографічній праці «Словник середньонаддніпряньських говірок», де представлено лексикон кількох поколінь діалектоносіїв (від початку XX століття до початку XXI століття). У власних польових записах (інформанти 30-тих – 40-вих років народження XX століття)

представлено лексеми різних часових зрізів та вживання, серед яких збереження давніх назв, частина яких перебуває в пасивному словниковому запасі діалектоносіїв, активно вживані та новотвори; останні увійшли в лексикон мовців упродовж перших десятиліть ХХІ століття під впливом соціально-економічних перетворень у суспільстві.

Семантична мікрогрупа назв жіночого поясного одягу об'єднує номінації на позначення спідниці, запаски, плахти. Одними із найдавніших і найпоширеніших назв жіночого поясного одягу, відомих у більшості українських говорів, є лексеми *запаска* й *плахта*. Обидві назви зафіксовано в пам'ятках ХVІ – ХVІІ століття. Спільнослов'янське віддієслівне утворення *запаска* та питоме українське *запояска* вживали як назви поясної одяжі з незшитих пілок. Назву утворено префіксально-суфіксальним способом, вона походить від іменника *пас*, що є запозиченням з польської мови; п. *pas* ‘пояс’ < праслов'янське *pojasъ* ‘пояс’ [ЕСУМ, IV, с. 302–303; Фас., II, с. 78; Врук., с. 98]. В українському побуті *запаска* – це жіночий одяг у вигляді шматка тканини певного розміру (перев. вовняної), що її використовували замість спідниці для обгортання стану поверх сорочки [ЕСУМ, III, с. 247]. Етнограф Т. О. Ніколаєва подає глибокий аналіз поясного одягу Середньої Наддніпряни, для представниць якої характерні дві запаски (у свято – плахта), літник з попередницею із саморобної тканини, пізніше – крамна спідниця з фартухом, котрі пов'язували поясом [174, с. 110].

Запаски носили в жнива, до праці. За свідченням середньонаддніпрянців старшого віку, до кінця ХХ ст. цей різновид жіночого поясного одягу вийшов з ужитку, тому в словнику мовців старшого віку лексему *запаска* фіксуємо в частині сучасних говірок із семантикою ‘жіночий поясний одяг у вигляді спідниці з двох незшитих між собою частин’ (Бг, Вш, Гр, Грб, Дм, Дн, Ір, Кз, Кнт, Лт, Мсй, Ос, Пд, Пщ, Ст) (к. 10). Втрату інформації про реалію засвідчують описові конструкції, де мовці характеризують реалію за кроєм, матеріалом, кольором: *запаска п'ідти кайиц':а* (Дн), *не зшите / а обмотувалис'а* (Кнт); *із ширс'т'анойі ма'тер'ійі* (Млн); *запаскойу обгор'талис'а / йіх т'кали 'дома на вирс'татах // запаска т'калас'а квад'ратиками / ч'орним / ч'ир'воним / син'ім* (Гр). У декого з мовців

знання про реалію корелюють з іншою територією побутування: *запаска це туди в западн'ій / і плахта горбатка в йіх* (Пл). У мовленні діалектоносіїв, які народилися на початку ХХІ століття, за допомогою анкетування фіксуємо повну втрату семантики лексеми *запаска*, оскільки інформанти асоціюють її з іншими значеннями «пояс» (Зл), «заначка» (Вг, Кр), «запасне колесо в машині» (Шр).

До давніх назв належить лексема *плахта*. Про її популярність у ХІХ столітті свідчить значна кількість назв, утворених за різними мотиваційними ознаками: «шерстяные плахты бывают...крыжева, хрещата, грушова, рогатка, синятка, сливянка рожевого цвіту, закладчина» [Чуб., с. 428]. Лексема *плахта* належить до запозиченої лексики, походить від пол. *plachta* ‘спідня юпка’ [Фас., III, с. 275–276], наприклад, атрибутивна назва *плахта черчата* утворена від слів *червчатъ – червь* «черв’як, із якого добували червону фарбу». За допомогою додавання суфікса -к- утворені нові двокомпонентні конструкції – *плахта черчатка*, *плахта син’атка*. (Пряжа синього кольору – синята; червчатий – з черцю – тканини червоного кольору) [42, с. 12].

Давня лексема *плахта* ‘жіночий одяг типу спідниці, зроблений із двох зшитих до половини полотнищ переважно вовняної картатої тканини’ добре збережена в середньонаддніпряньських говірках (к. 11). У Словнику середньонаддніпряньських говірок фіксуємо подібне значення назви *плахта*: ‘жіноча спідниця з одного полотнища, яким обгорталися і підв’язувалися поясом’ [ССГ, с. 316].

Означальні компоненти в складених найменуваннях *плахти* в сучасних середньонаддніпряньських говірках реалізують ДО «колір» – *зілена плахта* (Яс), *чирвона плахта* (Бг); «особливості малюнка»: *плахта кубиками* (Гл, Дн, Лк), *плахта у кубики* (Гл), *плахта кл’еч’аста* (Хд), *плахта у кл’еточ’ки* (Нв), *плахта р’аба* (Бг), *плахта шаховим та’ким* (Мсй). Із часом номен *плахта* набув додаткових значень, що відбито у свідомості діалектоносіїв у двох говірках: ‘картата декоративна тканина’ – *плахта з картастого* (Кн), ‘покривало або килим з такої тканини’ – *йак р’адно* (Дн). П. П. Чубинський зазначав, що вже у II половині ХІХ століттях реалія вийшла з ужитку: і *плахта*, і *запаска* були витіснені «ситцевими спідницями» [П. Чуб., с. 428]. Відзначимо, що назва *плахта* на

кількох хронологічних зрізах зберегла семантику ‘святковий одяг’. П. П. Чубинський описує плахту як жіночий одяг, який вдвічі більше запаски, дорожчий неї, його носять тільки на свято. Так, інформанти старшого віку асоціюють *п'лахту* з концертним вбранням: *дл'а тих / хто у |хор'і / св'ат|кова сп'ід|ниц'а* (Гр), *це ж йак о'то висту|пайут'* (Гр, Шр); у свідомості молодшого покоління діалектоносіїв реалія має такі значення: ‘одяг, у якому виступають артисти на сцені’ – *п'лахта / це ч'ас|тина кос|т'ума* (ПХ); ширше – ‘жіночий національний одяг’ – *нац'іо|нал'ний |од'аг Укра|їни* (ПХ), *йупка |нижч'е кол'ін в укра|їнс'кому с|тил'і* (Кв). Молодь здебільшого втратила знання про цей елемент жіночого одягу, про що свідчать зміни в семантиці лексеми *п'лахта*: ‘хустина’ (Шб), ‘платок’ (Пй), чи сплутування значень ‘стійка для страти лудей’ (Гл) (сплутують із *п'лаха*) (к. 24). В одній говірці на появу складеного найменування також вплинула ДО «час виникнення реалії»: *п'лахта старо|вин:а* (Св).

Найдавніший зшитий жіночий поясний одяг – *сп'ід|ниц'а*. Маніфестанти семи ‘спідниця, загальна назва’ в досліджуваних говірках мінімально лексично здиференційовані. Сему ‘жіночий поясний одяг’ найчастіше реалізує назва *сп'ід|ниц'а*, а також її фонетичні та словотвірні варіанти *спод|ниц'а*, *сп'ід|нич'ка*, *спод|нич'ка* та номен *йубка*, його фонетичний варіант *йупка* (див. к. 8). Лексема *сп'ід|ниц'а* походить від праслов'янського *spodъ* ‘низ’, пор. п. *spod* ‘низ, дно; черинь печі’ [ЕСУМ, IV, с. 387–388; Фас., III, с. 295–296]. У кількох говірках засвідчено паралельні форми *сп'ід|ниц'а* / *йупка*. Відзначимо, що в декількох говірках номен *йупка* зафіксовано в мовленні старшого покоління ще й із семантикою ‘верхній жіночий одяг у вигляді довгої корсетки (переважно з рукавами)’, що є свідченням внутрішньотематичних зв'язків між лексико-семантичними групами назв поясного та плечового одягу.

У номінації спідниці відбиті протиставлення реалії за кроєм, способом виготовлення, декоруванням, матеріалом, кольором та соціальним статусом мовців. ДО «крій» спричинила ареальну й лексичну диференціацію назв реалії. Сему ‘широка спідниця, зібрана в поясі дрібними складками’ реалізують двослівні атрибутивні словосполучення, де залежний компонент виражений прикметниками

та дієприкметниками: *спідниця р'асна* (Бг, Влш, Вш, Гл, Гр, Дв, Дм, Дмн, Дн, Зл, Кв, Кл, Кн, Мл, Мсй, Нв, Пд, Тш, Хд), *спідниця р'аснен'ка* (Дв, Пл), *спідниця широка* (Бг, Гл, Гр, Дм, Дмн, Др, Злт, Кз, Лк, Мд, Нв. Пр, Ст), *спідниця широкувата* (Нв), спорадично вживані найменування *спідниця в'іл'на* (Пд), *спідниця зложина* (Стб), *спідниця при'собрана* (Дн), *спідниця при'з'ібрана* (Шр), *спідниця розкл'ошона* (Ір), *спідниця гофр'ірована* (Кз), *спідниця шита на пояс'ку* (Дб, Дн, Дмн), та іменниками: *спідниця до пояс'ка* (Бг), *спідниця до р'изинки* (Бг), *спідниця на мотуз'ку* (Пд), *спідниця на шнур'ку* (Стб), *спідниця у з'борку* (Дмн), *спідниця на з'борку* (Гр), *спідниця тит'анка* (Бг, Пщ), *спідниця тит'анкойу* (Кв), *спідниця в тит'анку* (Шр), *спідниця кл'ош* (Бг, Пщ), *спідниця кл'ошцим* (Бг), *спідниця сонцекл'ош* (Млн), *спідниця сонич'ко* (Кв), *спідниця у складку* (Бг, Ст), *спідниця у складоч'ку* (Дн), *спідниця в склатку* (Дн), *спідниця ба'гато складками* (Стб), *спідниця складами* (Злт), *спідниця у склади* (Хх), *спідниця х'валдами* (Ір, Стб), *спідниця з бри'жами* (Кв), *спідниця пл'іс'іровка* (Дб, Грб, Млн), *спідниця пл'іс'іровоч'ка* (Пщ), *спідниця гофре* (Млн). Серед іменникових словосполучень вирізняємо утворені за кількома структурними моделями: «іменник + іменник» (в наз. та оруд. в.), «іменник + прийменник + іменник» (в знах. від.), «іменник + числівник + іменник» (в ор. в.).

Відантропонімна назва *спідниця тит'анка* (Бг, Пщ) позначає спідницю з дуже дрібними складками. Номени *спідниця пл'іс'іровка*, *пл'іс'іровоч'ка* споріднені із *пліс*, *плісовий*, що запозичені з фр. мови: фр. *plissé* «плісе» пов'язане з дієсловом *plisser* «плісирувати, гофрувати, робити складки, морщити» [ЕСУМ, IV, с. 449]. Імовірно, що назва мотивована дією. Характерно, що лексема одночасно входить до ЛСГ назв поясного і плечового одягу.

Широка спідниця в жіночому гардеробі не втрачає своєї актуальності й нині, у мовленні молоді фіксуємо такі її назви: *йупка сонце* (Фр, Кв), *йупка полу'сонце* (Фр, Кв), *йупка сонич'ко* (Фр, Кв), *йупка сонцекл'ош* (Св), *йупка тра'пец'іа* (Св). МО найменувань прикладкового типу є «зовнішній вигляд», номінацію утворено за подібністю форми реалії: кругла, трапецевидна.

Ширина спідниці залежала від кількості полотниць тканини, із яких виготовляли цей вид одягу. У більшості досліджуваних говірок полотнище, шматок тканини для пошиття спідниці, має назву *п'їлка* (Дв, Дн, Лк, Мл), *п'їлочка* (Вг), *кусок* (Бг, Гл), *клинок* (Бг, Ір): *оце ж йак іди'мо на с'вайбу / над'ї вайим сорочку вишиту / кирсет / сп'їдниця'а у пїат' п'їлок / така р'асна* // [ГЗП, с. 919]. Лексема *п'їлка* в Словнику середньонаддніпрянських говірок представлена із семантикою ‘шматок домотканої тканини на всю її ширину’ [ССГ, с. 312].

Назва *п'їлка* походить від псл. *rola* ‘сторона, половина’ [ЕСУМ, IV, с. 485; Фас., III, с. 306]. МО номінацій рясної спідниці є «кількість полотниць». Ширина спідниці залежала від кількості клинків, що вказували на соціальний статус власниці реалії: чим більше, тим заможніша – *сп'їдниця'а шис'тик'лінка* (Дб, Ів, Ір, Кв, Млн, Пд, Стб), *сп'їдниця'а чо'тирик'лінка* (Дб, Дв, Грб, Стб, Шр), *сп'їдниця'а д'вох'лінка* (Дв, Грб), *сп'їдниця'а вос'мик'лінка* (Пд, Пр), *сп'їдниця'а у ч'отири клин'ки* (Дб), *сп'їдниця'а два'нади'атик'лінка* (Млн); *сп'їдниця'а у три п'їлки* (Бг, Дн, Лк, Мл, Нв, Пш), *сп'їдниця'а вос'ми'п'їлка* (Хд), *сп'їдниця'а у ш'їс'т' п'їлок* (Нв), *сп'їдниця'а у пїат' п'їлок* (Дн), *сп'їдниця'а у чо'тири п'їлки* (Мл), *три'п'їлочка* (Мс), *сп'їдниця'а у дв'ї п'їлки* (Мсй), *сп'їдниця'а у дв'ї п'їлоч'ки* (Вг), *сп'їдниця'а у три кус'ки* (Бг). На номінацію спідниці вплинула МО «кількість клинів, пілок, кусків, із яких пошитий виріб».

Сема ‘вузька спідниця’ реалізована назвами *сп'їдниця'а пр'а'ма* (Бг, Тр), *сп'їдниця'а ву'зен'ка* (Ст), *сп'їдниця'а уз'ка* (Нв), *зас'тебнута на п'увиц'у* (Дб), *р'ів'нен'ка сп'їдниця'а* (Кз), *йупка каран'даш* (Зл, Кв, Св), *йупка воб'т'ажку* (Св).

Іще на початку ХХ століття переважав полотняний одяг. Полотно ткали, вибілювали, фарбували в природних барвниках: у дубовій корі, у бузині тощо. Інформацію про назви жіночого поясного одягу I половини ХХ століття черпаємо із діалектних текстів говірок Західної Полтавщини, записаних Г. І. Мартиною від інформантів, які народилися на початку століття, носили полотняний одяг і добре про нього пам'ятають: *а то'д'ї в пол'от'н'ан'їх сороч'ках хо'дил'и / д'їтки / шта'ни / сп'їдниця'ї* [ГЗП, с. 149]; *о'то б'їл'ат' було полот'но / а з'того полот'на сп'їд*

ниц'у ¹шишши / і п'ідш'таники [ГЗП, с. 99]; *бу'ло полот'н'ану сп'ідниц'у по'шишут' / бузи'нойу пок'рас'ат'* [ГЗП, с. 137]. Із відходом у минуле ткацького ремесла в пасивний словник перейшли атрибутивні назви *сп'ідниц'а пок'рашина у бузи'ну* (Вг, Дн, Ір, Пд, Хд), *сп'ідниц'а т'кана* (Вг), *сп'ідниц'а к'рашина* (Пд), *сп'ідниц'а к'рашина у ко'р'і* (Дмн).

Пізніше з'явилися такі тканини, як рипс, ситець, байка тощо. У зв'язку з цим, для номінації предметів одягу, зокрема назв спідниці, релевантними стали ДО «матеріал виготовлення». У сучасних досліджуваних говірках поширені аналітичні назви: *сп'ідниц'а полот'н'ана* (Ан, Бб, Бг, Вг, Вз, ВК, Влш, Вш, Гл, Гр, Грб, Дв, Дм, Дмй, Дн, Дрб, Зп, Злт, Ів, Ір, Кв, Кз, Кл, Кн, Кнт, Кр, Лк, Мл, Млн, Мс, Мсй, Нв, Ос, Пд, Пр, Пш, Св, Сг, Сі, Ст, Стб, Ств, Тр, Тш, Хд, Хх, Шб, Шр), *сп'ідниц'а з полот'на* (Гр), *сп'ідниц'а р'ипсова* (Дн), *сп'ідниц'а б'айкова* (Дн), *сп'ідниц'а сиц'ева* (Лк, Шр), *сп'ідниц'а са'т'інова* (Кз), *сп'ідниц'а са'тинова* (Шр), *сп'ідниц'а кашим'ірова* (Шб), *сп'ідниц'а ширс'т'ана* (Кн, Мд), *сп'ідниц'а шорс'т'ана* (Ан), *сп'ідниц'а із ш'ерс'т'і* (Бг), *сп'ідниц'а п'роста* (Кз, Мс, Шб, Шр), *сп'ідниц'а п'роста* (Бб), *сп'ідниц'а п'рос'тен'ка* (Ів), *сп'ідниц'а в'іл'ветова* (Др), *сп'ідниц'а п'л'ушива* (Др), *сп'ідниц'а шов'кова* (Дн, Грб, Мл), *сп'ідниц'а с'аржова* (Дм, Лк), *сп'ідниц'а ал'нова* (Бб), *сп'ідниц'а йа'поншова* (Сі), *сп'ідниц'а з п'латки* (Дм). Остання назва маркована часом; за свідченнями інформаторів, у роки Великої Вітчизняної війни через недостачу тканини спідниці шили з солдатських палаток [245, с. 45].

Припускаємо, що атрибутивний компонент назви *сп'ідниц'а ал'нова* походить від лексеми *альпака*. Основою назви спідниці, виробленої з високоякісної шерсті тварини з родини лам, стала МО «матеріал виготовлення».

Відзначимо, що чимала назв спідниці виникло за ДО «колір»: *сп'ідниц'а син'а* (Дмн, Пд), *сп'ідниц'а си'нен'ка* (Дн), *сп'ідниц'а зи'лена* (Дн), *сп'ідниц'а ч'орна* (Пд), *сп'ідниц'а б'іла* (Гр), *сп'ідниц'а ч'ирво'нен'ка* (Дн), *сп'ідниц'а виш'нева* (Дн), *сп'ідниц'а йаго'дова* (Злт). За ДО «відсутність / наявність візерунку» в говірках розрізняють назви – *сп'ідниц'а одно'тон'а* (Гр), *сп'ідниц'а р'а'ба* (Бг), *сп'ідниц'а в'к'вітах* (Гр), *сп'ідниц'а кв'іч'аста* (Дм), *сп'ідниц'а з к'віточ'ками*

(Дн), *сп'ідниці'а кар'тата* (Дн), *сп'ідниці'а квад'ратиками* (Дн), *сп'ідниці'а у к'л'еточ'ку* (Дб, Дм, Нв), *сп'ідниці'а ку'бова* (Дм), *сп'ідниці'а у |кубики* (Гл), *сп'ідниці'а шот'ланка* (Дн). В останній назві атрибутивний компонент виражений універбатом *шот'ланка*.

У сучасних середньонаддніпряньських говірках виявлені СР назв спідниці, що виникли ще й за такими ДО:

– «призначення» – *сп'ідниці'а празни'кова* (Кнт), *сп'ідниці'а праз'нич'на* (Дн, Зл, Кв, Пд), *сп'ідниці'а св'ат'кова* (Гр), *сп'ідниці'а на вих'ідний* (Дн), *сп'ідниці'а буд'ена* (Пд), *сп'ідниці'а ро'боч'а* (Гр), *сп'ідниці'а на ро'боту* (Дн, Мд);

– «час побутування» – *сп'ідниці'а ста'ра* (Кз), *сп'ідниці'а ста'рин:а* (Кнт), *сп'ідниці'а старо'вин:а* (ВК, Стб);

– «оцінка мовця» – *сп'ідниці'а обикно'вен:а* (Дб, Кз), *сп'ідниці'а |гарна* (Дб);

– «довжина» – *сп'ідниці'а |довга* (Кз, Кл, Кр, Лк), *сп'ідниці'а дов'ген'ка* (Дн), *сп'ідниці'а |довга |дуже* (Влш), *сп'ідниці'а ни'довга* (Гр), *сп'ідниці'а на си'редн'у |литку* (Дн);

– «спосіб і місце носіння» – *сп'ідниці'а с'п'ідн'а* (Гр), *|нижн'а сп'ідниці'а* (Гр), *сп'ідниці'а |верхн'а* (Гр), *п'ід'йупник* (Дн, Крб). У реченні: *до |с'емс'ат чет'вертого / |с'емс'ат |п'атого |року но|сили |довг'і сп'ідниці'і* (Кз).

Декорування спідниці нашитими на поділ стрічками передають назви *сп'ідниці'а пирик'ладена п'лисом* (Кнт), *сп'ідниці'а з п'лисом* (Мс), *сп'ідниці'а об'ложина |тамич'ки п'лисом* (Пл), *сп'ідниці'а до ши'рокої |лиштва* (Кнт), *сп'ідниці'а до ву'зен'кої |лиштва* (Кнт). Лексема *|лиштва* функціонує в більшості досліджуваних говірок із семантикою 'обшивка спідниці' (Бб, Вг, Влш, Гр, Зл, Дн, Ів, Кл, Кнт, Кн, Млв, Пд, Пщ, Тр), 'підрублений низ спідниці' (Тш), 'підкочений край спідниці' (Вг), а також 'вишитий край сорочки' (Бб, Вг, Влш, Дн, Зл, Кл, Млв, Пд, Тр), 'підшита знизу смуга червоного кольору' (Влш, Кз, Мд), 'полотняна смужка підшита до споду спідниці' / 'витканий край платка' (Ів, Зл), 'вишивка на рукавах' (Нв), 'вистьобана на полотні мережка' (Шр), 'вставка в одязі' (Св). Лексема *|лиштва*, що реалізувала семи 'вишивка у вигляді прямої гладі', 'обшивка одягу (звичайно його нижньої частини)', у мовленні молодшого покоління втрачає ці

значення і є репрезентантом семи ‘листя з дерев’ (к. 21). Зауважимо, що лексема *лиштва* належить до кількох ЛСГ назв поясного, плечового, супровідних деталей одягу, а також головних уборів, реалізуючи внутрішньотематичні міжтематичні зв’язки досліджуваної лексики.

Окрему мікрогрупу утворюють репрезентанти семи ‘фартух, жіночий одяг у вигляді шматка тканини із зав’язками, який одягають спереду на сукню чи спідницю’. У обстежених говірках переважає назва *квар|тух*, її словотвірний варіант *кварту|шок*, спорадично мовці використовують фонетичний та словотвірний варіанти *хвар|тух*, *х|вартух*, *хварту|шок*. У кількох говірках фіксуємо назви *пи|редник*, *попи|редник* (к. 12). МО для виникнення лексем є «спосіб носіння». Назва *пи|редник* може бути наслідком впливу рос. *передник* [СРЯ, с. 575]. Лише в одній говірці зафіксовано фонетичний варіант *фар|тух*, близький до літературної мови, що свідчить про спорадичність фонемі [ф] у діалектній системі середньонаддніпряньських говірок. Назва *фар|тух* – запозичення через пол. *fartuch* з нов.-в.-нім. *Vortuch* “фартух, попередник” [Фас., IV, с. 186].

Буденні фартухи виготовляли з тканини темного кольору, а святкові шили з білого полотна, оздоблювали вишивкою. У частині середньонаддніпряньських говірок на номінацію фартуха вплинула ДО «крій». Сему ‘фартух, жіночий одяг у вигляді шматка тканини із зав’язками, який одягають спереду на сукню чи спідницю (від пояса до колін)’ реалізовано назвами: *хвар|тух зав|йазаний* | *з:аду* (Бб, Вг, Стб), *хвар|тух до кол|’ін* (Вг), *хвар|тух з двома кар|манч|иками* (Вг). Мотив номінації «особливості крою» покладено в основу назв *хвар|тух без наг|рудника* (Стб). За ДО «забарвлення» виникли сполуки *хвар|тух у кл|’еточ|ку* (Стб), *хвар|тух цв|’іточ|ками* (Вг), за ДО «матеріал виготовлення» *квар|тух |сиц:ивий* (Лк), *квар|тух полот|’н|аний* (Пд), *квар|тух з полот|на* (МК), *хвар|тух з кал|’ін|кору* (Дн), *хвар|тух холс|товий* (Дн). Сему ‘буденний фартух’ реалізує назва *квар|тух з д|раного* (Гл).

2.1.3.2. Семантична мікрогрупа назв чоловічого поясного одягу.

Семантична мікрогрупа назв чоловічого поясного одягу об’єднує загальну назву штанів та їхні різновиди за ДО «крій», «матеріал виготовлення», «призначення».

За свідченням етнографів, назви чоловічого поясного одягу українців відбивають його походження. Народом, які заселяли степову частину Східної Європи, здавна відомі широкі штани – шаровари, які побутували в Україні до II половини XIX століття. На зміну шароварам прийшли брюки міського крою [174, с.71].

У сучасних середньонаддніпрянських говірках поширена назва *штани* ‘одяг (переважно чоловічий), який має дві довгі або короткі холоші й закриває нижню частину тулуба та ноги’. Номінація перебуває в активному словнику мовців в усіх обстежених говірках.

Етимологи вважають лексему *штани* похідною від тюрк. *iston* ‘внутрішній, нижній одяг, штани’ [ЕСУМ, VI, с. 472; Фас., IV, с. 477; Чер., II, с. 424–425; Преоб., II, с. 107]. Водночас, на думку О. Я. Гавадзин, слово *штани* утворене від дієслова *шити* (псл. *siti*) й означало первісно ‘одяг зшитий з двох шматків тканини’ [43, с. 105].

Назви *штани полот'н'ан'і* (ВК, Кз, Кр, Мсй, Нв, Пр, Хд, Шб), *штани з полот'на* (Вг, Кн, Мд, Ст), *штани з товст'ого* (Зл), *штани трико'тажн'і* (Влш), *штани з кал'ін'кору* (Пр), *штани 'байков'і* (Вг, Млв), *штани з 'байки* (Тр), *штани ширст'анен'к'і* (Хд), *штани хи'бе* (Хд), *штани іс'куствин'і* (Кр), *штани 'ват'ан'і* (Мсй) мотивовані матеріалом виготовлення. Атрибутивна сполука *штани закор'дон:ийе* (Лт) вказує на МО «місце виготовлення».

ДО «призначення» зумовила функціонування низки назв на позначення аналізованої реалії. Сему ‘спідні штани’ репрезентують назви: *кал'сони* (Вр, Гр, Дб, Дн, Ір, Кв, Кл, Мл, Млв, Мсй, Пр, Прх, Пщ, Св, Стб, Тр, Тш, Шр), *п'ідштаники* (Бг, ВК, Дм, Зл, Ір, Кв, Кнт, Кр, Мсй, Нв, Пд, Пл, Пр, Пщ, Св, Стб, Шр), *с'п'ідн'і* (Кнт), субстантив *спор'тивн'і* (Вз, Прх, Хх), *б'іл':о* (Бб, Влш) та їхні фонетичні й словотвірні варіанти: *п'ідш'тан'іки* (Бб, Вр, Зл, Лт, Шб), *подш'таники* (Дмй, Кн, Тш), *подш'тан'іки* (Хх), *п'ідш'тан'ки* (Вг, Vz, Др, Грб, Мд, Стб); *с'подники* (Дн), *с'подн'іки* (Вг, Vz), *с'п'ідники* (Дн), У Словнику середньонаддніпрянських говірок засвідчено лексему *кал'сони* ‘чоловіча білизна, спідні штани’ [ССГ, с. 165].

Назва *кал'сони* є нормативною в літературній мові [СУМ, IV, с. 80]. Слово запозичене з французької мови, пор.: фр. *caleson* «підштаники» [ЕСУМ, II, с. 356; Фас., II, с. 171]. Лексема *п'ідштаники* засвідчена в словнику із ремаркою *розм.* 'чоловіча білизна; спідні' [СУМ, VI, с. 527]. В основу номінації покладено МО «призначення».

Лексема *спор|тивн'і* – морфолого-синтаксичне утворення, що розширило значення: не тільки штани для занять спортом, а й спідня білизна.

Назву *гал'іфе* (Дн, Злт, Ір, Кнт, Млн, Пд, Шр), фонетичний варіант *гал'іх'ве* (Кр, Лк) фіксуємо із значенням подібним до літературного – «штани особливого крою, що обтягують литки та коліна і дуже розширюються на стегнах» [СУМ, II, с. 20]. Лексему *гал'іфе* вважають запозиченням із російської мови, де вона утворена від прізвища французького генерала G. A. Gallifet [ЕСУМ, I, с. 461; Фас., I, с. 388]. Інформанти подають коментарі щодо особливостей носіння реалії, яка в повоєнний час виконувала функцію святкового одягу: *хо|дили гал'іфе і х|ромов'і | ч'оботи / бо це ж на п'разник / |к'ім'іл' і гал'іфе* (Шр).

Маніфестантом семи 'широкі штани, стягнені вгорі очкуром, внизу зібрані в зморшки' в сучасних середньонаддніпрянських говірках є лексема *шаро|вари* (Вк, Гр, Кз, Кнт, Лк, Млн, Пл, Пщ, Хх) та її словотвірні варіанти *шаро|варц'і* (Дн), *шаро|варч'ики* (Пщ, Хх). Її збереженню в лексиконі діалектоносіїв, очевидно, сприяє те, що шаровари є елементом українського національного вбрання. Назва, на думку етимологів, запозичена з іранських мов; ір. *šaravāra «штани» [ЕСУМ, VI, с. 385].

Засвідчуємо спорадичне використання мовцями старшого віку назви *д|жинси* (Др), *д|ж'інси* (Прх) 'штани з цупкої бавовняної тканини, переважно прошиті кольоровими нитками' [СУМ, XI, с. 678]. Протиставлення сем 'вузькі чоловічі штани' : 'широкі чоловічі штани' представлено назвами *дудоч'ки* (Млн), *ши|рок'і шта|ни* (Хд). В основу назви *дудоч'ки* покладено МО «форма».

Для репрезентацій семи 'короткі штани' в кількох говірках засвідчуємо назву *шорти* (Бб, Др, Кз, Нв, Шр, Яс).

На позначення штанів, які носять у свято, фіксуємо розповсюджену в усіх говірках лексему *б'р'уки*. За свідченням дослідників, назва *б'р'уки* запозичена з російської мови, куди потрапила з німецької пор.: нж.-нім. *brok* або гол. *broek*, ср. д.-в.-н. *bruoh*, ср.-нж.-н. *brok* 'штани', що походить від лат.-гал. *braca* [Фас., I, с. 224; Преоб., I, с. 49].

Мікрогрупа спіднього чоловічого поясного одягу в обстежених говірках містить синонімічні назви *труси*, *плавки* (усі н.п.). У літературній мові лексема *труси* також маніфестує сему 'короткі спортивні штани' [СУМ, X, с. 300], а назва *плавки* зафіксована зі значенням «короткі чоловічі труси в обтяжку, звичайно для плавання» [СУМ, VI, с. 554]. На думку етимологів, назва *труси* запозичена з російської мови, р. *трусы* від англ. *trousers* 'штани', фр. *trousses* 'штани' [ЕСУМ, V, с. 658; Фас., IV, с. 110; Чер., II, с. 267].

Сема 'розпірка спереду чоловічих штанів' представлена назвами *розп'ірка* (Бг, Вг, Лк), *шир'інка* (Кр, Мсй), *мат'н'а* (Бг, Вз, ВК, Вр, Вш, Гл, Гр, Дб, Дв, Дм, Дн, Дрб, Зп, Зл, Злт, Ів, Ір, Іс, Кв, Кз, Кл, Кн, Кнт, Кр, Лс, Лт, Мд, МК, Мл, Млв, Млн, Мс, Мт, Нв, Ос, Пд, Прх, Пщ, Св, Тр, Тш, Хд, Хх, Шб, Шр). У Словнику середньонаддніпрянських говірок засвідчено лексему *шир'ін'ка* 'тс' [ССГ, с. 465].

На думку етимологів, назва *шир'інка*, очевидно, споріднена з *шир*, *розширювати* [ЕСУМ, VI, с. 420]. Лексема *мат'н'а* псл. походження: *matіca* «осередок, середня частина» [ЕСУМ, IV, с. 415].

Отже, дослідження засвідченого в середньонаддніпрянських говірках матеріалу на різних хронологічних зрізах і від представників різних вікових категорій уможливило висновок про часткове збереження основного репертуару найменувань жіночого і чоловічого поясного одягу упродовж більше ніж півтора століття, водночас засвідчує зменшення обсягу знань про традиційний одяг середньонаддніпрянців та часткову чи повну втрату окремих лексем.

Єдність компонентів ЛСГ забезпечують гіперо-гіпонімічні зв'язки лексем *сп'ідниц'а*, *йупка* 'жіночий поясний одяг' із назвами їхніх різновидів. Частина лексем ЛСГ назв поясного одягу в середньонаддніпрянських говірках демонструє системні зв'язки із ЛСГ назв плечового одягу: лексема *йупка* реалізує дві семи

‘верхній жіночий одяг у вигляді довгої корсетки (переважно з рукавами)’ і ‘спідниця, загальна назва’. Назва *лиштва* функціонує в чотирьох ЛСГ: назв плечового, поясного одягу, супровідних деталей одягу та головних уборів: сему ‘одяг, який безпосередньо носять під убранням на тілі, білизна’ в сучасних середньонаддніпряньських говірках репрезентує лексема *б'їл'о*, у кількох говірках назва функціонує на позначення семи ‘спідні штани’, що свідчить про семантичні зв'язки між ЛСГ загальних назв одягу та поясного одягу.

Номінації поясного одягу в говірках представлено широким репертуаром назв, що виникли за різними ДО: «стать», «місце розташування на тілі», «крій», «матеріал виготовлення», «спосіб виготовлення», «довжина», «колір», «малюнок», «час носіння», «спосіб і місце носіння», «декорування», «соціальний статус», «призначення», «оцінка мовця». Змін зазнали назви жіночого поясного одягу за матеріалом виготовлення, способом виготовлення, декоруванням.

МО, що вплинули на номінацію жіночого поясного одягу, – «особливості крою», «зовнішній вигляд», «власна назва», «кількість полотнищ», «матеріал виготовлення», «спосіб виготовлення», «спосіб носіння», «місце виготовлення», «форма».

У репертуарі назв переважають монолексеми (*зап'аска, п'лахта, сп'їдниц'а, їубка, п'їлка, ку'сок, кли'нок, три'п'їлоч'ка, п'їд'їупник, л'ишт'ва, квар'тух, п'їредник, шт'ани, кал'їсони, п'їди'таніки, сп'їподніки, спор'тивн'ї, б'їл':о, гал'їфе, шаро'вари, д'жинси, д'удоч'ки, ш'орти, б'р'уки, тру'си, п'лавки, розп'їрка, ш'їр'їнка, мат'н'а*), а також функціонують сполуки аналітичного типу, побудовані за структурними моделями:

– «іменник (загальна назва реалії) + прикметник» (*зи'лена п'лахта, ч'їр'вона п'лахта, п'лахта кл'єч':аста, сп'їдниц'а р'ас'на, сп'їдниц'а шорс'їт'ана, сп'їдниц'а п'роста, квар'тух с'иц'ивий, шт'ани полот'н'ан'ї*);

– «іменник (загальна назва реалії) + дієприкметник» (*сп'їдниц'а з'ложина, сп'їдниц'а при'собрана, сп'їдниц'а при'з'їбрана, сп'їдниц'а т'кана, сп'їдниц'а к'рашина*);

- «іменник (загальна назва реалії) + іменник» (*п'лахта кубиками, сп'ідниц'а тит'анка, йупка сонце, хвар'тух цв'іточ'ками, шта'ни хиб'е*);
- «іменник (загальна назва реалії) + прийменник + іменник» (*п'лахта у кубики, сп'ідниц'а до ризинки, сп'ідниц'а з полот'на, хвар'тух у кл'еточ'ку, шта'ни з полот'на; сп'ідниц'а у ч'отири кли'ноч'ки, хвар'тух до кол'ін; сп'ідниц'а до ши'рокої лиштви, сп'ідниц'а до ву'зен'кої лиштви*);
- «іменник (загальна назва реалії) + прислівник» (*йупка воб'т'ажку*).

Окрім того, засвідчено описові конструкції (*п'лахта шаховим та'ким, сп'ідниц'а пирик'ладена п'лисом, хвар'тух зав'язаний з:аду*).

Досліджувані назви утворені переважно від праслов'янських основ суфіксальним (*п'ілка, п'лавки, ши'р'інка, мат'н'а, сп'ідниц'а*), префіксально-суфіксальним способом (*за'паска, п'ідш'таники*) чи шляхом універбації (*шот'ланка, пл'іс'і'ровка*) та субстантивації (*сп'ідн'і, спор'тивн'і*). Водночас фіксуємо запозичення з польської (*п'лахта*), французької (*пл'іс'і'ровка, кал'сони, гал'і'фе, тру'си*), німецької (*лишт'ва, фар'тух, б'р'уки*), тюрських (*шта'ни*), іранських (*шаро'вари*) мов.

У зв'язку з деактуалізацією деяких реалій значна частина назв уже архаїзована, перейшла в пасивний словник мовців старшого віку або зовсім втрачена (*за'паска, лишт'ва, шаро'вари*). У діалектоносіїв середнього та молодшого поколінь обсяг знань про традиційний одяг українців незначний або повністю відсутній, про що сигналізує трансформація знань про деактуалізовані реалії (*за'паска, п'лахта, йупка*).

Аналізовану лексику вирізняє значна формальна варіативність на фонетичному (*сп'ідниц'а, спод'ниц'а, йубка, йупка, квар'тух, хвар'тух, п'ідш'таники, п'ідш'тан'іки, подш'тан'іки, п'ідш'тан'ки, спод'ники, сподн'іки, сп'ідники, д'жинси, д'ж'інси*), акцентуаційному (*хвар'тух, х'вар'тух*), словотвірному (*сп'ідниц'а, сп'іднич'ка, йупка, п'ілка, п'ілоч'ка, квар'тух, кварту'шок, пи'редник, попи'редник, шаро'вари, шаро'вари'і, шаро'варч'іки*) рівнях.

2.1.4. ЛСГ назв головних уборів

ЛСГ назв головних уборів у середньонаддніпрянських говірках має розгалужену структуру. У її межах за ДО «стать користувача» виокремлюємо дві семантичні мікрогрупи: назви жіночих головних уборів і назви чоловічих головних уборів. Кожна з мікрогруп об'єднує у своєму складі СР, на формування яких вплинули ДО «сезон носіння», «матеріал виготовлення», «крій», «соціальний статус користувача».

2.1.4.1. Семантична мікрогрупа назв жіночих головних уборів. Семантична мікрогрупа назв жіночих головних уборів об'єднує лексеми, які засвідчують утилітарні та естетичні функції реалій, що мають давню історію та традиції носіння. В основу класифікації жіночих головних уборів покладені різні ознаки: матеріал виготовлення, крій, форма, зовнішній вигляд, розмір, функція, час, спосіб носіння, колір, оздоблення, призначення, територіальні чи національні особливості.

У сучасних середньонаддніпрянських говірках на позначення шматка тканини або в'язаного, трикотажного виробу, зазвичай квадратного, який пов'язують на голову, шию, напинають на плечі, переважає лексема *пла|ток* (більшість досліджуваних говірок) та словотвірний варіант *пла|точ`ок* (Вр, Вш, Дб, Гл, Ір, Кз, Кр, Млн, Нв, Пр, Прх, Тш, Шр). У Словнику української мови слово *пла|ток* позначене як розмовне чи діалектне [СУМ, VI, с. 567–568]. Паралельно із синонімічним значенням функціонує назва *хустка* (Вг, Vz, ВК, Вр, Влш, Гр, Дмй, Др, Зл, Злт, Іс, Кв, Кз, Лк, Мс, Св, Ст, Шб, Шр), демінутиви *хусточ`ка* (Бб, Влш, Вр, Дб, Др, Дв, Зл, Кз, Кнт, Лк, Мсй, Пл, Стб), *хус|тина* (Кнт), *хус|тинка* (Ір, Стб), *хус|тиноч`ка* (Стб) (к. 14).

Лексема *пла|ток* походить від псл. *platъ* «частина, шматок (тканини)» і, за спостереженням науковців, має загальнослов'янський характер [ЕСУМ, IV, с. 430; Фасмер, III, с. 274]. Назву мотивовано зовнішньою подібністю.

Щодо походження лексеми *хустка* етимологи розглядають декілька версій: 1) від праслов. **xusta* як праслов'янський діалектизм, властивий насамперед польському ареалу; 2) запозичення в українську мову з румунської, пор. рум. *fústă*

‘спідниця’. В інших слов’янських мовах назва *хустка* має лексичні паралелі: білор. *хустка*, *хуста* ‘хустка’, рос. *хустка*, *хуста*, пол. *chusta*, *chustka* ‘хустка, одяг, білизна’ [ЕСУМ, VI, с. 222]. Г. В. Войтів вивчала походження жіночих головних уборів на матеріалі пам’яток культури XIV–XVIII століть. За свідченням дослідниці, слово *хустка/фустка* (демінутив від *хуста*) уперше засвідчене в другій пол. XVI ст. Значення ‘головний убір’ інколи послаблене наявністю в слова додаткової семантики, виявленої в семах ‘весільний атрибут’, ‘вузлик з грішми’ та ‘шматок тканини у формі хустки’. У конфесійній літературі трапляється сполука *хустка погребна*. Із XVII ст. з’являються деривати *хусточка*, *хустина*. Слово *хустка* з часу його появи в системі української мови зберегло незмінним основне значення ‘головний убір’ та функціонально додаткове значення ‘атрибут весільного обряду’ [40, с. 20].

Відомий етнограф Олекса Воропай припускає, що назва *хустка* споріднена із словами «хистка», «захищати», тому в самій назві позначена захисна функція реалії. Її зодягають на голову, на шию, носять на потилиці, на маківці, під підборіддям, покривають плечі тощо. Коли козаки вирушали з військом у похід, то кожна дівчина своєму нареченому дарувала вишиту хустку як символ вірності в коханні. У Тараса Шевченка читаємо: *Дарувала шиту шовком хустину, щоб згадував на чужині* [42, с. 502].

Окрім побутового, хустка в Україні має ще й обрядові значення, пов’язані з весіллям та похороном. Так, при сватанні дівчина перев’язує руку парубкові на знак згоди бути його дружиною [8, с. 502]. У діалектних текстах читаємо: *д’івчина не^нре^вйязувала жини^ха пл’а^тточком / а старос^т’ів руши^ками* (с. Мар’янівка Гребінківського району) [ГЗП, с. 46]; *у мол’одойі в ру^ках ц’і^пок і ши^шка у^п хусто^ц’і //... ц’і ши^шал’ни^ц’і ход’ат’ по силу із ши^шкойу / зав’язану у пл’а^тточ’ок //* (с. Лазірки Оржицького району) [ГЗП, с. 62]. Під час поховання жінок запинали хусткою (давніше в намітку) і ще одну, а то й дві хустки клали обабіч [32, с. 173]: *то^д’і йі^йі од’івайут’ // над’івайут’ б’іл’о і над’івайут’ верхн’у од’ежу / над’івайут’ ч’ул’ки / обу^вайут’ / напи^найут’ / йак’шо во^на ж’інка // поки^п*

тепла / п ід'їазуїут' пл ат'ком 'бороду / шоб ни ро'з':авивс'а рот // (с. Мар'янівка Гребінківського району) [ГЗП, с. 44].

У Словнику середньонаддніпрянських говірок, окрім значення 'шматок тканини або в'язаний, трикотажний виріб, переважно квадратний, який пов'язують на голову, шію, напинають на плечі', слово *хустка* має обрядову семантику: 'весільна хустка, якою молода пов'язує руку нареченому, символ нової родини, вірності': *а в мол'одого ц'в'їток і тоже пири'їазувал'и хусткоюу 'самоїу к'рашчойу хусткоюу мол'одойі пири'їажут' мол'одому 'руку / шоб в'ін ни т'ї'кав от мол'одойі на вс'у жиз'н' / шоб зав'їазат' йо'му // от'о та'кий у нас о'бичай* (Днг) ЦЛСГ [ССГ, с. 444]. В. В. Жайворонок кваліфікує номен *хустка* (зменшено-пестливі – *хусточка, хустонька*) = *хустіна* = *хустіця* = *хуста* – як знак української етнокультури, що є символом прихильності, любові, вірності, прощання, скорботи. Свідченням цього є народні прислів'я, приказки, пісні, фраземи: *Побіліла, як хустина* (М. Номис); *Зав'яз мені головоньку шовковою хустиною* (пісня); *А де тая мережа — нашитая хустина?* (Т. Шевченко); *Великої треба хусти, щоб зав'язать людям усти* (приказка) та статусу заміжньої жінки; фразеологізм: *подавати хусткі* — давати згоду на одруження (при сватанні) [Жай., с. 626].

Із другої половини ХІХ століття традиційні білі полотняні хустки замінили фабричними [14, с. 239]. В Атласі української мови скартографовано наголос іменника *'хустка* в називному відмінку множини. Відзначимо, що на карті лексема *хуст'ки* утворює в середньонаддніпрянських говірках суцільний ареал поширення [АУМ, 1, к. 152]. Незначні відомості про назви хустки та лексику, пов'язану з нею, у середньонаддніпрянських говірках знаходимо в лексикографічних працях українських мовознавців ІІ половини ХХ століття. В. С. Ващенко записав лише дві назви: *запа'нитись* 'запнутись, зав'язатись хусткою', *обти'начка* 'велика хустка'; він також скартографував назву *'хустка* в говірках Середньої та Нижньої Наддніпрянщини [Ващенко, с. 36].

Дослідниця говірок середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя Т. В. Щербина свідчить, що поштовхом до семантичного розрізнення первісно

синонімічних назв *пла|ток* і *хустка* слугують позамовні чинники: соціальні зміни в житті суспільства та розвиток виробництва. Відповідно, такі процеси вплинули на розвиток розгалуженої системи назв реалії за різними ДО.

Найбільш продуктивним в обстежених говірках є функціонування назв, які розрізняємо за матеріалом, кольором та оздобленням реалії. ДО «матеріал виготовлення» представлена в говірках СР аналітичних назв. Так, сему 'тонкий жіночий вовняний платок' репрезентують атрибутивні словосполучення *ширс'т'аний пла|ток* (Грб, Дв, Дм, Дн, Др, Ір, Кз, Кл, Кнт, Лк, Мд, Пр, Пщ, Ст, Тр, Хд), *шорс'т'аний пла|ток* (Бб, Бг, Вз, Дб, Кл, Лт, Мсй, Св, Сі, Хх, Шб), *ширст'анен'кий пла|ток* (Дм), *ширс'т'ана хустка* (Бб, Дв, Кв, Кнт, Пщ, Стб), *шорс'т'ана хустка* (Вг, Вз, Млв, Мс), *сукон:ий пла|ток* (ВК, Дв, Дм, Ір, Кн, Кнт, Лк, Нв, Стб, Тш, Хд), *сукон:а хустка* (Влш, Кв), залежний компонент яких вказує на матеріал, із якого виготовлено реалію.

Сему 'тоненький бавовняний жіночий платок' маніфестують атрибутивні назви *п'ростий пла|ток* (Бг, Влш, Дмй, Пщ, Тр, Шб), *простий пла|ток* (Бг, Дв, Дм, Пщ), *простен'кий пла|ток* (Гл, Кл, Хх), *п'роста хустка* (Кнт), *простен'ка хустка* (Дм), *полот'н'аний пла|ток* (Гр, Дм, Пд), *сиц:ивий пла|ток* (Бг, Вш, Дб, Ів, Мсй, Нв, Тш, Шр), *сиц:ева хустка* (Бг, Др, Злт, Лк, Пл, Тш), *сич:иковий пла|ток* (Пр), *хустка з кал'ін'кору* (Кн, Пщ), *бат'істова хустка* (Кнт), *бат'істовий пла|ток* (Дб), *хустка з пир'кал'у* (Кз).

Сему 'платок із синтетичної тканини' репрезентують назви *шов'ковий пла|ток* (Дв, Грб, Нв, Сі), *кап'ронова хустка* (Грб), *саржива хустка* (Шр), атрибутивний компонент яких утворений від назви матеріалу.

Кілька зафіксованих назв мають непрозору мотивацію. Назви *б'ежовий пла|ток* (Бб, Бг, Вз, Грб, Ів, Кл, Мл, Пл, Пр, Ст, Тш, Хд, Хх), *бежевий пла|ток* (Дб, Тш), *б'езевий платок* (Дм), *лисий пла|ток* (Кн), *бержова хустка* (Кв) реалізують сему 'великий теплий жіночий платок'. У Словнику середньонаддніпрянських говірок атрибутивна назва *бежева хустка* зафіксована з близьким значенням 'хустка, виготовлена з м'якої вовняної тканини' [ССГ, с. 444]. Назву мотивовано матеріалом виготовлення: *б'ежов і на йїх ка|зали / кай|ма ота|ко шири|нойу кру|гом*

на ¹йому (Кн); ¹б¹ежовий ¹пла¹ток і в ¹мене був / ¹здо¹ровий ¹та¹кий / ¹б¹ілий ¹край із ¹китиц¹'ами (Бб). Атрибутивний компонент ¹б¹ежовий утворено за МО «матеріал виготовлення». Слово *бежевий* вважають недавнім запозиченням із французької мови; французьке *beige* пов'язують із назвою іспанської провінції Бетіка, де виробляли високоякісну вовну [ЕСУМ, I, с. 161]. Можемо припустити, що МО міг бути й колір хустки. Прикметник *бежевий* передає в українській літературній мові значення «світло-коричневий із кремовим відтінком» [СУМ, I, с. 118], а саме такого кольору й була ця хустка.

МО сполуки *мари¹нос*овий ¹пла¹ток є «назва породи овець, із шерсті якої він виготовлений», що впливає із пояснення діалектоносія: *із ан¹горс¹'кої¹ ¹шерст¹'і // мари¹нос це о¹веч¹'ка / йа¹ка ц¹'у шерст¹' носит¹'* (Млн).

У кількох говірках фіксуємо назви *каши¹м¹іровий* ¹пла¹ток (Дв, Кв, Мсй, Хд), *каши¹м¹ірова* ¹хустка (Кнт), *тир¹новий* ¹пла¹ток (Хх), *тир¹нова* ¹хустка (Мс), *тирно¹вен¹'ка* ¹хустка (Дв), у яких в основі найменування МО «матеріал виготовлення», оскільки *кашемір* «тонка м'яка вовняна або напіввовняна тканина, пофарбована перев. в темні кольори; терно» [СУМ, IV, с. 125]. Т. В. Щербина подає народноетимологічне осмислення назви *тер¹нова* ¹хустка, записане в говірках середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя: «хустка, виготовлена з кашеміру (переважно синього кольору)» [Щербина дис..., с. 95].

В основу атрибутивної назви *мико¹лайів¹'кий* ¹пла¹ток (Кнт) покладено МО «час побутування реалії»: *це шч¹'є при ца¹р¹'у Ми¹кол¹'і / там шерст¹' та¹ка / та¹кої¹ ни з¹найдиш н¹'і¹де* (Кнт). Означальний компонент словосполучення *порто¹вен¹'ка* ¹хустка (Зл) мотивований матеріалом виготовлення, оскільки *порт* – це льняна тканина [Аркушин, с. 430]. У зафіксованій назві *йашич¹и¹ковий* ¹пла¹ток (Кнт, Тш) «кольоровий вовняний платок» мотиваційною ознакою є місце, де зберігали реалії, тобто мовці асоціюють реалію з ящиком, у якому були складені платки фабричного виготовлення. У Словнику середньонаддніпряньських говірок назву *йашич¹и¹ковий* ¹пла¹ток подано із значенням «квітчаста фабрична хустка із шерсті» [ССГ, с. 316].

Сему ‘теплий зимовий платок, виготовлений із пуху’ реалізують атрибутивні назви *пуховий пла́ток* (Влш, Др, Кнт, Лк, Млн, СІ, Хх), *пухова хустка* (Кнт, Млн). В основі атрибутивного компонента МО «матеріал виготовлення».

За свідченням О. І. Воропая, вишиті хустки в Україні були білого кольору, а барвисті хустки запозичили від південних слов'ян – болгарів, сербів, а ті в свою чергу перейняли цей звичай від турків та персів [42, с. 503]. Полотняні хустки вишивали кольоровими нитками геометричним і рослинним орнаментом [134, с. 239].

ДО «колір» реалізована переважно в аналітичних назвах – *білий пла́ток* (Ан, Бг, Влш, Ір, Кл, Кнт, МК, Пл, Тш), *білен'кий пла́ток* (Вш, Дв, Ір, Кл, Тш, Хх, Шр), *біла хустка* (Вг, Кнт, Стб), *білен'ка хустка* (Вг, ВК, Злт, Стб), *хусточ'ка білок'райеч'ка* (Бб), *чорний пла́ток* (Дм, МК, Пщ, Тш), *чорна хустка* (Ір, Шб), *корич'невий пла́ток* (Дм, Кл, Лк, Стб), *корич'новий пла́ток* (Хд), *корич'нева хустка* (Влш), *підкорич'нева хустка* (Влш), *син'ій пла́ток* (Вз, Мд, Нв, Пр), *син'а хустка* (Влш), *чир'воний пла́ток* (Мд, Пр, Пщ), *чир'вона хустка* (Пщ), *красний пла́ток* (Бг), *зілений пла́ток* (Ст, Стб), *зілинку'ватий пла́ток* (Кз), *хві'атовий пла́ток* (Пщ), *сизий пла́ток* (Мл). Назва *чир'воний пла́ток* у середньонаддніпряньських говіркає має й обрядове значення, зафіксоване в лексикографічній праці, – ‘червона хустина, яку вивішували після першої шлюбної ночі як символ цноти нареченої’: *на д'ругий ден' у мол'одого до'в'ідуйуц':а про'чес'н'іс'т' і по'рад'н'іс'т' мол'одойі та ви'в'ішуйут' на же'р'дин'і чир'воний пла́ток / і йаки'ч'о це п'ідт'верджуиц':а / то старосту не'ре'в'йазуйут' чир'воним' по'йасом / а мол'одим' вру'ч'айут' шишку / не'ре'в'йазану чир'вонойу ст'р'іч'койу / та по хл'і'бин'і* (Свд) ЦПСГ [ССГ, с. 315]. В одній говірці зафіксована назва *чир'нец'ка хустка* (Шб) ‘велика хустка чорного кольору’, пов'язана із кольором одягу ченців: *та'ка то'несин'ка / йак'галка'ч'орна* (Шб).

За ДО «забарвлення» в кількох говірках діалектоносії розрізняють назви, що репрезентують міжговіркове протиставлення сем ‘платок без малюнка’ : ‘платок із малюнком’ – *одно'тон:ий пла́ток* (Дм), *лисий пла́ток* (Грб, Кн) : *р'а'ба хустка* (Бг), *р'а'бен'ка хустка* (Дб). Кілька номінацій мотивовані кольором об'єктів

зовнішнього світу: *кремовий платок* (Бб, Дн, Ів, Мсй, СІ), *молошна хустка* (Кв) ‘платок світло-жовтого кольору’, номени утворено внаслідок метонімічного перенесення ознаки за кольором із лексики сфери харчування (колір крему, молочної продукції блідо-жовтий, жовтавий) на позначення кольору платка чи хустки. Так само виникла складена назва *рудий платок* (Кл) ‘платок червоно-жовтого кольору’, де атрибутивний компонент утворено за подібністю до кольору *руди* – гірської породи або мінеральної сполуки, що містить у собі метали та їхні сполуки.

Номінації *китайський платок* (Млн) ‘кольоровий платок із малюнком у китайському стилі’, *турецька хустка* (Млн) ‘платок із турецьким узором’, *хустка як шатланка* (Дмй) ‘платок із картатим малюнком’ мотивовані назвою країни, із якою пов’язаний малюнок на платку чи хустці – Китай, Туреччина, Шотландія. Припускаємо, що МО «походження» покладена в основу назви *торонтовий платок* (Кл) – від назви великого канадського міста Торонто: *торонтовий платок такий в ін однотонний / такий світлокоричневий / світлений / і отако по крайях так і білі полосочки* (Кл).

Кілька СР зафіксованих назв пов’язана з об’єктами довкілля, серед них номени, атрибутивний компонент яких утворено від назв рослин, зокрема їхніх частин: *квітчастий платок* (Бб, Бг, Вз, Пр, Пщ, СІ, Тш, Хд), *платок з квітками* (Бг, Вр, Дв, Ір), *платок з квітками* (Бг), *платок у квітках* (Тш), *квітчаста хустка* (Дв, Ір, Млн), *хустка з квітками* (Ір), *цвітний платок* (Гл), *цвітчастий платок* (Кл), *разноцвітний платок* (Лк), *платок в цвітах* (Кнт), *платок в цвіточках* (Бб, Кл), *цвітна хустка* (Ір), *цвітчаста хустка* (Пл), *цвітненка хустка* (Стб), *хустка в цвітах* (Кнт), *хустка цвіточками* (Вг), *кругом цвіти* (Вз) ‘різнокольоровий платок із квітковим малюнком’, чи за подібністю до кольору плодів: *розовий платок* (Влш) ‘платок рожевого кольору’, *яблуківий платок* (Бг, МК) ‘платок у квітках округлої форми’, *абрикосовий платок* ‘платок оранжевого кольору’, овочів – *буряковий платок* (Хд) ‘платок фіолетового кольору’, ягід – *ягодовий / ягодовиний платок* (Злт) ‘платок вишневого кольору’; із геометричним малюнком – *клеточний платок* (Пд), *платок в кліточку* (Дн),

пла¹ток у кл¹'етку (Вш), пла¹ток у кл¹'еточ¹ку (Вз, Нв), кл¹'іч¹:астий пла¹ток (Дм, Дмй), кл¹'еч¹:астий пла¹ток (Вз, Хд), кл¹'ітки по йому (Дв), кл¹'етки на н¹'ому (Ст), та¹к і кл¹'ітинки (Вз), кл¹'еч¹:аста хустка (Вз), хустка у кл¹'етку (Шр), кар¹татий пла¹ток (Бб, ВК, Вш, Гл, Кз, Лт, Стб, Тш, Хх), кар¹тата хустка (Др, Гл, Грб, Стб), карта¹тен¹'ка хустка (Бг), кар¹тастий пла¹ток (Кн), кар¹точ¹ки там (Ів, Пр) 'платок із малюнком у вигляді квадратів', поло¹сата хустка (Влш), по йій смуги та¹к і (Бб) 'платок із малюнком у вигляді прямих ліній'.

Зауважимо, що в Словнику середньонаддніпрянських говірок виявляємо назву хустка йаблу¹кова шорс¹т¹'ана 'велика шерстяна хустка з квітковим орнаментом' [ССГ, с. 444]. Також у згаданій лексикографічній праці оприявлено назву пла¹ток шат¹ланковий 'велика вовняна хустка у великі кольорові смужки' [ССГ, с. 315].

Засвідчено кілька описових назв, утворених за ДО «розмір»: пла¹ток п¹йатого / вос¹'мого / два¹наду¹'атого номера (Кнт), ди¹с¹'атий номир (Хх), здо¹ровий пла¹ток (Нв, Пр), ви¹ликий пла¹ток (Вр, Вш, Пр, Св, Хд), ч¹и¹малий пла¹ток (Тр), си¹редн¹'ій пла¹ток (Св).

У сучасних середньонаддніпрянських говірках засвідчуємо СР назв, що виникли за ДО «оздоблення», зокрема наявність китиць: хустка з китиц¹'ами (Бб, Бг, Гр, Дн, Др, Ір, Кз, Нв, Мсй, Пл, Пш, Ст, Стб, Хд, Хх), хустка з китиц¹'ами (Вр), хустка з китич¹'ками (Грб, Дм, Тр). Номен китиц¹'и пов'язують із *kyta* 'гроно; пук; в'язка' [ЕСУМ II, с. 439]. У ССГ лексема китиц¹'и репрезентує сему 'суцільний ряд ниток, шнурків, що вільно звисають на краях хустини, скатерки' [ССГ, с. 177].

Атрибутивні словосполучення хустка з с¹т¹р¹'анами (Кв), пла¹ток з тороч¹'ками (Кнт, Шр), тороч¹'ковий пла¹ток (Дв) мотивовані дієсловом торочити 'витягувати нитки з країв тканини', пла¹ток з кай¹мойу (Влш), пла¹ток з кай¹йомоч¹'койу (Нв), кайми та¹к і по йому (Пл) – наявністю спеціальної смужки чи вишивки по краях тканини. У Словнику середньонаддніпрянських говірок назва тороч¹'ки має семантику 'китиці з ниток' [ССГ, с. 417].

Лексема кайма є запозиченням з тюркських мов, де *кайма* 'рубець, крайка' [ЕСУМ, II, с. 344]. Описові назви хустка з круживом (Пд), хустка кружив¹цем обв¹язана (Кнт) містять компонент к¹руживо, поданий у Словнику

середньонаддніпрянських говірок із семантикою – ‘мереживо, сітчаста тканина з візерунками, якою оздоблюють одяг, білизну, інші предмети домашнього вжитку’ [ССГ, с. 208].

За ДО «товщина матеріалу» в обстежених говірках виявляємо мікропарадигму аналітичних назв: *то¹несин¹кий пла¹ток* (Бб, Дн, Пр, Шб), *то¹нен¹кий пла¹ток* (Млн, Пр) : *те¹плий пла¹ток* (Кр, Пл), *з¹рубий пла¹ток* (Св), *товс¹тий платок* (Пр). В одній говірці засвідчено назву *га¹з¹’ік* ‘хустка з дуже тонкої прозорої тканини’ (Млн), що є відіменнковим дериватом із суфіксом -ік (очевидно, це універбат від газовий платок, тобто з газу), та *пау¹тинка* ‘платок, вив’язаний малюнком із великими дірками’ (Кр, Млн): *пау¹тинка / в’я¹залос¹’а з ши¹рокими д¹ір¹ками* (Млн).

За ДО «спосіб виготовлення» записано атрибутивні назви: *ви¹битин¹кий пла¹ток* ‘платок із маленькими дірочками’ (Дмй), *на¹бив¹на хустка* ‘хустка із малюнком, набитим нитками’ (ВК), *п¹летиний пла¹ток* ‘платок, вив’язаний нитками за допомогою крючка’ (Влш), *в’я¹зана хустка* ‘хустка, вив’язана спицями’ (Влш), *т¹кана хустка* ‘хустка, виткана на ткацькому станку’ (Дб), *мага¹зин:ий пла¹ток* ‘платок, який продають в магазині’ (Кл), *крамо¹вен¹’ка хустка* ‘хустка, яку придбали в крамниці’ (Пл).

Засвідчена в одній говірці назва *хустка стол¹’етка* поєднує кілька ознак (соціальний статус власника реалії та колір): *хустка стол¹’етка то б¹’іл¹шинст¹во у ба¹гатших були / хустка / кл¹’іточ¹’ка с¹’ірен¹’ка та¹’ка* (Мд).

На особливості номінації вплинули:

ДО «призначення» – *хустка праз¹нич¹’на* (Вг), *хустка св¹’ат¹’кова* (Гр); *покри¹вал¹’на хустка* (Хх);

ДО «час побутування» – *ста¹рин:ий платок* (Пр), *давн¹’ій давн¹’ій пла¹ток* (Нв, Хд), *давн¹’а хустка* (Влш), *старо¹давн¹’а хустка* (Мс).

Способи пов’язування хустки були різними. На Київщині кінці хустки обгортали навколо шиї та зав’язували на потилиці. Як зазначає Т. В. Косміна, на Середній Наддніпрянщині хустку драпірували в особливий спосіб довкруги голови, але так, щоб залишити відкритим денце очіпка, а З. О. Васіна уточнює, що

барвисті куповані хустки пов'язували поверх очіпка, залишаючи спереду ріжки, або ззаду під волоссям, при цьому звисали кінці хустки по плечах та по спині [31, с. 316]. Жінки носили білі домоткані хустки, оздоблені по краях червоними смугами орнаменту, або куповані набивні хустки фабричного виготовлення. Характерна особливість місцевості – пов'язування двох хусток одночасно [31, с. 314].

За ДО «спосіб носіння» фіксуємо номінації: *п'ід бороду* (Ів, Кнт, Лк, Млн, Пр), *назад* (Дн, Ів, Лк), *за шийу* (Кл, Пр), *поза шийу* (Вг), *одним крайим* (Дн), *одним крайком* (Вш), *одн'ім концем* (Кнт), *одним концем* (Шб), *одним кінцем* (Мс), *йак Одарка з хвостиками* (Дн), *йак Паран'ка* (Лк), *на плечі* (Гл), *спериду вузликом* (Кнт), *на одну сторону* (Млн), *матр'ошкой* (Млн), *двома кінчичками* (Стб).

За ДО «розмір» виокремлюємо лексико-семантичну парадигму – *шал'а* (Бг, Гл, Дв, Дм, Дмй, Злт, Ів, Кр, Мл, Нв, Пр, Прх, Пщ, Сі, Тр), *шал'ка* (Злт, Пд, Шб), *шал'* (Кн, Хд, Шр), *шал'ік* (Лт, Мс) ‘велика в'язана чи тканина хустка (перев. шерстяна, рідше шовкова)’: *косинка* (Гл, Грб, Ір, Кнт, Лк, Млн, Млв, Пр, Пщ, Тш), *косиночка* (Кз, Кнт, Пд) ‘невелика жіноча хустка, косинка’. Слово *косинка* вважають запозиченням із російської мови, де *косынка* – похідне утворення від діалектного *косыня* ‘косинка’, пов'язаного з *косой*, укр. *косий* [ЕСУМ, III, с. 50]. Отже, МО його виникнення є «форма виробу». Лексема *шаль* запозичена через польське чи французьке посередництво з англ. мови. Імовірно, що слово туди прийшло з перської і походить від назви міста *Shaliat* [ЕСУМ, V, с. 371–372], тобто назва реалії виникла за МО «власна назва».

Семантичні ряди поповнюють аналітичні назви шалі за особливостями забарвлення, розміром та товщиною матеріалу: *картата шал'а* (Гл, Зл, Ів, Тр), *картастен'ка шал'а* (Бг), *картаста шал'а* (Кн), *кл'еч'аста шал'а* (Сі, Шр), *шал'а в мален'ку кл'еточ'ку* (Тр), *торонтова шал'а* (Кл, Мл), *р'аб'а шал'а* (Бг), *цвіт'на шал'а* (Кр), *дамч'аста ко'рич'нива шал'а* (Злт) ‘велика хустка із малюнком’; *здо'рова шал'а* (Нв, Пр, Тр), *ви'лика шал'а* (Хд) ‘велика хустка’; *товста шал'а* (Пр), *товстен'ка шал'а* (Злт) ‘тепла зимова хустка’. Назва *торонтова*

шал'а синонімічна до сполуки *торон'товий платок* 'велика тепла вовняна хустка із білою широкою смужкою по периметру' [ССГ, с. 315].

В одній із говірок Київщини побутує назва *обкидна хустка* (Кз). Із розповіді інформанта довідуємося про особливості реалії: *обкидна хустка / здорова та'ка накидалас' / ти'пер п'л'еди нази'вайут' / т'іки ка'н'ешно ширс'т'ана во'на* (Кз).

Як предмет побутової культури *хустка*, або *платок*, у II половині ХХ століття мала велику матеріальну цінність, що зумовлено традиціями та соціальними обставинами життя мовців. Про це знаходимо інформацію в діалектних текстах із говірок Західної Полтавщини та засвідченому нами матеріалі: *за те / шч'о во'ни оброб'ли ц'і пол'а / і п'рем'йу да'вал'и // п'рем'йу да'вал'и і плат'ки 'гарн'і все да'вал'и 'л'уд'ам за те* (с. Тимки Оржицького району) [ГЗП, с. 105]; *'мати ка'зала та'кий б'равий був платок / б'ілий / то во'на йо'го прода'ла / та ку'пили ко'н'а і 'воза //* (Бг).

Етнографічні джерела свідчать, що поширеним типом жіночих головних уборів був шапкоподібний, у якому за функційним навантаженням виокремлюють дві підгрупи; м'які чепці (чушки) і тверді шапкоподібні головні убори (збірники, очіпки) [174, с. 100].

Давні назви на позначення жіночого головного убору заміжніх жінок є ще добре збереженими в пам'яті мовців та функціонують у пасивному мовному запасі: *о'ч'інок, 'ч'епч'ик, з'борник, 'ч'ушка, 'ч'ушоч'ка, 'пов'язка, 'капор* (див. к. 15). У говірці села Іванівка Семенівського району Полтавської області фіксуємо синонімічні назви *о'ч'інок // з'борник*. Давню назву *'ч'ушка* (демінутив *'ч'ушоч'ка*) засвідчуємо лише в трьох говірках, хоч, за матеріалами АУМ, вона утворювала незамкнений ареал у правобережних середньонаддніпрянських говірках, обмежений ізолінією: західніше Білої Церкви – Фастів – північніше річки Тетерів – Боденьки Вишгородського району Київської області – Терешківка Ніжинського району Чернігівської області – Іванків Бориспільський район Київська область – Канів – Кононча Канівський район – Неморож Звенигородський район – Гереженівка Уманський район – Розкішна Ставищенський район Черкаської області (АУМ 1, к. 161). Інформанти описують реалію за особливостями крою: *са'*

ма со^б і ^шила / о^то ^йако^с ' зуб^ц'і / зуб^ц'і / а то^д'і кру^гом об^шите (Бб). У говірці села Старий Іржавець Оржицького району Полтавської області на позначення жіночого головного убору записано назву ^пов'язка, діалектоносієй так характеризує реалію: к^руживо та^ке ^чорне (СІ).

Мовознавці припускають походження псл. * *сърьсь* з грецьким *σῆρας* 'покрив, оболонка' або ж з ср.-лат. *sarra* 'вид головного убору', 'шапка' [Фасмер, IV, с. 333]. Щодо походження лексеми ^капор, то вважають, що ^капор через російську мову запозичено з гол. *karreg* 'шапка; капор' [ЕСУМ, II, с. 374, 375]. Назву ^капор 'головний убір заміжньої жінки у вигляді шапочки' виявляємо поодиноким вкрапленням в обстежених говірках. Імовірно, що назва ^капор мотивована призначенням. В основу номінації лексем о^чінок, ^чушка покладено ДО «призначення», про що йдеться в коментарях інформантів: но^сили о^чінок / ^чушку шоб ^тепло в ^голову бу^ло (Лг); шоб ^коси п'ідби^рат' / шоб голо^ва бу^ла к^ругла (Бг); п'ід пла^ток шоб ч'уб ни ^падав (Дм); шоб ^коси ни розпа^далис'а (Дв); над'івали й с^пали в ^йому (Хх).

Компактний ареал на південному сході середньонаддніпрянського ареалу утворює назва з^борник, мотивована зовнішнім виглядом. У кількох говірках засвідчено описові конструкції, що виникли за ДО «крій», «форма»: по^шите без козир^ка / з ма^тер'ійі / кру^глен'ке (Пр); ^нач'е ^шапоч'ка на ^голову (Дв); ^йак о^та п'ілотка / ота^койі х^ворми (Кн).

Домінантною ДО, що вплинула на номінацію головних уборів заміжніх жінок, є «колір». У говірках фіксуємо такий СР складених назв: о^чінок виш^невий (Вр), о^чінок ^темний (Хд), о^чінок ^темно^син'ій // ^темноч'ир^воний (Гр), о^чінок ^чорний (Мсй, Стб), о^чінок си^вен'кий // си^нен'кий (Пл), о^чінок ко^рич'н'овий (Нв, Пл), з^борник зи^лений // ч'ир^воний // ^темний (Ст), з^борник ч'ор^нен'кий // си^нен'кий (Пр), ^чушка ^сіра // ^чорна (Зл), ^чепч'ик ^чорний (Злт, Ір), ^чушоч'ка ^чорна // ^темна (Вг), ^капор ^чорний (Вш). Менш продуктивними є ДО «матеріал виготовлення» – о^чінок ^бархатний (Гр), о^чінок п^л'ушовий (Пл), та^ке ^йак плашч'а^ниц'а (Дв); ^чушоч'ка су^конин'ка (Вг); «забарвлення» – о^чінок р'а^бен'кий (Шр), цв'іточ'ки та^к'і по ^йому (Дв); «зовнішній вигляд» – о^чінок ^ловкий

(Пл), *о¹ч¹інок гарний* (Дв). У двох говірках назва *о¹ч¹інок* маніфестує сему 'головний убір літніх жінок': *о¹ч¹інок / це дл'а ста¹рих ба¹б'ів* (Гл, Кр).

Отже, семантична мікрогрупа назв жіночих головних уборів становить складну систему, елементи якої пов'язані словотворчими й семантичними зв'язками. Загальні назви головних уборів свідчать про гіперо-гіпонімічні відношення між компонентами системи, які утворюють синонімічні ряди (*о¹ч¹інок*, *ч¹епч¹ик*, *зборник*, *ч¹ушка*, *ч¹ушоч¹ка*, *пов'язка*, *капор* 'головний убір заміжньої жінки'; *пла¹ток*, *хустка* 'шматок тканини або в'язаний, трикотажний виріб, переважно квадратний, який пов'язують на голову, шию, напинають на плечі').

Назви протиставлені за такими ДО: «матеріал виготовлення», «спосіб виготовлення», «крій», «форма», «колір», «забарвлення», «зовнішній вигляд» «спосіб носіння», «сезон носіння». Продуктивні МО: «матеріал виготовлення», «частина тіла», «національна чи територіальна ознака», «крій», «розмір», «колір», «назва рослини», «назва ягід, фруктів, овочів», «геометрична фігура», «дія», «соціальний статус», «час побутування».

Номінативні одиниці на позначення головного убору жінки представлені в середньонаддніпрянських говірках різними структурними типами: поширені однослівні номени (*пла¹ток*, *хустка*, *о¹ч¹інок*, *шал'*); більшість аналітичних найменувань є атрибутивні узгоджені й неузгоджені словосполучення (*ширс¹ т'аний пла¹ток*, *саржива хустка*, *пла¹ток з кай¹мою*, *хустка з с¹т¹р'анами*). Залежний компонент, переважно прикметник, реалізує ДО реалії. Рідше словосполучення можуть утворювати прийменниково-іменникові конструкції, де два іменники, поєднані зв'язком керування (*хустка з круживом*). Найпродуктивнішими способами словотвору є морфологічний, зокрема суфіксальний (*пла¹точ¹ок*, *хусточ¹ка*, *хустина*, *хустинка*), та його різновид універбація (*газік*, *стол'етка*).

Значна частина лексем архаїзована й перейшла в пасивний словник мовців (*хустка з пир¹кал'у*, *сукон:ий пла¹ток*, *б'ежовий пла¹ток*, *порто¹вен'ка хустка*, *газік*, *чушка*, *зборник*). За походженням засвідчені в середньонаддніпрянських говірках назви належать до лексики праслов'янського походження (*пла¹ток*, *о¹*

ч`інок) та пізніші запозичення з інших мов: перської (*шал`*), французької (*б`ежовий платок*), російської (*ко`синка*), голландської (*капор*) та тюркських мов (*кай`ма*).

Назви жіночих головних уборів засвідчують формальну варіативність на фонетичному (*ширс`т`аний платок*, *шорс`т`аний платок*) та словотвірному рівнях (*о`ч`інок*, *ч`епч`ик*, *ч`ушка*, *ч`ушоч`ка*).

2.1.4.2. Семантична мікрогрупа назв чоловічих головних уборів.

Компоненти цієї мікрогрупи об'єднано на підставі спільної семантики й протиставлено за ДО «час носіння», «матеріал виготовлення», «колір», «спосіб виготовлення» та «крій». У репертуарі зафіксованих назв наявні одиниці з прозорою та затемненою внутрішньою формою, номени з первинною та вторинною мотивацією.

До найпоширеніших давніх чоловічих головних уборів належить шапка. Номен *шапка* 'чоловічий головний убір' зафіксовано уже в джерелах XIV століття [Срезн. 1912, с. 158]. Таке значення лексеми Г. І. Гримашевич спостерігає в пам'ятках XVIII ст. [64, с. 154], із цією ж семантикою фіксуємо лексему в записках XIX століття П. П. Чубинського [Чуб.]. У праці II пол. XX століття В. С. Ващенко назву *шапка* кваліфіковано як загальноживану, активну мовну одиницю [33, с. 9]. У Словнику середньонаддніпрянських говірок, де засвідчено лексику від початку XX століття, назву *шапка* подано із двома значеннями: 'чоловічий головний убір із тканини чи хутра'; *заст.* 'сніп, який укладали зверху на полукіпок колоссям донизу' [ССГ, с. 462]. Демінутив *шапоч`ка* виявляємо в цьому словнику із семантикою *заст.* 'сніп, який ставляли зверху на копу, щоб у нього не потрапляла вода'; *побут., заст.* 'ковпачок округлої, конусоподібної форми в газовій лампі' [ССГ, с. 463].

Характерно те, що й на сьогодні цей номен не виходить з ужитку в середньонаддніпрянських говірках, де сему 'чоловічий головний убір' в усіх обстежених говірках репрезентує номен *шапка*, спорадично фіксуємо демінутив *шапоч`ка* (Гл). Назву *шапка* вважають запозиченням із фр. *chapel, chape*, що

своїми коренями сягає лат. *sarra* [Фасмер, с. 406]. За свідченням дослідників, у ст.фр. мові слово *chape* відоме із значенням ‘кришка’. Отже, на українському мовному ґрунті лексема ¹*шапка* утворена від запозиченої твірної основи *шап-* «те, що покриває» за допомогою суфікса *-ьк-* з предметним значенням. Припускаємо, що МО під час творення назви ¹*шапка* є «призначення» – ‘чоловічий убір, щоб покривати голову’.

За кількома ДО семантичну мікрогрупу назв чоловічих головних уборів диференціюємо на СР. Так, ДО «час носіння» спричинила опозицію сем ‘зимовий чоловічий головний убір’ : ‘літній чоловічий головний убір’, яку в середньонаддніпряньських говірках маніфестують лексеми-опозити, відповідно: ¹*шапка* (більшість говірок), ¹*шапоч`ка* (Гл) : *кар`туз* (Бб, Вг, Vz, Влш, Гл, Дб, Др, Ір, Іс, Кз, Кл, Кнт, Кр, Лк, Лт, Млв, Прх, Пщ, Ст), *брил`* (Бб, Бг, Вг, Vz, Влш, Гл, Гр, Дв, Дм, Дмн, Дн, Др, Ір, Іс, Кз, Кл, Кн, Кнт, Кр, Лк, Лт, Млв, Млн, Мс, Пд, Пр, Пщ, Ст, Тш, Хх, Яс), *капи`л`ух* (Бг), *каш`кет* (Пд), *кепка* (Дн), *ху`рашка* (Пд) та словотвірні варіанти *кар`тузик* (Грб), *карту`зец`* (Яс), *б`рилик* (Др, Грб).

Характерно, що репертуар зафіксованих назв повністю відповідає тим, що відображені в записах В. С. Ващенко про лексичний склад лівобережних середньонаддніпряньських говірок у п’ятдесятих роках ХХ століття [33, с. 33], що свідчить про сталість компонентів цієї мікрогрупи в мовленні старшого покоління. У говірках середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя назви чоловічих шапок здебільшого не протиставлені за матеріалом виготовлення, релевантними є ДО «висота шапки», «сезон носіння» [245, с. 88–92].

Семантична мікрогрупа назв зимової чоловічої шапки є досить розгалуженою за ДО «матеріал виготовлення», вона репрезентована однослівними номенами й складеними, переважно атрибутивними словосполученнями. Назви різновидів назв шапки на ґрунті різних МО виникли через суб’єктивне сприйняття мовцями цього предмета матеріальної культури, що дає змогу виокремити моделі номінації, або мотиваційні моделі (ММ). У складених найменуваннях спостерігаємо мотивацію атрибутивного компонента назви: ММ «назва тварини > головний убір» – ¹*шапка* ¹*бирка* (Гр), ¹*шапка крол`ач`а* (Пщ, Яс), ¹*шапка з крол`ів* (Бг), ¹*шапка норкова* (Кз,

Хх), *шапка з нутр'її* (Хх), *шапка із зв'їр'к'їв* (Кр), *шапка із ба'ран'їв моло'ден'ких* (Хх). Зафіксовану в одній лівобережній говірці давню назву *шапка бирка* утворено засобами вторинної номінації в результаті метонімічного перенесення назви тварини *бирка* 'вівця' на назву різновиду чоловічої зимової шапки [245, с. 88–89]; ММ «хутро, шкіра тварини > головний убір» – *шапка смуш'кова* / *шапка смуш'ева* (Гр), *шапка каракул'ова* (Дн, Мс, Хх); ММ «матеріал > головний убір» – *шапка сук'он:а* (Вг), *шапка ширс'т'анин'ка* (Пщ), *шапка кожушана* (Ан), *шапка кожана* (Влш); ММ «якість виробу > головний убір» – *шапка прос'та* (Дм), *шапка прос'тен'ка* (Пщ).

З етнографічних джерел відомо, що на Київщині, Полтавщині побутувала кругла шапка – *к'їз'анка*, виготовлена з чорної овечої шкіри, часом із суконним верхом. Вона була низької циліндричної форми або високої напівсферичної – це так звана *куч'ма* [134, с. 242]. За матеріалами нашого дослідження виявляємо, що давня назва *к'їз'анка* у зв'язку з відходом реалії в минуле є архаїзованою. Лише в одній говірці інформантка змогла описово подати приблизне значення лексеми: *це та'ка ма'лен'ка / на голо'ву* (Дмн). В іншій говірці фіксуємо сплутування значень лексем *к'їз'анка* 'головний убір' та *к'їз'ак* 'послід тварин' за фонетичною подібністю: *йак ст'ройіли ха'ти / г'лину з к'їз'а'ком м'їсили* (Гл). Назва *куч'ма* 'висока стовбовата чоловіча шапка з баранячого хутра' теж архаїзована. Залишкові знання про реалію мовець асоціює з назвою чоловічої зачіски: *у нас по'н'ат':а нист'рижина голо'ва* (Гр). У двох говірках діалектоносії демонструють втрату первісної семантики слова *куч'ма*, натомість подають значення реалії описово, ототожнюючи її з власною назвою Кучма: *о'то шо приви'дентом був / а б'їл'ше ни ч'ула* (Дв); *це ж наш приви'дент* (Тш).

До окремих семантичних рядів назв чоловічої зимової шапки належать однокомпонентні та багатоконпонентні назви, що виникли за ДО «крій». Репрезентанти опозиції сем 'чоловіча зимова шапка без накриття для вух' : 'чоловіча зимова шапка з накриттям для вух' сформовані за такою моделлю «частина тіла > головний убір» – *шапка* (у більшості говірок) : *у'шанка* (Дн, Ів, Кз, Лт, Млн), *шапка* (у більшості говірок) : *ву'шанка* (Гр), *шапка* (у більшості

говірок) : *шапка із ушками* (Вг), *шапка* (у більшості говірок) : *шапка з наушниками* (Дн, Гл). Однослівні назви утворено способом універбації.

До найдавніших козацьких уборів належить пряма невисока шапка *кубанка*. В основу номінації покладено назву історичного регіону на Північному Кавказі в долині річки Кубань та її приток. Назву збережено в мовленні старшого покоління, її утворено за ММ «назва місцевості > головний убір» – *шапка кубанка* (Вг, Дн, Пд, Пщ). Коментуючи значення лексеми, мовці подають кілька мотиваційних ознак: «особливості крою»: *пр'ама шапка / нима наушників / хрест чирвоний* (Пд); *к'ругла / розк'ишна* (Дн); *на голові з вухами* (Ст); МО «оздоблення», «колір»: *обична кубанка / коричнева од'елка така була* (Мс); МО «соціальна належність»: *це козацька шапка* (Лк). У Словнику середньонаддніпрянських говірок також зафіксовано назву *шапка кубанка* ‘чоловіча невисока смушева шапка з плоским верхом із тканини або шкіри’ [ССГ, с. 209].

За МО «висота шапки», «форма шапки» в засвідченому лексичному матеріалі вирізняємо назви, утворені за ММ «особливості крою > головний убір» – *гостроверха шапка / шапка із шликком* (Гр), *шапка угору* (Стб), *папах* (Кнт). Назва *папах*, на думку етнографа К. І. Матейко, побутувала на території Полісся. Носій північної середньонаддніпрянської говірки подає семантику лексеми *папах* описово: *папаху до кожуха од'агали / пр'ім'ерно йак у козаків / т'іки нижча* (Кнт). За походженням номен *папах* є тюркізмом, його запозичено з тюркських мов Кавказу на початку ХІХ ст., мабуть, через російське посередництво; аз. *папах* ‘папах’, споріднене з туркм. *папак* ‘кепка, кашкет, шапка’ [ЕСУМ, IV, с. 282; Фасмер, III, с. 200; Черных, II, с. 3; Преобр., II с. 14].

Також виокремлено семантичний ряд назв зимових чоловічих головних уборів за ДО «колір», на яку вказує атрибутивний компонент складених найменувань: *шапка сива* (Млв), *шапка чорна* (Хх), *шапка тимнен'ка / с'ирен'ка* (Ів). Спорадично в говірках виявлено СР назв зимової чоловічої шапки, на виникнення яких вплинули ДО: «спосіб виготовлення» – *шапка шита* (Дб, Ст), *шапка в'язана* (Кз); «час побутування» – *шапка воїен'а* (Дв) ‘шапка, яку носили в період військових дій’, «прізвище особи» – *буд'оновка* (Кз) ‘чоловіча шапка із зіркою’.

Формально остання назва є наслідком універбації складеного словосполучення *будьонівська шапка* і мотивована прізвиськом радянського воєнного начальника, командира Першої Кінної армії С. М. Будьоного.

На підставі ДО «час носіння», «стать» у середньонаддніпрянських говірках вирізняємо лексико-семантичну мікропарадигму назв літніх чоловічих головних уборів. Протиставлення сем ‘чоловічий головний убір з козирком’ : ‘чоловічий головний убір без козирка’ в обстежених говірках реалізує опозиція лексем *кар¹туз* (Бб, Вг, Vz, Влш, Гл, Дб, Др, Ір, Іс, Кз, Кл, Кнт, Кр, Лк, Лт, Млв, Прх, Пщ, Ст,), *каш¹кет* (Дн), *кепка* (Дн), *ху¹рашка* (Пд) : *брил*’ (більшість говірок), *каш¹л’ух* (Бг), *п’ілотка* (Кз) та словотвірні варіанти *кар¹тузик* (Грб), *карту¹зец*’ (Яс); *брилик* (Др, Грб).

Засвідчені лексеми *кар¹туз*, *каш¹кет*, *ху¹рашка*, *кепка* належать до назв із непрозорою внутрішньою формою. Як засвідчує аналіз етимологічних джерел, на номінацію літніх чоловічих головних уборів вплинула МО «крій». Так, номен *кар¹туз* через посередництво російської і, очевидно, середньоніжньонімецької (снн. *kartuse* ‘паперовий кульок для тютюну’) запозичено з французької; пор. фр. *cartouche* ‘скручена паперова обгортка’ [ЕСУМ, II, с. 397; Фасмер, II, с. 204]. Кашкет був елементом робочої форми для фуражирів. Російська назва кашкета *фуражка*. Назва *каш¹кет* ‘чоловічий головний убір із козирком’ – походить від пол. *kaszkiet* від фр. *casquette* – «кепка», первісно «легкий шолом» [ЕСУМ, II, с. 411; Фасмер, II, с. 206]. Імовірно, що назва мотивована призначенням. Номен *ху¹рашка* є фонетичним варіантом лексеми *фу¹ражка*, утвореної від твірної основи *фураж* «їжа, корм для коней», де відбулася типова для середньонаддніпрянських говірок фонетична зміна [ф]→[х]. Спочатку назва була вживана на позначення головного убору, який одягали під час фуражування, тобто в основі номінації МО «призначення».

В одній говірці зафіксовано назву *кепка*, запозичену через польське посередництво з французької мови, де *keri* – «військовий кашкет» [ЕСУМ, II, с. 423; Шанський, II, с. 121]. Французьке *keri* походить від нім., де *Kärri* – змен.-пест. від *Karre* «ковпак, берет», утворення від середньовічної лат. *sarra* «плащ з

капюшоном» [ЕСУМ, II, с. 423]. Т. В. Щербина також фіксує цю лексему в говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя, де ¹кепка ‘чоловічий літній головний убір із козирком’ і припускає, що назва ¹кепка пов’язана тісними семантичними і словотвірними зв’язками з іншими похідними від нар. лат. *sar-* [245, с. 90].

Лексема *брить* перебуває в активному словнику мовців старшого віку в усіх досліджуваних говірках і належить до мікрогрупи назв, що виникли за ДО «матеріал виготовлення». Сему ‘плетений із соломи селянський капелюх’ маніфестує назва *брил’* (більшість говірок) та її словотвірний варіант *брилик* (Др, Грб). Нерідко фіксуємо описові назви, атрибутивний компонент яких утворено за такими моделями: ММ «матеріал > головний убір» – *брил’ солом’яний* (Гр, Грб, Дв, Дн, Др, Ір, Кнт, Кр, Мс, Пд, Стб), *брил’ із соломи* (Вз, Гл, Дмн, Млв, Млн, Пщ, Стб, Тш), *брил’ повс’т’а’ний* (Дн), *брил’ з повс’т’і* (Дн), *брил’ із житн’ої соломи / із шишнич’ної соломи* (Хх); ММ «рослина > головний убір» – *брил’ з жита / шишниц’і* (Бг), *брил’ із ро’гозу* (Гр, Ст). Номен *брил’* вважають запозиченням з пол. *brył*, що виводять від іт. *ombrello* ‘парасоль, капелюх’ [ЕСУМ, II, с. 257]. Дослідниця покутських говірок О. Я. Гавадзин, посилаючись на етимологічні словники, доводить, що назва походить від лат. *umbrella*, пов’язаного з *umbra* ‘тінь’ [43, с. 135]. Очевидно, що лексему *брил’* утворено за МО «призначення», адже носити бриль – ховати голову від сонця, створювати тінь: ММ «призначення > головний убір».

Сему ‘літній чоловічий головний убір’ в обстежених говірках репрезентує номен *кап’л’ух* (Бг). За свідченням етимологів, пол. *kapeluch* утворене за зразком поширених у польській народнорозмовній мові похідних на *-uch* з *kapelusz*, що своїми коренями сягає лат. *sarra* ‘вид головного убору’ [ЕСУМ, 1985, с. 370]. Існує також думка про запозичення лексеми *кап’л’ух* із іт. *sappelluccio* ‘шапка’ [Фасмер, II, с. 184]. Припускаємо, що назва *кап’л’ух* утворена за МО «призначення».

Лексема *п’лотка* походить з фр. *pilote* «лоцман, керманіч; пілот, льотчик; провідник, керівник» [ЕСУМ, IV, с. 405]. Вона утворена суфіксальним способом:

додаванням до основи *пілот* суфікса *-к-*. В основу номінації покладено ММ «особа за родом діяльності > головний убір».

Номінація чоловічих головних уборів відтворює особливості життєустрою мовців старшого покоління. У зв'язку із відходом у минуле позначуваних реалій більшість назв є архаїзмами: *шапка*, *бирка*, *папаха*, *кубанка*, *буд'оновка*, *хуражка*, *брил'*, *кап'л'ух*, хоч і зауважимо, що вони ще досить добре збережені в активному мовному словнику старшого покоління носіїв середньонаддніпрянських говірок. Водночас за допомогою анкетного методу виявляємо, що в мовленні молодшого покоління носіїв центральних середньонаддніпрянських говірок, яке народилося на початку ХХІ століття, поряд із давніми назвами функціонують інші лексеми, утворені за різними МО. Зимові чоловічі головні убори в мовленні молоді репрезентують назви *шл'ом* (Дн, Кр), *б'іп'ет* (Др), літні чоловічі головні убори – *реперка* (Дм, Кн), *бандана* (Гр, Зл, Кв, Нв, Пщ, Сг), *шл'ана* (Гр, Ст, Яс), *кап'шон* (Бб, Кв, Лт, Св), *папама* (Кв) та словотвірний варіант *папамка* (Кр, Пщ). Так, сему 'картуз із прямим козирком' реалізовано номеном *реперка* (Дм). Назву утворено суфіксальним способом: додаванням суфікса *-к-* до основи *репер* «виконавець репу, ритмічної поезії» – *реперка*. В основі номінації ММ – «особа за родом діяльності > головний убір».

Частотною в мовленні молоді є сучасна назва *бандана* (Дн, Зл, Кв, Пщ, Дб) 'головний убір у вигляді хустини великого розміру, підв'язаної зазвичай позаду голови'. Назва походить від фр. *bandana*, від *bande* «пов'язка, стрічка» [Мюл., с. 55], очевидно, що номен утворено за ММ «форма > головний убір».

Літній убір репрезентує назва *папама* (Кв), словотвірний варіант *папамка* (Пщ) 'літній капелюх з широкими крисами, плетений або зшитий із тканини' [ЕСУМ, IV, с. 274]. За свідченням етимологів, лексема *папама* запозичена з французької мови *rapata* 'літній крилатий капелюх з волокон пальми' походить від назви республіки *Rapata* 'Панама', жителі якої захищають голови від сонця таким головним убором [Черных I, с. 619]. Очевидно, що в основу номінації покладена ММ «назва місцевості > головний убір».

Лексема *шл'ана* (Гр) функціонує в говірках зі значенням 'літній чоловічий головний убір'. Аналізуючи дослідження науковців, дізнаємося, що етимологи кваліфікують лексему *шл'ана* як запозичення з баварської *schlappe* 'чепец, шапка', ср.-в.-н. *slappe* «сवेशивающаяся часть головного убора», «вид мягкой шляпы» [Фасмер II, с. 456]. Припускаємо, що в основі назви МО «призначення».

Сему 'зимовий теплий чоловічий головний убір' у мовленні молоді реалізують назви *шл'ом* (Кр, Яс), *б'іп'ет* (Др). Номен *шл'ом* – похідна назва від *шолом*. Лексему пов'язують з псл. **šelm'* 'шолом', яке споріднене з інд. *śarman* 'захист, покриття' [ЕСУМ, VI, с. 452]. Номен *б'іп'ет* – це фонетичний варіант від *берет* 'жіночий або чоловічий головний убір із м'якої тканини (або плетений) без окола і козирка', запозичення з французької *béret* «баскська шапка» < прованс. *berret* «шапка, ковпак» < ср.-лат. *birrum* «плащ із капішоном» [ЕСУМ, I, с. 174]. Очевидно, що назви *шл'ом*, *б'іп'ет* мотивовані ознаками «призначення», «форма».

Отже, у мовленні інформантів старшого віку в основному збережено репертуар давніх назв чоловічих головних уборів, які пов'язані між собою гіперон-гіпонімічними, словотвірними та мотиваційними зв'язками і поступово відходять на мовну периферію у зв'язку з деактуалізацією реалій. До більш продуктивних ДО, які вплинули на номінацію, належать: «матеріал», «крій», «колір» реалії. Менш продуктивні ДО «спосіб виготовлення», «час побутування».

Розкриття внутрішньої форми засвідчених назв за допомогою звернення до етимології дає нам підстави вирізнити такі ММ їхнього творення: «призначення > головний убір», «частина тіла > головний убір», «особливості крою > головний убір», «назва місцевості > головний убір», «історичний період > головний убір», «власна назва > головний убір», «особа за родом діяльності > головний убір». Двослівні номінації, здебільшого атрибутивні словосполучення із залежним компонентом, вираженим прикметником чи іменником, сформовані за такими ММ: «назва тварини > головний убір», «назва хутра тварини > головний убір», «матеріал > головний убір», «якість виробу > головний убір», «колір > головний убір». Принципи номінації сформовані на підставі узагальнення МО, що є основою

питомих слов'янських назв і зумовлені особливостями життя мовців, передають їхній практичний досвід.

Одним із найпродуктивніших способів номінації чоловічих головних уборів у середньонаддніпрянських говірках є суфіксальний словотвір: основа іменника + -анк (у¹шанка, ву¹шанка), + -ик (кар¹тузик, бри¹лик), + ець (карту¹зець), + -к- (бу¹д'он'івка, п'ілотка, ху¹ражка, ку¹банка). Має місце аналітична номінація: «іменник + прикметник» (шапка кро¹л'ач'а, шапка нор¹кова, шапка смуш¹кова, шапка сму¹шева, шапка кара¹кул'ова, шапка кож¹ана, шапка су¹кон:а, шапка ширс¹т'анин'ка, шапка прост¹а, шапка прост¹ен'ка, шапка кож¹ушана, гостро¹верха шапка, ко¹зац'ка шапка, шапка с'ірен'ка, шапка тим¹нен'ка, шапка сив¹а, шапка ч'ор¹на, брил' со¹лом'яний, брил' повс'т'а¹ний); «іменник + іменник з прийменником» шапка з кро¹л'ів, шапка з нутр'і¹ї, шапка із зв'ір'к'ів, шапка із уш¹ками, шапка з на¹ушниками, шапка із шли¹ком, брил' із со¹ломи, брил' з ж¹ита, брил' із ро¹гозу, брил' з повс'т'і¹); «іменник + прислівник» (шапка у¹гору); описові конструкції (шапка із ба¹ран'ів моло¹ден'ких; пр'а¹ма шапка / ни¹ма на¹ушник'ів / хрест ч'ир¹воний; шапка на голо¹в'і з ву¹хами).

Номенклатуру назв поповнюють новотвори (на¹нама, б'і¹р'ет). Репертуар представлений питомими слов'янськими словами (шапка бир¹ка, у¹шанка, ву¹шанка, ку¹банка) та простими назвами, які є запозиченнями з французької (шапка, кар¹туз, каш¹кет, кеп¹ка, ху¹ражка, п'ілотка, кап'ішон, шл'ом, б'і¹р'ет, бан¹дана, шл'ана, кап'ішон, на¹нама), з італійської (брил', капил'ух) та тюрк. мов (на¹пах¹а).

Досліджувана СМГ назв у середньонаддніпрянських говірках становить розгалужену структуру, у межах якої функціонують лексеми, яким характерна фонетична (шапка ву¹шанка, шапка у¹шанка) та словотвірна варіативність (на¹нама, на¹намка).

2.1.5. ЛСГ назв дитячого одягу

Лексико-семантична група назв дитячого одягу представлена досить вузьким репертуаром лексики, що, очевидно, пов'язано зі складними історико-суспільними

обставинами життя інформантів. Мовці, які народилися у 20-40-их роках ХХ століття, переповідають про те, що одяг для новонароджених та малих дітей у першій половині ХХ століття був одноманітний, полотняний. Часто його виготовляли із вживаного вбрання, перешивали або доношували після старших дітей: *мати роз'ірвала бат'кову сорочку з в'їїни йак прийшов / з кал'ін'кору / замотала... / сво'ю сп'ідниц'у роз'ірвала // так йа й виросла / у бат'ков'ій со'роц':і і матирин'ій сп'ідниц'і* (Гр); *з од'еж'і сво'їейі р'вали пил'ушки / о'собин:о з'іупок / і за'кутували* (Ст); *пил'ушки з матер'її / ста'рого од'ї'ял'ц'а* (Дб); *з од'еж'і шапоч'ки шили дитин'і / плат':а ч'и рубашич'ку* (Ст); *плат':ач'ко чи шта'ни шили сам'і* (Дб); *пор'ву ста'ру сп'ідниц'у / та й йе* (Кл).

Услід за дослідниками, у межах ЛСГ назв дитячого одягу за ДО «вік дитини» розрізняємо СМГ назв одягу для немовлят і назв одягу для малят.

До першої мікрогрупи належать назви, представлені лексичними, фонетичними та словотвірними варіантами. Сема 'пелюшка – невеличке простиральце, у яке загортають немовля' реалізована в досліджуваних середньонадніпрянських говірках СР назв: *пил'ушка* (Бб, Бг, Вз, Вр, Влш, Гр, Дб, Кл, Лк, Млн, Нв, Пл, Св, Ст, Яс), демінутив *пил'ушич'ка* (Пл), *пил'онка* (Дмй, Злт, Ір, Кз, Кн, Мсй, Нв, Пр, Пш, Тш, Хд), фонетичний варіант *п'іл'онка* (Шр), словотвірні варіанти *пил'оноч'ка* (Кл, Хд), *п'іл'оноч'ка* (Вз, Стб), що, ймовірно, позначені впливом російської мови такого їх маркування на етикетках виробу. Лексема *пил'ушка* є нормативною [СУМ, VI, с. 115].

ДО «матеріал виготовлення» зумовила функціонування низки аналітичних назв: *пил'онка сиц:ева* (Ір, Пр, Хд), *пил'онка байкова* (Ір, Нв), *п'іл'онка байова* (Шр), *пил'онка з байки* (Злт), *пил'ушка полот'н'ана* (Бб), *пил'онка полот'н'анин'ка* (Хд), *пил'онка з полот'на* (Злт), *пил'ушка з полотна* (Яс), *пил'ушка із к'раму* (Вз), *п'іл'оноч'ка фанел'ова* (Стб); *платок ста'рий здо'ровий / хви'нел'ки купии на пил'онки* (Дмй).

У коментарях мовці подають інформацію про особливості реалій, які використовували, одягаючи немовлят: *од'ї'ял'це мар'сел'ове су'конин'ке* (Нв). Атрибутивний компонент назви мотивовано матеріалом виготовлення. У

«Словнику української мови» лексема *од'їял'це* кодифікована як літературна норма 'зменш.-пестл. до одіяло' [СУМ, V, с. 631]. Дослідники припускають, що слово одіяло «ковдра», запозичене з російської мови, є похідним від д.-рус. одѣяти «одягати», пов'язаного з дѣти «класти, подіти» [ЕСУМ, IV, с. 160]. В одній говірці засвідчуємо описову конструкцію: *у товс'те в'мотували* (Шб). Субстантивована назва *товс'те* мотивована товщиною матеріалу тканини, у яку загортали немовлят у холодну пору року.

Із розповідей діалектоносіїв дізнаємося про відсутність підгузок – невеличкої пелюшки, якою обгортають нижню частину тіла немовляти. Лише кілька інформантів, які є відносно молодшими серед опитаних, вживають лексеми на позначення цієї реалії: *п'ід'гузнич'ок* (Бб, Гр, Дрб). Мовці старшого віку переповідають, що у ХХ столітті тривалий час існувала традиція сповивати немовлят, для чого використовували вузький шматок тканини, повивач: *пови'вач' / це 'навхрист ота'ко йак з'йажии / х'їба ж йак 'зараз / во'но то'д'ї й ни вору'шилос'* (Вз). Назву зафіксовано в «Словнику середньонаддніпрянських говірок»: *пови'вач'* – *побут., заст.* 'довгий вузький шматок тканини для сповивання немовляти' [ССГ, с. 319]. У зв'язку із відходом традиції в минуле назва *пови'вач'* архаїзована, фіксуємо її поодинокі на позначення смужки тканини із полотна, якою сповивали немовлят: *пови'вач'* (Вз, Хх), *пови'вал'ник* (Гр). Очевидно, що лексема *пови'вач'* походить від *повивати, сповивати* 'загортати в пелюшки' [СУМ, IX, с. 548]. В основу назви покладено МО «призначення».

Серед назв одягу для малят у середньонаддніпрянських говірках переважають демінутиви, які розрізняємо за ДО «місце носіння на тілі». Одяг для голови репрезентує назва *'шапоч'ка* (більшість говірок). Поодиноким вкрапленням фіксуємо лексему *'ч'епч'ик* (Мсй). У Словнику української мови назва *'ч'епч'ик* подана із значенням 'дитяча шапочка, що має вигляд капора' [СУМ, XI, с. 295].

На позначення плечового одягу для малюків засвідчено СР назв, що розрізняємо за ДО «сезон носіння» й «місце розташування на тілі дитини». На позначення семи 'легенький одяг для малюків, що одягають на тіло' зафіксовано назви *со'роч'ич'ка* (Гр, Кз, Кл, Пр, Хх, Шб), *'кохточ'ка* (Прх), *п'лат':ач'ко* (Бб, Стб,

Хх). Сему 'теплий демисезонний одяг для малюків, що одягають поверх сорочки чи плаття' реалізують назви ¹курточ`ка (Вз), ¹пал`т`ішко (Вз); 'теплий зимовий хутрянний одяг' – ¹шубка (Шр), ¹шубоч`ка (Вз).

ДО «особливості крою» покладено в основу назви ¹розпа`шонка (Мсй, Хд) та її словотвірний варіант ¹розпа`шоноч`ка (Кв), які мовці вживають на позначення сорочки для малюків, що не застібається. Поширення лексеми є наслідком впливу рос. *распашонка* 'рубашка для младенца с разрезом от ворота до низу' [Ожегов, с. 658].

Поясний одяг репрезентують лексеми на позначення предмета дитячої білизни – ¹п`лавоч`ки (Бб), ¹т`русики (Лк, Пд, Ст, Шр); дитячих панчіх, вив'язаних разом із штанцями – ¹колгот`ки (Прх), ¹колготоч`ки (Грб).

Одяг для малят у вигляді штанців із шлейками й панчішками репрезентують назви ¹повзун`ки (у більшості говірок), ¹ползун`ки (Гл, Дм, Зл, Злт, Кл, Мсй). Лексема ¹поўзун`ки є нормативною [СУМ, VI, с. 647]. Основою назви стала МО «дія». Сему 'дитячі штани' презентують демінутиви ¹штан`ишки (Вр, Дв, Дмй), ¹штан`и`и (Вш, Грб). Обидві назви є зменш.-пест. до ¹штани.

Одяг для рук немовлят маніфестує записана в одній говірці назва ¹цара`нул`ки (Гр), що мотивована дією. У кількох говірках засвідчено назву ¹чопики (Гр, Бг, ВК, Гр, Кнт, Пд, Стб, Тр, Шр, Яс) 'взуття для малюків із тканини або шкіри'.

Характерною ознакою лексики на позначення одягу для малюків є відсутність ДО «стать». У одній із говірок інформант повідомляє, що ¹хлопц`и у ¹плат`ач`ку ¹ходили (Дмй), оскільки це було універсальне вбрання для немовлят, доки не було повзунців.

Отже, ЛСГ назв дитячого одягу в мовленні інформантів старшого віку містить вузький репертуар назв, представлених переважно однослівними номенами (¹п`л`ушка, ¹шапоч`ка, ¹ч`епч`ик, ¹сороч`ич`ка, ¹кохточ`ка, ¹плат`ач`ко, ¹курточ`ка, ¹пал`т`ішко, ¹шубка), що виражені демінутивами. Назви ЛСГ на позначення дитячого одягу мають тісні семантичні зв'язки із ЛСГ назв загального одягу, плечового, поясного одягу та назв головних уборів.

На номінацію впливають ДО «вік дитини», «сезон носіння», «місце носіння на тілі», «матеріал виготовлення»; МО «призначення», «матеріал», «дія». У зв'язку із відходом реалії в минуле, деякі назви аналізованої ЛСГ зазнали архаїзації (*нові вач*), частина з них стала літературно нормативною.

2.1.6. ЛСГ назв супровідних деталей одягу

До супровідних деталей одягу належать назви, що стосуються різних його елементів. Лексико-семантичну групу назв супровідних деталей одягу, зокрема поясного, представляють назви поясів для підперізування одягу в стані. У всіх досліджуваних говірках поширеною загальною назвою є лексема ¹пойас ‘шкіряна, матерчата, в’язана і т. ін. довга смуга для підперізування одягу в стані’, а також демінутиви *пойа|сок* (Бг, Дб, Кн, Лт, Пд, Тр), ¹насок (Вг, Вз, Ст), *па|сок* (Вз), ¹настик (Др). Зрідка мовці вказують на процес виготовлення пояса: *ст|ригли о|вец’ / а то|д’і так кра|сили / і|пойас* (Дмй).

Назва ¹пойас праслов’янського походження, пор.: псл. *rojasz* [ЕСУМ, IV, с. 549; Фас., III, с. 351; Чер., II, с. 64; Преоб., II, с. 120]. Лексему ¹насок, що демонструє в говірках фонетичну та акцентуаційну варіативність, мовознавці вважають запозиченням із польської мови, що постало з праслов’янського *rojasz* у результаті випадіння *j* між голосними *a* та *o* і стягнення цих голосних в основі [ЕСУМ, IV, с. 303].

У Словнику середньонаддніпрянських говірок лексема ¹пойас зафіксована з двома значеннями: ‘широка смужка тканини, якою обв’язувалися навколо стану’, ‘виріб із дріжджового тіста у вигляді жгута із переплетеного тіста, яким обперізували коровай’ [ССГ, с. 339], що свідчить про зв’язок лексики різних тематичних груп.

Серед видових назв поясів у сучасних середньонаддніпрянських говірках зафіксовано лексеми *оч|кур* (Гл, Дб, Дн, Зл, Кз, Кн, Кр, Лк, Млн, Мс, Пд, Пр, Св, Сі, Ст, Стб), *моту|зок* (Гл), *мо|тузка* (Стб), *поп|руга* (Кнт, Тш), словотвірний

варіант *поп'ружка* (Пщ), *рем'ін'* (Зл, Лт, Млн, Мсй, Св) та фонетичні варіанти *римен'* (Кнт), *р'імен'* (Кр).

У говірці села Гриньки Полтавської області фіксуємо назву *кушак* 'чоловічий широкий пояс', яка, за нашими спостереженнями, не характерна для середньонаддніпрянських говірок.

Частково збереженою в мовленні людей старшого віку є лексема *оч'кур* на позначення пояса або шнура, яким стягують штани або шаровари для підтримання їх [СУМ, V, с. 834]. Про особливість реалії за формою дізнаємося в одній із обстежених говірок: *оч'кур тоже пояс / т'ики шо вуз'ке* (Ст).

Лексема *оч'кур* запозичена з тюркських мов, пор.: крим.-тат. тур. *iskur* «шнурок, який підтримує штани» [ЕСУМ, VI, с. 57; Фас., IV, с. 180; Brück., с. 592]. Зауважимо, що лексема *оч'кур* перейшла в розряд архаїзмів, вона збережена в пасивному словнику мовців 30-их–40-их років народження лише в кількох говірках. Сему 'матеріал виготовлення очкура, мотузки, якою стягують штани' репрезентують аналітичні сполуки *оч'кур з конопел'* (Кр), *оч'кур з кож'і* (Дб), *оч'кур кожаний* (Ір, Мс), *оч'кур рим'ін'аний* (Мс), *оч'кур ширс'т'аний* (Дв, Хд), *оч'кур із ниток* (Стб).

Назви *мотузок*, *мотузка* 'зсуканий із прядива виріб для зв'язування чи прив'язування кого-, чого-небудь'; 'чоловічий тряпчаний пояс для підперізування штанів' демонструють варіативність на словотвірному рівні. Розширення семантичної структури цих дериватів відбулося унаслідок семантичного перенесення назви одного предмета на інший. У Словнику середньонаддніпрянських говірок назви *мотузок*, *мотузка* представлені з іншою семантикою: 'мотузка, яку прив'язували до колиски, щоб гойдати дитину' [ССГ, с. 252].

Лексеми *мотузок*, *мотузка* праслов'янського походження, утворені від основ дієслів *motati* «мотати» і *vezati* «в'язати» [ЕСУМ, III, с. 524], імовірно, в основі назв є МО «дія». До дієслівної твірної основи додано властивий українській мові іменниковий суфікс -ок- (для ч.р.) та -к- (для ж.р.). Інтерпретація лексем у

загальноукраїнському контексті засвідчує розширення семантичної структури лексем унаслідок поліфункційного призначення реалії (див. Додаток).

Назви *попруга*, словотвірний варіант *попругка* фіксуємо із значенням ‘чоловічий шкіряний пояс’, нормативне значення лексеми – ‘частина кінської збруї — широкий ремінь, який затягують попід черевом коня, закріплюючи сідло (чи сіделко)’; ‘перен. Довга вузька смуга чого-небудь’ [СУМ, VII, с. 237].

ДО «матеріал виготовлення» вплинула на номінацію *рем'їн* (*ри'мен*, *р'імен*) ‘шкіряний пояс з пряжкою, яким підтримують штани’ (Зл, Кнт, Кр, Лт, Млн, Мсй, Св). Назва *рем'їн* від псл. **remy*; п. *rzemień* «ремінь; шкіра» [ЕСУМ, V, с. 57; Фас., III, с. 468; Чер., II, с. 110; КЭСРЯ, с. 388 Преобр., II, с. 196], отже, назва мотивована ДО «матеріал», із якого виготовлено реалію.

У більшості досліджуваних говірок назва *п'р'ажка* реалізує сему ‘застібка, яка скріплює кінці ремня, пояса’. Зрідка лексема *п'р'ажка* (Бг, Дн, Пд, Яс) та її фонетичний варіант *б'р'ажка* (Кз) репрезентують сему ‘хлястик, вузька смужка тканини, пришта чи пристебнута ззаду на талії пальта, шинелі’, яку в більшості досліджуваних говірок реалізує лексема *х'л'астик* і її словотвірний варіант *х'л'астич'ок* (Вз, Кнт). Віддієслівна назва *п'р'ажка* від псл. **pregti* «прягти» [ЕСУМ, IV, с. 618] мотивована дією, а суфікс -к(-а) вказує на предметність.

Для підперізування жіночого одягу в давнину використовували крайки, жіночі пояси із грубої (переважно вовняної) кольорової пряжі. У сучасних середньонадніпряньських говірках цю сему реалізують назви *пояс*, *к'райка* та словотвірний варіант *ок'райка*, *поворозка*, *л'ента* (див. к. 10). У більшості говірок лексема *к'райка* перебуває в активному словниковому запасі діалектоносіїв, що, можливо, зумовлено її постійним функціонуванням у минулому мовців та їхніх батьків як обов'язкового елемента жіночого вбрання. Лексема *к'райка* псл. **kraj*, похідне від *krojiti* ‘кроїти’ [ЕСУМ, III, с. 73]. На номінацію вплинула МО «дія».

Часом мовці подають значення лексеми *к'райка* описовими конструкціями: *на в'єрно пояс* (Гр); *ок'райка / виплитине йак пояс / шч'є й бубонч'ики* (Дн); *були в баб'ів так і л'енточ'ки / шири'на йак о'це до'лон'а / то йак до 'церкви йдут' / то п'ід'йазуйуц':а* (Ст); *п'ідв'йазуйут' с'тину* (Стб). Простежуємо диференціацію назв

за такими ДО: «спосіб виготовлення» – *окрайка виткана* (Дн), «колір» – *окрайка чирвона* (Гр), «забарвлення» – *окрайка кол'орова, вс'ак і узор на н'їй* (Дн), *окрайка з узорами* (Гр), «оздоблення» – *на країу китиц'ї* (Дн), *окрайка з китиц'ами* (Гр), «матеріал» – *окрайка з ниток* (Бг). Методом анкетування серед молодшого покоління виявляємо нові асоціативні зв'язки, що їх викликає лексема *крайка*: 'кофта' (Гл), 'край одягу' (КГ), 'манжет' (Зл), 'воротник' (Пщ), 'шов' (Бл), 'швея, дизайнер' (НД) чи взагалі 'край чогось' (Зл), 'інструмент' (Дм).

До ЛСГ супровідних деталей одягу, зокрема елементів плечового одягу, належить номінація *галстук* 'стрічка, смужка тканини, яку пов'язують під коміром сорочки, блузи і т. ін. вузлом або бантом; краватка', що характерна для всіх обстежених говірок. Назва є запозиченням від гол. *halsdock* або нім. *Halstkeh* [Фас., I, с. 389]. За спостереженнями мовознавців, поширенню назви сприяв вплив російської мови, де *галстук* «повязка из широкой ленты, завязываемая узлом или бантом вокруг воротника» [Ож., с. 124]. Мовці старшого віку асоціюють назву *галстук* із реалією, яка побутувала в Радянському Союзі; у зв'язку з цим як приклад у мовленні діалектоносіїв досить розповсюджена атрибутивна сполука *ніонерський галстук*, мотивована часом побутування реалії та віковою й соціальною належністю осіб. Поодинокі виявлені в обстежених говірках лексеми *краватка* (Гр, Кр) та її фонетичний варіант *краветка* (Кз) 'галстук'.

З етнографічних джерел відомо, що пояс чоловічих штанів застібали на один-два гудзики чи спеціальною застібкою – гапликом [119, с. 71]. Лексеми *бабка* (Бг, Дв, Дн, Пл, СІ), *с'кобоч'ка* (Кр) реалізують сему 'петелька, на яку застібають гаплик'. У кількох говірках фіксуємо збереження давньої назви *ганлик* 'металева зачіпка, що пришивається проти петлі до одягу і служить застібкою' (СІ, Дн, Ст), її словотвірного варіанта *ганлич'ок* (Дв), а також лексем *кр'уч'ок* (Гр, Лк, СІ), *кр'уч'еч'ок* (СІ), *д'ідик* (Пл). У Словнику середньонаддніпрянських говірок назва *ганлик* репрезентує кілька значень: 'нитяна зачіпка, що пришивають до одягу', 'дротяний гачок гаплика', незм. лайл 'кінець' [ССГ, с. 80], а гапличка позначає дротяну петельку гаплика.

Лексичну, граматичну, словотвірну варіативність у сучасних середньонаддніпрянських говірках демонструють назви, що маніфестують сему ‘петля, обшитий чи обкладений нитками проріз на одязі для застібання гудзиків’: *нит^л’а* (усі н.п.), *нител’ка* (Ст), *нителик* (Бг).

Сему ‘предмет, переважно круглої форми, що служить застібкою в одязі або використовується як прикраса’ в обстежених говірках маніфестують лексеми *пувиц’а* (Гр, Злт, Дм, Кн, Лк, Мл, Нв, Пл, СІ, Шр), *гудзик* (Бб, Вз, Влш, Грб, Дв, Зл, Зп, Кз, Лт, Мд, Мсй, Мт, Ос, Пй, Ст, Стб, Хх, Шб), *кнопка* (Бг), *цурка* (Пд), *ломач’ок* (Нв) та їхні фонетичний *гудзик* (Дмй, Др, Кл, Кнт, Кр, Пд, Пщ, Яс), словотвірні варіанти *гудзич’ок* (Вг), *гудзич’ка* (Тш), *пувич’ка* (ВК, Гл, Грб, Дн, Дм, Ір, Кнт, Кр, Лс, МК, Мл, Мс, Пр, Ів, Св, Сг, Тр), *пугович’ка* (Бг), *кнопоч’ка* (Бг). У Словнику середньонаддніпрянських говірок зафіксовано номен *пуговиц’а* ‘гудзик’ [ССГ, с. 352]. В одній говірці мовець диференціює назви за часом використання й подає коментар: *гудзик це од’жсите / тилпер пувич’ка* (Кр).

Слово *гудзик* праслов’янського походження від *guzь* – ‘вузол, гуля, пухлина’ [ЕСУМ, I, с. 612], отже, утворене за МО «зовнішній вигляд» від іменникової основи за допомогою суфікса –ик із предметним значенням. У Словнику української мови лексема гудзь ‘гудзик’ кодифікована як діалектна, а гудзик «предмет, перев. круглої форми, що служить застібкою в одязі або використовується як прикраса» як літературно нормативна [СУМ, II, с. 189]. Походження цього слова на матеріалі писемних пам’яток вивчала Г. Войтів, дослідниця вказує на польське запозичення цієї лексеми [40, с. 124].

Лексема *карман*, засвідчена в усіх говірках, та її словотвірний варіант *карманч’ик* (Вг, Прх) реалізують сему ‘частина одягу (штанів, пальта, піджака, плаття тощо) у формі мішечка для дрібних речей і грошей’. Назву *карман* вважають запозиченням із російської мови, куди, за однією із версій етимологів, вона потрапила з пн.-тюр. *карман* «калитка для грошей, торбинка» [ЕСУМ, II, с. 394].

Лексичну варіативність засвідчують назви на позначення смужки тканини, зібраної в складки чи зборки для оздоблення одягу: *оборка* (більшість досліджуваних говірок), *р’ушики* (Вг, Вз, Дв, Дмй, Хх), *обшивка* (Дм), *с’*

т'ожич'ка (Бг, Ір), *окан'товка* (Млн), *т'іс'омка* (Дрб, Сг). Віддієслівні назви *оборка*, *окан'товка*, *об'шивка* мотивовані способом виготовлення. У Словнику української мови подано лексему *об'шивка* з позначкою *діал.* «комір сорочки» [СУМ, V, с. 606].

Демінутив *с'т'ожич'ка* є словотвірним варіантом лексеми *с'т'ожка* ‘вузька смуга тканини, що використовується як прикраса, для оздоблення і т. ін.’, ‘смужка шовкової тканини певного кольору й розміру, яку носять замість відповідного ордена чи медалі’ [СУМ, IX, с. 813]. Етимологи свідчать, що назву *с'т'ожка* запозичено з польської мови, п. *wstęga* ‘широка стрічка, широка стьожка, бинда’ [ЕСУМ, V, с. 426; Brück., с. 635].

Лексема *т'іс'омка* – суфіксальний дериват від *тас'ма* «вузька плетена або тканина стрічка з бавовняних або шовкових ниток, що використовується для оздоблення одягу, обшиття білизни тощо; лямівка, облямівка», діал. «стежка» [СУМ, X, с. 42], запозичена з тюркських мов; тур. *tasma* «ремінець; ошийник» [ЕСУМ, V, с. 526]. Назва *р'ушки* утворена суфіксальним способом від лексеми *р'уш* ‘густо зібрана смужка тканини для оздоблення одягу’ [СУМ, VIII, с. 919], яку запозичено з французької мови; фр. *ruche* «рюш; вулик» походить від гал. *rūsca* «кора (під якою жили бджоли), виготовлена з кори річ» [ЕСУМ, V, с. 152; Фас., III, с. 534].

Підсумуємо, що кілька назв досліджуваної групи є полісемантичними: *л'ента* ‘жіночий пояс для підперізування у стані’, ‘стрічка для вплітання в косу’; *с'т'ожка* ‘вузька смуга тканини, що використовується як прикраса, для оздоблення і т. ін.’, а також ‘стрічка для волосся’, що свідчить про системні зв'язки із ЛСГ назв прикрас.

Засвідчений матеріал дає підстави стверджувати, що лексеми *оч'кур*, *ган'лик* перейшли в розряд архаїзмів і перебувають у пасивному вжитку, проте більшість назв активно функціонують у мовленні діалектоносіїв.

Отже, між компонентами ЛСГ супровідних деталей одягу виявлено такі системні зв'язки: гіперо-гіпонімічні (*ок'райка* *віткана*, *ок'райка* *ч'ир'вона*), синонімічні (*п'увиц'а*, *гудзик*), словотвірні (*кар'ман*, *кар'манч'ик*). Досліджуваній

лексиці характерна полісемія. Наприклад, перехід значень лексеми із ЛСГ назв супровідних деталей одягу в ЛСГ назв хатніх речей чи ЛСГ обрядової лексики (‘*пояс* ‘широка смужка тканини, якою обв’язувалися навколо стану’, ‘*виріб* із дріжджового тіста у вигляді жгута із переплетеного тіста, яким обперізували коровай’). На номінацію компонентів ЛСГ назв супровідних деталей одягу вплинули ДО «матеріал виготовлення», «спосіб виготовлення», «колір», «забарвлення». Продуктивні МО – «матеріал виготовлення», «час побутування», «спосіб виготовлення».

У репертуарі найменувань переважають монолексеми, утворені від праслов’янських коренів суфіксальним способом творення (*поя|сок*, *п|насок*, *моту|зок*, *поп|ружка*, *ку|шак*, *п|р’ажка*, *х|л’астик*, *к|райка*, *пово|розка*, *пи|тел’ка*, *б|абка*, *гап|лик*, *кр’у|ч’ок*, *о|борка*, *с’|т’ожич’ка*), префіксально-суфіксальним способом творення (*ок|райка*, *об|шивка*, *ока|товка*), а також функціонують сполуки аналітичного типу, побудовані за схемою:

- «іменник (загальна назва реалії) + прикметник» (*оч’|кур* *к|ожаний*, *оч’|кур* *рим’|н’аний*, *оч’|кур* *ширс’|т’аний*, *ок’|райка* *ч’|ир’вона*, *ок’|райка* *кол’|орова*);
- «іменник (загальна назва реалії) + дієприкметник» (*ок’|райка* *в|иткана*);
- «іменник (загальна назва реалії) + прийменник + іменник» (*оч’|кур* *з коно* *пел’*, *ок’|райка* *з у|зорами*).

Аналізовані лексеми переважно праслов’янського походження (*пояс*, *моту|зок*, *мо|тузка*, *р|ем’ін’*, *к|райка*, *г|удзик*), частина з них є запозиченнями із польської (*п|насок*, *с’|т’ожка*), тюркських (*оч’|кур*, *кар|ман*, *т’|іс’омка*), німецької (*г|алстук*), французької (*р’у|шики*), російської (*п|увиц’а*) мов.

Назви демонструють фонетичну (*р|ем’ін’*, *ри|мен’*, *р’|імен’*, *п|р’ажка*, *б’|р’ажка*, *кра|ватка*, *кра|ветка*, *г|удзик*, *г|удзик*, *п|увич’ка*, *п|угвич’ка*), акцентуаційну (*п|насок*, *па|сок*), словотвірну (*пояс*, *поя|сок*, *п|насок*, *п|нарик*, *поп|руга*, *поп|ружка*, *х’|л’астик*, *х|л’астич’ок*, *к|райка*, *ок’|райка*, *пи|тл’а*, *пи|тел’ка*, *пи|телик*, *гап|лик*, *гап|лич’ок*, *кр’у|ч’ок*, *кр’у|ч’еч’ок*, *п|увиц’а*, *п|увич’ка*, *п|угвич’ка*, *кар|ман*, *кар|манч’ик*) та граматичну (*моту|зок*, *мо|тузка*, *пи|тел’ка*, *пи|телик*, *г|удзич’ок*, *г|удзич’ка*) варіативність.

2.1.7. Лексико-семантична група назв прикрас

Народне мовлення фіксує історичні етапи розвитку нації, реагує на зміни суспільного характеру, є відображенням культури й традицій носіїв говірок. Із давніх-давен жінки прикрашали своє тіло й одяг. На різних територіях прикраси мали особливості виготовлення, носіння та виконували утилітарну, обрядову й естетичну функції. У ЛСГ лексики жіночих прикрас із середньонаддніпрянських говірок виокремлюємо менші семантичні мікрогрупи за місцем розташування реалії на тілі людини: назв прикрас голови й волосся, шиї та вух, рук.

2.1.7.1. Семантична мікрогрупа назв прикрас голови й волосся.

Семантична мікрогрупа назв прикрас голови й волосся є показовою щодо динаміки мови, адже у зв'язку з відходом у минуле реалій або їхньою трансформацією окремі лексеми цієї групи перейшли в пасивний словник мовців чи були замінені новими назвами. Із етнографічних джерел відомо, що в другій половині ХІХ – першій половині ХХ століття існувала особлива мода на жіночі зачіски. У записях П. П. Чубинського другої половини ХІХ ст. читаємо, що на Лівобережжі молоді дівчата заплітали коси «въ одну, которая помѣщается на затылкѣ и спускаясь на спину, оканчивается въ будничные дни простымъ косникомъ, а въ праздничные – «червоною», зеленою или голубою стрічкою» [10, с. 423]. Під час дослідження середньонаддніпрянських говірок із розповідей мовців старшого віку дізнаємося, що на початку та в середині ХХ ст. молоді дівчата не ходили з розпущеним волоссям: *боже сохрани / шоб це так коси вис'или // т'іки заплетина коса / або дві косички* // (Кз).

Докладніше розглянемо СМГ назв прикрас голови й волосся, виготовлених із тканини. Сему 'вузька смужка атласної тканини, що використовується як прикраса, для оздоблення і т. ін.' в середньонаддніпрянських говірках представлено лексемами *л'ента* (Вз, Вл, Гл, Дб, Дн, Др, Ів, Ір, Кз, Кл, Лк, Мд, Млв, Пщ), *ст'р'ічка* (Вр, Гр, Дв, Дн, Кн, Кл, Мд, Мс, Пд, Прх, Тш) та їхніми словотвірними

варіантами *л'енточ'ка* (Дб), *ст'р'ич'ич'ка* (Дв, Кнт) (к. 18). Назва *л'ента* прийшла в українську мову з німецької через російську [ЕСУМ, III, с. 221]. Номен *ст'р'ич'ка* є питомою назвою [ЕСУМ, V, с. 447].

Синонімічна назва *к'іс'ник* 'стрічка для вплітання в косу', що є дериватом від лексеми *коса*, ще досить активна в слововжитку діалектоносіїв, хоч поступово й відходить у пасивний словник: *к'іс'ник* (Ан, Вр, Ів, Млн, Пд), фонетичний варіант *кос'ник* (Бг, Дн, Ір) та словотвірні варіанти іменники жіночого роду – *к'іс'нич'ка* (Кнт), *кос'нич'ка* (Кз, Мл), *кос'н'ич'ка* (Мс) та *косни'ч'ок* (Кз).

У кількох обстежених середньонаддніпрянських говірках побутують назви на позначення прозорої стрічки для волосся, що демонструють граматичну варіативність, – *бант* (Дв, Хх, Яс), демінутив *бантик* (Кл, Тш) та іменник жіночого роду *банта* (Кнт). Назва *бант* є запозиченням з німецької мови через польське посередництво [ЕСУМ, I, с. 135]. Спорадично мовці використовують як синонімічні лексеми *упл'ітка* (Мд), *с'т'ожка* (Дм, Кл), *с'мужич'ка* (Ів).

Репрезентанти семи 'вузька смужка якої-небудь тканини, що її використовують як прикрасу для оздоблення волосся' в мовленні інформантів старшого віку диференційовані за кольором і представлені атрибутивними словосполученнями – *л'ента голу'ба* (Дб), *л'ента ч'ир'вона* (Дб). У кількох говірках простежуємо семантичну опозицію щодо номінації прикрас для волосся за ДО «призначення реалії» – 'буденна стрічка для вплітання в косу' : 'святкова стрічка для вплітання в косу' – *к'іс'ник* : *ст'р'ич'ка* (Вр); *упл'ітка* : *л'ента* (Мд). У реченні: *к'існи'ки запл'італи в та'кий ден' / буденний // а вже йак с'в'ато / то запл'італи ст'р'ич'ки* // (Вр); *в'косу / упл'ітки // було па'сем / то вже ж л'ент'ів ни на'в'ішайиш* (Мд).

Особливе місце в комплексі народного вбрання українок Середньої Наддніпрянщини посідає *вінок* – елемент жіночого костюму, назви якого представляють окрему семантичну мікрогрупу прикрас голови. У другій половині XIX століття вінок був святковим головним убором, його робили «изъ тонкой матеріи, маленькихъ утиныхъ перьевъ, окрашенныхъ въ зеленый цвѣтъ, и «стрічки» или же «бинди» – (длинные разноцвѣтныя ленты)» [Чуб., с. 423]. Техніка

виготовлення та матеріали для вінків були різними. Сему 'квіти, листя, гілки і т. ін., сплетені в коло, яким звичайно прикрашають голову' в мовленні носіїв середньонаддніпрянських говірок представляє СР лексем: *в'їнок* (Бб, Бг, Вз, Вл Вр, Гр, Дб, Дв, Дн, Дм, Кл, Лк, Лт, Млв, Пд, Пр, Прх, Ст, Стб, Хх, Яс), *к'в'їтка* (Ів), *ц'в'їти* (Гр, Пщ), *ц'в'їтки* (Мд), демінутиви *в'їноч'ок* (Бб, Бг, Вг, Вл, Млн, Пр), *ц'в'їточ'ок* (Яс). У досліджуваних говірках виявлено складені назви, мотивовані матеріалом виготовлення: *в'їнок восковий* (Гр), *в'їнок з воску* (Лк); способом виготовлення – *в'їнок саморобний* (Стб), що засвідчують незавершеність процесу номінації. Оздоблення вінка було різноманітним, про що свідчать сполуки слів: *в'їнок і л'єнти* (Дб, Дм, Вг, Кз, Млв, Ст, Хх), *в'їнок з:аду л'єнти* (Яс), *в'їнок з:аду л'єнт ба'гато дуже* (Вл), *в'їнок і ст'р'їч'ки* (Кз, Лт, Пд), *в'їнок з ка'ронкою* (Ст), *в'їнок ц'в'їтками* (Пр), *в'їнок з ц'в'їточ'ками / в'їнок з листоч'ками* (Ір). В одній говірці інформант виокремлює за зовнішньою ознакою назву *в'їнок гарний* (Млв). У Словнику середньонаддніпрянських говірок подано лексему *ц'в'їти* із обрядовим значенням – 'вінок, весільний головний убір нареченої, виготовлений із штучних квітів' [ССГ, с. 446].

Зафіксована архаїзована лексема *к'їбалка* (Кз) засвідчує побутування в минулому старовинного жіночого головного убору, що має форму півмісяця, який із часом вийшов із вжитку та був замінений лексемою *обруч*. Про обрядову функцію вінка (обов'язкового атрибута весільного вбрання молодої) дізнаємося зі збірників діалектних текстів із середньонаддніпрянських говірок [ГПК, с. 80, 285, 328, 343, 363–364; ГЗП; с. 62; с. 96; ГЧ, с. 89].

Отже, у аналізованій СМГ виокремлюємо назви, утворені за різними ДО: «матеріал виготовлення», «колір», «призначення реалії».

У складі репертуару назв прикрас голови і волосся більшість номінацій однослівні (*л'єнта*, *ст'р'їч'ка*, *к'їс'ник*, *в'їнок*, *упл'їтка*, *ст'ожка*). Частина назв представлена атрибутивними словосполученнями – «іменник + прикметник» (*л'єнта голу'ба*, *л'єнта ч'ир'вона*, *в'їнок восковий*, *в'їнок саморобний*), «іменник + прийменник + іменник» (*в'їнок з воску*) та описовими сполуками (*в'їнок з:аду л'єнти*).

Продуктивними МО є «матеріал виготовлення», «спосіб виготовлення», «дія». Здебільшого назви утворено суфіксальним способом словотвору (л'енточ'ка, ст'р'ич'ка, бантик, к'іс'ник, в'інок).

Серед репрезентантів праслов'янські утворення (в'інок, ст'р'ич'ка) та запозичення з німецької мови (л'ента, бант).

Назви демонструють варіативність на фонетичному (к'іс'ник, кос'ник), словотвірному (к'іс'ник, к'іс'нич'ка, кос'нич'ка, кос'н'ич'ка, косни'ч'ок) та граматичному (бант, банта) рівнях.

2.1.7.2. Семантична мікрогрупа назв прикрас шиї й вух. До найдавніших жіночих прикрас шиї, відомих у мові, належить намисто, яке на українських теренах розрізняли за матеріалом, кольором, формою. Воно виконувало естетичну, оберегову (лікувальну) та обрядову функції. Матеріали дослідження засвідчують, що сему 'прикраса з перлів, коралів, різнокольорових камінців тощо, яку жінки носять на шиї' реалізовано в середньонаддніпрянських говірках однотипно лексемою *на'мисто* (Ан, Бб, Бг, Вг, Vz, Вл, Вр, Гл, Гр, Грб, Дб, Дв, Дн, Дм, Дмн, Дрб, Ів, Ір, Іс, Кз, Кн, Кнт, Кл, Кр, Лк, Лт, Мд, МК, Мл, Млв, Млн, Мс, Пд, Пр, Прх, Пщ, Ст, Стб, Тш, Хх, Яс) та її словотвірним варіантом *на'мистич'ко* (Бб). Лексема *на'мисто* постала як результат видозміни деетимологізованої форми *монисто* з метатезою [м] і [н] під впливом слів із префіксом на- [ЕСУМ, 4, с. 35]. Дослідники мови вказують, що етимон *монисто* має індоєвропейський корінь **mono* «потилиця, шия» [ЕСУМ, III, с. 507].

Спорадично в говірках зафіксовано назви *'буси* (Вл), *'буцики* (Іс) та метонімічні похідні *ко'рал'і* (Дв, Гр), *ко'рали* (Гр). Мовознавці припускають, що лексема *'буси* пов'язана з *бісер*, що походить від арабського *busra* [ЕСУМ, I, с. 306].

Досліджувана реалія мала велику матеріальну та духовну цінність для жінки: *на'мисто но'сила / шч'е й л'убила // було по'койний 'д'ад'ко при'в'із із к'іши'н'ова | буси та'к'і / два раз'ки* (Вл). У більшості обстежених говірок за ДО «матеріал виготовлення» зафіксовано атрибутивне словосполучення *на'мисто 'добре* (Бб, Бг, Вр, Дв, Дн, Дмн, Кз, Кл, Лт, Кнт, Тш, Хх) 'червоне намисто із коралів на багато

разків'. Його одягали до церкви та на великі свята, на весілля: *на¹мисто чи на п¹разник / чи на ви¹с'іл':а* (Ір); *йак і'дут' у |церкву / то над'і'вайут'* (Ст); *було йак ни¹д'іл'а / то над'і'вайу те на¹мисто //* (МЛВ); *'добре на¹мисто та¹ке ч'ирво¹нен'ке // дес'ат' раз¹к'ів // на¹ кожному ра¹зоч'ку три на¹мистинки 'б'іл'шин'к'і // а то од'наков'і вс'і //* (Тш).

Сему 'нитка з нанизаними намистинками' в середньонаддніпрянських говірках найчастотніше репрезентує номен *ра¹зок* (Ан, Бб, Вз, Вр, Грб, Дн, Дм, Др, Дмн, Ів, Мд, Млв, Пд, Пр, Пщ, Ст, Стб, Тш, Хх), його словотвірний варіант *ра¹зоч'ок* (Вл). Назва *ра¹зок* – демінутив від слова раз 'один момент повторюваної дії' [ЕСУМ, V, с. 15]. Спорадично на обстеженій мовній території фіксуємо лексему *низка* (Бг, Хх), що є літературно нормативною [СУМ, V, с. 411].

За кількістю разків намиста визначали соціальний статус жінки, їх могло бути до двох десятків: *і п'ят'надц'ат' раз¹к'ів було у ба¹гатих л'у'дей* (Ст). ДО «кількість низок намиста» лежить в основі назв, виражених словосполученнями із числівниково-іменниковими конструкціями: *на¹мисто ба¹гато раз¹к'ів* (Пщ), *на¹мисто раз¹к'ів д'вадц'ат'* (Бг), *на¹мисто п'ят'над'ц'ат' раз¹к'ів* (Ст), *на¹мисто дес'ат' раз¹к'ів* (Ан, Дм, Ів, Пд, Ст, Тш), *на¹мисто дев'ят' раз¹к'ів* (Дмн), *на¹мисто дев'ят' низок* (Хх), *на¹мисто по ш'іст' раз¹к'ів* (Бб, Вз, Вр, Дн), *на¹мисто раз¹к'ів в'іс'ім* (Др), *на¹мисто по п'ят' раз¹к'ів* (Грб, Ів, Пр, Ст), *на¹мисто п'ят' ра¹зоч'к'ів* (Мд), *на¹мисто раз¹к'ів там ч'отири / а'бо п'ят'* (МЛВ), *на¹мисто ч'отири раз¹ки* (Стб), *на¹мисто три раз¹ки* (Ів, Вг), *на¹мисто ра¹зк'ів три / чи ч'отири було* (Вз), *на¹мисто по два раз¹ки* (Дн), *на¹мисто два ра¹зоч'ки* (Вл), *на¹мисто один ра¹зок* (Вг).

За ДО «розмір намистин» у середньонаддніпрянських говірках побутують атрибутивні словосполучення: *на¹мисто ниви¹лич'ке* (Бг), *на¹мисто др'іб'нен'ке / др'іб'несин'ке* (Вг), *на¹мисто 'б'іл'шин'ке* (Вг) та описові конструкції *на¹мисто ба¹гац'ко ота'ко* (Вз), *на¹мисто л'іска'ц'іла* (МЛВ).

У давні часи прикраси виготовляли із підручних матеріалів, зокрема й з випаленої глини, такі керамічні намиста носили іще представники трипільської культури. Так, словосполука *на¹мисто з г'лини* (Кнт) засвідчує про збереження в

діалектному мовленні інформації про культуру наших пращурів. У етнографічній розвідці П. П. Чубинського другої половини ХІХ століття читаємо: «наместо въ одинаковомъ употребленіи по всѣмъ мѣстностямъ, занимаемымъ Малоруссами» [Чуб., с. 425]. Дослідник підкреслює, що «первую роль играетъ «добре наместо», т. е. кораловое, которое попадаетъ только у болѣе зажиточныхъ крестьянъ» [Чуб., с. 426]. За свідченням етнографів, у другій половині ХІХ століття найбільше цінували наместо з дорогих природних матеріалів – коралів, бурштину, перлів, гранатів, скла, смальти. Зауважимо, що найширший спектр назв наместа в мовленні інформантів із середньонаддніпрянських говірок маніфестує СР, де розрізняють реалію за ДО «матеріал виготовлення», а конкретизатор виражений відносним прикметником: *на¹место ко¹ралове* (Дн), *на¹место йан¹тарне* (Дм, Дмн), *на¹место сириб¹р'ане* (Бб), *на¹место скл¹'ане* (Пщ, Лк), *на¹место скл¹'ан:е* (Вг), *на¹место стик¹л'ане* (Кнт), *на¹место дрот¹'ане* (Пд), *на¹место жи¹л'ізне* (Дн, Ір, Бб); іменником із прийменником – *на¹место з скла* (Ів), *на¹место з ал¹'ум'ійу* (Бб), *на¹место з дроту* (Стб), *на¹место з п¹роводу* (Гл, Стб), *на¹место з кабил¹'у* (Мд), *на¹место з ракушок* (Дн), *на¹место з г¹лини* (Кнт).

Відомості про наместо з дроту, проводу чи кабелю відображають характеристику історичних реалій повоєнного часу середини ХХ століття. Для жителів Середньої Наддніпрянщини це були важкі часи матеріальної скрути: *п'іс'ла в'ійни була мода така наместо носит' / а де ж його вз'ят' // у н'імц'ів були елект¹рич'ні прово¹да в так'ій ізо¹л'ац'ійі // ч'ир'вона ізо¹л'ац'ійа / зилена / син'а // і шо робили знач'ит' // нагр'івали той п¹ров'ід / а по¹том ц'у ізо¹л'ац'ійу с'т'агували / а то¹д'і р'ізали //* (Лт).

Аналіз мови творів письменників, вихідців із Середньої Наддніпрянщини, Г. Ф. Квітки-Основ'яненка, Т. Г. Шевченка, І. С. Нечуя-Левицького за текстами, розміщеними в електронній базі генерального регіонально анотованого корпусу (ГРАК) [6], дає підстави стверджувати, що дівчата та молоді жінки середньонаддніпрянського регіону полубляли прикрашати себе саме червоним наместом. Цей факт спостерігаємо в номінації реалії за ДО «колір». Складені назви утворено на ґрунті словосполучень з опорною лексемою *наместо* та

прикметником, мотивованим кольором матеріалу виготовлення: *намісто чірвоне* (Бг, Вг, Вз, Дб, Дв, Дн, Дм, Ів, Кз, Кн, Кл, Лт, МК, Млв, Пр, Прх, Ст, Стб, Яс), *намісто чірво́нен'ке* (Ан, Вг, Дмн, Тш), *намісто к'расне* (Гл, Ір, Грб), *намісто бор'дове* (Хх), *намісто виш'неве* (Вл, Вр), *намісто виши'вен'ке* (Вл), *намісто обри'косове* (Хх). У траур та піст замість червоного намиста одягали скляне – молочне або прозоре [174, с. 107]. Цей факт демонструють назви *намісто б'іле* (Ст), *намісто б'ілен'ке* (Кн, Вг). Темні кольори були характерні для прикрас, які носили старші за віком жінки: *намісто си'нен'ке* (Пр), *намісто ч'орне* (Ст).

Намісто було соціальним маркером рівня життя людини. Багаті селяни та переважно міщани могли собі дозволити намисто, оздоблене хрестиками, монетами, що в мовленні інформантів реалізують назви, утворені за ДО «оздоблення»: *намісто з дука'ч'ами* (Ан, Бб, Бг, Вг, Вр, Гр, Дн, Дм, Ів, Кнт, Лк, Млв, Стб), *намісто з хрестиком* (Гл), *намісто з мидал'йонч'иками* (Вз), *намісто з бл'ашками* (Бб), *до намиста прив'язан'і та'к'і 'китиц'і* (Вр). Сема 'жіноча прикраса у вигляді монети' в середньонаддніпрянських говірках реалізована лексемами *ду'кач'* (Ан, Бб, Бг, Вг, Вр, Гр, Дн, Дм, Ів, Кнт, Лк, Млв, Стб), *бл'ашка* (Бб), фонетичним варіантом *ду'кат* (Лт, Млн, Хх), демінутивами *ду'кач'ик* (Дв), *мидал'йонч'ик* (Гл, Дв). Хоча реалія вже вийшла з ужитку, застаріла назва *ду'кач'* добре збережена в мовленні інформантів старшого віку й диференційована за матеріалом – *ду'кач' золо'тий* (Гр), *ду'кач' с'р'ібний* (Гр), *ду'кач' з сириб'ра* (Лк), *ду'кач' з м'ід'і* (Лк); за формою – *ду'кач' йак б'рошка* (Бг), *ду'кач' к'руглий* (Дн, Млн), *мо'нета з 'д'іроч'койу* (Гр); за оздобленням – *ду'кач' із ца'р'ами* (Стб), за кількістю – *по одно'му / по три / по п'ят' / по с'ім дука'ч'ів* (Кнт). Із розповідей мовців очевидно, що дукачі носили заможні люди: *це вже йак ба'гат'і л'уди / то були в них дука'ч'і // в мо'їх бат'к'ів йіх ни було / бо ми були с'ім'я б'ідна //* (Вр). Лексема *ду'кач'* належить до запозичень: походить через польське посередництво з німецької, в останню потрапило з іт. *ducato* «герцогство, монета» [ЕСУМ, II, с. 143], імовірно назва мотивована подібністю прикраси до монети.

Репертуар номінацій намиста поповнюють складені назви, що виникли за різними ДО: «спосіб виготовлення» – *намісто 'дуге* (Гр, Ів, Кнт), *намісто 'дуге*

рубане (Мд); «форма» – на¹мисто го¹рошками (Кр), на¹мисто ¹вишн'ами (Стб), на¹мисто ¹нач'е шпо¹ришич'ки (Вг); «зовнішній вигляд» – на¹мисто блис¹т'ашч'е (Кр), на¹мисто кра¹с'іве (Ів, Стб); «час побутування» – на¹мисто д'і¹воц'ке (Кз), на¹мисто стар¹ин:е (Кнт), на¹мисто старо¹давн'е (Дн, Лт, МК). У говірках середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя назви реалізують опозицію сем 'намисто зі скла' : 'намисто з коралів' (на¹мисто, на¹д¹уте намисто, скл'а¹не на¹мисто, ¹біле на¹мисто, ¹буси : к¹расне на¹мисто, чер¹воне на¹мисто, ко¹ралі').

Намисто було обов'язковим атрибутом вбрання молодой та дружки під час весільного обряду: со¹роч'ка ¹вишита / та на¹миста ба¹гац'ко над'і¹вали / ше й кар¹сет та¹кий / і в'і¹нок же над'і¹вала моло¹да // (Кл); у ¹матир'і було ш'іст' раз¹к'ів ц'о¹го на¹миста // ішли ж ¹зам'іж / у ¹матир'і б'рали вс'іг¹да (Вз); ¹я була укра¹йін'с'ка // в'і¹нок / ст¹р'ічки / на¹мисто та¹ке / чир¹воне // (Прх); ¹я йшла в ¹с'ічн'і ¹м'іс'ац'і ¹зам'іж / на ми¹н'і було на¹мисто аж с'у¹ди // то¹д'і та¹к'і називали / к'і балки / а тут / ¹л'енти (Кз); ¹вишитий хвар¹тух / то¹д'і ж гор¹сет о¹це ж цей / ¹вишита со¹роч'ка / у пла¹точ'ку ка¹н'ешно / на¹мисто / це ¹я була с¹таршійу д¹ружкційу (Кз). Окрім естетичної функції, намисто виконувало ще й лікувальну: на¹мисто йан¹тарне / здо¹рове / ¹нос'ат' ¹л'уди шоб зоб ни був (Дм); ма¹б'іт' та¹ке во¹но ¹нач'е ¹ладан / і од хвороби во¹но ¹л'уд'ам пома¹гало (Дмн); ¹як у ди¹тини ко¹шул'а ¹висипле / то ску¹пайут' ¹й'й'і у ко¹рал'ах і ¹буде ¹ч'иста [12, с. 105]. Про обрядову функцію намиста читаємо в діалектних текстах із говірок Черкащини, записаних від інформантів, які народилися в 20-х роках ХХ століття: із че¹твер¹га уби¹райут' моло¹ду і д¹рушку в укра¹йінс'кий на¹р'ад // над'і¹вайут' вишит'і сороч¹ки / р'ас¹н'і сп'ід¹ниц'і / кар¹сети / п'ід¹в'азуйут' к¹райками та к¹расними руши¹ками // ¹в'ішайут' ¹л'енти і на¹мисто // [ГЗП, с. 46].

У кількох говірках засвідчено назву ¹цепоч'ка (Гр, Дб, Пд, Яс) 'прикраса із срібла або золота, яку носять на шії'.

До СМГ назв вушних прикрас у діалектному мовленні представників середньонаддніпряньського говору належать лексеми, утворені за різними ДО. Слово *серга*, засвідчене із XVII ст., і похідне *сережка* [40, с. 15] побутують у всіх середньонаддніпряньських говірках на позначення прикраси у вигляді кільця,

підвіски тощо, дужка якої просмикується в мочку вуха: *серга* (Ан, Гл, Гр, Ів, Ір, Кз, Кн, Кнт Мл, Пр, Пщ, Ст), *сирежка* (Бб, Бг, Вг, Вл, Вр, Грб, Дб, Дв, Дн, Дм, Дмн, Кз, Кл, Кн, Кнт, Кр, Лт, Млв, Млн, Пд, Стб), *сирежичка* (Дмн, Кнт, Тш). У одній говірці назву *сирежки* фіксуємо із значенням ‘цвіт на дереві берези або горіха’ (Дн). Геометричні, анімалістичні та рослинні мотиви покладено в основу СР номінацій за формою реалії: *сирежки круглен’к’і* (Бб, Вл, Гл, Дн, Ів, Кл, Пр), *сирежки півміс’ацим* (Стб, Лт), *сирежки полуміс’ац’і* (Грб, Лк, Пщ), *сирежки м’іс’ацим* (Ан, Вр, Бг, Дб, Дм, Стб), *сирежки г’воздики* (Млн), *серги йагодки* (Пщ), *серги в’іс’ул’ки* (Гл), *сирежки в’іс’ул’ками* (Млн), *сирежки булавкою* (Дб), *сирежки гудзики* (Дв), *сирежки гудзич’ки* (Бб), *сирежич’ки гудзики* (Дмн), *сирежки пугович’ки* (Лт), *сирежич’ки гул’іч’ки* (Тш), *серги йак п’ід’кова* (Ір, Кнт), *серги бублич’ками* (Кн), *серги йак к’в’іточ’ка* (Ів), *серги пласт’інки* (Ст), *сирежки горошки* (Грб), *сирежки серпиком* (Вг), *сирежки к’іл’ц’а* (Вз), *сирежки бж’ілки* (Вр), *сирежки плиц’коват’і* (Вр, Лт). В одній говірці фіксуємо назву за подібністю реалії: *сирежки йак турець’к’і* (Лт). Дещо вужчий спектр вушних прикрас представляють назви за матеріалом виготовлення – *сирежки золот’і* (Бб, Вг, Вр, Дв, Дмн, Дн, Ів, Кз, Ст), *сирежки з’олота* (Дмн, Ір), *серги с’р’іб’н’і* (Ст), *сирежки сиребр’ан’і* (Бб, Дм, Тш); за способом виготовлення – *сирежки кован’і* (Грб), *сирежки бан’тов’і* (Пд), *сирежки дутин’к’і* (Вз), *сирежки самороб’н’і* (Вз), *серги з грошей* (Ан); за кольором – *серги жов’т’і* (Ір, Кз), *сирежки жовт’і* (Стб), *серги ч’ирво’нен’к’і* (Ів); за розміром – *серги довг’і* (Гр), *сирежки довген’к’і* (Кл), *сирежки малесин’к’і* (Млв). На давнє походження сережок вказує значна кількість повір’їв, пов’язаних із ними [174, с. 106]. Так, в одній говірці інформант розповідає: *йак і’де ж’інка дитину родит’ / то сирежки зн’імає / шоб легше було* (Іс). Часом довідуємося про заборону носити сережки, що теж інколи мало місце в традиціях носіння вушних прикрас: *то’д’і вуха ни прикрашали // ка’зала й баба мо’йа / ни дала ми’н’і бити вуха / каже шо тудою’будут’ гад’уки лазит’* (Хх). Вушні прикраси на початку ХХ століття були досить популярними й становили значну матеріальну цінність, якою часто вирішували проблеми соціального

характеру: *чолов'як поїхав в москву та пропивс'я / та мусила вит'агат' серги та викупл'ат'* (Ст).

Отже, системність компонентів СМГ прикрас шиї й вух у середньонаддніпрянських говірках представлено гіперо-гіпонімічними (*намисто чирвоне, намисто к'расне, намисто бордове, намисто вишневе*), синонімічними (*разок, низка*), дериваційними (*сирежка, сирежичка*) зв'язками. Назвам СМГ прикрас шиї й вух характерна полісемія (*сирежки* 'прикраси у вигляді кільця, підвіски тощо, дужка якої просмикується в мочку вуха', 'цвіт на дереві берези або горіха', 'наростні на бороді в кози'), що свідчить про зовнішньотематичні зв'язки між групами побутової, ботанічної та тваринницької лексики.

На номінацію вплинули ДО «матеріал виготовлення», «спосіб виготовлення», «форма», «колір», «оздоблення», «зовнішній вигляд», «час побутування», «кількість низок намиста», «розмір намистин».

Репертуар представлено однослівними номенами (*намисто, буси, корал'і, дукач, серга, сирежки*), а також аналітичними сполуками на зразок «іменник + прикметник» (*намисто добре, серги с'р'іб'н'і, сирежки дутин'к'і*), «іменник + дієприкметник» (*сирежки кован'і*) «іменник + іменник» (*намисто горошками, сирежки м'іс'ацим*), «іменник + прийменник + іменник» (*намисто з дукач'ами, намисто з г'лини, серги з г'рошей*) та описовими конструкціями (*намисто разк'ів д'вадц'ат'*).

Семантична мікрогрупа назв прикрас шиї і вух містить лексеми праслов'янського походження (*намисто, сирежка*), частина слів належать до запозичень з інших мов: з арабської (*буси*), з італійської (*дукач*).

Репертуар аналізованої лексики виявляє варіативність назв на фонетичному (*корал'і, корали; дукач, дукат*) та словотвірному (*разок, разоч'ок, дукач, дукач'ик*) рівнях мови.

2.1.7.3. Семантична мікрогрупа назв прикрас рук. Особливої уваги в складі ЛСГ групи назв прикрас заслуговує СМГ номенів, що позначають прикраси рук. На позначення кільця з дорогого металу (золота, срібла тощо), часто оздобленого

каменем, що його носять на пальці як прикрасу зафіксовано лексеми *пeрстин'* (Дн, Дм, Лк, Млн), фонетичний варіант *пeрст'ин'* (Ів, Пр, Стб), *кол'цо* (Вг, Гл, Кнт, Лт), *каблучка* (Іс, Лт, Млн, Стб). За матеріалом виготовлення фіксуємо СР назв: *пeрстин'* *золотий* (Лк), *пeрст'ин'* *золотий* (Пр), *кол'цо золоте* (Кнт), *пeрстин'* *ал'ум'ин'овий* (Дн), *кол'цо сиребр'ане* (Гл), *кол'цо митал'ич'нин'ке* (Кнт), *пeрстин'* *з жил'іза* (Дн); за оздобленням – *пeрстин'* *з камушком* (Дн). Сема 'кілець з металу, рідше з дерева, з кістки і т. ін., яке носять на пальці як символ шлюбу' представлена спорадично в лексиконі представниць старшого віку середньонаддніпряньських говірок назвою *обруч'ка* (Гр, Стб, Хх). В одній говірці записано інформацію про обрядову функцію прикраси: *бат'ушка у цeркв'і над'і вав обруч'ки з воску // об'ізат'іл'но в'інч'алис'а в цeркв'і* (Хх). Спосіб та матеріал виготовлення кілець, про які розповідають представниці старшого покоління, дають підстави робити висновки про низький рівень матеріального становища селян на початку ХХ століття: *робили кол'ца // шукали п'ят' коп'ійок // проби вали д'іроц'ку / а потом обс'тукували / і получ'алос'а кол'цо* // (Лт).

Системний характер досліджуваної СМГ назв прикрас рук забезпечують гіперо-гіпонімічні відношення компонентів (*пeрстин'*, *кол'цо*) із назвами їхніх різновидів. На номінацію вплинули ДО «матеріал виготовлення», «спосіб виготовлення». МО номінації: «матеріал» (*ко'рал'і*, *ко'рали*), «частина тіла» (*пeрстин'*, *пeрст'ин'*, *обруч'ка*), «форма» (*кол'цо*). У середньонаддніпряньських говірках засвідчено переважно давні однослівні назви (*пeрстин'*, *кол'цо*, *каблучка*), рідше двослівні найменування (*пeрстин'* *золотий*, *кол'цо сиребр'ане*). Досліджувані лексеми праслов'янського походження (*пeрстин'*, *кол'цо*, *каблучка*). Компонентам аналізованої СМГ характерна варіативність на фонетичному (*пeрстин'*, *пeрст'ин'*) рівні.

2.2. Тематична група назв взуття

Вивчення тематичної групи лексики на позначення взуття не втрачає актуальності серед дослідників народної мови в наш час, адже це один із найбільш динамічних фрагментів її словникового складу.

За спостереженнями вчених, на розрізнення номінацій взуття впливають такі ДО: «сезон носіння», «стать користувача», «матеріал виготовлення», «спосіб виготовлення», «особливості крою», що відображено в дослідженнях діалектологів [Гримашевич дис., с. 159; Щербина дис., с. 68; Березовська стаття, с. 74; Гавадзин дис., с. 116]. Діалектний матеріал, записаний у середньонаддніпрянських говірках впродовж 2018–2020 років, структуруємо в межах чотирьох ЛСГ за ДО «призначення» та «сезон носіння»: загальні назви взуття; назви літнього взуття; назви міжсезонного взуття; назви зимового взуття.

2.2.1. ЛСГ загальних назв взуття

ЛСГ загальних назв взуття структуруємо за ДО «призначення», зокрема в межах аналізованої групи вирізняємо СР назв, об'єднаних спільною семою.

У науковій збірці етнографічних і фольклорних матеріалів II половини XIX століття, записаних під керівництвом П. П. Чубинського, де окремий розділ присвячено опису житла й побуту українців, на позначення загальної назви взуття виявляємо лексему *обувь*. П. П. Чубинський дав коротку характеристику номінацій взуття, розрізняючи назви за такими ДО: «стать користувача» – «*обувь мужская і обувь женская*»; «час носіння» – «*обувь обыденная і обувь праздничная*»; «соціальний стан користувача» – «*обувь крестьян...обувь мещан*» [Чуб., с. 418–419, 430–431]. У пізнішій лінгвістичній праці II пол. XX століття «Словнику полтавських говорів» В. С. Ваценка на позначення загальної назви взуття фіксуємо номен *обувач`ка* [Ващ., с. 66], який збережено в мовленні інформантів старшого віку і в наш час. У Словнику середньонаддніпрянських говірок Г. І. Мартинової,

Т. В. Щербини семантику 'загальна назва взуття' репрезентує назва *в'зуванка* [ССГ, с. 55].

Ці назви та їхні варіанти репрезентують сему 'взуття, загальна назва' і в сучасних середньонаддніпрянських говірках: *'обув* (у більшості говірок), *'обуг* (Нв), *убу'вач'ка* (Вш), *убу'ван':а* (Бг), *у'бовало* (Кв), *взу'т':а* (Дм, Кнт, Мс), *в'зуванка* (Др, Мд), *у'зованка* (Ан), *о'порки* (Дв, Зл, Мд). Зафіксовані назви похідні від псл. **ob-* та **jъz* [Фасмер, III, с. 10]. Імовірно, назви мотивовані призначенням реалій.

Лексема *о'порки* із семантикою 'загальна назва взуття' виявлена спорадично в мовленні інформантів Південної Київщини. Зауважимо, що, на думку Т. В. Щербини, номен *о'порки* мотивований дієсловом одпороти 'різати, розрізати': *о'порки* < 'те, що одпорили', і є багатозначним [Щербина, дис., с. 81].

На номінації взуття позначені соціальні та географічні чинники. Із розвитком суспільства виникають нові типи, деякі різновиди відходять у минуле. Диференціація назв взуття зумовлена ДО «сезон носіння», «час носіння», «особливості крою», «матеріал виготовлення», «спосіб виготовлення», «стать користувача», «соціальний статус».

2.2.2. ЛСГ назв літнього взуття

У записах П. П. Чубинського виявляємо, що *«Летом..женщины и немногие изъ мужчинъ ходять босикомъ, а другіе заменяють ихъ черевиками»* [Чуб., с. 419]. За свідченням етнографів, така традиція в першій половині ХХ століття тривала досить довго [174, с. 102]. Жителі Середньої Наддніпрянщини переповідають: *'л'ітом / ой 'боже / 'бос'і 'б'іл'ш'іс'т' хо'дили / ни було н'і'йаких 'тапоч'ок // було 'мати йде до 'церкви / 'дойде до 'церкви 'боса / а то'д'і на'д'іне ч'ири'вики / бо 'боса ж ни 'п'іде до 'церкви (Кз); 'б'іл'ше 'бос'і хо'дили / і йа / було / йак 'воду 'носиш чи колос'ки там зб'і'райиш по стир'ні / 'босий (Кн); 'л'ітом 'б'іл'ш'іс'т' хо'дили 'бос'і (Вз); на 'тан'ц'і 'бос'і хо'дили / і кру'гом (Мс); а то й на с'вад'б'і тан'ц'уйут' бос'і*

(Кнт); 'бос'і хо'дили / йа о'це 'т'іки ни хо'д'у / а то гет' бо'с'іс'ін'ка (Влш); йа жи'ла на йа'ру ота'мо / і бос'а'ка аж у Горо'дишч'е (Млв); на 'ланку'бос'і хо'дили (Шр).

Лексема *ч'иривики* (Бб, Гр, Дн, Др, Ів, Кв, Кр, Мс, Пр Стб), словотвірний варіант *ч'иривич'ки* (Вз, Лт, Стб), що репрезентують сему 'літнє взуття', є досить розповсюдженими в обстежених говірках, утворюючи понад Дніпром невеликий суцільний ареал (к. 15). Це свідчить про збереження семантики давньої назви, яка походить від **červī* 'шкіра з живота тварини' [Фасмер, IV, с. 336]. І. І. Срезневський вказує на те, що в давньоруській мові слово *черевий* мало варіанти *чрвие* та *черевикъ* [Срезн. III, с. 1500; 1536]. Назва *ч'иривики* є нормативною в сучасній літературній мові [СУМ, II, с. 302].

Сему 'туфлі, взуття, що закриває ногу не вище кісточок' у сучасних середньонаддніпрянських говірках реалізує назва 'туфл'і (Кз, Пр, Шр), а найчастіше її фонетичний варіант 'тухл'і (Бб, Вз, Влш, Вр, Гл, Гл, Грб, Дб, Дв, Дм, Дмн, Др, Ір, Кв, Кз, Кл, Мд, Мс, Нв, Пд, Стб, Тр Хх, Шр) та словотвірні – 'тухлики (Нв), 'тухол'ки (Пщ) й акцентний – *тухол'ки* варіанти (Вг, Дб, Хд) (к. 13).

Виникнення СР аналітичних номінацій реалії зумовлено різними ДО: «матеріал виготовлення»: 'кожан'і 'тухл'і (Бб, Вг, Дн, Стб), *бризин'тов'і* 'тухл'і (Бб, Дм, Мс), *парусинов'і* 'тухл'і (Кз, Хх), *парусов'і* 'тухл'і (Мс), *х'ромов'і* 'тухл'і (Кв); «колір»: 'тухл'і *ко'рич'нив'і* (Дв), 'тухл'і *ко'рич'н'ов'і* (Тр), 'тухл'і *ч'орн'і* (Влш, Стб, Тс), 'тухл'і *б'ілен'к'і* (Влш), 'тухл'і *кох'вейн'і* (Влш); «оздоблення»: 'тухлики *з п'р'ажичкойу* (Нв), 'тухл'і *на п'р'ажиц':і* (Мс), 'тухл'і *на шнур'ках* (Вз, Стб), 'тухл'і *на шнуроч'ках* (Хх), 'тухл'і *на 'бантик* (Пд). Із лінгвістичних праць відомо, що назву 'туфл'і фіксують писемні пам'ятки з 1714 року [245., с. 84]. Номен є запозиченням з німецької мови *Tüffel* «черевик, туфля» [ЕСУМ, V, с. 686; Фасмер, IV, с. 127].

Сему 'літні туфлі без каблуків' реалізують назви 'лодоч'ки (Хх), *ба'л'етки* (Вг, Ів, Мл, Мс, Пщ, Тр), словотвірний варіант *ба'л'еточ'ки* (Вг), утворені від твірної основи, запозиченої з фр. *ballet*, що походить від іт. *balletto* 'туфлі' [ЕСУМ, I,

с. 127]. Припускаємо, що в основу назви *лодоч'ки* покладено МО «форма» – туфлі, які нагадують зовні човен (рос. *лодка*).

Із розповідей інформантів дізнаємося про особливості носіння туфлів та їхню цінність: *йак купили 'тухл'і / так це 'т'іко у п'разник над'іват' // 'зам'іж іш'ла / так п'ідбори подби'вала // да вже на х'верму до'ношувала* (Дмн); *а при'їхали з Алма: 'ти до 'баби д'івч'ата та'к'і / 'кажут' / шо во'но за 'мода / 'ноги 'ч'орн'і / а 'б'елийе нос'к'і // а в 'мене ж 'ч'орн'і 'ноги / позаго'р'али / та ше й под'р'анан'і // а у 'б'ілих нос'ках і в 'тухл'ах* (Пщ); *а 'тухл'і / йа то ч'о'гос' йіх ни но'сила // йак с 'тарша доч'ка був 'випуск / то купила ж та'ки йіх // то йа в йіх там 'т'іки по 'сид'іла / то йа при'їшла до'дому та й за'кинула йіх / то йа ни з'найу й 'зараз де во'ни* (Вз); *'боже м'ій / йа вже хо'дила в 'с'омий чи 'вос'мий клас / то йак по'бач'у було / в 'ч'итил'ка ж йак п'ри'їде на каблук'ах / ой / йак же ж 'хоч'иц':а // вже ка'н'ешно бу 'ли 'тухл'і* (Кз).

Репрезентанти семи 'закаблук, задня тверда частина взуття, що охоплює п'яту' належать до семантичної мікрогрупи назв літнього взуття. Найчастотнішою є лексема *каб'лук* (Влщ, Кз, Ір, Іс, Хх), її словотвірні варіанти *каблук'ч'ок* (Дн, Прх), *п'ідкаблук'ник* (Стб); менш вживані назви *п'ідбор* (Бб), словотвірний *п'ідборч'ик* (Бб) і морфологічний *п'ідбори* (Дн, Дмн) варіанти. Етимологи зауважують, що назва *каб'лук* походить від тюрк. *каб (кап)* 'оболонка, футляр; взуття'; існує думка про власне слов'янське походження слова і про його зв'язок з 'дуга, вигин' [СУМ, IV, с. 65; ЕСУМ II, с. 333; Фасмер II, с. 151; Sławski II, с. 10].

У частині говірок інформанти розрізняють назви реалії за ДО «особливості крою виробу»: *'тухл'і на каблук'у* (Млн, Шр), *'тухл'і на каблук'ці* (Грб), *'тухл'і на каблук'ах* (Дв, Грб, Кз), *'тухл'і на каблук'ках* (Дн), *'тухл'і на п'ідбор'і* (Кн). У кількох говірках на номінацію вплинули різні мотиваційні ознаки: «особливості виготовлення каблука»: *'тухл'і на 'в'енс'кому каблук'у* (Вг); «висота каблука»: *на ви'сокому каблук'ці* (Пр), *на ниви'соких п'ідборах* (Гр), *на ни'зен'кому каблук'ці* (Стб), *на ви'сокому хо'ду* (Вз); «зовнішня подібність»: *ш'п'іл'ки* (Вг), *ко'з'ач'і 'н'іжки* (Ір).

Зовнішнім виглядом виробу мотивована назва *босо'ножки* (Бб, Влш, Ір, Кв, Кз, Млн, Тр), що маніфестує сему 'різновид літнього відкритого взуття'. Назва кодифікована в літературній мові [СУМ, I, с. 248].

Назва *сандал'ї* 'сучасне легке взуття без каблуків із застібкою-ремінцем', засвідчена в кількох досліджуваних говірках (Влш, Млн, Мс, Стб), на думку вчених, запозичена з гр. мови через іт. *sandala* від лат. *sandalium*, її етимологію не пояснено [ЕСУМ, V, с. 176; Фасмер, III, с. 556].

Зафіксовані лексеми *шл'опан'ни* (Кв), *шл'опки* (Хд), що позначають літнє буденне взуття, мотивовані дієсловом *шл'опати*. У словнику української мови знаходимо словотвірний варіант *шл'опан'ці* 'легкі домашні туфлі, перев. без закаблуків', поданий із позначкою *розм.* [СУМ, II, с. 497].

В одній говірці фіксуємо зневажливу назву *шч'ебл'ети* із семантикою 'буденне жіноче взуття' (с. Безбородьки Драбівського району Черкаської області). Лексема є запозиченням з італійської мови за посередництвом російської та німецької; іт. *stivalletti* 'полуботки; високі черевики, чобітки' [ЕСУМ, VI, с. 475; Фасмер IV, с. 478; Черных II, с. 425; Преображенский II, с. 107; Вгuckner, с. 328]. Як бачимо, в народному мовленні лексема розширила семантику та набула додаткової конотації. Назва *в'їзд'єходи* 'зручне літнє жіноче взуття' (Влш), що також емоційно-експресивно забарвлена, утворена способом основоскладання і є калькою рос. *вездеходи*.

Сема 'старе літнє взуття' репрезентована в досліджуваних говірках лексемами *шкарбан'ці* (Пд), *ч'у'беки* (Стб). Назви мотивовані особливістю носіння: номен *шкарбан'ці* – демінутив лексеми *шкарбу'ни*, яка виникла як результат звуконаслідування, оскільки старе взуття при носінні видає своєрідний звук [Фасмер, IV, с. 477].

Назва *ч'у'беки* – фонетичний варіант від *ч'ув'аки* (тюрк.) – різновид м'якого шкіряного взуття без підборів, яке характерне для жителів Кавказу, Криму та Середньої Азії [БЭС]; *ч'ув'аки* з адыг. *цуакъэ* — «обувь» [<https://kartaslov.ru/>]. У досліджуваній говірці лексема *ч'у'беки* позначає старе, а отже, розтопане взуття,

тому воно зручне для носіння. Як бачимо, із первісним значенням його споріднює наявність семи 'зручність'. Демінутив *ч'увйач'ки* (Кнт) побутує із семантикою 'зимове буденне взуття'.

На позначення домашнього буденного взуття з тканини чи м'якої шкіри в досліджуваних середньонаддніпрянських говірках функціонують назви *'тапоч'ки* (Бб, Бг, Дв Ів), *'тапки* (Ір), *'лапт'і* (Кз, Нв), *'комнатн'і* (Др), серед яких літературною є назва *'тапки* [СУМ, X, с. 37].

У зв'язку із відходом реалій у минуле до архаїчних належать давні назви взуття, виготовлені з дерева та шкіри. МО «матеріал виготовлення» вплинула на номінацію *лич'а'ки* 'взуття виплетене з лика' (Мд, Кв, Нв). Із цією ж семантикою зафіксовано лексему *'лапт'і* (Вз, Гр, Дн, Млв, СІ, Стб). У кількох говірках мовці подають значення лексеми описово: *лич'а'ки з 'липи* (Кв); *дири'вйан'і скоро'ходи з мйа'кого 'дери'ва / з 'липи / шоб мйа'к'і* (Кр); *із коно'пел' пли'ли та'к'і мотуз'ки / а то 'д'і 'лапт'і // 'лапт'і пли'ли з ро'гозу* (СІ); *лич'а'ки / муз'с'ка 'обув* (Лк); *лич'а'ки / то пли'ли та'к'і ц'і / босо'н'іжки 'можна ска'зат' / з 'лика / 'липове* (Ір); *а лич'а'ки це вйа'зали / 'лози о'там на Чир'кашч'ин'і / з ло'зи / 'т'іки моло'десин'койі* (Кз). У Словнику середньонаддніпрянських говірок назву *лич'а'ки* подано із ремарками *побут., заст.* 'плетене з лика або іншого матеріалу старовинне селянське взуття, яке носили з онучами, прив'язаними до ноги мотузками' [ССГ, с. 224].

Імовірно, що саме ці говірки були зоною активного функціонування номена *'лапт'і*, а в сучасних середньонаддніпрянських говірках його семантика зазнала трансформації: давня семантика 'взуття, виплетене з лика' збережена в пам'яті лише кількох мовців, а нова 'домашнє буденне взуття з тканини чи м'якої шкіри' містить негативну конотацію.

Сему 'взуття, видовбане з дерева' репрезентують назви *'довбанки* (Др, Кз, Мд), *посто'ли* (Мд, ВК, Кв. Нв), *дири'вйа'ки* (Кв), *дере'вйашки* (Шб). У Словнику середньонаддніпрянських говірок слово *довба'ки* зафіксовано із семантикою 'взуття, у якого нижня частина видовбана з дерева, до неї прибита халява' [ССГ, с. 109]. Часом інформанти подають опис реалії: *із 'дери'ва посто'ли ро'били / 'нач'е*

ви'довбували / *ота'к'і ро'били бан'а'ки на 'ноги* (Нв); *дири'в'їан'і посто'ли / та'ке йак дири'в'їа'ки* (Кв); *на 'ноги із ло'зи пли'ли / посто'ли нази'валос'а* (Лт). Сема 'постоли' асоційована у свідомості мовців із аналітичними сполуками *п'летин'і посто'ли* (Дн), *дири'в'їан'і посто'ли* (Пд), *посто'ли із 'кож'і* (Кнт). Про архаїзацію лексеми *посто'ли* свідчить не тільки спорадична фіксація в говірках, а й зменшення чи повна редукція знань про реалію. Це призводить до змін у семантиці лексем, наприклад: лексема *посто'ли*, засвідчена на початку ХХІ століття в південних і західних середньонаддніпрянських говірках із семантикою 'м'яке селянське взуття з цілого чотирикутного шматка шкіри'; заст. 'сплетене з природних матеріалів примітивне взуття' [ССГ, с. 336]. Про архаїзацію назв та перехід їх у пасивний словник свідчать сучасні коментарі діалектоносіїв: *д'ід ка'зав шо 'довбанки / посто'ли / т'і дов'бали* (Др); *посто'ли дири'в'їан'і при па'нах були // во'ни ли'гесин'кі були // ка'зала 'мати мо'їа з та'кого 'дери'ва ро'билос'а / або пли'ли / йак т'і / 'турки / в та'ких 'лапт'ах 'ходат'* (Нв); *посто'ли 'ч'ула / а ни з'найу шч'о та'ке* (Мл).

У дослідженні Т. В. Щербини подано типи семантичної структури лексеми *постоли* в середньонаддніпрянсько-степових говірках: 'взуття з цілого чотирикутного шматка шкіри без пришивної підошви', 'кімнатне взуття, виготовлене із старого зношеного одягу', 'взуття, видовбане зі шматка дерева', 'виплетене з лика взуття', 'взуття, виплетене зі шкіряних смужок, ремінців', 'взуття зі шкіри загиблої тварини', 'взуття з відрізаною халявою', 'взуття, виплетене з конопель', 'глибокі калоші' [244, к. 100, с. 229]. Очевидно, що за 20 років відбулися зміни в семантичній структурі цієї лексеми, бо ми засвідчили тільки три семи: 'взуття, виготовлене зі шкіри' 'сплетене з природних матеріалів примітивне взуття', 'взуття, видовбане з дерева', що пов'язано із деактуалізацією реалії та втратою інформації про неї.

Отже, аналізована ЛСГ назв літнього взуття становить систему назв, об'єднаних семантичними (частина назв є багатозначними й належить до кількох СМГ: '*лапт'і* 'взуття виплетене з лика', 'домашнє буденне взуття з тканини чи м'якої шкіри'), гіперо-гіпонімічними ('*тухл'і* – '*тухл'і на каблу'ц'і*, '*тухл'і на п'ід*

'бор'і, реалізуючи родо-видові відношення компонентів), синонімічними ('лапт'і – лич'а'ки 'взуття виплетене з лика', каб'лук – п'ідбор 'закаблук, задня тверда частина взуття, що охоплює п'яту') та дериваційними (ч'ири'вики – ч'ири'вич'ки, каб'лук – каблук'ок – п'ідкаб'лук'ник, дири'вай'ки – дерев'яшки, шл'опки – шл'оп'ни, 'тапки – 'тапоч'ки) зв'язками. В основу структурування цієї мікрогрупи покладені ДО «матеріал виготовлення», «оздоблення», «особливості крою виробу». Назви мотивовані матеріалом, способом виготовлення, особливостями носіння, формою. Репертуар назв представлено однослівними номенами (ч'ири'вики, 'туфл'і, бал'етки, 'лодочки, босо'ножки, шкарбан'ці, ч'у'веки, лич'а'ки, 'лапт'і, 'довбанки, постол'и) та аналітичними сполуками ('кожан'і 'тухл'і, бризин'тов'і 'тухл'і, 'тухл'і на п'ідбор'і). Продуктивними способами словотвору є суфіксальний ('тухлики, каблук'ок, дири'вай'ки), основоскладання (босо'ножки), а також субстантивація ('комнатн'і).

Засвідчено лексеми праслов'янського походження (ч'ири'вики, 'лапт'і, лич'а'ки), хоч більшість назв є запозиченнями з інших мов: з німецької ('туфл'і), з французької (бал'етки), з італійської (санд'ал'і, шч'ебл'ети), з тюркських мов (ч'у'веки, каб'лук). Окремим номенам у середньонаддніпрянських говірках характерна варіативність на фонетичному ('туфл'і, 'тухл'і), акцентуаційному ('тухол'ки, тухол'ки) та словотвірному ('тухл'і 'тухлики, 'тухол'ки, 'тапки, 'тапоч'ки) рівнях мови.

2.2.3. ЛСГ назв міжсезонного взуття

Початок і середина ХХ століття позначені бурхливими історичними подіями в Україні: революції, голодомор, Велика вітчизняна війна, що вплинуло на життєвий рівень мовців та їхню матеріальну культуру. Особливості тяжкого життя та побуту жителів Середньої Наддніпрянщини відображені в спогадах очевидців тих подій. Діалектоносії з болем згадують важкі дитячі роки, труднощі матеріального характеру, а особливо брак взуття: *ходила в ш'колу в 'с'омий клас 'п'ісл'а вой'ни*

'боса // з б'ратом 'п'їдимо 'первого 'верис'н'а / о'бойе 'бос'ї // ота'ка бу'ла нишч'и 'та // (Нв); йа хо'дила у 'матириних 'вал'анках / до ш'коли хо'дила / то це а'бо йа в ш'колу / а'бо 'мати дес' 'п'їде / в од'них 'вал'анках // (Ір); ни було в ч'о'му хо'дит' // в одно'му 'ч'обот'ї 'бат'ковому / в одно'му 'матириному (Вз); два 'ч'оботи в 'мене бу'ло / і о'бидва на од'ну 'ногу (Тш); в ш'колу хо'дила в ри'зинових 'ч'обот'ах / бумагойу об'мотувала / бо о'нуч' ни було (Грб).

У сучасних середньонаддніпрянських говірках назви міжсезонного взуття позначені лексичною варіантністю. У їхньому репертуарі вирізняємо семантичні мікрогрупи за ДО «крій»: назви взуття з короткими халявками та назви взуття з довгими халявками.

2.2.3.1. СМГ назв взуття з короткими халявками. На позначення взуття з короткими халявками в середньонаддніпрянських говірках зафіксовано СР лексем: 'боти (Кр, Млн, Прх), ру'минки (Вш, Дн, Млн, Шр), вин'герки (Млн) та словотвірні і фонетичні варіанти бо'тинки (Бг, Вш, Грб, Дм, Дн, Зл, Кв, Мс, Пщ, Ст, Тш), бо'т'їнки (Влш, Гл, Іс, Ст), бо'т'їноч'ки (Дб). Продуктивними МО для виникнення СР аналітичних номінацій є:

- «матеріал виготовлення»: бо'тинки 'кожан'ї (Бг), бо'т'їнки тр'ан'ч'ан'ї (Гл), 'боти х'ромов'ї (Кр), 'боти ри'зинов'ї (Хх), бо'тинки ри'м'їн':ї (Бг);
- «колір»: бо'тинки к'рас'н'ї (Бг), бо'тинки 'ч'орн'ї (Бг);
- «крій»: бо'тинки по к'їсточ'ки (Дн), бо'тинки з дов'ген'кими хал'авками на каблук'у (Кв);
- «оздоблення»: бо'тинки з шнур'ками (Бг);
- «оцінка мовця»: 'боти 'модн'ї (Прх);
- «сезон носіння»: бо'тинки вис'н'ан'ї, бо'тинки о'с'їн':ї (Кв).

Припускаємо, що лексеми ру'минки, вин'герки виникли в говірках із появою відповідних реалій у магазині й мотивовані назвою місця походження реалії. Мовці згадують про їхні особливості: ру'минки длі'н:ен'к'ї так'ї / на шнур'ках (Вш); бо

'тинки ви'сок'ї / з хал'ав'ками бу'ли / йак поч'неш зав'язуват' їх (Ст); вен'герки йак бо'т'інки на каблуч'ку і о'пушка 'м'ехова (Млн).

2.2.3.2. Семантична мікрогрупа назв взуття з довгими халявками. У записях II половини XIX століття П. П. Чубинського засвідчено *«Въ праздничные дни девушки и молодья женичины носятъ цветные сапоги, приготовляемые изъ жолтой, красной и зеленой кожи (сафьяна)»*. У «Словнику середньонадніпрянських говірок» подано таке значення лексеми *сап'їан'ц'ї*: *побут. заст.* 'святкові чоботи з телячої шкіри' [ССГ, с. 369–370]. Архаїзовану назву *саф'їан'ц'ї* (Гр), фонетичний варіант *сап'їан'ц'ї* (Дн) 'святкові чоботи' виявляємо лише у двох сучасних середньонадніпрянських говірках. Жителька села Гриньки Глобинського району Полтавської області подає значення лексеми описово: *в св'ат'ков'ї д'н'ї ч'олов'їки но'сили 'ч'оботи // ба'гат'ї 'л'уди / то но'сили 'ч'оботи ч'ир'вон'ї / зи'лен'ї // на їх ка'зали саф'їан'ц'ї / ти'пер у нас 'кажут' 'замша // а то саф'їан'ц'ї / шч'е і но'соч'ок так зак'руч'иний* (Гр).

Не втрачає актуальності в мовленні діалектоносіїв старшого віку лексема *'ч'оботи* (більшість говірок), її словотвірні варіанти *ч'об'їт'ки* (Вг, Зл, Пл, СІ), *ч'об'їточ'ки* (Кнт) 'різновид взуття з досить високими халявками'. Від діалектоносіїв старшого віку дізнаємося про особливості виготовлення чобіт та їхню цінність: *'ч'оботи 'шили / був та'кий швец' / шив із 'кож'ї / 'йалова 'кожа // та вич'їн'али / та 'шили о'то 'ч'оботи* (Млв); *а'ле ж 'ч'оботи бу'ли ни в бага'т'ох на сил'ї / 'ч'оботи це ознака ба'гацтва // йакш'ч'о й бу'ли 'ч'оботи то од'н'ї на 'к'їл'ка душ* (Пд). Назва *'ч'оботи* запозичена із тюркських мов, пор. тат. чабата «личак». Припускають про утворення за допомогою префікса че- від *бот* «черевик» [ЕСУМ, VI, с. 336; Фасмер, IV, с. 370–371]. Зауважимо, що аналізована лексема в середньонадніпрянських говірках побутує й з обрядовим значенням: *'ч'оботи* 'весільний обряд дарування чобіт тещі' [ССГ, с. 458].

ДО «стать» зумовила виникнення синонімічної назви *сапо'ги* (Кр) та її словотвірних варіантів *са'пожки* (Вз, Вр, Грб, Дв, Др, Зл, Кв, Кз, Кл, Кр, Пщ, Тс, Шр), *са'пожоч'ки* (Вг) ‘жіночі чоботи з високими халявами’.

Чоботи шили із шкіри телят, свиней, коней. Визначальна МО, що вплинула на номінацію чобіт, – «матеріал виготовлення», представлена атрибутивними сполуками: *'ч'оботи 'йалов'і* (Ан, Бб, Влш, Іс, Кнт, Лк, Лт, Млв, Шр), *'ч'оботи 'кожан'і* (Бб, Вг, Зл, Ір, Іс), *'ч'оботи 'йух'тов'і* (Мс), *'ч'оботи 'шка'пов'і* (Гр), *'чоботи з нату'рал'нойі 'кож'і* (Дб) і прийменниково-іменниковими конструкціями – *'ч'оботи із 'кож'і* (Ст), *'ч'оботи з 'ременю* (Зл), *'ч'оботи з то'вару* (Дмн).

Досить продуктивною в мовленні діалектоносіїв є номінація чобіт, виготовлених із хрому – «м'якої тонкої шкіри, вичиненої солями цього металу» [СУМ XI, с. 151]. Мовці переповідають, що це був один із популярних у першій половині ХХ століття вид чобіт, про що свідчить висока активність аналітичних назв *'ч'оботи х'ромов'і* (Ан, Бг, Вг, Вз, Вр, Гр, Грб, Дв, Зл, Ір, Іс, Кв, Кз, Кн, Кр, Лт, Млн, Нв, Пл, Тш, Шр), *'ч'оботи хромо'вен'к'і* (Пл). Свідчення мовців містять інформацію про реалію за різними характеристиками (соціальний статус, призначення, сфера використання, особливості носіння): *'як х'лопц' а'бо 'д'івч'ина йде в х'ромових 'ч'обот'ах / то це вже 'дуже ба'гате* (Хх); *х'ромов'і 'мати но'сит' ни да'вала / то на п'разник / бо од'ір'ву з но'гами* (Тш); *х'ромов'і 'ч'оботи в с'в'ато* (Шр); *ч'об'іт'ки хромо'вен'к'і це на п'разник / а у 'будин' / то 'бурки* (Пл); *в 'мене 'бат'ко був во'йен:ий / то в 'н'ого ше називали х'ромов'і* (Кз); *х'ромов'і 'ч'оботи 'сил'но ри'п'іли // зай'ду в ка'л'ужу / о / во'ни по'том ни ри'п'л'ат'* (Шр). Про давню традицію носити чоботи у свято, до церкви свідчить номінація *'ч'оботи с'ат'ков'і* (Вк).

Пізніше, у другій половині ХХ століття, набув популярності дерматин – «просочена нітроцелюлозою тканина, схожа на шкіру або на клейонку; штучна шкіра» [СУМ, II, 252], що відбито в мовленні діалектоносіїв: *'ч'оботи дирмон 'т'інов'і* (Шр).

У мовленні інформантів старшого віку активно побутують назви на позначення чобіт із кирзи – «брезенту, просоченого хімічною речовиною, що не пропускає вологи; уживається як замітник шкіри» [СУМ, IV, с. 152]: *'кирзов' і 'ч'оботи* (Бг, Гл, Дн, Др, Кз, Кр, Млн, Пд, Пщ, Тш), *'керзов' і 'ч'оботи* (Вш, Кнт, Мс, Нв, Пр, Тр), *'к'ірзов' і 'ч'оботи* (Вг, Вз, Кз, Лт, Млв, Шр), *кирза'ки* (Пщ, Млн, Мд), *кирз'а'ки* (Мд), *к'ірзови'ки* (Стб). Про поширеність цього взуття свідчать розповіді інформантів: *в основному були 'кирзов' і 'ч'оботи / а 'кирза / це т'р'анка / т'іки на н'ій на'несино так і йак о'то шио'нинка / т'іки шио'нина об'ємна / а то 'нач'е шио'нину тир'р'ізали // шоб во'ни ни прот'ікали / то на н'іч з'мазували 'д'огтим* (Пд). Слово «кирза» утворене від назви грубої бавовняної тканини – каразії (англ. *kersey*), яку первісно використовували для виготовлення цього шкірзамінника. Назва матеріалу пов'язана з місцем його виробництва – селом Керсі (*Kersey*) в Англії [ЕСУМ, II, с. 436].

У говірці села Триліси Олександрівського району Кіровоградської області інформантка 1928 року народження Горбань Анна Іванівна згадує, що в її молоді роки на селі чоловіки носили *д'ж'іми з блис'куч'ойі 'кож'і* (Ан). Назву *д'ж'іми* 'чоловічі чоботи' записуємо й від інформанта-чоловіка 1942 року народження в селі Крутьки Чернобаївського району Черкаської області. У Словнику середньонадніпрянських говірок номен *д'ж'іми* засвідчено також на позначення чоловічих чобіт, у яких халява утворює великі складки [ССГ, с. 102]. На думку дослідниці говірок середньонадніпрянсько-степового порубіжжя Т. В. Щербини, назва *д'ж'іми* є відантропонімним дериватом від імені Джім. Так називали черевки американських військових, а згодом стали використовувати для позначення чобіт [Щерб. дис, с. 70].

Досить популярним у Радянському Союзі було взуття, виготовлене з гуми, – еластичної речовини, що не пропускає води, повітря, виготовлене шляхом вулканізації каучуку [СУМ, II, с. 193]. Так, сема 'гумові чоботи' представлена атрибутивними сполуками *ри'зов' і 'ч'оботи* (Ів, Кн, Лк, Тр, Тш, Пр), *р'і'зов' і 'ч'оботи* (Вз), *'ч'оботи ри'зинов' і* (Влш, Грб, Дн, Млн, Ст), *ро'зин'ан' і 'ч'оботи* (Вг),

універбатами *риза'ки* (Дмн, Кр), *ризови'ки* (Пщ), *розови'ки* (СІ). Припускаємо, що назви утворені від франц. *résine* ‘деревна смола’ [Фасмер, III, с. 462], отже, мотивовані МО «матеріал виготовлення». Із розповідей інформантів довідуємося про час виникнення реалії, її оцінку мовцями: *'зумов'і'ч'оботи зй'вилис' у к'ін'ц'і два'ц'а того сто'л'іт':а / це був с'імди'с'ат д'ругий / с'імди'с'ат т'рет'ій // 'зумов'і'ч'оботи зй'вилис'а у за'житоч'них л'удей // пири'с'іч'ний сил'а'нин у 'зумових 'ч'оботах ни хо'див / в'ін хо'див у 'кирзових / бо 'зумов'і'ч'оботи були доро'г'і (Пд); а 'бо р'іза'ки о'то пош'ло ж / купив да но'сив коли г'р'аз'ко (Дмн); в 'мене 'д'ад'ко во 'йен:ий був // та з Гир'ман'ійі при'їхав / та при'в'із о'то ха'л'ави з ч'об'іт во'йен':іх // то 'мати вже в 'город / та по'шила ми'н'і'ч'оботи // у'же ми'н'і'можна було йти тан'ц'у'ват' у клуб // а так же ж куди ж ти 'п'ідиш у ризови'ках // (Пщ); ри'зинов'і'ч'оботи 'ц'ілий в'ік / 'чириз те / 'мабут' но'гами 'йел'і 'п'лутайши (Влш).*

Отже, про системний характер групи свідчать гіперо-гіпонімічні (*'ч'оботи* – *ри'зов'і'ч'оботи*, *р'ізов'і'ч'оботи*, *'ч'оботи ри'зинов'і*, *ро'зин'ан'і'ч'оботи*, *риза'ки*, *ризови'ки*, *розови'ки*); синонімічні та дериваційні зв'язки між компонентами. Аналіз ЛСГ назв міжсезонного взуття в сучасних середньонаддніпряньських говірках дає підстави стверджувати, що її репертуар має досить розгалужену структуру. У його складі як давні, так і сучасні назви. За структурою серед досліджуваних номінацій переважають однослівні назви (*'боти*, *ру'минки*, *вен'герки*, *саф'йан'ц'і*, *'ч'оботи*), аналітичні найменування (*'ч'оботи йухтов'і*) репрезентують незавершеність процесу номінації. На номінацію вплинули ДО «матеріал», «крій», «оздоблення». Продуктивними МО є «матеріал», «спосіб одягання», «зовнішній вигляд», «власна назва», «місце походження реалії». Продуктивним є суфіксальний (*ч'об'іт'ки*), лексико-семантичний (*д'ж'іми*) способи словотвору. Частина назв запозичення з російської (*са'пожки*), тюркських (*'ч'оботи*) мов. Номінаціям характерна фонетична (*бо'тинки*, *бо'т'інки*) та словотвірна (*'ч'оботи*, *ч'об'іт'ки*) варіативність.

2.2.4. ЛСГ назв зимового взуття

Давня традиція утепляти чоботи відображена в народній мові. Із праці П. П. Чубинського дізнаємося, що *«зимою въ сапоги вкладываютъ для теплоты довольно значительный пукъ соломы – «устілки», и обертываютъ ноги въ «портняни (т.е. холщевыя) або суконни онучі»*. Архаїзована лексема 'уст'ілка 'підстилка з шкіри, повсті, соломи, тканини, картону і т. ін., яку кладуть під ступню у взуття' є нормативною [СУМ, X, с. 501]. Характерно, що в мовленні носіїв середньонаддніпрянських говірок назва добре збережена і виявляє варіативність на фонетичному та лексичному рівнях: 'уст'ілка (Вг, ВЗ Дв, Дмн, Дн, Др, Ір, Лк, Мс, Нв, Пд, СІ, Ст), 'вуст'ілка (Ів), с'т'елка (Іс, Влш), с'т'елоч'ка (Вг). Інформанти розрізняють аналітичні назви реалії за ДО «матеріал виготовлення»: 'уст'ілка солом'яна (Лк), 'уст'ілка з соломи (Вг, Др, Дв, Мс Пд), 'уст'ілка з соломки (Нв), 'уст'ілка з сук'на (Дн), 'уст'ілка з ко'жуха (Ст) або подають описово: 'уст'ілка / це со'лomu тириг'нули (Ір); 'вату к'лали в 'ч'оботи (Ів); з кро'л'ів 'кошки к'лали (Ст).

Сему 'онуча, клапотъ полотна або сукна, яким обмотують ногу перед взуванням' маніфестують назви он'уч'і (Бб, Бг, ВЗ, Влш, Гл, Грб, Дб, Дм, Дмн, Дн, Др, Зл, Ір, Кз, Кн, Кр, Лк, Лт, Мд, МК, Мл, Млв, Пд, Ст, Тш, Хх, Шр), пор'т'анки (Дб, Дв, Іс), об'мотки (Нв), фонетичний варіант у'нуч'і (Ан). За МО «матеріал виготовлення» мовці розрізняють складені найменування різних типів: атрибутивні сполуки он'уч'і 'байов'і (Шр), о'нуч'і порт'н'ан'і (Лк), о'нуч'і полот'н'ан'і (Гл), о'нуч'і 'байков'і (Дн, Гл); прийменниково-іменникові сполуки он'уч'і з сп'ід'ниці'і (Дн, Др, Кн), он'уч'і з со'роч'ки (ВЗ, Млв), он'уч'і з 'кохти (Кн), он'уч'і з шта'н'ів (Дн), он'уч'і з 'байки (Др), он'уч'і з полот'на (Кр); о'нуч'і / йа'кес' та'ке пом'йа'кше / ширс'т'ане (Ір), мотивовані матеріалом, із якого робили онучі. На особливості реалії за матеріалом виготовлення вказують і номінації із компонентом значення 'старий, зношений матеріал': он'уч'і з ста'ройі 'хустки (Шр), он'уч'і з ста'рого полот'на (Хх), он'уч'і з ста'ройі бай'ч'ини (Пд), он'уч'і з ган'ч'ірки (Мд), он'уч'і з ганч'ірок (Ан), он'уч'і із т'р'апок (Хх), он'уч'і з хва'нел'ки д'ранойі (Дмн); а з о'деж'і кот'ра р'вец':а а'бо на пар'ч'атки а'бо на о'нуч'і (Ст); 'н'ісл'а вой'ни т'рохи 'легше с'тало /

пойа'вилас' 'байка / то було / о'нуч'і // у'же в 'кирзовий 'ч'об'іт вк'рутиш о'нуч'у ста 'рою бай'ч'иною / полот'но / во'но ж хо'лодне (Пд). У говірці села Новаки Полтавської області діалектоносій подає коментар щодо диференціації назв о'нуч'і і об'мотки: об'мотки / то у сол'дат'ів / а у нас о'нуч'і (Нв). Лексема о'нуч'і є питомою, стсл. «взуття, сандалія» [ЕСУМ, IV, с. 194], імовірно, що назва мотивована призначенням. В основі назви пор'т'анки МО «матеріал виготовлення»: порт «конопляна або лляна нитка» [ЕСУМ, IV, с. 528]. МО «спосіб одягання» є ґрунтом виникнення назви об'мотки.

Лексема нос'ки в більшості досліджуваних говірок репрезентує значення 'шкарпетки, короткі панчохи, що не сягають коліна'. У кількох говірках із подібною семантикою функціонує назва пан'ч'охи (Пд, СІ).

У сучасних середньонаддніпрянських говірках у мовленні інформантів старшого віку побутує назва 'ч'улки 'панчохи, виріб машинного або ручного в'язання, що одягається на ноги за коліна' (Бб, Бг, Вз, Влш, Гл, Грб, Дб, Дм, Дмн, Дн, Др, Зл, Ір, Кз, Кн, Кр, Лк, Лт, Мд, МК, Мл, Млв, Пд, Пщ, СІ, Ст, Стб, Тр, Тш, Хх, Шб, Шр); 'жіночі панчохи, що одягали поверх валянок' (Кз). У одній говірці мовець дає коментар: 'ч'улки 'мало 'нос'ат' / ти'пер шта'ни (Кл). У Словнику середньонаддніпрянських говірок 'чул'ки – 'панчохи, в'язаний виріб ручного чи фабричного виготовлення, що одягають на ноги за коліна' [ССГ, с. 459–460].

У зв'язку з нестачею взуття в родинях міжсезонне взуття носили і взимку, утеплюючи його онучами, про що свідчать мікротексти: м'ій 'бат'ко / дак 'з'іму у ри'зових 'ч'оботах (Кн); а на ро'боту хо'дили то'д'і з'і'мою в 'ч'ому / в р'ізових 'ч'оботах // пример'зали й о'нуч'і до ч'об'іт (Вз).

Сему 'зимове взуття з високими халявками' в усіх середньонаддніпрянських говірках маніфестує назва 'вал'анки (Ан, Бг, Вз, Вш, Гл, Дв, Дм, Дн, Зл, Кв, Кз, Кн, Кнт, Кр, Мл, Млн, Мс, Нв, Пд, Пл, Пщ, СІ), словотвірні варіанти 'вал'ан'ц'і (Ст), 'вал'аноч'ки (Дб, Стб). Номен 'вал'анки поширений і в говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя, він, на думку Т. В. Щербини, засвідчує дериваційні зв'язки з мотивом 'вал'ати 'збивати (з шерсті)' і зі

значенням 'зимове взуття з валяної вовни' є первинним, інше – 'шите з сукна зимове взуття' [245, с. 73; 244, к. 86, с 215]. На виникнення СР аналітичних номінацій вплинули різні ДО: «матеріал виготовлення» – 'фетров'і 'вал'анки (Хх, Яс), су'кон':і 'вал'анки (Зл); «спосіб виготовлення» – 'бит'і 'вал'анки (Бг, Дмн, Др, Ів, Ір, Млн, Стб), 'шит'і 'вал'анки (Вг, Вр, Др, Ів, Кз, Кл, Лт, Прх), «оздоблення» – об'ложин'і ст'р'іч койу 'вал'анки (Дв). Інформанти пояснюють: *а з 'ч'ого 'вал'анки / т'реба ши'нел'у / а ши'нел'а це ж сук'но //* (Лт); *'вал'анки 'шили / су'конце йа'кес' пога'нен'ке //* (Дмн).

У ХХ столітті великої популярності набуло взуття (переважно гумове), яке одягали поверх звичайного, щоб зберегти його від вологи. У сучасних середньонадніпрянських говірках активно побутують лексеми на позначення гумового взуття, що захищає від води' *ка'лош'і* (Ан, Бг, Вг, Vz, Влш, Вш, Гл, Дб, Дм, Др, Зл, Ів, Ір, Іс, Кв, Лк, Мд, Млв, Мс, Нв, Пд, Пл, Прх, Ст, Тр, Шр), фонетичні варіанти *ко'лош'і* (Дмн, Дв, Кл, Кнт), *га'лош'і* (Бб, Вр, Гр, Дн, Кз, Кнт, Пр), словотвірний варіант *ка'лошки* (Стб), *'ч'ун'і* (Кр, Хх). СР складених назв відображають диференціацію за різними ознаками:

– «крій» – *ка'лош'і гли'бок'і* (Мс), *ка'лош'і м'іл'кен'к'і* (Нв);

– «матеріал» – *га'лош'і з ри'зини* (Кнт), *ка'лош'і з ри'зини* (Мс), *ка'лош'і ри'зов'і* (Кв), *ко'лош'і р'і'зов'і* (Кл);

– «спосіб виготовлення» – *ка'лош'і лит'і* (Ст).

Коментарі інформантів свідчать про особливості виготовлення та носіння згаданого різновиду гумового взуття: *к'лейіли ко'лош'і з ри'зини і о'то над'і'вали на т'і 'вал'анки* (Кнт); *йак в'ій'на бу'ла / то 'ч'ун'і над'і'вали / 'ч'ун'і із с'кат'ів о'тих шо ма'шини / во'но було так йак га'лош'і / 'т'іки шо 'б'іл'ше зак'рит'і* (Хх). Лексема кал'оші запозичена з нім. *Kalosche, Galosche* від фр. *galoche*, можливо, пов'язаного з лат. *calopus* – «копил», *calopodia* – «дерев'яні сандалі» [ЕСУМ, II, с. 353–354]. Імовірно, назва мотивована призначенням виробу.

На позначення зимового жіночого взуття із грубої тканини в обстежених говірках фіксуємо назви *'бурки* (Вз, Вр, Лк, Млн, Пл, Тс), демінутив *'буроч'ки* (Вз,

Пл). Дослідники вважають, що назва походить із російської мови від 'бурка 'повстяний плащ' [ЕСУМ, I, с. 302; ЭСБМ I, с. 417; Шанский I, в. 2, с. 233], вона увійшла в народний лексикон як номінація марки товару в магазині.

У сучасному побуті серед представників старшого покоління досить популярним видом зручного легкого зимового взуття є *дутики*. Припускаємо, що лексема 'дутики (Млн, СІ), фонетичний варіант 'дут'іки (Вг) мотивована зовнішнім виглядом реалії – чоботи, виготовлені із м'якої тканини і мають вигляд надутих.

У записах II половини XIX століття П. П. Чубинського на позначення верхньої частини жіночого чобота фіксуємо назви *халява, голенище*, що частково збережені в сучасних середньонаддніпрянських говірках: *хал'ава* (Гл, Дн, Лт, Пд, Пщ), *хал'авка* (Тш), *хал'ав'ки* (Дв). Слово походить від прасл. **xol'eva*, очевидно, утвореного від дієслова **xoliti* («мити», «чистити») [ЕСУМ, VI, с. 152].

Отже, системний характер між компонентами ЛСГ назв зимового взуття демонструють гіперон-гіпонімічні ('*фетров'і вал'анки, сукон':і вал'анки*), синонімічні (*ка'лош'і – 'ч'ун'і*), дериваційні ('*бурки – 'буроч'ки*) зв'язки. Назви зимового взуття репрезентують однослівні номени ('*вал'анки, ка'лош'і, он'уч'і*), аналітичні найменування (*ка'лош'і 'лит'і, он'уч'і 'байов'і*). Релевантними ДО, що вплинули на диференціацію назв реалій, є «матеріал», «спосіб виготовлення», «оздоблення», «час носіння». Продуктивними МО, що зумовлюють номінацію взуття, є «матеріал», «спосіб одягання», «дія», «зовнішній вигляд», «власна назва», «місце походження реалії». Аналізовані назви неоднорідні щодо способів творення, продуктивними є префіксально-суфіксальний ('*уст'ілка*), суфіксальний (*об'мотки, 'дутики, ка'лошки*). Характерною особливістю аналізованої групи лексики є збереження у мовленні старшого покоління давніх назв праслов'янського походження (*он'уч'і*). Частина назв становлять запозичення з російської ('*бурки*), німецької (*ка'лош'і*) мов. Для СГМ назв зимового взуття характерна формальна варіативність на фонетичному (*он'уч'і, у'нуч'і, 'уст'ілка, 'вуст'ілка*) та словотвірному ('*вал'анки, 'вал'ан'ц'і, 'вал'аноч'ки*) рівнях.

Висновок до розділу 2

Аналіз структурно-семантичних особливостей і принципів номінації назв одягу, взуття та прикрас у середньонаддніпрянських говірках уможливило зробити висновки.

Одяг населення Середньої Наддніпрянщини становить комплекс елементів плечового, поясного вбрання, головних уборів, прикрас і взуття. Підставою для об'єднання слів у складну систему є спільна родова ознака «одяг – сукупність виробів (із тканини, хутра, шкіри), якими покривають тіло». На номінацію вплинули чинники соціального характеру, природні умови, традиції, пов'язані з одягом. Також назви зумовлюють індивідуальні особливості людини: стать, вік, рід діяльності користувача.

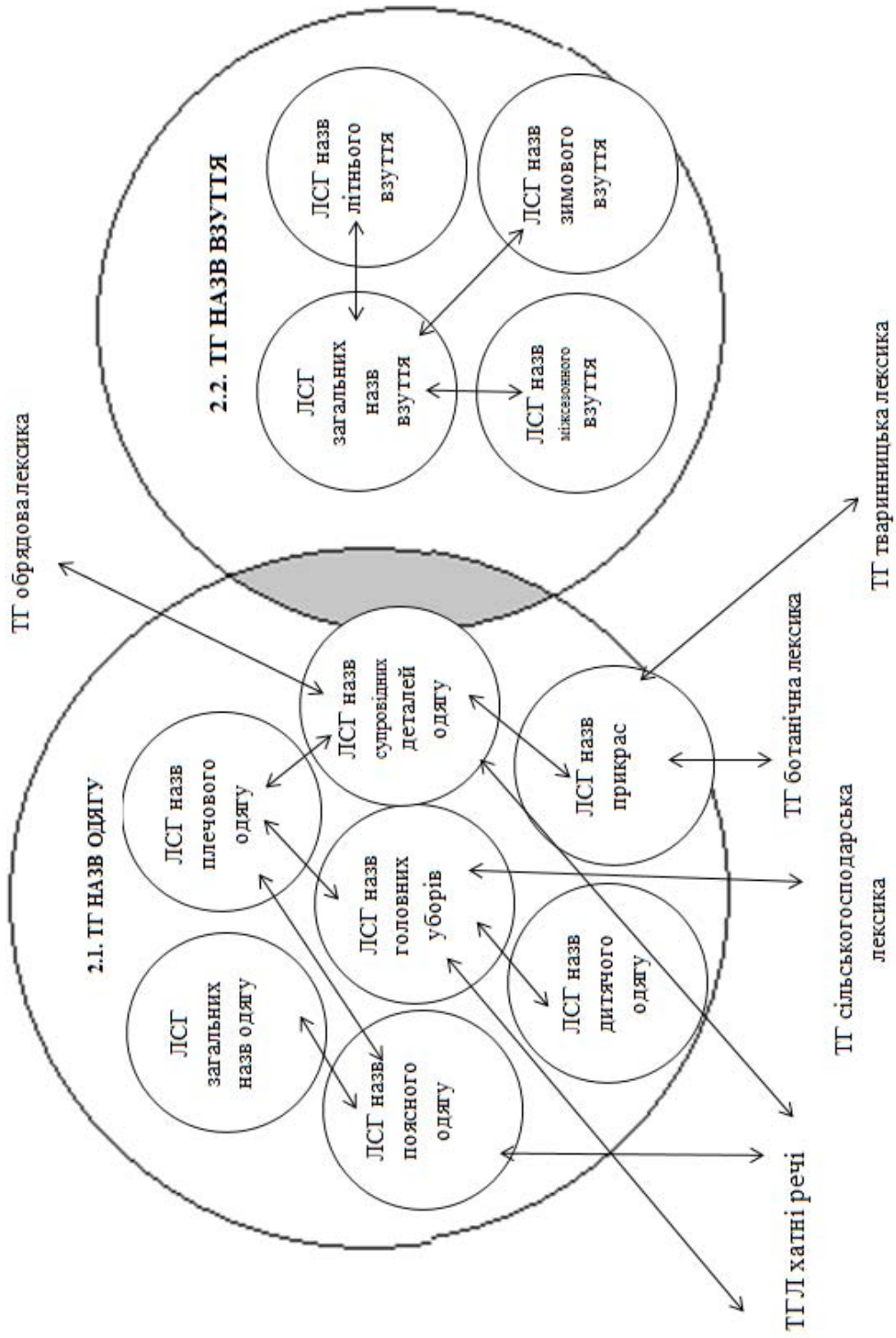
Класифікацію назв одягу та взуття провадимо за чотирма ДО: «стать носія», «вік носія», «призначення», «місце розташування на тілі», на що нас уповноважив фактичний матеріал. У межах тематичних груп на підставі ДО вирізнено лексико-семантичні групи та семантичні мікрогрупи, які утворюють семантичні ряди. Досить розгалуженими є ЛСГ назв плечового одягу, поясного одягу, головних уборів та назв літнього, міжсезонного і зимового взуття та назв прикрас. Менш чисельні ЛСГ загальних назв одягу, назв дитячого одягу та назв супровідних деталей одягу.

Тематичні групи назв одягу та взуття утворюють складну ієрархію, в основі якої гіперо-гіпонімічні відношення складників цілісної системи. Компоненти об'єднані на основі синонімічних, омонімічних та дериваційних зв'язків. Лексемам характерна полісемія, назви мають досить розгалужену семантику і можуть входити до кількох ЛСГ одночасно. Найбільше семантичних зв'язків помічено в ЛСГ назв плечового одягу із трьома ЛСГ назв поясного одягу, назв головних уборів та назв супровідних деталей одягу (*лиштва* 'вишитий край сорочки', 'підрублений низ спідниці', 'полотняна смужка підшита до споду спідниці', 'витканий край платка'). ЛСГ назв поясного одягу взаємопов'язана із ЛСГ загальних назв одягу (*б'їл':о* 'спідні штани', 'білизна'). ЛСГ назв супровідних деталей одягу демонструє зв'язок із ЛСГ назв прикрас (*с'т'ожка* 'вузька смуга

тканини, що використовується як прикраса, для оздоблення і т. ін.', 'стрічка для вплітання в косу'). ЛСГ загальних назв взуття пов'язана ЛСГ назв літнього та міжсезонного взуття (*ч* *ири*¹*вики* 'загальна назва взуття', 'демисезонне взуття'). Унаслідок полісемії лексем *п*¹*лахта*, *за*¹*паска*, *си*¹*режки*, *п*¹*ойас* засвідчено міжтематичні зв'язки з групами побутової (меблі, хатні речі), ботанічної, зоологічної, сільськогосподарської, обрядової лексики (див. схему 1).

Структурно-семантична організація лексики одягу, взуття та прикрас у середньонадніпрянських говірках

Схема 1

Продуктивними ДО для розрізнення ЛСГ є «місце носіння на тілі», «сезон носіння», «стать носія», «матеріал виготовлення», «особливості крою», «спосіб виготовлення», «колір», «малюнок», «час носіння», «декорування», «соціальний статус», «призначення». Менш продуктивні ДО «довжина», «форма», «якість полотна», «оцінка мовця», «територіальні чи національні особливості».

У складі лексики назв одягу та взуття засвідчено однослівні номени. Більшість номінацій представлена аналітичними сполуками, утвореними за структурними моделями: «іменник + прикметник»; «іменник + іменник»; «іменник + прийменник + іменник»; менш продуктивні – «іменник + дієприкметник»; «іменник + прислівник». Крім того, частина назв представлена описовими конструкціями.

За результатами дослідження, до найбільш продуктивних МО належать: «матеріал», «спосіб виготовлення одягу», «призначення реалії», «сезон носіння», «місце виготовлення одягу», «зовнішній вигляд», «колір», «оцінка придатності до подальшого використання», «час використання», «час чи джерело виникнення», «місце розташування на тілі людини», «особливості носіння». Менш продуктивні – «результат фізичної дії», «наявність / відсутність оздоблення», «довжина виробу», «національна чи територіальна ознака», «наявність візерунка», «оцінка мовця», «сезон носіння», «рід діяльності», «дія», «форма», «розмір», «місце, де зберігали реалії», «належність реалії», «соціальний статус власника реалії».

До найбільш продуктивних способів словотвору належать суфіксальний, префіксально-суфіксальний. Окремі назви утворено способом універбації. Менш продуктивні також вважаємо безафіксний спосіб словотвору (усічення основи), основоскладання та морфолого-синтаксичний (субстантивація).

Значна частина назв мають праслов'янський характер, хоч переважають запозичені номени з інших мов: польської, німецької, голландської, італійської, французької, латинської, англійської, перської, турецької, угорської, румунської, російської і тюркських мов.

Лексеми тематичної групи назв одягу, взуття і прикрас демонструють варіативність на фонетичному, акцентуаційному, граматичному та словотвірному

рівнях, що свідчить про багатство мовлення носіїв середньонаддніпрянських говірок та їхні специфічні особливості.

Матеріали розділу висвітлені у публікаціях автора у фахових виданнях України [17–21].

РОЗДІЛ 3. АРЕАЛОГІЯ НАЗВ ОДЯГУ, ВЗУТТЯ ТА ПРИКРАС СЕРЕДНЬОНАДДНІПРЯНСЬКОГО ДІАЛЕКТУ

Лінгвогеографічне вивчення середньонаддніпрянських говірок дає змогу окреслити межі середньонаддніпрянського говору та сприяє розв'язанню проблеми його внутрішньої диференціації на підставі аналізу лексичних матеріалів. Картографування назв одягу, взуття та прикрас уможливорює фіксацію номінацій, вивчення їхньої просторової поведінки в динамічній проєкції. Інтерпретація назв у загальноукраїнському діалектному контексті дає змогу виявити лексеми, що набули загальнонародного вжитку та виокремити регіоналізми.

3.1. Стан лінгвогеографічного опрацювання середньонаддніпрянських говірок

Середня Наддніпрянщина – історико-культурна частина території України, що, за свідченням істориків, етнографів, діалектологів, посідає особливе місце в процесі становлення нації та розвитку держави. Середньонаддніпрянський діалект став основою формування української літературної мови. Його місце в системі говорів української мови окреслено в різночасових наукових працях II половини XIX століття (К. П. Михальчук [161]), частково в дослідженнях I половини XX століття (В. О. Богородицький [23], О. К. Дорошкевич [93], П. О. Гнедич [52], М. Г. Йогансен [108], П. П. Бузук [27], А. Ю. Кримський [122]); в описових і лінгвогеографічних працях II половини XX століття – початку XXI століття (І. О. Варченко [29], В. С. Ващенко [33], Ф. Т. Жилко [97–99], П. С. Лисенко [127], І. Г. Матвіяс [153], Т. О. Гаврилова [45], Г. І. Мартинова [146], Т. В. Щербина [244], Н. А. Жуган [101]).

3.1.1. Лінгвогеографія середньонаддніпрянського діалекту як об'єкт дослідження

Ареальний аспект вивчення говорів є важливим етапом синхронного й ретроспективного «прочитання» діалектних свідчень. На думку П. Ю. Гриценка,

лінгвогеографічні праці як окремий різновид діалектологічних досліджень не лише систематизували значний за обсягом матеріал, представили його у вигляді рядів зіставних явищ, а й підготували та актуалізували вивчення закономірностей просторового розміщення досліджуваних елементів у лінгвальному просторі, з'ясування характеру й тенденцій формування ареальних протиставлень і на їх ґрунті – історії окремих діалектних явищ, генезису ізоглос, говорів, наріч [66, с. 4–5].

Докладний опис лінгвістичного доробку дослідників середньонаддніпряньського діалекту представлено в монографії Г. І. Мартинової, де проаналізовано лінгвістичні терміни, якими науковці позначали середньонаддніпряньські говірки: «києво-переяславська різність» (М. О. Максимович, Я. Ф. Головацький), «український, чи київський говір» (О. П. Потебня), «канівсько-полтавське різноріччя» (К. П. Михальчук), «наддніпряньське піднаріччя» з південнокиївським і полтавським діалектами (І. Зілинський), середньонаддніпряньський діалект (Ф. Т. Жилко), дискусійність окреслення їх ареалу [144, с. 220].

Над проблемами території поширення, меж і внутрішнього поділу середньонаддніпряньського говору працювали чимало дослідників: К. П. Михальчук [161], І. М. Зілинський [105], В. М. Ганцов [47], П. П. Бузук [27], І. О. Варченко [28, 29], В. С. Ващенко [33], Ф. Т. Жилко [100], П. С. Лисенко [127], С. П. Бевзенко [6], І. Г. Матвіяс [153], Г. І. Мартинова [139], Т. М. Тищенко [215], Т. В. Щербина [245], Н. А. Жуган [101].

Ареал поширення середньонаддніпряньських говірок уперше окреслено на карті К. П. Михальчука, де подано внутрішню диференціацію трьох основних наріч – поліське, червоноруське (русинське, чи русняцьке) та українське (північні, південно-західні та південно-східні говори української мови). У межах наріч К. П. Михальчук окреслив піднаріччя, різноріччя й говори (наріччя, говір, говірка). У складі українського наріччя К. П. Михальчук вирізнив канівсько-полтавське різноріччя [161]. В. М. Ганцов звертав увагу на північну межу середньонаддніпряньського говору [47]. На карті в посібнику Ф. Т. Жилка

окреслено територію середньонаддніпряньського говору такою умовною лінією: Фастів – Переяслав-Хмельницький – Ромни – Білопілля – на схід від Зінькова – на захід від Лебедина – у напрямку на Карлівку – по річці Оріль до Дніпра – південніше Чигирини – північніше Новомиргорода – південніше Умані; західна межа: Фастів – Біла Церква – Ставище – Умань. Дослідник зараховував до цього ареалу північні перехідні говірки, виокремив полтавські та східнополтавські говірки [96, с. 164]. І. Г. Матвіяс представив зону поширення середньонаддніпряньського говору за матеріалами, зібраними до АУМ. Він значно збільшує ареал середньонаддніпряньського говору, вирізняючи правобережні й лівобережні середньонаддніпряньські говірки. Дослідник зараховує до середньонаддніпряньських говірок перехідного типу [152, с. 114–118]. Г. І. Мартинова систематизувала й узагальнила лінгвогеографічні матеріали та за регіональними свідченнями фонетики, фонології і частково лексики, зібраними в 324 говірках уточнила ареал, межі, диференціацію середньонаддніпряньського діалекту [144, с. 220]. Н. А. Жуган підтвердила запропонований діалектний поділ за матеріалами дослідження ткацької лексики середньонаддніпряньських говірок [101, с. 199].

У лінгвогеографічних працях П. П. Бузука [27], І. О. Варченка [29], В. С. Ващенко [32], Т. О. Гаврилової [45], Г. І. Мартинової [146], Т. М. Тищенко [215], Т. В. Щербини [244] представлено результати картографування фонетичних, морфологічних і лексичних явищ із різних частин середньонаддніпряньського говіркового континууму для розв'язання проблем їхнього територіального поширення, діалектної належності та розмежування.

Знаковими щодо лінгвогеографічного вивчення говірок Середньої і Нижньої Наддніпрянщини стали праці В. С. Ващенко, де вперше здійснено регіональне картографування матеріалів із широкої мережі говірок – 180 н. п. Автор простежує поширення діалектної лексики побуту в лівобережних і правобережних середньонаддніпряньських і степових говірках (загальна кількість опублікованих карт – 160) [33, с. 11]. Зазначимо, що лексика одягу, взуття та прикрас із шести говірок із переліку в праці «Лінгвістична географія Наддніпрянщини» (1968) стали

об'єктом і нашого лінгвістичного аналізу, зокрема з сіл Дубіївка Черкаського району, Мліїв Городищенського, Стеблів Корсунь-Шевченківського, Піщане Золотоніського районів Черкаської області, Велика Круча Пирятинського району Полтавської області, Мисайлівка Богуславського району Київської області. У зв'язку з цим порівняльний аналіз мовних явищ уможливило дослідити не тільки просторову поведінку окремих лексем, а й простежити динаміку назв у часових межах II половини XX століття – перших двох десятиліть XXI століття.

Фундаментальною працею із лінгвогеографії є АУМ, де реалізовано завдання продемонструвати синхронну ареальну проєкцію просторових виявів української мови у системно-структурних зв'язках її елементів з урахуванням діахронічної лінії їхнього розвитку. Говірки Середньої Наддніпрянщини представлені в I томі АУМ, регіональних дослідженнях – на картах Г. І. Мартинової, Т. В. Щербини, Н. А. Жуган, що є підставою застосувати методіку ретроспективного аналізу діалектних явищ у середньонаддніпрянських говірках, простежити динамічні та статичні елементи.

3.1.2. Репрезентація назв одягу, взуття та прикрас на картах АУМ

Як цілісну мовно-територіальну одиницю середньонаддніпрянський говір представлено в I томі національного атласу української мови [АУМ, I], де представлено поширення більше 350 явищ фонетики, морфології, синтаксису, лексики, а на синтетичних картах виокремлено фонетичні (к. № 385) та лексичні ареали цього говору (к. № 386). На жаль, в АУМ немає лексичних карт поширення назв одягу, взуття та прикрас, однак за матеріалами лексики цих тематичних груп скартографовано особливості наголошування (к. № 152 Наголос називного відмінка множини іменника *хустка*; к. № 213 Називний відмінок парних іменників (*рукава*)), реалізацію голосних і приголосних (к. № 73 [о] перед складом з наголошеним [а] (*халява*)); № 88 Відповідники ненаголошеного у (*очкур*); к. № 95 Відповідники [м'] (*комір*); к. № 99 Відповідники ф (*фартух*); к. № 134 [г] / [Г] / [к] (*гудзик*)), фонетичну та морфемну структуру слів (к. № 160 Структура [чe|мерка];

к. № 161 Морфемна структура іменника *очінок*) [АУМ I]. Зазначені карти уможливають схарактеризувати ареали поширення названих лексем.

Так, за матеріалами АУМ I, у середньонаддніпрянських говірках засвідчено однотипний суцільний ареал називного відмінка множини лексеми *хуст^лки* із наголосом на другому складі [АУМ I, к. 152].

Діалектну строкатість спостережено на прикладі карти, де представлено акцентуаційні особливості лексеми *рукава* – парного іменника в називному відмінку. Мереживний ареал утворюють назви із наголосом на другому (*ру^лкава*) і третьому (*рука^лва*) складах. У північних середньонаддніпрянських говірках виявлено фонетичний варіант *рука^лви*, у говірках сіл Слобода Кагарлицького та Македони Миронівського районів Київської області вкрапленнями позначено варіант *ру^лкави* [АУМ I, к. 213].

Реалізацію голосних [o], [a] в ненаголошеному складі перед складом з наголошеним [a] (*хал^лява*) репрезентують фонетичні варіанти *ха^л’ава*, *хо^л’ава*. У середньонаддніпрянських говірках засвідчено суцільний однорідний ареал лексеми *ха^л’ава*. Щоправда, у кількох крайніх південно-західних говірках вкрапленнями представлено варіант *хо^л’ава*, поширений далі на південний захід [АУМ I, к. 73].

Явища діалектного вокалізму репрезентовано й на карті АУМ I, № 88, де представлено відповідники ненаголошеного у (*очкур*). Характерно, що в усіх середньонаддніпрянських говірках поширений варіант *оч^лкур*, а тільки на у двох говірках східної периферії ареалу (сс. Вишняки Хорольського та Погреби Глобинського районів Полтавської області) представлено варіант *уч^лкур*, поширений далі на південний схід [АУМ I, к. 88].

Фонетичні явища, зокрема особливості реалізації приголосних, позначено на карті АУМ, I, де представлено відповідники [м’] (*комір*). Однотипний суцільний ареал в середньонаддніпрянських говірках утворює варіант із пом’якшеним приголосним [м’] – *ком’ір*. У двох лівобережних говірках сіл Чапаївка Золотоніського та Мельники Чорнобаївського районів Черкаської та в говірці села Семенівка Семенівського району Полтавської області вкрапленнями зафіксовано фонетичний варіант *комір* [АУМ, к. 95].

На карті АУМ, I, де скартографовано відповідники [ф] (*фартух*), спостерігаємо однотипний суцільний ареал поширення лексеми *хвар^lтух*. Водночас для східних та південно-східних говірок Полтавщини характерний варіант *квар^lтух*. Також у говірках південної та південно-східної периферії ареалу засвідчено відповідник *фартух* [АУМ I, к. 99].

Особливості реалізації [г]/[ґ]/[к] (гудзик) засвідчують, що в центральних, західних і південних середньонаддніпрянських говірках переважає реалізація /г/ звуком [г] *гудзик*, а в кількох північних, у більшості східних і південно-східних представлено варіант із [ґ] *гудзик* [АУМ I, к. 134].

У лівобережних середньонаддніпрянських говірках суцільний ареал формує лексема *чу^lмарка*. Вкрапленням у говірці села Старий Каврай Чернобаївського району позначено варіант *чи^lмарка*. Для правобережних середньонаддніпрянських говірок характерна строкатість: мереживний ареал утворюють назви *чи^lмерка*, *че^lмерка*. У говірках сіл Карапиші Миронівського району та Житні Гори Рокитнянського району Київської області позначено варіант *чу^lмерка* [АУМ I, к. 160].

На карті к. № 161, де представлено морфемну структуру іменника *очіпок*, ця лексема утворює суцільний ареал. У лівобережних говірках засвідчено острівні мікроареали назви *з^lборник*, які характерні й для південних середньонаддніпрянських говірок. У правобережних та в північній частині лівобережних говірок на фоні функціонування іменника *очіпок* поширений мереживний ареал замкненого типу утворює лексема *чу^lшка*. Його обмежує така ізолінія: західніше Білої Церкви – Фастів – північніше річки Тетерів – Боденьки Вишгородського району Київської області – Терешківка Ніжинського району Чернігівської області – Іванків Бориспільського району Київської області – Канів – Кононча Канівського району – Неморож Звенигородського району – Гереженівка Уманського району Черкаської області – Розкішна Ставищенський район Київської області [АУМ I, к. 161].

Отже, згідно з АУМ, 1, на більшості карт засвідчено суцільні ареали поширення назв одягу та його елементів, що слугують параметрами для вирізнення

зони поширення середньонаддніпрянського діалекту. Замкнений мереживний ареал архаїзованої лексеми *чушка* репрезентує одну з його специфічних лексичних рис, що представлено й на синтетичній карті № 386 Середньонаддніпрянські лексичні ареали [АУМ I, к. № 386].

3.1.3. Межі середньонаддніпрянського діалекту в регіональних лінгвогеографічних працях

Від початку ХХІ століття кількість наукових праць із різних наріч української мови постійно зростає. Водночас лексику говорів у лінгвогеографічному плані досліджено нерівномірно. Дослідниця середньонаддніпрянського говору Г. І. Мартинова вперше систематизувала за матеріалами АУМ, I усі фонетичні, морфологічні, синтаксичні та лексичні явища, що є релевантними для вирізнення середньонаддніпрянських говірок як окремої мовно-територіальної одиниці. Картографування характерних для неї фонетичних і фонологічних та окремих лексичних явищ, записаних у 324 середньонаддніпрянських говірках, стало підґрунтям цілісної лінгвогеографічної характеристики середньонаддніпрянського діалекту [144, с. 252].

Межі функціонування середньонаддніпрянських говірок представлено в кількох працях Г. І. Мартинової, зокрема визначення подільсько-середньонаддніпрянської діалектної межі на матеріалі побутової лексики подано в монографії «Лінгвістична географія правобережної Черкащини». Вивчення ізогос, що пролягають між контактними говорами південно-західного і південно-східного наріч, дало підстави дослідниці висновкувати про подільсько-середньонаддніпрянську діалектну межу, що проходить у басейні р. Гнилий Тікич із незначними відхиленнями частини ізогос на захід і схід. [146, с. 32–36, к. 161–163]. За матеріалами вивчення фонології і фонетики Г. І. Мартинова визначила релевантні для середньонаддніпрянського говору ареальні опозиції: центр – периферія, північ – південь, захід – схід, що уможливило виокремлення діалектних зон – центральної, північної, південної, західної та східної, у межах яких

функціонують 5 груп говірок: центральні, або наддніпрянські; північні середньонаддніпрянські; західні середньонаддніпрянські; східні середньонаддніпрянські та південні середньонаддніпрянські [144, с. 252]. Також дослідниця окреслила північну та східну межі середньонаддніпрянського діалекту. На півночі правобережні середньонаддніпрянські говірки відокремлюють ізоглоси, що пролягають між Білою Церквою і Васильковом Київської обл., хоч окремі з них сягають у середньополіський діалект до р. Ірпінь і навіть до р. Тетерев; на Лівобережжі пасмо розширене, ізоглоси розходяться віялом південніше й північніше Переяслава-Хмельницького та доходячи до річок Сейму й Десни. Східною межею Г. І. Мартинова вважає говірки, локалізовані північніше та східніше р. Орелі, р. Псла та в басейні р. Ворскли, де вона вирізняє східну групу говірок мішаного типу із середньонаддніпрянською основою [145, с. 432–540].

На основі укладеного атласу сільськогосподарської лексики подільсько-середньонаддніпрянського суміжжя Т. М. Тищенко окреслила межі взаємодії середньонаддніпрянських і подільських елементів лексичного, словотвірного, фонетичного рівнів. Результати досліджень на матеріалі побутової й сільськогосподарської лексики дали змогу увиразнити головну розмежувальну лінію середньонаддніпрянського та подільського діалектів, визначити зони перехідних говірок середньонаддніпрянсько-подільського і подільсько-середньонаддніпрянського типу, а також підтвердили карти явищ, подані в АУМ та атласі побутової лексики правобережної Черкащини Г. І. Мартинової [215, с. 12].

Г. Г. Березовська за матеріалами картографування лексики одягу, головних уборів, взуття і прикрас із східноподільських говірок удокладнила подільсько-середньонаддніпрянську діалектну межу та підтвердила об'єктивність уже здійсненого членування мовного континууму за даними різних структурних рівнів, виявила зв'язок лексики східноподільських говірок із лексичними одиницями середньонаддніпрянського говору [8, с. 12].

Т. В. Щербина дослідила середньонаддніпрянсько-степове діалектне порубіжжя на матеріалі лексики назв одягу, взуття та прикрас і удокладнила смугу говірок, які творять середньонаддніпрянсько-степове порубіжжя. Дослідниця

вирізняла діалектні зони (західну й східну), групи говірок (північно-західну, центральну, наддніпрянську, північну, південну) та острівні мікроареали (замкнуті мікроареали лексичних і семантичних явищ, поширених у кількох говірках; мікроареали, які охоплюють кілька говірок і можуть мати продовження в сусідніх діалектних зонах; мікроареали лексичних і семантичних явищ, відомі лише в одній говірці чи мають спорадичний характер), які можуть бути в складі кожної з груп говірок [244, с. 9].

Лінгвогеографічному представленню архаїчної лексики ткацтва, її репертуару, динаміки й просторового варіювання присвячено працю Н. А. Жуган. Важливо, що дослідниця не тільки репрезентувала поширення давніх назв у всьому ареалі середньонаддніпрянських говірок, але й змогла вирізнити за цією архаїчною лексикою центральні та маргінальні (північні, південні, західні, східні) зони, схарактеризувати ареали за їх наповнюваністю (суцільні, мереживні, острівні). Виокремлення на картах 19 центральних суцільних ареалів, що переконливо засвідчує територію поширення середньонаддніпрянського діалекту [101, с. 200–215].

Отже, за регіональними лінгвогеографічними матеріалами уточнено й удокладнено демаркаційні лінії середньонаддніпрянського говору, чітко окреслено зону його поширення, що обмежена такою умовною лінією: Біла Церква – Васильків – Переяслав-Хмельницький – південніше Гребінки – західніше Лубен, Глобиного, Світловодська – південніше Новомиргорода – приблизно по р. Гнилий Тікич у напрямку на Білу Церкву. Саме в межах цього ареалу ми й провадимо лінгвогеографічне дослідження назв одягу, взуття та прикрас для того, щоб перевірити наявну інформацію та доповнити характеристику середньонаддніпрянського діалекту за матеріалами досліджуваної групи лексики.

3.2. Просторова варіативність назв одягу, взуття та прикрас у середньонаддніпрянських говірках

Назви одягу, взуття та прикрас належать до однієї з найбільш динамічних тематичних груп лексики, оскільки позначають такі реалії, що змінюються під впливом історико-культурних подій та залежать від соціальних обставин життя мовців. Із часом з'являються нові реалії або їхні модифікації, що впливає на номінацію, частина лексем зазнає архаїзації, виникають новотвори.

Картографування назв одягу, взуття та прикрас проводимо на ґрунті матеріалів, записаних у 60 сучасних середньонаддніпрянських говірках, ареал яких окреслюємо такою лінією: на півночі – Дем'янці Переяслав-Хмельницького району Київської області – Кононівка, Шрамківка Драбівського району Черкаської області; на сході – Пулинці Лубенського району – Ковалі Хорольського району – Пронозівка Глобинського району Полтавської області; на півдні – Сагунівка Черкаського району – В'язівка Городищенського району Черкаської області – Медвин Богуславського району Київської області; на заході – Острів Рокитнянського району – Запруддя Кагарлицького району – Стави Кагарлицького району Київської області, що загалом репрезентує зону поширення середньонаддніпрянського діалекту, окреслену Г. І. Мартиною [144, с. 220–227].

Ґрунтом для ареалогічного вивчення стали відповіді на удокладнений питальник за «Програмою» Й. О. Дзендзелівського, у якому передбачено опитування про традиційний народний одяг середньонаддніпрянців, що вже вийшов із ужитку, а його назви здебільшого перейшли в пасивний словниковий запас діалектоносіїв. Репрезентанти таких сем стали об'єктом картографування залежно від стану їх збереження в говірках, проте ми намагалися максимально представити цю архаїзовану лексику, нерідко подаючи на карті й назви тих реалій, що репрезентують динамічні процеси в досліджуваних лексико-семантичних групах.

Частину назв, засвідчених у середньонаддніпрянських говірках, не скартографовано через однотипне представлення лексем, їхніх фонетичних і

словотвірних варіантів (наприклад, *со́рочка* ‘жіноча чи чоловіча натільна білизна, що надягають поверх білизни для верхньої частини тіла’, *кохта* ‘легкий короткий (переважно нижче пояса) жіночий плечовий одяг’, *плат’а* ‘жіночий одяг, верхня частина якого (кофта) становить єдине ціле з нижньою частиною (спідницею)’, *кух’вайка* ‘жіноча або чоловіча стьобана куртка на ваті’). Різновиди реалій позначені великою кількістю варіантів із різним атрибутивним компонентом (наприклад, *сп’ідниця’а полот’н’ана*, *сп’ідниця’а з полот’на*, *сп’ідниця’а рипсова*, *сп’ідниця’а байкова*, *сп’ідниця’а сиц’ева*, *сп’ідниця’а са’т’інова*, *сп’ідниця’а са’тинова*, *сп’ідниця’а кашим’ірова*, *сп’ідниця’а ширс’т’ана*, *сп’ідниця’а шорс’т’ана*, *сп’ідниця’а із ширс’т’і*, *сп’ідниця’а п’роста*, *сп’ідниця’а прос’та*, *сп’ідниця’а прос’тен’ка*, *сп’ідниця’а в’іл’ветова*, *сп’ідниця’а п’л’ушива*, *сп’ідниця’а шов’кова*, *сп’ідниця’а сар’жова*, *сп’ідниця’а ал’пова*, *сп’ідниця’а йа’поншова*, *сп’ідниця’а з палатки*), тому ми їх також не картографували.

Насамперед ми прагнули представити на картах назви традиційного народного одягу, взуття та прикрас, оскільки саме вони дають змогу окреслити ареали в досліджуваних говірках та репрезентують їхню диференціацію, хоч, на жаль, значна частина такої лексики засвідчена не в повному обсязі, оскільки вже архаїзовані реалії, які вона позначала.

Скартографований матеріал достатньо чітко репрезентує зону поширення середньонаддніпряньського діалекту, що здебільшого виявлено на лексичному рівні. Картографування лексики одягу, взуття та прикрас дає підстави вирізнити кілька типів ареалів середньонаддніпряньських говірок, що охоплюють центральну, західну, північну, східну і південну зони досліджуваної мовної території. Узагальнення матеріалів картографування дає підстави вирізнити такі типи ареальної поведінки: 1) лексеми, що поширені майже в усіх середньонаддніпряньських говірках (суцільні ареали); 2) назви одягу та взуття, відомі в більшості досліджуваних говірок (розмиті та мереживні ареали); 3) лексеми, що охоплюють три-шість говірок (невеликі замкнуті ареали); 4) назви одягу, взуття та прикрас та їхні варіанти, що функціонують лише в одній говірці і є спорадичними вкрапленнями в досліджуваному континуумі (острівні мікроареали)

3.2.1. Суцільні середньонаддніпрянські ареали назв одягу, взуття та прикрас

Суцільні ареали в досліджуваному континуумі утворюють назви: *о¹дежа* ‘сукупність предметів, виробів (із тканини, хутра, шкіри), якими покривають тіло’ (к. 1); *ко¹жух* ‘довга, не вкрита сукном шуба з великим коміром, пошита звичайно з овечої шкіри хутром до середини’ (к. 8); *п¹лахта* ‘жіночий одяг типу спідниці, зроблений із двох зшитих до половини полотнищ переважно вовняної картатої тканини’ (к. 11); *кв(х)ар¹тух* ‘жіночий одяг у вигляді шматка тканини певного розміру та фасону, який одягають спереду на сукню, спідницю, щоб запобігти забрудненню їх’ (к. 12); *к¹райка* ‘жіночий пояс із грубої (переважно вовняної) кольорової пряжі’ (к. 13); *о¹ч¹інок* ‘старовинний головний убір заміжньої жінки у формі шапочки, часто з поздовжнім розрізом ззаду, який зашнуровують, стягуючи сховане під ним волосся’ (к. 15); *к¹іс¹ник* ‘тряпчана стрічка для вплітання в косу’ (к. 18); *ду¹кач* ‘жіноча прикраса у вигляді монети’ (к. 20). Схарактеризуємо докладніше кожен із них.

Суцільний незамкнений ареал утворює лексема *о¹дежа* ‘сукупність предметів, виробів (із тканини, хутра, шкіри), якими покривають тіло’. У більшості обстежених говірок вона функціонує паралельно із нормативною назвою *о¹д’аг* та словотвірними варіантами *оди¹жина*, *оди¹жинка*, *од’і¹ван’¹:а*, *в¹д’аганка*, *у¹д’агало*. Спорадично фіксуємо назви *вбра¹н’¹:а*, *убран’¹:а*, *убра¹н’¹:а* (к. 1). Зауважимо, що в центральних і західних говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя переважає назва *о¹дежа*, а в східних – *о¹д’аг*.

Номен *ко¹жух* ‘довга, не вкрита сукном шуба з великим коміром, пошита звичайно з овечої шкіри хутром до середини’ не втрачає активності, у середньонаддніпрянських говірках скартографовано суцільний ареал його поширення; спорадично засвідчено словотвірну варіативність в усіх обстежених говірках: *кожу¹шок*, *ко¹жушка*, *кожу¹шанка*, *кожу¹шина* (к. 8). Припускаємо, що ці варіанти виражають конотацію, позначаючи різновиди реалії меншої вартості за розміром, цінністю матеріалу, довжиною тощо.

Давня лексема *n¹лахта* ‘жіночий одяг типу спідниці, зроблений із двох зшитих до половини полотниць переважно вовняної картатої тканини’ утворює суцільний ареал поширення (к. 11). Вкрапленнями в західній зоні середньонаддніпрянського говору засвідчено іншу семантику назви: ‘жіночий головний убір, платок’, в одній говірці – ‘стійка для страти людей’ (к. 24).

Сема ‘жіночий одяг у вигляді шматка тканини певного розміру та фасону, який одягають спереду на сукню, спідницю, щоб запобігти забрудненню їх’ у більшості говірок реалізована назвою *квар¹тух*, рідше *хвар¹тух*, *х¹вартух*, що репрезентують типові для середньонаддніпрянських говірок фонетичні зміни – перехід [ф] у [кв], [хв]. Важливо, що варіант *х¹вартух* із накореневим наголосом збережений лише у двох північних середньонаддніпрянських говірках та в одній центральній паралельно з *хвар¹тух*, *фар¹тух* [АУМ I, к. 99]. Фонетичний варіант *фар¹тух* засвідчено тільки у двох говірках, де його вжито паралельно із *квар¹тух*, *кварту¹шок*.

У кількох говірках поряд із *квар¹тух*, *хвар¹тух* поширені словотвірні варіанти *кварту¹шок*, *хварту¹шок*. У двох говірках – Деньги Золотоніського району Черкаської області, Ковалі Хорольського району Полтавської області – паралельно функціонують лексичні варіанти *пу¹редник*, *поту¹редник* (див. к. 12).

Застаріла лексема *к¹райка* ‘жіночий пояс із грубої (переважно вовняної) кольорової пряжі’ ще досить добре збережена в пам’яті діалектоносіїв і поширена в усіх обстежених говірках. У кількох із них самостійно чи паралельно з *к¹райка* функціонує словотвірний варіант *ок¹райка*. Також у середньонаддніпрянських говірках фіксуємо назву ¹*пойас*, що, як і лексичні варіанти *пово¹розка*, ¹*л’ента*, виявляє динаміку мовного ареалу. Мовці використовують лексему або поряд із *к¹райка*, або субституують її. (к. 13).

Суцільний ареал у сучасних середньонаддніпрянських говірках утворює назва *о¹чінок* ‘старовинний головний убір заміжньої жінки у формі шапочки, часто з поздовжнім розрізом ззаду, який зашнуровують, стягуючи сховане під ним волосся’. Спорадично в окремих говірках фіксуємо назви ¹*чепчик*, лексичні варіанти ¹*борник*, ¹*повйазка*, ¹*капор* (к. 15).

Лексема *к'іс^лник* та її фонетичний варіант *кос^лник* і словотвірні варіанти *к'іс^лничка*, *кос^лничка*, *кос^лн'ічка*, *косни^лчок* ‘тряпчана стрічка для вплітання в косу’ представлені майже в усіх обстежених говірках. Острівні мікроареали інших лексем виявляємо в говірках сіл Медвин Богуславського району Київської області – *у^лпл'ітка*, Келеберда Канівського району, Домантове Золотоніського району Черкаської області – *с^лт'ожка*, Іванівка Семенівського району Полтавської області – *с^лмужичка* (к. 18).

Лексема *л'ента* та її словотвірний варіант *л'енточка* ‘вузька смужка атласної тканини, що використовується як прикраса, для оздоблення і т. ін.’, поширені майже в усіх говірках досліджуваного ареалу. На їх на тлі спостерігаємо вкраплення назви *ст^лр'ічка*, що функціонує самостійно чи зрідка паралельно (к. 18).

Застаріла назва *ду^лкач* ‘жіноча прикраса у вигляді монети’ також утворює суцільний ареал. У кількох середньонаддніпрянських говірках функціонує фонетичний варіант *ду^лкат*: на північній частині – Велика Круча Гребінківського району Полтавської області; у західній зоні – Литвинець Канівського району Черкаської області, Хохітва Богуславського району Київської області та південніше с. Мельники Чернобаївського району Черкаської області. В одній говірці фіксуємо словотвірний варіант *ду^лкачик*, у трьох говірках побутують лексичні субститути *б^лашка*, *мидал'йончик*, *ку^ллончик*, що засвідчують динаміку говіркових мікросистем (к. 20).

До суцільних зараховуємо й ареали назв одягу та взуття, відомих у більшості досліджуваних говірок: *с^лвита* ‘старовинний довгополий верхній одяг, звичайно з домотканого грубого сукна’ (к. 4), *коби^лнак* ‘суконний довгий і широкий чоловічий верхній одяг з відлогою; каптан, кирея, сіряк’ (к. 7), *ма^лнишка* ‘нагрудник, пришитий або пристебнутий до чоловічої сорочки’ (к. 2), *кар^лсет* ‘верхній жіночий одяг – безрукавка, пошита в талію з кольорової тканини’ (к. 3), *спі^лдниця* ‘жіночий одяг, що покриває фігуру від талії донизу’ та її дериват *спі^лдничка* ‘тс’ (к. 9), *пла^лток* ‘шматок тканини або в’язаний, трикотажний виріб, перев. квадратний, який пов’язують на голову, шию, напинають на плечі’ (к. 14), *ка^ллоші* ‘взуття

(переважно гумове), що надівають поверх звичайного, щоб зберегти його від вологи тощо' (к. 17). Невеликий суцільний ареал у наддніпрянських говірках формує назва *чири|вики* та її словотвірний варіант *чири|вички* 'взуття, що закриває ногу не вище кісточок', поширені на тлі побутування лексеми *|тухл'і*, що, ймовірно, засвідчує динаміку репрезентантів (к. 16). Частина з названих лексем зазнала процесу пасивізації, у зв'язку з чим інформанти з кількох говірок не пригадали їх, оскільки їм не відомі самі реалії.

Суцільний ареал репрезентує на карті лексема *с|вита* 'старовинний довгополий верхній одяг, звичайно з домотканого грубого сукна'. У більшості досліджуваних говірок її засвідчено в пасивному словниковому запасі діалектоносіїв, однак у зв'язку з деактуалізацією реалії в сучасному побуті в 15 говірках зафіксовано втрату назви, оскільки мовці навіть старшого віку не тільки не носили такого одягу, але й не пам'ятають, чи був він у їхніх батьків. У розвідці II половині ХХ століття мовознавець В. С. Ващенко вже засвідчив архаїзацію слова *свита*, подавши його з позначкою *заст.* [Ващ., с. 9]. Констатуємо, що в мовосвідомості сучасних носіїв середньонаддніпрянських говірок лексема *с|вита* належить до давніх і перейшла в розряд архаїзмів. Поодинокими вкрапленнями в говірках сіл Дівички Переяслав-Хмельницького району Київської області, Велика Круча Пирятинського району Полтавської області та Деньги Золотоніського району Черкаської області з подібною семантикою зафіксовано давню назву *жу|пан*, що засвідчує втрату інформації про реалію, адже лексеми *с|вита* і *жу|пан* позначали чоловічий суконний одяг, відмінний за соціальним статусом (див. к. 6). Порівняймо *жу|пан* «Старовинний верхній чоловічий одяг, оздоблений хутром та позументом, що був поширений серед заможного козацтва та польської шляхти» [СУМ, II, с. 547] і *с|вита* «Старовинний довгополий верхній одяг, звичайно з домотканого грубого сукна; перен. ознака приналежності до простих людей» [СУМ, IX, с. 76].

Про динаміку найменувань суконного одягу свідчить карта № 6, де позначено реалізацію семи 'теплий верхній одяг, звичайно із сукна' лексемами *с|вита*, *пал'і* *то*, *жу|пан*. У більшості говірок поширена назва *с|вита*, паралельно із якою

діалектоносії називають лексему *пал'то*, яка, очевидно, є пізнішою і увійшла в лексикон мовців приблизно в 70-х рр. ХХ ст. із входженням у вжиток позначуваної реалії. Лексему *пал'то* зафіксовано в сімнадцяти середньонаддніпрянських говірках (к. 6).

Застарілою є й назва *коби'н'ак* ‘суконний довгий і широкий чоловічий верхній одяг з відлогою; каптан, киря, сіряк’, однак вона ще добре збережена в пам’яті мовців старшого віку, хоч її й не засвідчено в 14 досліджуваних говірках. Лексема утворює суцільний ареал, де окремими вкрапленнями на його периферії функціонує назва *бур'нос* (говірка села Ковалі Хорольського району Полтавської області) та її фонетичний варіант *бур'нус* (говірка села В’язівки Городищинського району Черкаської області) (к. 7). Цікаво, що давню лексему *коби'н'ак* ‘бурка, верхній довгополий чоловічий одяг з домотканого грубого сукна у вигляді плаща з відлогою’ в говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя, за працею Т. В. Щербини, зафіксовано лише в одній говірці села Лебедин Шполянського району Черкаської області [244, к. 71, с. 200], тоді як назва *бур'мус* ‘сіряк, верхній довгополий одяг із грубого сукна (без підкладки), який чоловіки одягали для виконання домашньої роботи’ представлена у двох говірках [244, к. 69, с. 198] та ще у двох вона має семантику ‘жіноча свита’ [244, к. 73, с. 202].

Відзначимо, що сема ‘нагрудник, пришитий або пристебнутий до чоловічої сорочки’ також виражена однотипно, переважно лексемою *ма'нишка*. У правобережних середньонаддніпрянських говірках вирізняємо мікроареал побутування фонетичного варіанта *ма'н'ишка*, що поширений зрідка в кількох лівобережних говірках, поодинокі фіксуємо варіант *ма'н'ежка* та словотвірні варіанти *ма'н'ишичка*, *ма'н'ижичка* (к. 2).

На позначення верхнього жіночого одягу – безрукавки, пошитої в талію з кольорової тканини, у сучасних середньонаддніпрянських говірках засвідчено переважно назву *кар'сет* та зрідка поширені фонетичні варіанти *кир'сет*, *кор'сет*, *тир'сет*, *тор'сет*. У говірках сіл Велика Круча Пирятинського району, Вишняки Хорольського району Полтавської області, Стеблів Корсунь-Шевченківського

району Черкаської області, Мисайлівка Богуславського району Київської області функціонують словотвірні варіанти *кор|сетка*, *кар|сетка* (к. 3).

Суцільний ареал в обстежених середньонаддніпрянських говірках репрезентує назва *спід|ниці́'а* ‘жіночий одяг, що покриває фігуру від талії донизу’, її фонетичний варіант *спід|ниці́'а*, а також їхні деривати *спід|ничка*, *спод|ничка*, *спід|ничина*. Назва *йупка* функціонує паралельно в кількох говірках і більше поширена у східній та південній частині середньонаддніпрянського говору. Вважаємо, що її поширення зумовлене динамікою лексичного складу говірок під впливом мовної ситуації II половини XX століття.

Суцільний ареал поширення демонструє лексема *ка|лоші́* ‘взуття (переважно гумове), що надівають поверх звичайного, щоб зберегти його від вологи тощо’, її фонетичні варіанти *ко|лоші́*, *га|лоші́* та словотвірний варіант *ка|лошки*. Тільки в говірці села Хохітва Богуславського району Київської області на позначення зазначеної семи побутує назва *чун'і* (к. 17).

Невеликий суцільний ареал у наддніпрянських говірках утворюють назва *чіри|вики* та її словотвірний варіант *чіри|вичіки* ‘взуття, що закриває ногу не вище кісточок’. Зменшення зони побутування лексеми *чіри|вики* відбулося через входження в словниковий запас діалектоносіїв лексеми *туфл'і*, що функціонує із типовою для середньонаддніпрянських говірок фонетичною зміною [ф] у [х]: *тухл'і* та словотвірними варіантами *тухол'ки*, *тухол'ки*, *тухлики* (к. 16).

Сема ‘шматок тканини або в'язаний, трикотажний виріб, перев. квадратний, який пов'язують на голову, шию, напинають на плечі’ в середньонаддніпрянських говірках реалізована лексемами *хустка* і *платок*, а також їхніми словотвірними варіантами *платочок*, *хусточка*, *хустина*, *хустинка*, *хустиночка*. У правобережних середньонаддніпрянських говірках переважає лексичний варіант *платок*, а в лівобережних частотнішою є назва *хустка*. У багатьох із них обидві лексеми чи їхні варіанти функціонують паралельно, зокрема в кількох центральних та переважно південних середньонаддніпрянських говірках засвідчено значну фонетичну і словотвірну варіативність лексем. Імовірно, таке функціонування є

свідченням давнього побутування в середньонаддніпрянському ареалі обох лексем (к. 14).

Названі лексеми поширені в межах окресленого ареалу середньонаддніпрянського діалекту, що підтверджує достовірність його вирізнення за матеріалами різних структурних рівнів (фонології, фонетики, лексики). Скартографовані матеріали свідчать про однорідність говірок, назви утворюють суцільні незамкнені ареали із вкрапленням острівних мікроареалів фонетичних, словотвірних варіантів чи лексем, що свідчать про динаміку словникового складу.

3.2.2. Розмиті й мереживні середньонаддніпрянські ареали назв одягу, взуття та прикрас

Розмиті чи мереживні ареали в сучасних середньонаддніпрянських говірках утворюють лексеми на позначення давнього одягу чи його елементів: *йупка* ‘давній верхній жіночий одяг у вигляді довгої корсетки (переважно з рукавами)’ (к. 5); *запаска* ‘жіночий поясний одяг у вигляді спідниці з двох не зшитих між собою частин’ (к. 10); *стр’ічка* ‘вузька смужка атласної тканини, що використовується як прикраса, для оздоблення і т. ін.’; (к. 19); *чи́мерка* ‘старовинний чоловічий верхній одяг, пошитий у талію з фалдами ззаду’ (к. 21), *лиштва* ‘вишитий край сорочки’ (к. 22).

Очевидно, суцільний у минулому, а тепер мереживний мікроареал у середньонаддніпрянських говірках формує архаїзована назва традиційного одягу *йупка* ‘давній верхній жіночий одяг у вигляді довгої корсетки (переважно з рукавами)’, засвідчена мозаїчними вкрапленнями в правобережних середньонаддніпрянських говірках (лише в п’яти говірках) і краще збережена в 19 лівобережних говірках, де вона утворює суцільний мікроареал у центральній зоні (11 говірок) та острівні мікроареали в їхній північній і східній частинах (к. 5). У 36 говірках назву взагалі не зафіксовано, оскільки мовці вже втратили інформацію про реалію, яку вона позначала.

У 15 говірках досліджуваного ареалу скартографовано лексему *за¹паска*, що позначала жіночий поясний одяг у вигляді спідниці з двох не зшитих між собою частин. Її засвідчено в інформантів найстаршого віку, які не носили, але бачили цю реалію. Можливо, збереженню її в пам'яті сприяло й те, що це елемент жіночого українського національного костюма. Назва *за¹паска* утворює в досліджуваних говірках невеликий мікроареал (чотири говірки) в центральних лівобережних говірках та в решті – острівні мікроареали (одна-дві говірки) (к. 10).

На карті, що репрезентує реалізацію семи 'вузька смужка атласної тканини, що використовується як прикраса, для оздоблення і т. ін.' засвідчено розмитий ареал поширення назви *ст¹р'ічка* на тлі переважного функціонування лексеми ¹*л'ента*. Назва ¹*ст¹р'ічка* та її словотвірний варіант *ст¹р'ічичка* поширені в частині лівобережних середньонаддніпрянських говірок: північніше сіл Прохорівка, Келеберда Канівського району, Підставки Золотоніського району, Кантакузівка, Кононівка Драбівського району Черкаської області, Ташань, Дівички Переяслав-Хмельницького району Київської області; південніше сіл Крутьки, Мельники Чернобаївського району Черкаської області, Худоліївка, Мусіївка Хорольського району, Гриньки Глобинського району Полтавської області. У правобережних говірках виокремлюємо незамкнений мікроареал у говірках сіл Південної Київщини та Черкащини: Зеленьки Миронівського району, Шубівка Кагарлицького району, Саварка, Хохітва, Медвин Богуславського району Київської області, Воронівка Городищинського району Черкаської області. У більшості обстежених говірок засвідчено назву ¹*л'ента* та її словотвірний варіант ¹*л'енточка*. Відзначимо, що мовці чітко диференціюють лексичні варіанти *ст¹р'ічка* і ¹*л'ента*, їхнє синонімічне вживання виявлено тільки в чотирьох говірках (к. 19).

Давня назва *чи¹мерка* має в сучасних середньонаддніпрянських говірках кілька значень, серед яких давнє 'старовинний чоловічий верхній одяг, пошитий у талію з фалдами ззаду' утворює розмитий ареал, більшою мірою збережений у правобережних досліджуваних говірках, тоді як у лівобережних його розривають, як говірки, де взагалі не засвідчено значення слова *чемерка*, так і представлення її як репрезентанта інших сем: 'таке як юпка'; 'таке як куфайка', 'таке як жилетка'.

Часом інформанти подають приблизне значення: ‘чоловіча шапка’; ‘зневажливо про когось’ (к. 21). Очевидно, що ще пів століття назад лексема *чи¹мерка* ‘старовинний чоловічий верхній одяг, пошитий у талію з фалдами ззаду’ була вживаною в усіх досліджуваних говірках, свідченням чого є карта № 160 в АУМ, I, де виявляємо, що на Лівобережжі суцільний ареал утворював фонетичний варіант лексеми *чу¹марка*, у правобережних говірках переважали варіанти *чи¹мерка*, *че¹мерка* із вкрапленням варіанта *чу¹мерка* [АУМ, I, к. 161].

Семантична структура лексеми *лиштва* найбільш розгалужена в середньонаддніпрянських говірках: скартографовано 10 значень, серед яких сема ‘вишитий край сорочки’ є найпоширенішою і утворює мереживний ареал. Назва *лиштва* з цією семантикою утворює невеликий мікроареал (8 говірок) у центральних правобережних говірках та в решті – острівні мікроареали (одна-дві говірки) (к. 22).

Мереживний характер ареалу лексема *йупка* ‘жіночий одяг, що покриває фігуру від талії донизу’ на тлі суцільного поширення назви *снід¹ниц¹’а* зумовлений, на нашу думку, відносно недавнім її входженням у лексичну систему говірок, де назва *йупка* позначала давній верхній жіночий одяг у вигляді довгої корсетки (переважно з рукавами) (к. 9). Говірковій мікросистемі властиво не перебільшувати кількість одиниць, тому, очевидно, діалектоносії в більшості говірок зберегли давнішу назву *снід¹ниц¹’а*.

Отже, розмиті та мереживні ареали лексем засвідчують динаміку лексичного складу говірок, де внаслідок повної втрати чи редукції інформації про давні реалії відбулася пасивізація чи й деактуалізація їхніх назв. Водночас поширення архаїзованих назв у межах окресленого ареалу засвідчує давність і цілісність середньонаддніпрянського діалекту як мовно-територіальної одиниці.

3.2.3. Лексеми що охоплюють три-шість говірок (невеликі замкнуті ареали)

Частина скартографованих лексем чи їхніх варіантів утворюють у досліджуваних говірках невеликі замкнуті ареали, що охоплюють три-шість говірок: *ˈod ˈag, vbraˈnˈ: a* ‘сукупність предметів, виробів (із тканини, хутра, шкіри), якими покривають тіло’ (див. к. 1). У двох північних та в говірках південно-західної зони середньонаддніпрянських говірок поширені фонетичні варіанти *maˈn ˈiшка* ‘нагрудник, пришитий або пристебнутий до чоловічої сорочки’ (к. 2), *kirˈset, korˈset, girˈset, gorˈset* ‘верхній жіночий одяг – безрукавка, пошита в талію з кольорової тканини’ (к. 3). У північній зоні середньонаддніпрянських говірок вирізняємо мікроареал фонетичного варіанта *snodˈniцˈa* ‘жіночий одяг, що покриває фігуру від талії донизу’ зі збереженням у ненаголошеній позиції давнього [o]. Він поширений лише в чотирьох північних середньонаддніпрянських говірках (Дем’янці, Дівички, Ташань Переяслав-Хмельницького району Київської області, Кононівка Черкаської області) (к. 9), хоч Г. І. Мартинова на початку XXI століття фіксувала цей варіант у більшості говірок північної зони середньонаддніпрянського ареалу [144, с. 56–57, к. № 11].

Острівними вкрапленнями засвідчено акцентні варіанти *xvarˈtux, xˈvartux* ‘жіночий одяг у вигляді шматка тканини певного розміру та фасону, який одягають спереду на сукню, спідницю, щоб запобігти забрудненню їх’ (к. 12). Так, варіант *xvarˈtux* поширений спорадично в семи говірках, *xˈvartux* – у двох говірках. У центральній частині невеликий ареал формує словотвірний варіант *okˈрайка* ‘жіночий пояс із грубої (переважно вовняної) кольорової пряжі’ (к. 13). У західній та південно-західній зонах середньонаддніпрянських говірок засвідчено мозаїчні вкраплення лексеми *ˈхустка* ‘шматок тканини або в’язаний трикотажний виріб, перев. квадратний, який пов’язують на голову, шию, напинають на плечі’ та її словотвірного варіанта *ˈхусточка*, а мікроареали лексеми *плаˈточок* ‘тс’ поширені у східних та північних середньонаддніпрянських говірках (к. 14). Невеликий замкнений ареал формує лексема *ˈчушка* ‘старовинний головний убір

заміжньої жінки у формі шапочки, часто з поздовжнім розрізом ззаду, який зашнуровують, стягуючи сховане під ним волосся' у чотирьох центральних правобережних говірках, у одній з яких зафіксовано її словотвірний варіант – ¹ч¹ушочка (к. 15). Це залишки замкненого мереживного ареалу, засвідченого більше ніж пів століття тому і скартографованого в АУМ I [див. АУМ I, к. 161]. Синонімічну назву ¹ч¹епчик репрезентує мікроареал у лівобережних середньонаддніпрянських говірках (к. 15). У наддніпрянських та південних середньонаддніпрянських говірках засвідчено острівні мікроареали лексеми ¹к¹осник 'тряпчана стрічка для вплітання в косу' (к. 18). На карті семантичної структури лексеми ¹л¹иштва репрезентовано невеликі замкнені острівні мікроареали в центральній, східній та в західній (найменшій) зонах середньонаддніпрянських говірок, де вона реалізує сему 'обшивка спідниці'. Семантика лексеми ¹л¹иштва 'підшита знизу смуга червоного кольору' формує замкнений острівний мікроареал у західній зоні (к. 22).

Як бачимо, невеликі замкнуті мікроареали сформовані переважно різними фонетичними та словотвірними варіантами лексем, що мають суцільне поширення в середньонаддніпрянських говірках. Вони є ґрунтом для диференціації досліджуваного ареалу (¹сп¹од¹ниці'а, ¹к¹ос¹ник) чи засвідчують давні лексеми або їхню семантику.

3.2.4. Назви одягу, взуття та прикрас та їхні варіанти, що функціонують лише в одній говірці і є спорадичними вкрапленнями в досліджуваному континуумі (острівні мікроареали)

Острівні мікроареали назв одягу, взуття та прикрас та їхніх варіантів, що функціонують лише в одній говірці і є спорадичними вкрапленнями в досліджуваному континуумі: ¹оде¹жина, ¹оди¹жинка, ¹од¹'іван':а, ¹в¹д'аганка, у ¹д'агало, ¹уб¹ран':а, ¹убра¹н':а 'сукупність предметів, виробів (із тканини, хутра, шкіри), якими покривають тіло' (к. 1), ¹ма¹н'ежка, ¹ма¹н'ішичка, ¹ма¹н'іжичка 'нагрудник, пришитий або пристебнутий до чоловічої сорочки' (к. 2), ¹кор¹сетка,

кар'сетка ‘верхній жіночий одяг – безрукавка, пошита в талію з кольорової тканини’ (к. 3), *жу'пан* ‘старовинний довгополий верхній одяг, звичайно з домотканого грубого сукна’ (к. 6), *бур'нос*, *бур'нус* ‘суконний довгий і широкий чоловічий верхній одяг з відлогою; каптан, кирея, сіряк’ (к. 7), спорадично засвідчено фонетичний варіант *ку'жух* та словотвірні варіанти *кожу'шок*, *ко'жушка*, *кожу'шанка*, *кожу'шина* ‘довга, не вкрита сукном шуба з великим коміром, пошита звичайно з овечої шкіри хутром до середини’ (к. 8), *спод'ничка*, *спід'ничина* ‘жіночий одяг, що покриває фігуру від талії донизу’ (к. 9). Лексичні відповідники *фар'тух*, *ти'редник* та їхні словотвірні варіанти *кварти'шок*, *хварту'шок*, *поту'редник* поширені вкрапленнями в усіх досліджуваних говірках (к. 12). У кількох говірках засвідчено назви *'пойас*, *пово'розка*, *'лента* ‘жіночий пояс із грубої (переважно вовняної) кольорової пряжі’ (к. 13), словотвірні варіанти *хус'тина*, *хус'тинка*, *хус'тиночка* ‘шматок тканини або в'язаний трикотажний виріб, перев. квадратний, який пов'язують на голову, шию, напинають на плечі’ (к. 14), *з'борник*, *'повйазка*, *'капор* ‘старовинний головний убір заміжньої жінки у формі шапочки, часто з поздовжнім розрізом ззаду, який зашнуровують, стягуючи сховане під ним волосся’ (к. 15), *'туфл'і*, *'тухол'ки*, *тухол'ки*, *'тухлики* ‘взуття, що закриває ногу не вище кісточок’ (к. 16). Спорадично поширені назва *'чун'і* та варіанти *колош'і*, *галош'і*, *ка'лошки*, ‘взуття (переважно гумове), що надівають поверх звичайного, щоб зберегти його від вологи тощо’ (к. 17). Зрідка фіксуємо лексеми *'упл'ітка*, *с'т'ожка* та фонетичні і словотвірні варіанти *кіс'ничка*, *кос'ничка*, *кос'н'ічка*, *косни'чок*, ‘тряпчана стрічка для вплітання в косу’ (к. 18). На тлі суцільного поширення лексеми *ду'кач* фіксуємо поодинокі вкраплення фонетичного варіанта *ду'кат* (у північних та центральних середньонаддніпряньських говірках); в одній говірці фіксуємо словотвірний варіант *ду'качик*, у трьох говірках північної зони побутують лексичні субститути *б'л'ашка*, *мидал'йончик*, *ку'лончик*, що, очевидно, засвідчують динаміку назв (к. 20). Зрідка засвідчено лексему *че'мерка* із семантикою ‘таке як юпка’; ‘таке як куфайка’, ‘таке як жилетка’. Часом інформанти подають приблизне значення: ‘чоловіча шапка’; ‘зневажливо про когось’ (к. 21). У трьох східних середньонаддніпряньських говірках функціонує

лексема *лиштва* як репрезентант семи ‘підкочений край спідниці’. Спорадично ця назва реалізує такі семи: ‘підрублений низ спідниці’, ‘полотняна смужка підшита до споду спідниці’, ‘витканий край платка’, ‘вставка в одязі’, ‘вишивка на рукавах’, ‘мережка, вистьобана на полотні’ (к. 22). Зрідка засвідчено лексему *запаска* із семантикою ‘витканий на верстаті одяг у малюнок квадратиками’, ‘виріб із шерстяної матерії’, ‘пояс’, ‘одяг із Західної України’, ‘зачка’, ‘запасне колесо в машині’ (к. 23) та *плахта* ‘жіночий головний убір, платок’, ‘стійка для страти людей’ (к. 24).

Отже, картографовані острівні мікроареали засвідчують переважно словотвірну, фонетичну, семантичну та зрідка лексичну варіативність досліджуваних назв. Представлені карти репрезентують сучасний стан лексики на позначення одягу, взуття та прикрас у середньонаддніпрянських говірках і показують динаміку в просторі та часі, тому що засвідчують втрату окремих найменувань, які були активно вживаними раніше. Частина суцільних ареалів, що позначають традиційні назви одягу уже зруйновані, про що свідчить реалізація окремих сем.

3.3. Інтерпретація назв одягу, взуття та прикрас у загальноукраїнському контексті

Середньонаддніпрянські говірки мають характерні ознаки, за якими їх протиставлено іншим українським діалектам, водночас у складі тематичної групи назв одягу, взуття та прикрас є багато лексем, які семантично й формально спільні з лексикою інших говорів. Зіставний аналіз лексикографічних джерел [Арк.; Бер.; БГ; Гор.; Грим.; ГГ; СБГ; ССХСЛГ], регіональних атласів [Клим.; Щер.], матеріалів дисертаційних праць [43] засвідчують відповідники картографованої лексики в межах південно-східного, південно-західного та північного нарчч української мови. Інтерпретацію некартографованих назв у загальноукраїнському діалектному обширі подаємо в додатку Б.

3.3.1. Поширення в діалектах української мови лексем, що утворюють у середньонаддніпрянських говірках суцільні ареали

Лексеми, що утворюють у середньонаддніпрянських говірках суцільні ареали, поширені здебільшого в суміжних говорах. Загальна назва одягу має досить розгалужену систему назв у інших діалектах. У говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя функціонують фонетико-морфологічні варіанти: *о'дежа* ‘загальна назва одягу’ [244, к. 1, с. 130]; у східностепових фонетичні варіанти – *а'д'ожа, о'д'ожа, о^адежа, о'дежа, о'д'ожа*, ‘загальна назва одягу’ [Клим., с. 32]; у східноподільських – *о'дежа, го'дежа, о'д'ежда, о'д'ожа* ‘верхній одяг’ [Бер., с. 178]. У середньополіських говірках фіксуємо *о'дежа, о'д'ежа, а'д'ежа* ‘сукупність речей, якими покриває своє тіло людина, одяг взагалі’ [Грим., с. 107]; у сучасних західнополіських говірках засвідчуємо назву *о'д'ожа* ‘одяг’ [Арк., с. 361].

Лексема *ко'жух* та її варіанти мають загальноукраїнську географію: у середньонаддніпрянсько-степових говірках *ко^л'жух* ‘кожух, довга, не вкрита сукном шуба з великим коміром, пошита звичайно з овечої шкіри хутром досередини’ [244, к. 66, с. 195]; *ко^л'жух, ко^л'жух* ‘довгий кожух, покритий сукном’ [244, к. 68, с. 197].

У східностепових, середньополіських говірках *ка'жух* ‘чоловічий чи жіночий одяг з хутра’ [Клим., с. 41–42; Грим., с. 70]; у східноподільських – *ко'жух* ‘верхній одяг з великим коміром, пошитий з овечої шкіри хутром до середини’; ‘верхній одяг із овечої шкіри, покритий тканиною’ [Бер., с. 114]; у покутських – *ко^л'жух* ‘довгий зимовий одяг хутром до середини, часто прикрашений вишивкою, шкіряними та металевими оздобами’ [43, с. 241].

У лексикографічних діалектних джерелах із суміжних говорів південно-східного, південно-західного та північного наріч виявлено широку семантику лексеми *п'лахта*, яку фіксуємо в середньонаддніпрянських говірках на позначення жіночого одягу типу спідниці, зробленого із двох зшитих до половини полотнищ переважно вовняної картатої тканини (див. к. 10). Г. І. Мартинова зафіксувала на

початку 90-х років ХХ ст. 6 значень цієї лексеми: ‘жіночий одяг типу спідниці, зроблений із двох зшитих до половини полотнищ переважно вовняної картатої тканини’, ‘довгий, не розрізаний у талії полотняний верхній чоловічий одяг’, ‘картата декоративна тканина’, ‘покривало з картатої тканини’, ‘широке грубе полотнище, у якому носять сіно, соломі тощо’, ‘розпарений дубовий чи ясеневий дрючок, із якого гнуть ободи на колеса’, причому перше значення утворює суцільний ареал у наддніпрянських говірках [146, к.122; с. 70]. У говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя лексема *n^lлахта* представлена з подібною семантикою і репрезентує 8 значень: ‘картата декоративна тканина’, ‘покривало з картатої тканини’, ‘безрукавка з тонкої тканини’, ‘широке грубе полотнище, у якому носять сіно, соломі тощо’, ‘розпарений дубовий чи ясеневий дрючок, із якого гнуть ободи на колеса’, ‘різновид спідниці з розпірками збоку, які не доходять до пояса’, ‘велика тепла жіноча хустка’, ‘шматки сала із живота забитого кабана’ [244, к. 52, с. 181]. Також назва представлена й у суміжних східностепових говірках *n^lлахта* ‘спідниця, частково зшита з кількох полотнищ’ [Клим., с. 86]; у східноподільських – *заст. n^lлахта* ‘жіночий одяг типу спідниці, виготовлений із двох зшитих до половини полотнищ переважно вовняної картатої тканини’, ‘шмат шерстяної тканини, з одного боку червоний, яким обгортали стан’ [Бер., с. 220–221]. У середньополіських говірках назву зафіксовано з 15 значеннями: *n^lлахта* ‘грубе домоткане полотнище застеляти ліжку’, ‘домотканий вовняний фартух’, ‘вишитий фартух’, ‘жіноча спідниця’, ‘одяг типу спідниці з двох зшитих полотнищ з розрізами по боках’, ‘одяг типу спідниці з одного шматка тканини, яким обгортають стан’, ‘поясний жіночий одяг, який покриває задню частину стану’, ‘довга тепла спідниця’, ‘вовняна спідниця’, ‘спідня спідниця’, ‘жіноча спідниця з вибитими чи вишитими квітами внизу’, ‘спідня жіноча сорочка’, ‘жіноче літнє плаття’, ‘коротка вишита жіноча безрукавка, розширена донизу’, ‘брзентова накидка від дощу без рукавів’, ‘велика тепла хустка з китицями, яку одягають на плечі’ [Грим., с. 124]. У сучасних середньонаддніпрянських говірках лексема частково архаїзована, про що свідчить як її поширення, так і динаміка семантики (к. 10).

Лексему *квар|тух* у середньонадніпрянсько-степових говірках виявлено із двома значеннями ‘фартух від пояса до колін’, ‘фартух від грудей до колін’ [244, к. 54, с. 183].

Назва *к|райка* ‘пояс із грубої (переважно вовняної) кольорової пряжі’ також має загальноукраїнську географію, оскільки поширена в інших говорах української мови південно-західного та північного наріч, де має розгалужену семантику: у східноподільських говірках *к|райка* ‘відрізаний вузький шматок тканини’; ‘пояс з китичками’; ‘мотузка, якою стягують штани в поясі для їх підтримування’; ‘мотузка, якою підперізують сорочку у стані’; ‘будь-яка мотузка’; ‘мотузка, якою підперізують верхній одяг у стані’; ‘мотузка, якою утримується на стані спідниця’; ‘край полотна’ [Бер., с. 130–131]; у подільських – *к|райка* ‘пояс’ [Гор., с. 214]; у середньополіських говірках *к|райка* ‘витканий кольоровий пояс’; ‘вузька сплетена з ниток мотузка для підперізування стану’; ‘жіночий фартух’; ‘мотузок, яким спідниця тримається на тілі’ [Грим., с. 78]; у західнополіських – *к|райка* ‘тканий жіночий або чоловічий пояс для підперезування’; ‘поперечна кольорова смужка, виткана на полотнищі’ [Арк., с. 248]; у буковинських – *к|райка* ‘широкий пояс, витканий із різнокольорових ниток’; *ок|райка* ‘домотканий пояс з кольорової шерсті’ [СБГ, с. 230, с. 364]; *к|райка* ‘широкий пояс, яким підперізувалися чоловіки’ [БГ, с. 49]; у покутських – *к|ра(е)йка* ‘пояс, тканий з різнокольорових вовняних ниток, який обкручували навколо стану два рази, кінці часто звисали з боку, прикрашені тороками’ [43, с. 253].

За нашими спостереженнями, давня назва *о|ч`інок* ‘стародавній жіночий головний убір заміжніх жінок’ (к. 14) збережена в інших суміжних говорах і представлена варіантами: у східноподільських говірках *о|ч`інок заст.* ‘давній головний убір заміжньої жінки у формі шапочки’ [Бер., с. 187]; у середньополіських – *о|ч`інок* ‘головний убір заміжньої жінки у формі шапочки’ [Грим., с. 112]; у покутських – *о|ч`інок*, ‘головний убір заміжньої жінки у формі шапочки’ [43, с. 263, 268].

Лексичні паралелі давньої назви *к`іс|ник*, представлені акцентними варіантами, виявляємо в східноподільських говірках *к`іс|ник*, *к`іс|ник* ‘стрічка для вплітання в

косу' [Бер., с. 109]; у середньополіських – *к'існик* 'стрічка, пришита внизу на спідниці', 'стрічка заплітати коси' [Грим., с. 68].

Поширення назви *л'ента* 'вузька смужка атласної тканини, що використовується як прикраса, для оздоблення і т. ін..' (див. к. 18) простежуємо в загальноукраїнському діалектному обширі: у говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя лексеми *л'ента* репрезентує опозицію сем 'стрічка, вузька смужка кольорової тканини, яку використовували як начільну прикрасу': 'широка стрічка, яку одягала наречена під вінок і до якої прикріплювали інші стрічки' [244, к. 134, с. 263]; у східнослобожанських – *л'ента* 'стрічка' [ССХСЛГ, с. 117]; у східноподільських говірках *л'ента* 'вузька смужка кольорової тканини, що використовується як прикраса, для оздоблення', 'стрічка для вплітання в косу' [Бер., с. 140–141]; у середньополіських – *л'ента* 'стрічка заплітати волосся', 'порвата смуга лика в постолі' [Грим., с. 86]; у західнополіських – *л'ента* 'те саме, що косник' [Арк., с. 279]; у буковинських – *л'ента* 'стрічка' [СБГ, с. 257]; у покутських – *л'ента* 'вузька барвиста стрічка для заплітання в коси або для прикраси голови, вінка' [27, с. 270]. Як бачимо, лексема *л'ента* має загальнонародний характер, оскільки поширена не тільки в діалектах південно-східного наріччя, але й північного, а також у покутських і буковинських говірках південно-західного наріччя.

Характерно, що назва *дукач* 'жіноча прикраса у вигляді монети' побутує і в інших суміжних українських діалектах: у говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя назва *дукач* 'дукач, прикраса у вигляді монети, яку чіпляють до намиста' [244, к. 127, с. 256], у східноподільських – *дукач* 'жіноча нагрудна прикраса у вигляді монети' [Бер., с. 74]; у середньополіських – *дукач* 'жіноча нагрудна прикраса у вигляді монети', 'довге намисто до грудей' [Грим., с. 48].

Назва *с'вита* 'жіночий і чоловічий старовинний довгополий верхній одяг із домотканого грубого сукна' поширена переважно в суміжних із середньонаддніпрянськими говірках. Вона відома в говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя з подібним значенням [244. дис, с. 58], крім цього, Т. В. 244бина представила репрезентанти опозиції сем 'чоловіча

свита' : 'жіноча свита' [244., к. 73, с. 202]; у східностепових – *с'вита* 'середньої довжини суконний одяг пошитий до талії' [Клим., с. 56]; у східноподільських – *с'вита* 'довгий верхній одяг із домотканого грубого сукна'; 'довгий верхній одяг із домотканого грубого сукна, розширений донизу' ; 'короткий верхній одяг із домотканого грубого сукна'; 'довгий верхній чоловічий одяг із домотканого грубого сукна з відлогою'; 'теплий вовняний светр'; 'довгий верхній одяг із домотканого грубого сукна, підперезаний у стані'; 'верхній жіночий одяг із домотканого грубого сукна з вишитими рукавами, розширений внизу'; 'короткий верхній жіночий одяг із домотканого грубого сукна, розширений внизу'; 'приталений кожух'; 'жіночий верхній короткий одяг, обшитий хутром'; 'верхній одяг із домотканого грубого сукна, комір якого обшитий бархатом'; 'довга жіноча сорочка з домотканого полотна із зборками в поясі'; 'довга жіноча сорочка'; 'жіноча кофта'[Бер., с. 258]; у подільських – *с'вита* 'одяг' [Гор., с. 349]; у середньополіських – *с'вита* 'верхній довгий одяг з домотканого сукна чи полотна'; 'довгий верхній чоловічий одяг з домотканого сукна з башликом'; 'жіноче пальто на ваті'; 'коротка свитка без капюшона'; 'верхній жіночий одяг на ваті, внизу розширений і оздоблений аплікацією'; 'жіночий одяг ззаду з вусами, а чоловічий – чемерка'; 'жіноча шуба'; 'кожух з квіткою на правій полі, який одягала дівчина, коли виходила заміж'; 'фуфайка'; 'чоловіча чи жіноча куртка'; 'легка куртка'; 'верхній одяг для дітей'; 'літній піджак'; 'легка кофта'; 'довга сорочка' [Грим., с. 147].

Назву *кобе^uн'ак* 'суконний довгий і широкий чоловічий верхній одяг з відлогою' зафіксовано і в суміжних говірках середньонадніпряньсько-степового порубіжжя – *коби^uн'ак* 'бурка, верхній довгополий чоловічий одяг з домотканого грубого сукна у вигляді плаща з відлогою' [244., к. 71, с. 200], східностепових – *кабе^uн'ак* 'накидка на голову від холоду та дощу' [Клим., с. 58]; східноподільських – *кобе^uн'ак* 'верхній сукняний чоловічий одяг' [Бер., с. 112]; середньополіських – *кобе^uн'ак* 'чоловічий одяг з хутра, шуба'; 'чоловіча домоткана свита'; 'широкий верхній чоловічий одяг з сукна у вигляді накидки з капюшоном для захисту від дощу чи снігу'; 'чоловічий плащ з відлогою'; 'чоловічий піджак з підкладкою';

‘капюшон’; ‘сукняний головний убір з довгими кінцями, який одягають поверх шапки’ [Грим., с. 69].

Лексему *ма^лнишка* ‘нагрудник, пришитий або пристебнутий до чоловічої сорочки’, що утворюють суцільний ареал у середньонаддніпрянських говірках, фіксувала також Т. В. Щербина в говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя в різних фонетичних і словотвірних варіантах, зокрема *ма^лнишка* ‘вишита вставка в сорочці народного крою посередині грудей’ [245, с. 33]. Як засвідчує аналіз лексикографічних джерел, ця лексема має широку географію в говірках північного наріччя та суміжних східностепових і східноподільських говірках: у східностепових – *ма^лнишка* ‘вишита вставка на чоловічій сорочці’ [Клим., с. 117]; у середньополіських – *ма^лнишка* ‘вузька смужка матеріалу, яку накладають на розріз у сорочці, чи вишивка на грудях’; ‘дитяча вишита сорочка’; ‘зборки біля коміра сорочки’, ‘нагрудник, який носять під жакетом замість блузки’, ‘вишита сорочка з рукавами’, ‘вишивка на чоловічій сорочці’ [Грим., с. 92].

Загальнонародний характер має й лексема *кор^лсет* ‘короткий верхній жіночий одяг – безрукавка, пошита в талію з кольорової тканини’, зафіксована в багатьох діалектах української мови, де вона має розгалужену семантику. У говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя, як і в більшості середньонаддніпрянських, сему ‘жіноча безрукавка, яка щільно облягає стан, з вирізом коло шиї; поли облямовані в талії’ реалізовано фонетичним варіантом *кар^лсет* [244, с. 51]. У східностепових говірках засвідчено *кар^лсет* ‘видовжена жіноча безрукавка із саморобного сукна, на підкладці’ [Клим., с. 80].

Назва *сп^лідни^ця* ‘спідниця, загальна назва’ набула загальнонародного вжитку і поширена в суміжних говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя, східностепових, східноподільських, середньополіських та віддалених покотських говірках *сп^лідни^ця* ‘жіночий поясний одяг, спідниця’ [244., к. 47, с. 176; Клим., с. 99; Грим., с. 150–151; Бер., с. 267; 27, с. 255].

Лексема *ка^лош^і* ‘взуття (переважно гумове), що надівають поверх звичайного, щоб зберегти його від вологи тощо’ (к. 16) поширена в говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя, де лексема *ка^лош^і* та її варіанти

репрезентують опозицію сем 'глибокі калоші' : 'мілкі калоші' [244., к. 108, с. 260]; у східноподільських – *калош'і* 'гумове взуття, що надівають поверх звичайного, щоб зберегти його від вологи', 'гумові чоботи з обрізаними халявами, в яких виконували роботу по господарству' [Бер., с. 92]; у середньополіських – *калоші* 'гумові калоші для валянок', 'гумові чоботи з обрізаними халявами' [Грим., с. 58]; у покутських – *кал'ош'і* 'гумове взуття, яке носять у дощову погоду або надягають поверх бурок' [43, с. 258].

Назва *платок* широко представлена в інших говорах української мови, де має розгалужену семантику: у говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя *платок* 'хустка, загальна назва', 'велика тепла жіноча хустка' [244., к. 114, с. 243; к. 115, с. 244]; у східноподільських – *платок* 'жіночий головний убір квадратної форми з будь-якої тканини', 'невелика хустка з тонкої тканини', 'хусточка для витирання носа, обличчя' [Бер., с. 215]; у середньополіських – *платок* 'будь-яка хустка', 'велика святкова хустка' [Грим., с. 68]; у західнополіських – *платок* 'носовичок', *перен.* 'те саме, що газета' [Арк., с. 406]; у буковинських – *платок* 'кляпоть полотна', 'чиста ганчірка для витирання столі, посуду' [СБГ, с. 429]; у покутських – *платок* 'тонка біла літня хустка' [43, с. 264].

Загальноукраїнське поширення має лексема *хустка* 'шматок тканини або в'язаний трикотажний виріб, переважно квадратний, який пов'язують на голову, шию, напинають на плечі', яка представлена з подібною семантикою і реалізована відповідним фонетичним варіантом у говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя, де *хустка* 'хустка, загальна назва' [244, к. 114, с. 243], а також у східноподільських говірках *хустка*, *фустка* 'жіночий головний убір із шерстяної або іншої тканини квадратної форми' [Бер., с. 299]; у подільських – *хустка* 'хустка великої руки – велика хустка', 'хустка малої руки – мала хустка' [Гор., с. 423]; у середньополіських – *хустка* 'шматок тканини, або в'язаний, трикотажний виріб, переважно квадратний, який пов'язують на голову, шию, напинають на плечі' [Грим., с. 165]; у західнополіських – *хустка* 'шматок тканини, який жінки пов'язують на голову', 'те саме, що брижи', *етн.* 'гра на вечорницях' [Арк., с. 591]; у буковинських – *фустка* 'хустка' [СБГ, с. 607]; у покутських *фустка* 'шматок

тканини або в'язаний трикотажний виріб, переважно квадратний, який пов'язують на голову, шию, напинають на плечі' [43, с. 268].

Лексичні паралелі назви *ч'ири'вики* 'взуття, що закриває ногу вище кісточок' (к. 15) засвідчено в суміжних говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя, де *че''[u]ре''вики* 'черевики, вид невисокого взуття на шнурках або гудзиках' [244., к. 103, с. 232]; у східноподільських говірках *че''ре''вики*, *чири'вики* 'взуття вище кісточок на шнурках', 'жіноче взуття вище кісточок з каблуками, обшите зверху хутром, на шнурках' [Бер., с. 313]; у середньополіських – *чере'вик* 'невисоке чоловіче і жіноче взуття, переважно на шнурках або гудзиках' [Грим., с. 171]; у покутських говірках південно-західного наріччя – *че''ре''вики* 'невисоке взуття переважно на шнурках' [43, с. 260].

Назва *'тухл'і* поширена в східноподільських говірках *'тухл'і* 'взуття, що закриває ногу не вище кісточок' [Бер., с. 286].

Інтерпретація назв, що формують в середньонаддніпрянських говірках суцільні ареали, засвідчує їхнє поширення здебільшого в говірках суміжних діалектів чи перехідних зон: середньонаддніпрянсько-степових, східноподільських, східностепових, середньополіських. Тільки лексеми *о'ч'інок*, *сп'ідн'иц'а*, *че''ре''вики*, *ка'л'ош'і*, *квар'тух* зафіксовані в покутському діалекті південно-західного наріччя, а назви *хустка*, *'л'ента*, *пла'ток* мають загальнонародний характер.

3.3.2. Поширення в діалектах української мови лексем, що утворюють у середньонаддніпрянських говірках розмиті і мереживні ареали

Частина досліджуваних назв утворює розмиті та мереживні ареали, що засвідчують втрату інформації про традиційні для середньонаддніпрянців різновиди одягу та відповідно лексем, які їх репрезентували.

Назву *'йупка* із семантикою 'жіноча свита' засвідчено в середньонаддніпрянсько-степових говірках [244., к. 73, с. 202]; у східнослобожанських – *'йубка* 'одяг у вигляді кожуха', 'вид кофти', 'корсетка з

рукавами' [ССХСЛГ, с. 231]. Зауважимо, що лексема характерна тільки для говорів південно-східного наріччя.

Лексема *запаска* 'жіночий поясний одяг у вигляді спідниці з двох не зшитих між собою частин' (к. 9) поширена також у говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя, де має розгалужену семантику: *запаска* 'жіночий одяг, який використовують замість спідниці для обгортання стану поверх сорочки', 'різновид спідниці з розпірками збоку, які не доходять до пояса', 'частина тканини, що залишається при пошитті одягу із внутрішнього боку, запас', 'жіноча безрукавка, яку шили з тонкої шерстяної тканини, здебільшого синього кольору', 'будь-що залишене про запас' [244., к. 51, с. 180]; у східностепових говірках – 'два полотнища домашнього ткання, уживані замість спідниці'; 'фартух'; 'святкова вовняна незшита спідниця'; 'робоча вовняна незшита спідниця'; 'тканина, яку залишають на швах для майбутнього використання' [Клим., с. 188]; у східноподільських – 'спідниця із запахом'; 'зайва тканина у швах, яку при потребі розпускають'; 'жіночий одяг типу спідниці, виготовлений із двох зшитих до половини полотнищ переважно вовняної картатої тканини'; 'два, переважно різноколірних, полотнища, які одягають замість спідниці'; 'широкий пояс'; 'незшита спідниця, що складається з одного шматка тканини'; 'шматок тканини із зав'язками, який одягають замість спідниці'; 'чотирикутний шматок грубої вовняної тканини на зав'язках, який одягають замість спідниці'; 'шматок тканини'; 'спідня спідниця'; 'фартух'; 'довга сорочка, яку одягали під плахту' [Бер., с. 84–85]; у подільських – *запаска* 'кусок тканини, пілка, якою жінка запинаялась замість спідниці' [Гор., с. 162]; у середньополіських – *запаска* 'жіноча спідниця'; 'незшита спідниця, яку запахують на стані'; 'широка жіноча спідниця'; 'спідниця з двох пілок з розрізами по боках'; 'жіночий поясний одяг у вигляді шматка тканини, який одягають поверх сорочки замість спідниці'; 'жіночий поясний одяг з двох незшитих полотнищ домашнього ткання'; 'обгортка під спідницею'; 'спідня спідниця'; 'підкладка у спідниці'; 'жіночий тканий фартух'; 'фартух з полотна'; 'вишитий фартух'; 'витканий фартух, який нагадує килим і який одягають тільки до андарака, саяна'; 'вовняний пояс, переважно зеленого чи червоного кольору';

‘витканий пояс’; ‘вишитий пояс’; ‘пояс, виплетений з соломи’; ‘чоловічий червоний пояс’ [Грим., с. 53]; у західнополіських – *за¹паска* ‘фартух поверх спідниці’; ‘фартух без нагрудника’ [Арк., с. 172]; у буковинських – *за¹паска* ‘фартух’ [СБГ, с. 138]; у гуцульських – *за¹паска* ‘жіночий тканий одяг з однієї полотнини, який одягають поверх довгої сорочки, в особливий спосіб закріплюючи крайкою’ [Гол., с. 536]; у покутських – *за¹паска* ‘поясне вбрання з вовняної тканини, що складається з однієї чи двох частин’ [27, с. 252; БГ, с. 45]. Як бачимо, лексема *за¹паска* в діалектах української мови має розгалужену семантику, здебільшого пов’язану із семемою ‘одяг’; у багатьох середньонаддніпрянських говірках, як і східностепових, лексему *за¹паска* не зафіксовано, що, ймовірно, пов’язано із де актуалізацією реалії.

Назва *ст¹р¹іч¹ка* ‘вужька смужка атласної тканини, що використовується як прикраса, для оздоблення і т. ін.’ (див. к. 18) поширена лише в суміжних говірках перехідного та мішано-перехідного типів, зокрема середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя, де лексема *ст¹р¹іч¹ка* маніфестує семи ‘стрічка, вужька смужка кольорової тканини, яку використовували як начільну прикрасу’, ‘широка стрічка, яку одягала наречена під вінок і до якої прикріплювали інші стрічки’ [244., к. 134, с. 263] та середньонаддніпрянсько-подільської межі: *ст¹р¹ічка*, *ст¹р¹іч¹ка* ‘вужька смужка кольорової тканини, що використовується як прикраса, для оздоблення’, ‘стрічка для вплітання в косу’, ‘вужька міцна стрічка, пришита з вивороту внизу штанини’ [Бер., с. 274]. З огляду на це кваліфікуємо лексему *ст¹р¹іч¹ка* як регіоналізм, характерний для середньонаддніпрянських говірок.

Назва *ч¹и¹мерка* ‘чемерка – старовинний чоловічий верхній одяг, пошитий у талію з фалдами ззаду’ засвідчена в порубіжних середньонаддніпрянсько-степових і суміжних із середньонаддніпрянськими говірках: *чи¹мерка*, *че¹мерка*, *чу¹мерка*, *чу¹марка* ‘чоловіче тепле на півпальто з хутровим коміром’ [244., к. 63, с. 192], *ча¹мерка* ‘сіряк, верхній довгополий одяг із грубого сукна (без підкладки), який чоловіки одягали для виконання домашньої роботи’ [244., к. 69, с. 198], *чу¹марка* ‘бурка, верхній довгополий чоловічий одяг з домотканого грубого сукна у вигляді плаща з відлогою’ [244., к. 71, с. 200], *чу¹марка*, *чи¹мерка* ‘чоловіча свита’ [244., к.

73, с. 202]; у східнослобожанських *чи¹марка* заст. ‘чоловічий святковий верхній одяг’ [ССХСЛГ, с. 222]; у східностепових – *чу¹марка* ‘чоловічий осінній піджак з фалдами’ [Клим., с. 66]; у східноподільських – *чи¹мерка* ‘короткий верхній одяг’; ‘чоловічий головний убір із сукна’; ‘сукняна куртка з підкладкою’; ‘довгий верхній одяг із домотканого грубого сукна’; ‘короткий верхній одяг із домотканого грубого сукна’; ‘довгий одяг із домотканого грубого сукнавідпояса донизу розширений’; ‘довга куртка з овечої шкіри із зборками в поясі’; ‘довгий сукняний жіночий одяг із складкою ззаду’; ‘піджак зі складками’; ‘жіночий кожушок, вузький у талії, розширений донизу’; ‘верхній одяг із овчини, оздоблений хутром’ [Бер., с. 311–312]; у подільських – *че¹мерка* ‘верхній чоловічий одяг із складками ззаду’; ‘верхній чоловічий і жіночий одяг’; ‘бурка, накидка’ [Гор., с. 434]. Лексикографічні матеріали засвідчують функціонування давньої назви *че¹мерка* із багатьма значеннями в середньополіському діалекті: ‘довгий чоловічий одяг з брижами в стані’; ‘свита з білої валяної вовни’; ‘теплий короткий одяг з брижами в стані’; ‘чоловічий приталений кожух, обшитий каракулем’; ‘верхній чоловічий одяг на клоччі, обшитий зверху домотканим полотном’; ‘чоловіче пальто’; ‘жіноче півпальто’; ‘теплий одяг на ваті’; ‘короткий до талії, жіночий одяг, розширений донизу’; ‘чоловічий піджак’; ‘чоловіча чи жіноча куртка’; ‘верхній одяг типу сучасної куртки з сукна’; ‘жіноча безрукавка’; ‘жіноча блузка без рукавів’; ‘дитячий одяг без рукавів з прикрасами’; ‘верхній довгий одяг з домотканого сукна, свита’; ‘довгий чоловічий одяг з доморобного сукна з башликом’ [Грим., с. 170], а також у буковинських говірках – *чи¹мерка* ‘рвана шапка’ [СБГ, с. 642].

В обстежених говірках фіксуємо мереживни й ареал лексеми *лиштва*, на позначення вишитого краю сорочки (к. 21). Характерно, що цю назву з подібною семантикою фіксуємо у східноподільських – *лиштва* ‘вузька вишивка на поликах’ [Бер., с. 226] та середньополіських говірках північного наріччя: ‘вишитий поділ’ [Грим., с. 87]. Як бачимо, лексема з відповідним значенням поширена в суміжних із середньонаддніпряньськими говірках.

Кілька скартографованих лексем репрезентують розвиток словникового складу говірок, наприклад, лексема Назву *йупка* із значенням ‘спідниця’

зафіксовано в середньонаддніпрянсько-степових говірках *йупка* [244., к. 47, с. 176]; у східнослобожанських – *йубка* ‘спідниця’ [ССХСЛГ, с. 231]; у східностепових – *йупка* ‘загальна назва спідниці’ [Клим., с. 85]; у східноподільських – *йупка* ‘жіночий одяг, що покриває фігуру від талії донизу’ [Бер., с. 345–346]; у подільських – ‘вузька спідниця’; [Гор., с. 455]; у буковинських – ‘спідниця’ [СБГ, с. 684].

Лексему *пал'то* ‘теплий верхній одяг звичайно із сукна’ засвідчено у лексикографічних джерелах із східностепових говірок, де *пал'то* ‘верхній одяг довгого крою, що одягається поверх сукні, костюма’ [Клим., с. 64]; із східноподільських – *пал'то* ‘довгий верхній одяг із фабричної тканини’ [Бер., с. 188]; із буковинських – *пал'то* ‘пальто’ [СБГ, с. 380]. Ця лексема увійшла в лексикон діалектоносіїв порівняно недавно, у 60–70-х роках ХХ ст., вона є літературно нормативною, а її поява в говірках зумовлена зростанням достатку сільського населення та широким вжитком як торгівельної марки товару.

Динаміку мікрогрупи назв верхнього плечового одягу засвідчує назва *плашч* ‘суконний довгий і широкий чоловічий верхній одяг з відлогою’, яку також зафіксовано в східностепових говірках ‘верхній формений одяг для військових’ [Клим., с. 63]; у східноподільських – *плашч* ‘легкий верхній довгий одяг із непромокальної тканини’ [Бер., с. 221]; у середньополіських – ‘верхній довгий одяг з непромокальної тканини’ [Грим., с. 124]; у буковинських – *плашч* ‘демісезонне пальто’; ‘легке пальто з водонепроникної тканини’ [СБГ, с. 429]; у покутських – ‘верхній давній одяг, який носять весною, восени’ [43, с. 243].

Лексеми, що утворюють в середньонаддніпрянських говірках розмиті ареали, поширені в суміжних говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя, східностепових, східноподільських, середньополіських та віддалених західнополіських, покутських, буковинських говірках.

3.3.3. Поширення в діалектах української мови лексем, що утворюють у середньонадніпрянських говірках невеликі замкнені ареали

Аналіз регіональних лінгвогеографічних та лексикографічних праць дає змогу засвідчити, що лексема *'од'аг* ‘загальна назва одягу’ функціонує в говірках середньонадніпрянсько-степового порубіжжя [244б., к. 1, с. 130]; у східностепових – *'од'аг* ‘загальна назва одягу’ [Клим., с. 32]; у східноподільських – *вбра'н':а*, *'од'аг* ‘сукупність речей, якими покриває своє тіло людина; одяг’; ‘натільний одяг, білизна’ [Бер., с. 37–39, 173, 176. 178].

Зауважимо, що лексеми *вбра'н':а*, *уб'ран':а*, *убра'н':а* ‘сукупність речей, якими людина покриває своє тіло’ репрезентують у говірках української мови не тільки загальні назви одягу, а й вживані з іншими значеннями: у східноподільських говірках – *вбра'н':а* ‘натільний одяг’ [Бер., с. 178]; у середньополіських і суміжних говірках – *убра'н':а* ‘одяг взагалі’, ‘святковий одяг’ [Грим., с. 160].

У діалектах південно-західного наріччя лексема *вбра'н':а* набуває відповідних діалектних фонетичних варіантів: у гуцульських говірках *ўбран'е* ‘білизна’, ‘одяг’ [ГГ, с. 217], у лемківських *ўбран'а* ‘народний одяг’ [Дуд., с. 226], у львівському лексиконі *убран':а* – ‘одяг’, ‘чоловічий костюм’ [Хоб., с. 749], у покутських *ўбран'і* ‘загальна назва одягу’; *'од'аг* ‘загальна назва одягу’, ‘новий одяг’ [43, с. 238, 239].

Фонетичний варіант назви *ма'нишка* – *ма'н'ішка* зафіксовано в говірках середньонадніпрянсько-степового порубіжжя в різних варіантах: *ма'н'ішка* ‘вишита вставка в сорочці народного крою посередині грудей’ [182, с. 33]; у східноподільських – *ма'н'іж'ка* ‘вишитий розріз на грудях сорочки’; ‘підкладка або вставка від плечей до половини грудей і спини в чоловічій сорочці народного крою; підплічка’ [Бер., с. 150] та в середньополіських – *ма'н'ішка*, *ма'н'іжка* ‘вужька смужка матеріалу, яку накладають на розріз у сорочці, чи вишивка на грудях’; ‘дитяча вишита сорочка’; ‘зборки біля коміра сорочки’, ‘нагрудник, який

носять під жакетом замість блузки’, ‘вишита сорочка з рукавами’, ‘вишивка на чоловічій сорочці’ [Грим., с. 92].

Лексему *лиштва* фіксуємо в обстежених говірках із розгалуженою семантичною структурою: ‘вишитий край сорочки’, ‘обшивка спідниці’, ‘підрублений низ спідниці’, ‘полотняна смужка підшита до споду спідниці’, ‘витканий край платка’, ‘підкочений край спідниці’, ‘вставка в одязі’, ‘вишивка на рукавах’, ‘підшита знизу смуга червоного кольору’, ‘мережка, вистьобана на полотні’ (к. 21). Характерно, що граматичний варіант цієї назви фіксуємо і в сусідніх середньонаддніпряньсько-степових говірках: *лиштви* ‘складки у верхньому одязі від талії донизу’ [244., к. 75, с. 204]; у східноподільських – *лиштва* ‘смужка тканини, пришита зісподу спідниці’, ‘підрублене плаття чи спідниця, нижня його частина’, ‘тканина, якою підшивають розложистий комір’, ‘тканина, вшита у стоячий комір, для підтримування форми’, ‘вужька вишивка на поליках’ [Бер., с. 226].

Про широкий спектр значень (20) лексеми *лиштва* свідчать фіксації із середньополіських говірок північного наріччя: ‘вишивка гладдю’, ‘дрібний візерунок на покривалі’, ‘дрібний візерунок на рушнику, який вішають на ікони’, ‘обшивка одягу, його нижня частина’, ‘підкладений край спідниці, сорочки’, ‘манжет на рукавах сорочки’, ‘вишитий комір’, ‘комір у сорочці’, ‘стрічка для обшивання спідниць’, ‘смужка вишивки на сорочці’, вшита у фартух вишита смужка з іншої матерії’, ‘вишитий поділ’, ‘смужка матерії, пришита на одязі для прикраси’, ‘кольорова смужка з матерії, виткана для подолу жіночої сорочки’, ‘закладка в подолі спідниці, плаття, підшита всередину смужкою іншої матерії, щоб не висотувалися нитки’, ‘смужка клейкої речовини, якою намащують кінець полотна, щоб не висотувались нитки’, ‘вишита стрічка, вшита в одяг чи наволочку’, ‘тканина, підшита з вивороту, підкладка’, ‘велика брижа на одязі, волан’, ‘мереживо, яким прикрашають жіночі спідниці’ [Грим., с. 87]. Як бачимо, лексема має широку семантичну структуру та поширена в суміжних із середньонаддніпряньськими говірках.

У говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя сему ‘жіноча безрукавка, яка щільно облягає стан, з вирізом коло шиї; поли облямовані в талії’ також реалізовано лексемою *кор¹сет* та її фонетичними варіантами: *кер¹сет*, *кир¹сет* [244б. дис., с. 51]. Назви *гор¹сет*, *кир¹сет* у східностепових говірках об’єднані спільною семантикою ‘видовжена жіноча безрукавка із саморобного сукна, на підкладці’ [Клим., с. 80]. У подільських говірках *кир¹сет* ‘пояс’ [Гор., с.195]. У західнополіських говірках засвідчено фонетичний варіант *гор¹сет* ‘вишита безрукавка дівчини чи молодиці’ [Арк., с. 118].

Акцентні варіанти *х¹вартух* і *хвар¹тух* поширені в інших українських говорах: у середньонаддніпрянсько-степових *хвар¹тух* ‘фартух від пояса до колін’, ‘фартух від грудей до колін’ [244., к. 54, с. 183]; у східнослобожанських – *х¹вартух* ‘фартух’ [ССХСЛГ, с. 158, 216]; у східностепових говірках сему ‘деталь стегового одягу у вигляді шматка тканини, що запобігає забрудненню одягу’ репрезентовано назвами *хвар¹тух*, [Клим., с. 91]; у східноподільських – *хвар¹тух*, *х¹вартух* ‘предмет одягу різного крою, з різного матеріалу, який одягають під час роботи, щоб запобігти забрудненню одягу спереду’; ‘фартух без нагрудника’ [Бер., с. 291].

Лексему *чушка*, що в минулому утворювала в середньонаддніпрянських говірках мереживний ареал замкненого типу, а нині збережена тільки в чотирьох говірках, зафіксовано тільки в суміжних східноподільських говірках перехідного типу, де *чушка* ‘давній головний убір заміжньої жінки у формі шапочки’ [Бер., с. 322]. Отже, можемо вважати її регіоналізмом.

Назву *чепчик* та її фонетичні варіанти зафіксовано в говорах південно-східного наріччя: *чепчик*, *чепч¹ік*, *ч¹епч¹ік*, *ч¹епчик*, *ч¹іпчик* ‘тс’, ‘легка дитяча шапочка, яку зав’язують під підборіддям’, ‘легка дитяча шапочка з рюшиками’, ‘літній дитячий кашкет із маленьким козирком’, ‘круглий чоловічий головний убір з обшитим краєм’ [Бер., с. 313]; *чепчик* ‘головний убір заміжньої жінки у формі шапочки, очіпок’, ‘шапочка з тонкого полотна, яку одягають на ніч’, ‘шапочка з витканою смужкою’, ‘дитяча шапочка’ [Грим., с. 171].

Фонетичний варіант зі збереженням у ненаголошеному складі давнього [о] засвідчено в середньополіських говірках – *кос¹н¹ік* ‘стрічка, пришита внизу на

спідниці’, ‘стрічка заплітати коси’ [Грим., с. 68] та в західнополіських – *кос¹ник* ‘стрічка, яку дівчата заплітають у косу’ [Арк., с. 243].

Відзначимо, що назви чи їхні фонетичні варіанти, що утворюють у середньонаддніпрянських говірках невеликі замкнені ареали, також поширені переважно в суміжних із ними говірках (*од¹аг*, *ма¹н¹’іжка*, *кор¹сет*, *кир¹сет*), окремі з них (*вбра¹н¹:а*, *гор¹сет*) мають загальноукраїнську географію, щоправда, представлені в діалектах регіональними фонетичними варіантами.

3.3.4. Поширення в діалектах української мови лексем, що утворюють у середньонаддніпрянських говірках острівні мікроареали

Острівні мікроареали в середньонаддніпрянських говірках утворюють фонетичні та словотвірні варіанти лексем, поширених у більшості із них, або це назви, що функціонують на периферії ареалу чи засвідчують динаміку його лексичного складу.

У говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя функціонують фонетико-морфологічні варіанти *од¹аганка*, *оде¹жина* ‘загальна назва одягу’ [244б., к. 1, с. 130]; у східнослобожанських – *оде¹жина* ‘одяг (верхній)’ [ССХСЛГ, с. 148]; у східностепових – *оде¹жина*, *убра¹н¹:а* ‘загальна назва одягу’ [Клим., с. 32]; *вд¹а* ‘гало’ ‘загальна назва одягу’, ‘загальна назва спіднього одягу’ [Клим., с. 32, 37]; у східноподільських – *вд¹іванка*, *вд¹аганка* ‘сукупність речей, якими покриває своє тіло людина; одяг’; ‘натільний одяг, білизна’ [Бер., с. 37–39, 173, 176. 178], у сучасних західнополіських говірках також засвідчуємо назву *одежина* ‘щось з одягу’ [Арк., с. 359].

У західнополіських говірках зафіксовано фонетичний варіант *ма¹н¹’ежка* ‘вишита вставка на грудях чоловічої сорочки’ [Арк., с. 300], виявлений в одній із досліджуваних говірок.

Словотвірні варіанти *кор¹сетка*, *кар¹сетка*, *кир¹сетка* ‘жіноча безрукавка, яка щільно облягає стан, з вирізом коло шиї; поли облямовані в талії’ вживані в говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя, де *кар¹сетка* ‘тс’ [244б.

дис., с. 51]. Варіанти *кор|сетка*, *кар|сетка* у східностепових говірках об'єднані спільною семантикою 'видовжена жіноча безрукавка із саморобного сукна, на підкладці' [Клим., с. 80]. У східноподільських говірках засвідчено обидва варіанти *кор|сетка*, *кар|сетка*, що репрезентують три семи: 'приталена вишита жіноча безрукавка'; 'жіноча безрукавка, оздоблена бісером'; 'жіноча безрукавка з розпіркою ззаду' [Бер., с. 125]. Варіант *кир|сетка* 'приталена жіноча безрукавка'; 'одяг у вигляді піджака зі стоячим коміром і складками ззаду, який підперізують поясом' функціонує і в середньополіських говірках [Грим., с. 75–76].

Назву *жу|пан* засвідчено у східноподільських говірках, де вона має розгалужену семантику (19 сем): *жу|пан* 'верхній чоловічий одяг із ватною підкладкою'; 'чоловічий піджак'; 'довгий кожух'; 'верхній чоловічий одяг із домотканого грубого сукна'; 'легкий верхній жіночий одяг'; 'короткий верхній чоловічий одяг'; 'верхній одяг із відрізною талією, розширений внизу'; 'короткий кожух'; 'жіночий піджак'; сукняний верхній одяг'; 'довгий чоловічий одяг без рукавів'; 'короткий верхній одяг із домотканого грубого сукна'; 'чоловічий сукняний піджак'; 'довгий чоловічий одяг із хутра'; 'широкий одяг без гудзиків, особливість якого в тому, що одна пола заходила за другу, а підтримувалася під пахвою'; 'широкий плащ'; 'кожух з широким коміром'; 'теплий чоловічий піджак'; 'куртка, обшита оксамитом, з бобриковим коміром' [Бер., с. 77–78]; у західнополіських – *жу|пан* 'чоловічий піджак'; 'жіноче плаття' [Арк., с. 158]; у покутських – *жу|пан* 'верхній чоловічий та жіночий одяг, пошитий з дорогого матеріалу, оздоблений вишивкою' [43, с. 241].

Фонетичні варіанти *бур|нус*, *бур|нос* 'суконний довгий і широкий чоловічий верхній одяг з відлогою', характерні для двох периферійних середньонаддніпряньських говірок (к. 7), поширені в говірках середньонаддніпряньсько-степового суміжжя – *бур|нус* 'кожух, довга, не вкрита сукном шуба з великим коміром, пошита звичайно з овечої шкіри хутром досередини' [244, к. 66, с. 195], 'сіряк, верхній довгополий одяг із грубого сукна (без підкладки), який чоловіки одягали для виконання домашньої роботи' [244, к. 69, с. 198], 'жіноча свита', у частині говірок немає розрізнення сем [244, к. 73,

с. 202], а також у східноподільських – *бур^лнус* ‘брезентовий піджак із накладними кишенями і капюшоном’; ‘довгий, широкий жіночий кожух’; ‘короткий легкий верхній одяг’ [Бер., с. 32]; подільських – *бурнос* ‘довгий жіночий одяг’; ‘верхній чоловічий одяг на ваті, зимній піджак довгого покрою’; *бурнус* ‘верхній жіночий одяг’; ‘чоловічий верхній одяг’; [Гор., с. 70] та в буковинських – *бурнос заст.* ‘верхній чоловічий і жіночий одяг, вид куртки, іноді на ваті’ [СБГ, с. 44]. Широку семантику має лексема *бурнус* у середньополіському діалекті: ‘суконний плащ чи накидка від негоди’; ‘жіноче пальто на ваті без коміра, вузьке в плечах і розширене донизу’; ‘тепле жіноче довге пальто’; ‘широке жіноче пальто’; ‘довгий верхній жіночий одяг з грубого фабричного сукна’; ‘жіноче пальто з широкими рукавами’; ‘недовге (вище колін) жіноче пальто з лисячим коміром’; ‘жіночий зимовий одяг довжиною до колін, з сукна, вузький зверху і широкий внизу’; жіночий зимовий одяг із складками, виложистим коміром і манжетами’; ‘будь-який верхній одяг вільного покрою, розширений донизу’; ‘чоловічий верхній одяг з недоброякісного сукна з ворсом, схожий на пальто, з великим коміром і зборками ззаду’; ‘тепле чоловіче півпальто’; ‘жіночий кожух’; ‘просторий, подібний до піджака зимовий жіночий одяг з фабричного сукна’; ‘святкова жіноча тепла куртка на клоччі, розширена донизу’; ‘чоловіча рясна куртка’, ‘важкий незручний піджак’ [Грим., с. 28].

Фіксуємо в діалектах української мови й різні словотвірні варіанти лексеми *ко^лжух*. Так, у середньонаддніпрянсько-степових говірках засвідчено *кожу^лшок* ‘кожух, довга, не вкрита сукном шуба з великим коміром, пошита звичайно з овечої шкіри хутром досередини’ [244., к. 66, с. 195], у східностепових – *ко^лжушка*, *кажу^лшанка*, *кожу^лшанка* ‘жіночий кожух’ [Клим., с. 41], а в середньополіських – *ко^лжушка* ‘короткий жіночий кожух’ [Грим., с. 70]; у подільських – *кожу^лшина* ‘маленький старий кожушок’ [Гор., с. 203]. У середньополіських говірках поширені варіанти *кожу^лшанка* ‘кожух, покритий тканиною’; ‘жіночий кожух’; ‘короткий кожух’; ‘безрукавка з овчини’; ‘хутряна шапка’ та *кожу^лшок* ‘короткий кожух’; ‘кожух, покритий тканиною’; ‘теплий вовняний піджак’; ‘кімнатне взуття з овечої шкіри з хутром’ [Грим., с. 70]; у

покутських – *кожу¹шина* ‘кожух, який переважно носять жінки’ [43, с. 242]; *кожу¹шок* ‘хутряна безрукавка’, ‘хутряна підкладка у верхньому одязі’ [12, с. 129]; у гуцульських – *ко¹жу¹шина* ‘кептар’ [ГГ, с. 98].

Тільки в суміжних східноподільських говірках засвідчено назву *пово¹роз⁶ка* ‘стрічка тканини, що утримує на плечах жіночу сорочку’, ‘ремінець, яким зав’язують постолі та обв’язують онучі на нозі’, ‘вузький шматок тканини’, ‘вузька смужка кольорової тканини, що використовується як прикраса для оздоблення’ [Бер., с. 225].

Словотвірний варіант до давньої назви *к¹іс¹ник* виявляємо в східноподільських говірках *к¹іс¹ничка* ‘стрічка для вплітання в косу’ [Бер., с. 109].

У покутських говірках відомий граматичний варіант *дукати⁶* ‘жіноча прикраса на шию у формі насилених на кінський волос чи нитку монет’ [43, с. 269] до лексеми *дукат*, скартографованої в чотирьох середньонаддніпрянських говірках (к. 20).

У східноподільських говірках поширена назва *галош¹і* ‘гумове взуття, що надівають поверх звичайного, щоб зберегти його від вологи’, ‘гумові чоботи з обрізаними халявами, в яких виконували роботу по господарству’ [Бер., с. 92]; у західнополіських її граматичний варіант *галош* ‘калоша’ [Арк., с. 82]. У подільських говірках відома лексема *чун¹і* ‘саморобні глибокі галоші, які взували на валянки’, старе взуття [Гор., с. 439].

Як бачимо, назви одягу, взуття та прикрас, їхні фонетичні та словотвірні варіанти, що утворюють у середньонаддніпрянських говірках острівні мікроареали, поширені переважно в суміжних із ними діалектах чи перехідних зонах – говірки середньонаддніпрянсько-степового і середньонаддніпрянсько-подільського порубіж (східноподільські), східностепові, східнослобожанські, подільські, середньополіські (*од¹’аганка*, *оде¹жина*, *вд¹’аганка*, *кор¹сетка*, *кар¹сетка*); тільки в східноподільських перехідних говірках засвідчено варіанти лексем *пово¹роз⁶ка*. *к¹іс¹ничка*. Назви *жу¹пан*, *бурнус*, фонетичний варіант *ма¹н’ежка* уживані в західнополіських, покутських, буковинських і гуцульських говірках.

Висновок до розділу 3

Картографування лексики одягу, взуття та прикрас дає підстави висновкувати про цілісність середньонаддніпряньського діалекту – окремої мовно-територіальної одиниці, яку вирізняють засвідчені лексичні матеріали тематичної групи назв одягу, взуття та прикрас. Аналіз просторової поведінки лексем дає змогу вирізнити типи ареальної диференціації говірок, простежити динаміку діалектних явищ, диференціювати їх за поширення в контактних і віддалених говорах.

Суцільні ареали утворюють лексеми, що поширені майже в усіх середньонаддніпряньських говірках (о¹дежа, ко¹жух, п¹лахта, квар¹тух, к¹райка, о¹ч¹іпок, кіс¹ник, ду¹кач, с¹вита, кобин¹’ак, ма¹нишка, кар¹сет, спі¹дниц¹’а, пла¹ток, ка¹лош¹і, ч¹ирі¹вики). Розмиті та мереживні ареали формують назви одягу та взуття, відомі в більшості досліджуваних говірок (й¹упка, за¹паска, ст¹річ¹ка, ч¹и¹мерка, л¹иш¹тва). Невеликі замкнуті ареали репрезентують лексеми, що охоплюють тришість говірок (од¹’аг, вбра¹н¹:а, ма¹н¹’ишка, кир¹сет, х¹вар¹тух, хвар¹тух, ч¹ушка, ч¹еп¹чик). Острівні мікроареали утворюють назви одягу, взуття та прикрас та їхні варіанти, що функціонують лише в одній говірці і є спорадичними вкрапленнями в досліджуваному континуумі (оде¹жина, оди¹жинка, од¹’іван¹:а, в¹д¹’аганка, у¹д¹’агало, уб¹ран¹:а, уб¹ра¹н¹:а; ма¹н¹’ежка, ма¹н¹’ишич¹ка, ма¹н¹’іжи¹ч¹ка; кор¹сетка, кар¹сетка; жу¹пан; бур¹нос, бур¹нус; ко¹жу¹шок, ко¹жу¹шка, ко¹жу¹шанка, ко¹жу¹шина; спод¹нич¹ка, спі¹дничина фар¹тух, пи¹редник та їхні словотвірні варіанти квар¹туш¹ок, хвар¹туш¹ок, попи¹редник; по¹йас, пово¹розка, лен¹та; хус¹тина, хус¹тинка, хус¹тиноч¹ка; з¹борник, пов¹йазка, ка¹пор; ту¹фл¹’і, ту¹хол¹’ки, ту¹хол¹’ки, ту¹хлики; ч¹ун¹’і, га¹лош¹і, ка¹лошки, у¹пл¹’ітка, ст¹’ожка та фонетичні і словотвірні варіанти кіс¹нич¹ка, ко¹с¹нич¹ка, ко¹с¹н¹’іч¹ка, ко¹сни¹ч¹ок, ду¹кат, бл¹’ашка, ми¹дал¹’йонч¹ик, ку¹лонч¹ик)

Суцільні ареали підтверджують достовірність вирізнення середньонаддніпряньського діалекту. Розмиті – свідчать про динаміку лексичного складу говірок. Невеликі замкнені – дають змогу диференціювати досліджуваний ареал. Словотвірну, фонетичну, семантичну та зрідка лексичну варіативність засвідчують острівні мікроареали.

Інтерпретація назв одягу, взуття та прикрас у загальноукраїнському контексті дає змогу висновкувати, що значна частина аналізованих назв є загальнонародними (од'аг, убран':а, ком'ір, піт:ич'ка, блузка, корсет, куфайка, ко'жух, шуба, запаска, фартух, шта'ни, хустка, китиц'а, шапка, по'яс, гудзик, вінок, перстин', л'ента), оскільки поширені в говірках південно-східного, південно-західного та північного наріч.

Чимало назв, засвідчені в суміжних із середньонаддніпрянськими говірках: середньонаддніпрянсько-степових, східнослобожанських, східностепових, східноподільських, подільських, середньополіських (шаро'вари, повзун'ки, куртка, сирежки, опорки, лодоч'ки, лапт'і, лиштва, свита, чумарка, підопл'ич'ка, пелина, вишиванка, біл':о, плахта, тілоз'р'ійка, ту'журка, о'с'інка, пл'ушка, моск'вич'ка, бурка, хустка кашим'ірова, ко'синка, уставка, ластовиц'а, под'ілка, ма'нишка, коби'н'ак, плахта, спід'ниц'а, ганч'ірка, гестка, чулки); середньонаддніпрянсько-степових, східноподільських, подільських та середньополіських, покутських (кохта, під'жак, гал'і'фе, о'ч'інок, кубанка, корал'і, дукач', чиривики, постолі, ч'оботи х'ромові, крайка); середньонаддніпрянсько-степових і східнослобожанських (йупка), середньонаддніпрянсько-степових і східноподільських (бежовий платок, стр'ічка, на'мисто добре, раз'ки), середньонаддніпрянсько-степових і середньополіських (венський каблук), східнослобожанських (шкарбу'ни), східноподільських (гуман'і'тарка, буд'оновка, дутики), середньополіських (хустка пирка'лева, кушак), східноподільських і середньополіських (мат'роска, шот'ланка, дудоч'ки, платок циган'с'кий, хустка накид'на, кіс'ник, д'жіми), середньополіських, буковинських і покутських (саф'йанц'і, пл'іс'і'ровка). Частина назв у віддалених діалектах репрезентує інші значення та функціонує в різних регіональних фонетичних варіантах.

До вузьколокальних можемо зарахувати регіоналізми чушка, стр'ічка, яблуковий платок, миколайівс'кий платок, чир'нец'ка хустка.

Скартографований матеріал чітко репрезентує ареал поширення середньонаддніпрянських говірок, у межах якого можемо вирізнити північну і

центральну зону, простежити диференціацію лівобережних і правобережних говірок. Засвідчено мінімальну диференціацію середньонаддніпряньського говору, про що свідчать вкраплення острівних мікроареалів. Спорадичні явища репрезентують лексеми характерні для інших діалектів. Частина лексем досліджуваної тематичної групи побутової лексики є літературно нормативною, окремі назви демонструють відмінність на фонетичному рівні.

ВИСНОВКИ

Лексика на позначення одягу, взуття та прикрас із середньонаддніпрянських говірок є об'єктом постійного зацікавлення дослідників української мови та культури, що представлено в наукових працях лінгвістичного та етнографічного характеру. Комплексне дослідження діалектної лексики здійснено в структурно-семантичному, мотивологічному, лінгвогеографічному аспектах та динамічній проєкції, що дало змогу зробити такі висновки.

Аналізована тематична група є складною системою, компоненти якої тісно пов'язані між собою в складі двох ТГ, одинадцяти ЛСГ, які об'єднують елементи шістнадцяти СМГ та СР назв. Класифікацію номінацій одягу, взуття та прикрас провадимо на підставі ДО «стать носія», «вік носія», «призначення», «місце розташування на тілі». На структурування матеріалу в ЛСГ вплинули ДО, серед яких найбільш продуктивні «місце носіння на тілі», «сезон носіння», «стать носія», «матеріал виготовлення», «особливості крою», «спосіб виготовлення», «колір», «оздоблення», «час носіння», «соціальний статус», «призначення». Менш виражені ДО «зовнішній вигляд», «розмір», «форма», «якість полотна», «територіальні чи національні особливості», «оцінка мовця».

За результатами дослідження, однослівні номени становлять 30 % у складі аналізованої лексики назв одягу, взуття та прикрас, аналітичні сполуки та описові конструкції – 70 %. Типові структурні моделі «іменник + прикметник» (*пла¹ток¹ бежовий*), «іменник + іменник» (*йупка¹ х¹валдами*), «іменник + прийменник + іменник» (*брил¹ із со¹ломи*); менш продуктивні – «іменник + діеприкметник» (*комір¹ вишитий*), «іменник + прислівник» (*йупка воб¹т¹ажку*). Словосполучення засвідчують незавершеність процесу номінації. Означальний компонент впливає на диференціацію назв різновидів одягу за матеріалом (*кар¹сет¹ рипсовий*, *хустка пирка¹лева*), кольором (*чушка¹ чорна*, *сорочка¹ біла*), способом виготовлення (*вал'анки¹ бит¹і*, *ка¹лоші¹ лит¹і*) тощо.

Досліджуваному різновиду побутової лексики характерні гіперо-гіпонімічні відношення (*ч¹оботи – ч¹оботи х¹ромові*) складників цілісної системи, компоненти

якої також об'єднані на основі синонімічних (*гудзик* – *пувиц'а*), омонімічних (*кучма*, *Кучма*) і дериваційних (*кожух* – *кожушок* – *кожушина*) зв'язків. Назвам одягу, взуття та прикрас характерна полісемія, лексеми мають розгалужену семантику і можуть входити до кількох ЛСГ одночасно. Так, семантичну структуру лексеми *лиштва* демонструють внутрішньотематичні зв'язки між різними ЛСГ ('вишитий край сорочки', 'підрублений низ спідниці', 'полотняна смуга підшита до споду спідниці', 'витканий край платка'). Окремі назви (*пояс*, *запаса*, *плахта*, *сирезки*) зумовлюють міжтематичні зв'язки з групами побутової (меблі, хатні речі), ботанічної, зоологічної, сільськогосподарської, обрядової лексики.

Динаміка назв одягу, взуття та прикрас спричинена зникненням реалій, стиранням назв у пам'яті діалектоносіїв та віком інформантів, які вже не використовували, а тільки бачили деякі побутові реалії або чули про них. Частина назв зазнали пасивізації або архаїзовані (*жупан*, *йупка*, *запаса*, *шапка бирка*, *повивач*, *сап'яниц'і*, *постоли*, *лич'аки*).

Назви одягу, взуття та прикрас із середньонаддніпрянських говірок репрезентують типові МО: «матеріал», «особливості крою», «призначення реалії», «зовнішній вигляд», «спосіб виготовлення одягу», «місце виготовлення одягу», «колір», «оцінка придатності до подальшого використання», «час використання», «час чи джерело виникнення», «місце розташування на тілі людини», «особливості носіння». Менш продуктивні МО «сезон носіння», «дія», «результат фізичної дії», «наявність / відсутність оздоблення», «форма», «розмір», «довжина виробу», «національна чи територіальна ознака», «кількість полотнищ», «наявність візерунка», «оцінка мовця», «рід діяльності», «місце, де зберігали реалії», «належність реалії», «соціальний статус власника реалії».

Продуктивними способами словотвору є суфіксальний (*шапка*, *мотузка*), універбація (*ватник*, *буд'он'івка*, *кирзаки*), префіксально-суфіксальний (*ні допл'ічка*, *бизрукавка*). Менш продуктивні безафіксний спосіб словотвору (*ни потр'іб*), основоскладання із суфіксацією (*т'ілогр'ейка*, *стол'етка*) та морфолого-синтаксичний (субстантивація) (*стар'йо*). Частина назв виникли

внаслідок вторинної номінації лексико-семантичним способом через метонімічне перенесення (*гал'іфе, корал'і*).

Серед номенів аналізованої тематичної групи чимало назв (*одежа, пелина, кожух, с'вита*) мають праслов'янське походження, що становить 36 % від загальної кількості досліджених одиниць, однак переважають запозичення з інших мов – 64 %, зокрема з польської (*комір, чу́марка*), німецької (*кофта, туфл'і*), голландської (*галстук, капор*), італійської (*брил', бал'етки*), французької (*кашкет, ризови́ки*), латинської (*куртка, капел'ух*), англійської (*шал', пі́джак*), турецької (*кафтан*), румунської (*хустка*), російської (*воротн'ік*) і тюркських (*очкур*) мов.

Тематичній групі назв одягу, взуття та прикрас характерна варіативність на фонетичному (*куфайка, кух'вайка*), акцентуаційному (*ч'охла, ч'охла*), граматичному (*мотузок, мо́тузка*) та словотвірному (*тухл'і, тухлики*) рівнях.

Лінгвогеографічний метод аналізу лексики одягу, взуття та прикрас уможливорює висновок про цілісність середньонаддніпряньського діалекту як окремої мовно-територіальної одиниці, а також про архаїзацію деяких назв, перехід їх у пасивний словник або трансформацію їхньої семантики (звуження чи розширення), на що вплинули чинники лінгвального та позалінгвального характеру.

Просторова поведінка назв відображена на 24 лінгвістичних картах (20 лексичних і 4 семантичних). Картографування досліджуваної лексики дає змогу виявити типи ареальної поведінки назв, що утворюють суцільні (*коби́н'ак, о'ч'інок, с'вита*), розмиті та мереживні (*йупка, ст'р'ічка, чи́мерка*), невеликі замкнуті (*ман'ішка, кир'сет, чу́шка*) ареали та острівні (*жу́пан, упл'ітка*) мікроареали. У межах середньонаддніпряньських говірок вирізнено північну і центральну зони, простежено виокремлення лівобережних і правобережних говірок та мінімальну диференціацію середньонаддніпряньського говору.

Зіставний аналіз середньонаддніпряньських говірок засвідчив, що більшість найменувань мають загальнонародний характер (*ко́жух, шта́ни, хустка, шапка, по́яс, гудзик, ві́нок, л'ента*), оскільки поширені в говірках південно-східного,

південно-західного та північного наріч. Чимало назв, побутує в суміжних із середньонаддніпрянськими говірках: середньонаддніпрянсько-степових, східнослобожанських, східностепових, східноподільських, подільських, середньополіських (*виши|ванка, |уставка, ма|нишка, |гестка, п|л'ушка, п|лахта, шаро|вари, си|режки, о|порки*), середньонаддніпрянсько-степових, східноподільських, подільських та середньополіських, покутських (*|кофта, п|д|жак, гал'|іфе, о|чінок, ку|банка, ко|рал'і, ду|кач, ч|ири|вики, посто|ли, |ч|оботи х|ромові, к|райка*), середньонаддніпрянсько-степових і східнослобожанських (*|йубка*), середньонаддніпрянсько-степових і східноподільських (*|бежовий пла|ток, ст|р'ічка, на|мисто |добре, раз|ки*), середньонаддніпрянсько-степових і середньополіських (*|венський каб|лук*), східнослобожанських (*шкарбу|ни*), східноподільських (*гуман'|тарка, бу|д'оновка, ду|тики*), середньополіських (*|хустка пирка|лева, ку|шак*), східноподільських і середньополіських (*мат|роска, шот|ланка, |дудоч|ки, пла|ток циган'с'кий, |хустка накид|на, кіс|ник, д|жіми*), середньополіських, буковинських і покутських (*саф|йанц'і, пл'іс'|іровка*). До вузьколокальних зараховуємо регіоналізми (*|йупка, |чушка, ст|р'ічка, |яблу|ковий пла|ток, мико|лайівський пла|ток, ч|ир|нец'ка |хустка*).

У перспективі досліджень вбачаємо продовження й поглиблення студій над вивченням лексичної системи середньонаддніпрянського діалекту, що сприятиме характеристиці її сучасного стану, обґрунтуванню генези досліджуваних говірок та оприявненню зв'язків у загальноукраїнському та загальнослов'янському контексті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. [Абрамян Ю. В.](#) Динаміка номінацій традиційного сільського виробництва в українських східнослов'янських говірках : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Ю. В. Абрамян; ДЗ "Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка". Луганськ, 2011. 20 с.
2. Аркушин Г. Л. Діалектна назва : мотивація, культурологічний аспект. *Етнолінгвістичні студії*. Вип. 1. Житомир: Полісся, 2007. С. 38-48.
3. [Аркушин Г. Л.](#) Народна лексика Західного Полісся. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. 235 с.
4. [Асаула М. М.](#) Лексика "дитячого спілкування" у говірках Центральної Слобожанщини (Харківщини): автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / М. М. Асаула ; Харк. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. Х., 2011. 20 с.
5. Бабий Ф. И. Бытовая лексика говоров среднего бассейна Горыни (названия одежды, обуви и головных уборов) : дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.02., Ужгород, 1985, 228 с.
6. Бевзенко С.П. Про одну характерну рису лексики діалектної мови. *Проблеми дослідження діалектної лексики і фразеології української мови. Тези доп.* Ужгород: Вид-во Ужгород. ун-ту, 1978. С.4.
7. Бевзенко С.П. Українська діалектологія. К.: Вищ. шк., 1980. 246 с.
8. Березовська Г. Г. Структурна організація та географія назв одягу і прикрас у східноpodільських говірках : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01., Київ., 2011. 20 с.
9. Бичко З. Діалектна лексика наддністрянського говору. Тернопіль : Лідер, 2000. 280 с.
10. Бичко З. Назви одягу та взуття в наддністрянському говорі. *Діалектологічні студії. 1 : Мова в часі і просторі.* / Відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2003. С. 276–281.

11. [Бігусяк М. В.](#) Лексика традиційних сімейних обрядів у гуцульському говорі [Текст] : дис... канд. філол. наук: 10.02.01. Прикарпатський ун-т ім. В.Стефаника. Івано-Франківськ, 1997. 208 с.
12. Бігусяк М. Із спостережень над весільною лексикою гуцульського говору. *Гуцульські говірки. Лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження*. Львів: Вид-во Ін-ту українознавства ім. Крип'якевича, 2000. С.112-125.
13. Бігусяк М. Кушнірська лексика в говірках Тисмениччини: структурно-семантичний, номінативний та динамічний аспекти. [Мовознавчий вісник](#). 2018. Вип. 24–25. С. 125–133.
14. Бігусяк М. В. Динамічні процеси в лексико-семантичній системі говірки с. Липовиця Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл. *Діалекти в синхронії та діахронії. Трансформація діалектного континууму і проблеми лінгвоекології* / Відп. ред. П.Ю. Гриценко. К.: КММ, 2017. С. 24–33.
15. Блинова О.И. Явление мотивации слов: Лексикологический аспект: Учебное пособие. Томск: Изд-во Томск. ун-та, 1984. 191 с.
16. Бобер Т. Б. Лексика одягу, взуття та прикрас як об'єкт наукового вивчення. *Мовознавчий вісник* : зб. наук. праць. Черкаси, 2019. Вип. 27. С. 109–117.
17. Бобер Т. Б. Лексико-семантична група назв плечового одягу в середньонаддніпрянських говірках. *Наукові записки* : зб. наук. праць Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2019 Вип. 29. С. 71–81.
18. Бобер Т. Б. Назви взуття в сучасних середньонаддніпрянських говірках. *Мовознавчий вісник* : зб. наук. праць. Черкаси, 2021. Вип. 30 С. 101–111.
19. Бобер Т. Б. Назви жіночих прикрас у середньонаддніпрянських говірках. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2020. VIII (65). P. 7–12.
20. Бобер Т. Б. Назви жіночого поясного одягу із середньонаддніпрянських говірок. *Діалектологічні студії*. 13. Зб. наук. праць. Матеріали наукової конференції «Діалектний часопростір. Світлої пам'яті Наталі Хобзей». Львів, 2019. С. 135–148.

21. Бобер Т. Б. Принципи номінації лексико-семантичної групи назв чоловічих головних уборів. *Мовознавчий вісник* : зб. наук. праць. Черкаси, 2020. Вип. 28. С. 92–102.)
22. Богородицкий В.А. Общий курс русской грамматики. Казань, 1904. 211 с.
23. Богородицкий В.А. Диалектологические заметки. III. Говор села Сушки Золотоношского уезда Полтавской губернии: Окремий відбиток. Казань, 1901. 9 с.
24. Бондарко А. В. К функциональному анализу элементов разных языковых уровней (функционально-семантические категории – поля и микрополя). *Единицы разных уровней грамматического строя языка и их взаимодействие*. Москва : Наука, 1969. 332 с.
25. Борис Л. М. Динаміка тематичної групи лексики їжі та напоїв у буковинських говірках : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» .Чернівці, 2015. 20 с.
26. Будагов Р. А. Слово и его значение 2-е изд-е. М., 2003. 64 с.
27. Бузук П. Діалектологічний нарис Полтавщини. *Український діалектологічний збірник*. Ред. О.Н. Синявський, А.Ю. Кримський. Кн. 2. К.: УАН, 1929. С. 159 – 197.
28. Варченко І. О. Лубенські говірки і діалектна суміжність. (Фонетичні риси протягом трьох століть). – К., 1963. 249 с.
29. Варченко І.О. До питання про південну і східну межу середньонаддніпрянських говорів. *Праці X Республіканської діалектологічної наради*. К.: Вид-во АН УРСР, 1961. С. 36 – 51.
30. Васильев Л. М. Теория семантических полей. Вопросы языкознания. 1971. № 5. С. 105–113.
31. Васіна З. Український літопис вбрання, Т. 2 К., 2006. 341 с.
32. Ващенко В.С. З історії та географії діалектних слів: Матеріали до вивчення лексики говорів середньої і нижньої Наддніпрянщини. Харків: Вид-во ХДУ, 1962. 174 с.

33. Ващенко В.С. Лінгвістична географія Наддніпрянщини. Дніпропетровськ, 1968. 157 с.
34. Вераніка М. Курцова. Дыялекты беларускай мовы ў сучаснай моўнай сітуацыі ў Беларусі і дынаміка іх развіцця. *Gwary dziś*. 6. Prace Komisji Dialektologicznej przy Międzynarodowym Komitecie Slawistów. 2012. s. 37–56.
35. Верховод О. В. Генеза українських східнослобожанських говірок на лексичному рівні : дис. ... канд. філол. наук. Луганськ, 2009. 314 с.
36. Виноградов В. В. Основные типы лексических значений слова. *Вопросы языкознания*. 1953. № 5. С. 3 – 30.
37. Виноградов В. В. О некоторых вопросах русской исторической лексикологии. Москва : Изд-во АН СССР. Серия литературы и языка, 1953. Т. 12. Вып. 3. С. 185–210.
38. [Вікторіна О. М.](#) Лексика народної медицини і лікувальної магії у степових говірках Дніпро-Бузького межиріччя : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.01. Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В.Винниченка. - Кіровоград, 2009. 20 с.
39. Вовк Федір. Студії з української етнографії та антропології : *нова редакція* / Федір Вовк ; передм. О. Г. Таран ; прим. О. Г. Таран, С. Л. Маховської, Ю. С. Буйських; упорядн. О. О. Савчук. Харків : Видавець Савчук О. О., 2015. 464 с.
40. Войтів Г.В. Назви одягу в пам'ятках української мови XIV-XVIII ст. Автореф. дис.. на здоб. наук. ступ. канд.. філол.. наук. Львів, 1995. 24 с.
41. Волошинова М. О. Динаміка традиційної предметної лексики в українських східнослобожанських говірках : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.02 – українська мова. Луганськ, 2014. 19 с.
42. Воропай О. Звичаї нашого народу. К., 1993. 590 с.
43. Гавадзин О. Я. Назви одягу, взуття, головних уборів, прикрас Покуття: структура, семантика, ареалогія. Дисертація канд. філол. наук: 10.02.01, ДВНЗ "Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника". Івано-Франківськ, 2014. 200 с.

44. Гавадзин О. Я. Назви одягу, взуття, головних уборів, прикрас Покуття: структура, семантика, ареалогія. Автореф. дис.. на здоб. наук. ступ. канд. філол. наук. Івано-Франківськ. 2014. 20 с.
45. Гаврилова Т.О. Мікротопонімія як елемент регіональної лексики (на матеріалі говірок Черкащини). *Діалектна лексика: лексикологічний, лексикографічний та лінгвогеографічний аспекти: Матеріали доповідей Міжнародної наукової конференції*. Глухів: РВВ, 2005. С. 83 – 88.
46. Гаврилова Т.О. Назви жителів за кутками (на основі говірок Черкащини). *Лінгвогеографія Черкащини*. Збірник матеріалів міжвузівської науково-практичної конференції. К.: Знання, 2000. С. 13 – 16.
47. Ганцов В. Діалектологічна класифікація українських говорів (з картою). К.: УАН, 1923. 67 с.
48. Герман К.Ф. Українські говірки Північної Буковини в історичному та лінгвогеографічному аспекті: Фонетика, фонологія. Чернівці: Рута, 1995. 406 с.
49. Гецько Г. І. Мисливська лексика в українських говірках Закарпаття [Текст] : автореферат... канд. філологічних наук, спец.: 10.02.01. Запоріжжя : Запорізький нац. ун-т, 2012. 19 с.
50. Глуховцева К. Д. Динаміка українських східнословобожанських говірок : монографія. Луганськ : Альма-матер, 2005. 592 с.
51. Глуховцева К. Д. Лексика народного быта українських восточнословобожанських говорів: автореф. дис. на соискание науч. Степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Украинский язык». Донецк, 1992. 16 с.
52. Гнедыч П.А. Материалы по народной словесности Полтавской губернии Роменский уезд. Вып. 1. Полтава, 1915. С. IV – X.
53. Головацкий Я. Ф. О народной одежде и убранстве русинов или русских в Галичине и Северо-восточной Венгрии. Санкт-Петербург : тип. В. Киршбаума, 1877. 85 с.
54. Головацький Я. Ф. *Мандрівка по Галицькій та Угорській Русі, описана в листах до приятеля у Л.* 1976. № 6. С. 61–65.

55. Гороф'янюк І. Ботанічна лексика центральноподільських говірок: матеріали до лексичного атласу української мови. Вінниця, 2012. 304 с.
56. Гороф'янюк І. В. Ботанічна лексика центральноподільських говірок. Вінниця: Твори, 2020. 632 с.
57. Гороф'янюк І. В. Ботанічна лексика центральноподільських говірок: ареалогічна інтерпретація. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського* : зб. наук. праць. Серія: Філологія. Вінниця : ВДПУ, 2011. Вип. 13. С. 98–103.
58. Гороф'янюк І. В. *До питання історії вивчення подільського говору. Лінгвістичні читання* : зб. наук. статей / [відп. ред. О. А. Павлушенко]. Вінниця : «Ландо ЛТД», 2011. Вип. 4. С. 186–199.
59. Гороф'янюк І. В. *Із спостережень над подільсько-поліськими паралелями в дендролексиці. Волинь-Житомирщина* : Історикофілологічний збірник з регіональних проблем / [відп. ред. В. Мойсієнко, В. Єршов]. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. № 22 (II). С. 56–64.
60. Гороф'янюк І. В. Структурна організація та ареалогія флорономенів центральноподільських говірок: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.02. Національна академія наук України. Ін-т української мови. Київ, 2010. 20 с.
61. Гоца Е.Д. Назви їжі й кухонного начиння в українських Карпатських говорах: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.02 – українська мова. Ужгородський національний університет. Ужгород, 2001. 20 с.
62. Гримашевич Г. І. Номінація одягу та взуття в середньополіському діалекті : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Національна академія наук України., Київ, 2003, 532 с.
63. Гримашевич Г.І. Мотиви номінації хустки у середньополіських говірках. *Лінгвістичні студії*: зб. наук. пр./відп. ред. ГІ ..., 2006.
64. Гримашевич, Г. І. Номінація одягу та взуття в середньополіському діалекті: дис. канд. філол. наук : 10.02.01 / Гримашевич Галина Іванівна. К., 2003. 532 с.

65. [Гримашевич, Г. І.](#) (2011). Динаміка лексики одягу в говірках Середнього Полісся. [Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету](#), (6), С. 133–139.
66. Гриценко П. Ю. Ареальне варіювання лексики. Київ : Наукова думка, 1990. 271 с.
67. Гриценко П. Ю. Динаміка діалектного континууму : гносеологічні параметри. *Діалекти в синхронії та діахронії: Трансформація діалектного континууму і проблеми лінгвоекнології*. Київ, 2017. С. 7–12.
68. Гриценко П. Ю. Моделювання системи діалектної лексики. Київ : Наук. думка, 1984. 227 с.
69. Гриценко П. Ю. Про один тип джерел сучасних діалектологічних студій. *Діалекти в синхронії та діахронії: загальнослов'янський контекст*. Київ. С. 145–154.
70. Гриценко П. Ю. Тваринницька лексика українських західностепових говірок. Питання організації тематичної групи. *Структура українських говорів*. Київ : Наук. думка, 1982. С. 142–170.
71. Гриценко П. Ю. Внутрішньомовні чинники варіювання лексики говорів. *НТР і сучасні процеси розвитку лексики української народно-розмовної мови. Тези доп. Респ. конф.* Ужгород: Вид-во Ужгород. ун-ту, 1989. С.46–48.
72. Гриценко П.Ю. Діалектна лексика з конкретним значенням. *Структурні рівні українських говорів*. К.: Наук. думка, 1985. С.91–120.
73. Гриценко П.Ю. До питання про ареальний аспект дослідження лексико-семантичної системи. *Фонетична, морфологічна і лексична система українських говорів*. К.: Наук. думка, 1983. С.163–167.
74. Гриценко П.Ю. Дослідження лексики українських говорів. *Мовознавство*. 1984. №5. С.22–30.
75. Гриценко П.Ю. Лексична система говорів і картографування. *Українська діалектна лексика*. К.: Наук. думка, 1987. С.10–20.

76. Гриценко П.Ю. Простір і час у лінгвістичній географії. *Проблеми сучасної ареології*. – К.: Наук. думка, 1994. С.102–111.
77. Грінченко Б. Д. Словарь української мови. Украинско-русский словарь / Борис Грінченко. - Берлін : Укр. Слово, 1924. - (Словарі "Українського Слова") [Т. 1] : А-Н / видавництво Українське слово (Берлін). 1924. 1109 с.
78. Грозовська Н. А. Етимологія назв учасників весільного обряду у творах Т. Г. Шевченка. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2016. № 2. С. 296–302.
79. Громко Т.В. Семантичні особливості народної географічної термінології Центральної України (на матеріалі Кіровоградщини) / Відп. ред.. В.В. Лучик. Кіровоград: РВЦ КДПУ, 2000. 172 с.
80. Давидова О.Г. Професійна лексика полтавських говорів. *Говори і ономастика Наддніпряниці: Збірник статей* / відп. ред. В.С. Ващенко. Дніпропетровськ : Вид-во ДДУ, 1970. С. 69–91.
81. [Дакі О.А.](#) Ботанічна лексика в українських говірках межиріччя Дністра і Дунаю : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. НАН України, Ін-т укр. мови. К., 2014. 16 с.
82. Дворянкін В. О. Номінативні процеси в українських східностепових говірках : автореф. дис....канд. філол. наук : 10.02.01, Луганськ, 2006. 29 с.
83. Дерке М. Ж. Назви одягу в угорських говорах Закарпаття : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.09., Ужгород., 2002, 184 с.
84. Дзендзелівський І.А. Принципы составления региональных атласов. *Актуальные проблемы славяноведения*. М.: Изд-во АН СССР, 1961. С.195–201.
85. Дзендзелівський Й. О. Стан дослідження генези українських діалектів. *Мовознавство*. 1981. № 1. С. 45–51.
86. Дзендзелівський Й.О. Про зміст коментарів до лексичних лінгвістичних карт. *Український діалектологічний збірник*. К.: Довіра, 1997. Кн.3. С.132–139.

87. Дзендзелівський Й.О. Проблеми лінгвогеографічного дослідження лексики української мови. *Studia z Filologii Polskiej i Slowianskiej*. Warszawa, 1989. Т. XXV. S.127–138.
88. Дзендзелівський Й.О. Проблеми сучасної української діалектології. *Мовознавство*. 1967. №2. С.35–42.
89. Дзендзелівський Й.О. Програма для збирання матеріалів до Лексичного Атласу української мови. К.: Наук. думка, 1987. 300 с.
90. Діалекти в синхронії та діахронії. Трансформація діалектного континууму і проблеми лінгвоекнології / Відп. ред. П.Ю. Гриценко. К.: КММ, 2017. 518 с.
91. Долгих М. Г. Теория семантического поля на современном этапе развития семасиологии. *Науч. докл. высш. школы. Филологические науки*. 1973. № 1. С. 89–98.
92. Дорошенко С. І. Вплив полтавських говірок на говірки Середнього Надсейм'я. *Середньонаддніпрянські говори: Збірник статей*. К.: Ви-во АН УРСР, 1960. С. 165–169.
93. Дорошкевич О. Сторінка для характеристики говірки с. Хоцьок Переяславського повіту на Полтавщині. *Філологічний збірник пам'яті К. Михальчука*. К.: Вид-во укр. наук. тов-ва, 1915. С. 101 – 122.
94. Жвава О.А. Лексика родинних обрядів подільсько-буковинськонаддністрянського суміжжя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. : спец. 10.02.01. К., 2010. 24 с.
95. Жилко Ф. Т. Про семантичні поля української мови. *Українська мова і література в школі*. 1971. № 12. С. 25–32.
96. Жилко Ф.Т. Говори української мови. К.: Рад. шк., 1958. 172 с.
97. Жилко Ф.Т. Деякі питання лінгвогеографічного аспекту в українській діалектології *Праці X Респ. діал. наради*. К.: Наук. думка, 1961. С.3 – 16.
98. Жилко Ф.Т. Основні принципи побудови Атласу української мови. *Праці XI Респ. діал. наради*. К.: Наук. думка, 1965. С.3–13.
99. Жилко Ф.Т. Про лінгвогеографічне дослідження новостворених говорів української мови. *Праці XII Респ. діал. наради*. К.: Наук. думка, 1971. С.3–13.

100. Жилко Ф.Т. Середньонаддніпрянські говори (деякі їх особливості і територія поширення). *Середньонаддніпрянські говори*. К.: Вид-во АН УРСР, 1960. С.5–21.
101. Жуган Н. А. Лексика ткацтва в середньонаддніпрянських говірках : дис. канд. філол. наук : 10.02.01 / Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького. Черкаси, 2019. 331 с.
102. Загнітко Н. Г. Назви їжі, напоїв у східностепових говірках Донеччини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Н. Г. Загнітко. Донецьк, 2011. 19 с.
103. Задорожня І. В. Географічна лексика лівобережних середньонаддніпрянських говірок: склад, варіювання семантичної структури : дис. канд. філол. наук : 10.02.01. Національна академія наук України. Ін-т української мови. Київ, 2021. 322 с.
104. Зеленин К. Д. Восточнославянская этнография. М: Наука. Главная редакция восточной литературы, 1991. 511 с.
105. Зілинський І. До питання про діалектологічну класифікацію українських говорів. Львів, 1926. 19 с.
106. Зілинський І. Карта українських говорів. Варшава, 1933. 20 с.
107. Зілинський І. Проба упорядкування українських говорів. *Записки Наукового товариства імені Тараса Шевченка*. 1913. Т. СХVII – СХVIII. Львів, 1914. С. 333 – 375.
108. Йогансен М. Фонетичні етюди. Замітки з нагоди фонетики м. Шишак на Полтавщині у зв'язку з літературною вимовою. Наукові записки Харківської науково-дослідної кафедри мовознавства. К.: Держ. в-во України, 1927. С. 19 – 55.
109. Ирина В. Бакланова. Лексика ушных украшений как источник этнокультурной информации. *Gwary dziś*. 6. Prace Komisji Dialektologicznej przy Międzynarodowym Komitecie Slawistów. 2012. S. 57–64.
110. Клименко Н. Б. Назви одягу в східностепових говірках Донеччини : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Донецьк, 2001. 400 с.

111. Клименко Н. Б. Назви одягу в східностепових говірках Донеччини: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Донецьк, 2001. 19 с.
112. Кобирилка Г., Рябець Л. Українська діалектологія: витоки та перспективи. *Українська мова*. 2018, № 4. С. 92 – 100.
113. Кодухов В. І. Лексикоо-семантические группы слов. / Отв. ред. Н. П. Гринкова. Ленинград, 1955. С. 3–9.
114. Козачук Г. О. Взаємодія літературної і діалектної побутової лексики. *Мовознавство*. 1985. № 2. С. 44–47.
115. [Колеснік Л. Я.](#) Номінація людини в покутсько-буковинських говірках: генеза та просторове варіювання [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. НАН України, Ін-т укр. мови. Київ, 2016. 22 с.
116. Кочерган М. Мовознавство на сучасному етапі. *Дивослово*. 2003. № 5. С. 24 – 29.
117. Кочерган М. П. Лексико-семантичні процеси в українській мові на сучасному етапі. *Ukrainistika na prahu noveho stoleti a tisicileti: problemy jazyka, literatury a kultury. I. Olomoucke symposium ukrainistu : Sbornik prispevku*. Olomouc, 2001. S. 19 – 25.
118. Кочерган М. П. Загальне мовознавство. – К.: „Академія”, 2006.
119. Краєвська Г. П. Народна виробнича термінологія центральних говірок Поділля : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Київ, 2010. 22 с.
120. Кривчанська М. Ф. Лексика гончарного промислу Полтавської області : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. К., 1952. 303 с.
121. Кривчанська М. Ф. Назви посуду гончарного промислу Полтавщини. *Полтавсько-київський діалект – основа української національної мови*. К. : Вид-во АН УРСР, 1954. С. 115–129.

122. Кримський А.Ю. Твори в п'яти томах. Т. 3. Мовознавство. Фольклористика. К.: Наукова думка, 1973. 509 с.
123. Кримський А. Звенигородщина з погляду етнографічного і діалектологічного. К.: УАН, 1930. 434 с.
124. Кукса Т. П. Фітономінація та її просторова варіативність в українських говірках Криму : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. К., 2013. 24 с.
125. Кушмет М. С. Сільськогосподарська лексика українських східностепових говірок : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Донецьк, 2014. 20 с.
126. Лєснова В. В. Номінація людини та її рис у східнослобожанських українських говірках : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Запоріжжя. 1999. 17 с.
127. Лисенко П. С. Лексичні особливості говірок Ставищенського р-ну Київської обл. *Діалектолог. бюлетень*. Вип. 5. К.: Ви-во АН УРСР, 1955. С. 31 – 45.
128. [Лисиченко Л. А.](#) Говірки Східної Слобожанщини: поліаспектний аналіз. Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків : Монограф, 2014. 147 с.
129. Лисиченко Л. А. Архаїчні назви одягу в східнослобожанських говірках / Л. А. Лисиченко // *Праці XII Респ. діалектолог. нар.* К. : Наук. думка, 1971. С. 336 – 342.
130. Литвиненко Я.О. Орнітономени в східнополіському діалекті: структура і просторове варіювання: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. К., 2019. 506 с.
131. Литвиненко Я. О. Динаміка орнітолексики у східнополіських говірках. *Діалекти в синхронії та діахронії. Трансформація діалектного континууму і проблеми лінгвоекнології* / Відп. ред. П.Ю. Гриценко. К.: КММ, 2017. С. 241–253.
132. [Лонська Л. І.](#) Словотвірні типи мікротопонімів Черкащини. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови*. 2014. Вип. 11. С. 117–122.

133. Магрицька І. В. Весільна лексика українських східнословобожанських говірок: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Запоріжжя, 2000. 23 с.
134. Макарчук С. А. Етнографія України. Вид. 2-ге, Львів: Світ, 2004. 520 с.
135. Максимович М. А. Заметки о некоторых летописных названиях местностей // *Собрание сочинений*. К., 1877. Т. 2. С. 349.
136. Максимович М. А. О десяти городах и некоторых селах древней Украины. *Собрание сочинений*. К., 1877. Т. 2. С. 347–348.
137. Максимович М. А. Собрание сочинений М. А. Максимовича. Том 3 : Языкознание. История словесности . Киев: Тип. аренд. Е. Т. Керер. 1880. 745 с.
138. Маркович Я. М. Записки о Малороссии, ее жителях и произведениях. Ч. 1 / Яков Маркович. СПб, 1798. – 98 с.
139. Мартинова Г. І. Подільсько-середньонаддніпрянська діалектна межа (за даними побутової лексики правобережної Черкащини) : Дис. на здобуття ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 – українська мова. Національна академія наук України. Ін-т української мови. Київ, 1993. 485 с.
140. Мартинова Г. І., Бобер Т. Б. Динамічні процеси на позначення одягу, взуття та прикрас із середньонаддніпрянських говірок. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи. Міждисциплінарні перспективи*. Том V. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Фундаментальні та прикладні дослідження : сучасні науково-практичні рішення і підходи. Міждисциплінарні перспективи». Баку – Банська Бистриця – Ужгород – Херсон: Посвіт, 2019. С. 364–373.
141. Мартинова Г. І. Архаїзми та інновації в діалектних словниках як відображення динаміки говірки. *Gwary driaś*, 2016. vol. 8, s. 57–66.
142. Мартинова Г. І. До проблеми змінності лексичних одиниць у просторі й часі. *Діалекти в синхронії та діахронії. Трансформація діалектного континууму і проблеми лінгвоекології* / Відп. ред. П.Ю. Гриценко. К.: КММ, 2017. С. 261–270.

143. Мартинова Г.І. Лексичні ареали середньонаддніпрянського діалекту і методика їх визначення. *Dialektologia jako dziedzina jkzykoznaawstwa i przedmiot dydaktyki: Ksieg jubileuszowa dtdzkowana profesorowi Karolowi Dejni / Pod red. S. Gali. – yds: ydszkie towarzystwo naukowe. 2002. S. 317 – 331.*
144. Мартинова Г.І. Середньонаддніпрянський діалект. Фонетика і фонологія. Черкаси, 2003. 367 с.
145. Мартинова Г.І. Середньонаддніпрянський діалект. Фонологія і фонетика: дис. док. філол. наук : 10.02.01 / Національна академія наук України. Інститут української мови. Київ, 2004. 545 с.
146. Мартинова Г.І. Лінгвістична географія Правобережної Черкащини. Черкаси, 2000. 265 с.
147. Мартинова, Г. І. Статичне й динамічне в лексиці середньонаддніпрянського діалекту. *Філологічний вісник Уманського державного педагогічного університету*. Вип. 1 Умань, 2011. С. 145–154.
148. Мартинова, Г. І. Діалектний текст як свідчення динаміки лексичного складу говірок. *Gwary driś*, 2018. vol. 10, s. 49–58.
149. Маслова Г.С. Народная одежда в восточнославянских традиционных обычаях и обрядах XIX – начала XX века. М., 1984. 216 с.
150. Матвеева В.Я. Лексика українського художественного промысла (вышивания, ткачества, ковроделия) Полтавской области: Автореф. дис... канд..фил. наук. Киев, 1961. 12 с.
151. Матвеева В.Я. Назви способів вишивання Полтавської обл. *Лексикографічний бюлетень*. Вип. VII. К., 1960. С. 3–15.
152. Матвіяс І. Г. Українська мова і її говори. Київ: Наукова думка, 1990. 168 с.
153. Матвіяс І.Г. Лексичні ареали південно-східного наріччя (за матеріалами Атласу української мови). *Праці XII Республіканської діалектологічної наради*. Київ : Наукова думка, 1971. С. 360–365
154. Матвіяс І.Г. Українська літературна мова і територіальні діалекти в їх взаємодії на різних історичних етапах. *Українська літературна мова в її взаємодії з територіальними діалектами*. К.: Наук. думка, 1977. С.5-31.

155. Мединський А. М. Структурна організація і семантика гончарської лексики у подільських говірках : дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Кам'янець-Подільський держ. ун-т. Кам'янець-Подільський, 2005. 231с.
156. Миронова Г. М. Загальні назви одягу в давньоруській мові. *Мовознавство*. 1977. № 1. С. 50 – 59.
157. Миронова Г. М. Назви верхнього одягу в давньоруській мові. *Мовознавство*. 1977. № 6. С. 77–86.
158. Миронова Г. М. Назви конкретних видів одягу у пам'ятках давньоруської мови. *Українське мовознавство. Респ. міжвід. наук. зб.* К., 1978. № 6. С. 107–117.
159. Миронова Г. М. Назви одягу від давнини до сучасності. *Культура слова*. Вип. 14. С. 54–60.
160. Михальчук К. [Рецензія] *Киевская старина*. Т. 24. Кн. 1–2. К., 1901. С. 48 – 54.
161. Михальчук К. П. Наречия, поднаречия і говоры Южной России в связи с наречи ями Галичины. *Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западнорусский край*. Т. 7. Спб, 1872. С. 453–512
162. Мойсієнко В.М. Поліська лексика народної медицини та лікувальної магії. Житомир, 2001. 148 с.
163. Мораховская О. Н. К методике картографирования сложных лексикосемантических различий. *Лингвогеография, диалектология и история языка*. Кишинев: Штиница, 1973. С. 36–41.
164. Мораховская О.Н. Критерии сопоставимости лексико-семантических групп слов в диалектном языке. *Общеславянский лингвистический атлас. Материалы и исследования*. М.: Наука, 1975. С.13–21.
165. Мотивология и ее аспекты. Томск, 2007. 394 с.
166. Непійвода Ф.А. Из спостережень над сільськогосподарською лексикою в говірках Черкащини. *Праці X Республіканської діалектологічної наради*. К.:Видавництво АН УРСР, 1961. С.90–94.
167. Нидерле Л. Славянские древности. М., 1956. 422 с.

168. Никончук М. В. Сільськогосподарська лексика правобережного Полісся. АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні, Житомир. держ. пед. ін.-т ім. І. Франка / відп. ред. А. М. Залеський. Київ : Наук. думка, 1985. 312 с.
169. Никончук М.В. Матеріали до лексичного атласу української мови: Правобережне Полісся. Київ. Наукова думка, 1979. 314 с.
170. Никончук М.В. Правобережнополесские говоры с лингвогеографической и исторической точек зрения. *Полесский этнолингвистический сборник. Материалы и исследования*. Москва, 1983. С. 153–157.
171. [Никончук М.В.](#) Правобережнополіські говірки в лінгвогеографічному висвітленні. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 315 с.
172. Никончук М.В., Никончук О.М. Будівельна лексика правобережного Полісся в лексико-семантичній системі слов'янських мов. Житомир, 1990. 372 с.
173. Никончук М. В. Назви одягу і взуття правобережного Полісся / Никончук М. В. . Житомир, 1998. 230 с.
174. Ніколаєва Т.О. Історія українського костюма. К., 1996. 173 с.
175. Новіцька О. І. Побутова лексика Підгаєччини: семантика, способи номінації, ареал.- Дис. канд. філол. наук: 10.02.01, ДВНЗ "Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника". Івано-Франківськ, 2014. 200 с.
176. Новіцька О. Загальні назви одягу в говірках Підгаєччини Тернопільської області. *Лінгвостилістичні студії*. 2019. Вип. 10. С. 125–134.
177. Новіцька О.І. Побутова лексика Підгаєччини: семантика, способи номінації, ареал. Автореф. дис.. на здоб. наук. ступ. канд. філол. наук. Івано-Франківськ, 2014. 20 с.
178. [Омельковець Р.С.](#) Номінація лікарських рослин в українському західнополіському говорі [Текст] : автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01. НАН України, Ін-т укр. мови. К., 2004. 23 с.
179. Оскірко О. П. Назви їжі та напоїв у східноподільських говірках : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Черкаси, 2019. 397 с.

180. Очеретний А. Д. Говірки Уманського району Черкаської області. Дис. канд. філол. наук / Київський державний педагогічний інститут імені О. М. Горького. К., 1957. 252 с.
181. Пашкова Н. І. Назви одягу в українських говорах Карпат (структурно-семантична, генетична та ареальна характеристика) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. К., 2000. 19 с.
182. Пашкова Н. І. Назви одягу в українських говорах Карпат (структурно-семантична, генетична та ареальна характеристика) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ., 2000. 227 с.
183. Поістогова М. В. Номінаційні процеси у ботанічній лексиці східнополіських говірок: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2005. 402 с.
184. Поістогова М. В. Номінаційні процеси у ботанічній лексиці східнополіських говірок, Київ, 2005.
185. Покровский М.М. Семасиологические исследования в области древних языков. *Избранные работы по языкознанию*. М.: Изд-во АН СССР, 1959. С.75–83.
186. Поліщук Л.Б. Структурна організація та географія назв традиційного будівництва в східноподільських говірках / Л.Б. Поліщук // Автореферат на здобуття наук. ст. канд. філ наук. Умань: ВПЦ «Візаві», 2015 22 с.
187. Пономар Л. Г. Назви одягу Західного Полісся. К., 1997. 182 с.
188. Пономарьов А., Артюх Л., Косміна Т. Українська минувшина. Ілюстрований етнографічний довідник К., 1993. 127 с.
189. Попова З. Д., Стернин П. А. Лексическая система языка. Воронеж, 1984. С. 19–68.
190. Потапчук І. М. Народна географічна термінологія в західноподільських говірках. Дисертація канд. філол. наук: 10.02.01, Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2012. 200 с.
191. Потебня А. Заметки о малорусском наречии. Воронеж, 1871. 103 с.
192. Потебня А.А. Мысль и язык. Харьков, 1913. 191 с.

193. Різник В. П. Назви їжі та кухонного начиння в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 «Українська мова». Львів, 2016. 370 с.
194. Романюк М. Беларускае народнае адзенне. Мінськ, 1981. 473 с.
195. Руснак Н.О. Лінгвокогнітивні та прагматичні виміри діалектних текстів буковинських говірок. Монографія / Наталія Руснак. Чернівці: Чернів. нац. ун-т., 2009. 448 с.
196. Руснак Ю. М. Лексика родинних обрядів у буковинському діалекті. Автореф. дис.. на здоб. наук. ступ. канд. філол. наук. Чернівці 2010. 20 с.
197. Руснак Н. О., Борис Л. М. Динамічні процеси в назвах страв із круп (на матеріалі буковинських говірок). *Діалекти в синхронії та діахронії. Трансформація діалектного континууму і проблеми лінгвоекології* / Відп. ред. П.Ю. Гриценко. К.: КММ, 2017. С. 365–378.
198. Сабодаш І. В. Історія української ботанічної лексики (XIX – початок ХХ століття) : монографія. Ужгород : Ужгородський національний університет, 2014. 600 с.
199. Сакалоўская А. С. Да лінгвагеаграфіі некатарых назваў. *Беларуская лексыкалогія і етымалогія*. Мінськ, 1968. С. 137–138.
200. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник. Полтава: Довкілля. К., 2008. 712 с.
201. [Сердега Р. Л.](#) Сільськогосподарська лексика в говірках Центральної Слобожанщини (Харківщини) Х. : Вид-во Іванченка І. С., 2013. 217 с.
202. Скорофатова А. О. Ономасіологія та лінгвогеографія фітономенів в українських східнослобожанських говорах : монографія. Луганськ :Елтон-2, 2009. 369 с.
203. [Скорофатова А. О.](#) Ономасіологія та лінгвогеографія фітономенів в українських східнослобожанських говірках [Текст] : автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01. Луганський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2008. 24 с.

204. [Слободян](#) О. В. Географічна народна термінологія східнослобожанських говірок Луганщини [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Запоріж. нац. ун-т. Запоріжжя, 2017. 19 с.
205. Сорокалетов Ф. П. Диалектная лексика в её отношении к словарному составу общенародного языка. *Слово в русских народных говорах*. Л.: Наука, 1968. С.222–236.
206. Сосюр Ф. де. Курс загальної лінгвістики. / Фердінан де Сосюр; [пер. з фр. А. Корнійчук, К, Тищенко]. К.: Основи, 1998. 324 с.
207. Спанатій Л. С. Лексика черкаських гончарів. *Лінгвогеографія Черкащини. Збірник матеріалів міжвузівської науково-практичної конференції*. К.: Знання, 2000. С. 31–32.
208. Стельмащук Г. Г. Українське народне вбрання. Львів: Література та мистецтво, 2019. 256 с.
209. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття: (На матеріалі мови засобів мас. інформації). 2-ге вид., переобл. К.: Пугач, 2005. 388 с.
210. [Стрижаковська](#) О. С. Назви хвороб у буковинських говірках: автореф. дис. канд. філол. наук : 10.02.01 / Івано-Франківськ, 2011. 20 с.
211. Сухомлин І. Д. Діалектно-територіальна лексика як джерело творення українських прізвищ Середньої Наддніпрянщини. *Народні говори Наддніпрянщини* : Збірник статей / Відпов. ред..В.С. Ващенко. Дніпропетровськ, 1969. С. 99–122.
212. Тарасенко Г.Д. Місце рибальської лексики Середньої Наддніпрянщини в словниковому складі української мови. *Діалектологічний бюлетень*. Вип. VIII. Київ, 1961. С. 57 – 63.
213. Тищенко Л. М. Структурна організація й динаміка побутової лексики південнослобожанських говірок: Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук: 10.02.01 / НАН України. Ін-т української мови. Київ, 2002. 19 с.
214. Тищенко Т. Динаміка номінацій родильного обряду в говірках Східного Поділля. *Діалектна мова: сучасний стан і динаміка в часі*, 2008. С. 188–190.

215. Тищенко Т. М. Подільсько-середньонадніпрянське суміжжя у світлі ізоглос Автореф. дис. канд. філол. наук : 10.02.01 / Нац. Пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2003. 19 с.
216. Ткачук М. М. Ботанічна лексика говірок Чорнобильської зони : автореф. на здобуття ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова». Київ : Ін-т укр. мови, 2011. 20 с.
217. Ткачук М. М. Ботанічна лексика говірок Чорнобильської зони: реконструкція редуکتивного ареалу. НАН України, Ін-т укр. мови. Київ : Наукова думка, 2016. 373 с.
218. Толстой Н. И. Из опытов типологического исследования славянского словарного состава. *Вопросы языкознания*. 1963. №1. С.29–45.
219. Толстой Н. И. Об изучении полесской лексики. *Лексика Полесья*. М.: Наука, 1968. С.3–19.
220. Толстой Н.И. О соответствии центрального и маргинального ареалов в современной Славии. *Ареалогические исследования в языкознании и этнографии*. Л.: Наука, 1977. С.37–56.
221. Трубачов О. М. История славянских терминов родства и некоторых древнейших терминов общественного строя. М.: Изд-во АН СССР, 1959. 212 с.
222. Уфимцева А. А. Некоторые вопросы синонимии. *Лексическая синонимия*. М.: Наука, 1967. С.26–42.
223. Уфимцева А. А. Опыт изучения лексики как системы. М.: Изд-во АН СССР, 1962. 287 с.
224. Филин Ф.П. О лексикализованных фонетико-морфологических вариантах слов в русских говорах. *Лексика русских народных говоров*. М.-Л.: Наука, 1966. С.27–34.
225. Филин Ф.П. О лексико-семантических группах слов. *Езиковедски изследованија в чест на акад. Ст. Младенов*. София: Издание на Българскаша Академия на науките, 1957. С.523–528.

226. Фроляк Л. Д. Акаючі говірки Донеччини. *Вісн. ХНУ ім. В. Н. Каразіна* : Філологія. 2002. № 572. Вип. 36. С. 41–51.
227. Фроляк Л. Д. Ботаническая лексика украинских говоров Северного Приазовья. Дис... канд. филол. наук. К., 1988. 296 с.
228. Фроляк Л. Д. До питання про лексичну типологію та диференціацію говірок Північного Приазов'я (назви дерев). *Структура і функції граматичних і лексичних одиниць*. К.: НМКВО, 1992. С. 78–84.
229. Фроляк Л. Д. Типологія українських говірок території пізнього заселення (на матеріалі говірок Донеччини). *Вісник Луганського державного педагогічного університету ім. Т. Шевченка: Філологічні науки*. Луганськ, 1999. №10. С. 99–104.
230. Хібеба Н. В. Динаміка весільної лексики східнобойківських говірок Рожнятівщини (кінець XIX – XXI ст.) *Діалекти в синхронії та діахронії. Трансформація діалектного континууму і проблеми лінгвоєкології* / Відп. ред. П. Ю. Гриценко. К.: КММ, 2017. С. 428–449.
231. [Хібеба Н. В.](#) Структурно-семантична організація весільної лексики бойківських говірок : автореф. дис... канд. філол. наук. Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Л., 2007. 20 с.
232. Хмара Г. В. Словотворна мотивація та встановлення її напрямку (на матеріалі назв одягу і взуття). *Вісник Х.*, 2008. Вип. 54: Сер.: Філологія. С. 37–39.
233. Хобзей, Н. Мовний світ гуцулів у форматі словника: Іван Вагилевич. *Діалектологічні студії*, 2015, № 10 С. 51–61.
234. Хомчак Л. М. Лексика родинної обрядовості надсянських говірок : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01. Львів, 2011. 191 с.
235. Чабаненко В. А. Говоры долины реки Конской: Автореф. дис... канд. филол. наук / Днепропетровский государственный университет. Днепропетровск, 1965. 24 с.
236. [Шафонський Опанас.](#) [Енциклопедія українознавства](#) : Словникова частина : [Молоде життя](#), 1984. Т. Кн. 2. С. 372.

237. Шийка С. В. Народна географічна термінологія Ровенщини. Дисертація канд. філол. наук: 10.02.01, Нац. акад. наук України, Ін-т укр. мови. К., 2013. 200 с.
238. Шкурко Г. В. Динаміка традиційної транспортної лексики в українських говорах Закарпаття. *Діалекти в синхронії та діахронії. Трансформація діалектного континууму і проблеми лінгвоекології* / Відп. ред. П.Ю. Гриценко. К.: КММ, 2017. С. 474–482.
239. Шмелёв Д.Н. Очерки по семасиологии русского языка. М.: Просвещение, 1964. 244 с.
240. Шмелёв Д.Н. Проблемы семантического анализа лексики. М.: Наука, 1973. 280 с.
241. Шмелёв Д.Н. Способы номинации в современном русском языке. М.: Наука, 1982. 296 с.
242. [Шуст Л. М.](#) Ентомологічна лексика західнополіських говірок: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2011. 20 с.
243. 244ба Л. В. Языковая система и речевая деятельность / Ред. Л. Р. Зиндер, М. И. Матусевич; Акад. наук СССР, Отд-ние лит. и яз., Комис. по истории филол. наук. — Л. : Наука. Ленингр. отд-ние, 1974. — 427, [1] с. : 1 л. портр. — Библиогр.: с. 413-418.
244. 244бина Т. Ареалогія середньонадніпряньсько-степового порубіжжя. Черкаси : Видавець Андрощук П. С., 2009. 348 с.
245. 244бина Т. В. Середньонадніпряньсько-степове діалектне порубіжжя у світлі ізоглас : дис. канд. філол. наук : 10.02.01 / Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького. Київ, 2003. 534 с.
246. 244бина Т. Середньонадніпряньсько-степова межа як об'єкт лінгвогеографічного відтворення. *Вісник Луганського державного педагогічного університету імені Тараса Шевченка*. № 14 (44) грудень. 2001. С. 30 – 34.
247. 244бина Т.В. Ареальне членування середньонадніпряньсько-степового порубіжжя. *Вісник Луганського державного педагогічного університету імені Тараса Шевченка*. № 3(59) березень. 2003. С. 239 – 246.

248. Я. Головацький «Граматика української мови», виданому в [1849](#) р.
249. Ястремська Т. Моделювання українського діалектного простору: концепти *верх* / *низ* / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів. 2021. 804 с. (Серія «Діалектологічна скриня»).
250. [Ястремська Т. О.](#) Структурно-семантична організація та географічна диференціація пастушої лексики гуцульського говору [Текст] : дис... канд. філол. наук: 10.02.01. НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Л., 2002. 287 арк.
251. Ястремська Т. Традиційне гуцульське пастухування. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. 424 с.
252. Ястремська Т. О. Лексико-семантичне моделювання українського діалектного простору: Автореф. дис. ...док. філ. наук.: 10.02.01. Київ, 2021. 37 с.
253. Ястремська Т. О. Динаміка семантичної структури лексеми *верх* у говірках південно-західного наріччя. *Діалекти в синхронії та діахронії. Трансформація діалектного континууму і проблеми лінгвоекології* / Відп. ред. П.Ю. Гриценко. К.: КММ, 2017. С. 508–513.
254. Borejszo Maria. Nazwy ubiorów w języku polskim do roku 1600. Poznań, 1990. 208 s.
255. Borejszo Maria. Nazwy ubiorów we współczesnej polszczyźnie. Poznań : Wydawn. WiS, 2001. 220 s.
256. Borejszo Maria. Staropolskie ubiory w oczach dawnych Polaków i cudzoziemców. *Studia polonystyczne*. Poznań, 1991. № 16/17. S. 21–52.
257. Borejszo Maria. Współczesne ogólnopolskie słownictwo odzieżowe. *Poradnik Językowy*. W-wa; Łódź. 1990. Z 5. S. 356–365.
258. Justyna Kobus. Kierunki i dynamika zmian w języku mieszkańców wielkopolskich wsi na przełomie wieków XX i XXI, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań 2015, ss. 193

259. Justyna Kobus. Zróżnicowanie leksykalne języka mieszkańców wsi jako jeden z przejawów ewolucji lokalnej odmiany polszczyzny. *Gwary dziś*. 6. Prace Komisji Dialektologicznej przy Międzynarodowym Komitecie Slawistów. 2012. s. 27–37.

260. Sierociuk J. Dialektologia wobec językowo-kulturowych przeobrażeń współczesnej wsi. *Gwary dziś*. 6. Prace Komisji Dialektologicznej przy Międzynarodowym Komitecie Slawistów. 2012. S. 219–234.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЇХНІХ УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

1. Арк. – Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок. У 2-х т. Луцьк : РВВ "Вежа" Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. Т. 1 : А-Н . 2000. 353 с.
2. АУМ – Атлас української мови. Т.1. Полісся, Наддніпрянина і суміжні землі / Ред. кол: І.Г. Матвіяс (голова), Я.В.Закревська та ін. К.: Наук. думка, 1984. 498с.
3. Бер. – Березовська Г. Г. Словник назв одягу та взуття у східноподільських говірках. Умань: Уманське комунальне видавничо-поліграфічне підприємство, 2010. 348 с.
4. БГ – Буковинські говірки: хрестоматія діалектних текстів / Укл. Руснак Н., Гуйванюк Н., Бузинська В.. – Чернівці: Рута, 2006. – 383 с.
5. БЭС – Большой энциклопедический словарь / гл. ред. А. М. Прохоров. 2-е изд., перераб. и доп. М. : Большая Рос. энцикл. ; СПб. : Норинт, 1997, 1999, 2001, 2004. 1456 с.
6. Бур. – Бурячок А.А. Назви спорідненості по бокових лініях у середньонаддніпрянських говірках. *Середньонаддніпрянські говори: Збірник статей* / Ред. кол. В.М. Брахнов (секретар), І.О. Варченко, Ф.Т. Жилко (відп. ред.), П.С. Лисенко, О.С. Мельничук. К.: Вид-во АН УРСР, 1960. С. 170–183.
7. Ващ.1 – Ващенко В.С. Словник полтавських говорів. Харків: ХДУ, 1960. Вип. 1. 107 с.
8. Ващ. 2 – Ващенко В. С. Лінгвістична географія Наддніпрянини : лексичні матеріали / В. С. Ващенко; Дніпропетр. держ. ун-т імені 300-річчя возз'єднання України з Росією. Дніпропетровськ: [б.в.], 1968. 157 с.
9. Гав. – Гаврилова Т. О., Денисенко З. М.Словник мікротопонімів. Черкаси: Чабаненко Ю. А., 2010. 493 с.
10. ГПК – Говірки Південної Київщини. Збірник діалектних текстів / Упорядники: Г.І. Мартинова, З.М. Денисенко, Т.В. 244бина; відпов. ред. Г.І. Мартинова. Черкаси, 2008. 369 с.

11. ГЗП – Говірки Західної Полтавщини: збірник діалектних текстів / Упорядник Г. І. Мартинова Черкаси: Чабаненко Ю. А., 2012. 323 с.
12. ГЧ – Говірки Черкащини: збірник діалектних текстів / упоряд.: Г. І. Мартинова, Т. В. 244бина, А. А. Таран. Черкаси: Чабаненко Ю. А., 2013. 881 с.
13. Гол. – Голянич М.І. Мовний портрет села Тюдів. Словник. У 2-х т. Том І. А–М / Марія Голянич. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2018. 1000 с.
14. Гор. – Матеріали до словника подільського говору / Упор. І.В. Гороф'янюк. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2021. 461 с.
15. Гр. – Грінченко Б.Д. Словарь української мови: В 4-х т. К.: Наук. думка, 1996–1997.
16. Грим. – Гримашевич Г.І. Словник назв одягу та взуття середньополіських суміжних говірок., Житомир., 2002. 184 с.
17. ГГ – Гуцульські говірки: короткий словник, за ред. Я. Закревської. Львів, 1997
18. Дзен.1 – Дзензелівський Й.О. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР: Лексика. Ужгород: Вид-во Ужгород. ун-ту, 1958. Ч.1.
19. Дзен.2 – Дзензелівський Й.О. Словник специфічної лексики говірок Нижнього Подністров'я // Лексикографічний бюлетень. 1958. Вип.6. С.36–54.
20. ЕСУМ – Етимологічний словник української мови / За ред. О.С. Мельничука: В 7 т. Київ : Наукова думка, 1982–1988. Т. 1–5 .
21. Жай. – Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. К.: Довіра, 2006. С. 626-627.
22. КЭСРЯ – Шанский Н.М., Иванов В.В., Шанская Т.В. Краткий этимологический словарь русского языка. М.: Просвещение, 1975. 644 с.
23. Клим. – Атлас побутової лексики (назви одягу) східностепових говірок Донеччини / Н.Б. Клименко. Покровськ: ДВНЗ «ДонНТУ», 2020. 200 с.
24. Лис. 1 – Лисенко П.С. Словник специфічної лексики правобережної

- Черкащини // Лексикографічний бюлетень. К.: АН УРСР. 1958. Вип. VI. С. 5–21.
25. Лис. 2 – Лисенко П. С. Словник полтавських говорів. Київ: Наукова думка, 1974. 259 с.
 26. Мат. – Матейко К. Український народний одяг: Етнографічний словник. К.: Наук. думка, 1996. 196 с.
 27. Ож. – Ожегов С.И. Словарь русского языка / Под ред. Н.Ю.Шведовой. М.: Рус. яз., 1986. 796 с.
 28. Ониш. – Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок: В 2-х ч. К.: Наукова думка, 1984. 495 с.
 29. Очер. – Очеретний А.Д. Словник діалектної лексики західної Черкащини // Тези КПІ. (1964) 1965. С. 89–91
 30. Преоб. – Преображенский А. Г. Этимологический словарь русского языка / сост. А. Преображенский. М. : Тип. Г. Лисснера и Д. Собко, 1910–1916. 12 т.
 31. Сиз. – Сизько А.Т. Словник діалектної лексики говірок сіл південно-східної Полтавщини. Дніпропетровськ: Вид-во ДДУ, 1990. 100 с.
 32. СБГ – Словник буковинських говірок / За заг. ред.. Н.В. Гуйванюк. Чернівці: Рута, 2005. 688 с.
 33. ССГ – Словник середньонаддніпрянських говірок / Г.І. Мартинова, Т.В. 244бина. Черкаси: Видавець Чабаненко Ю.А., 2020. 492 с.
 34. СУМ – Словник української мови: в 11 тт. АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 1–11.
 35. ССХСЛГ Словник українських східнословобожанських говірок / К. Глуховцева, В. Леснова, І. Ніколаєнко, Т. Терновська, В. Ужченко. Луганськ, 2002. 234 с.
 36. МАС – Словарь русского языка: В 4-х т. / РАН, Ин-т лингвистич. исследований; Под ред. А. П. Евгеньевой. 4-е изд., стер. М.: Рус. яз.; Полиграфресурсы, 1999.
 37. ССРЯ – *Словарь современного русского литературного языка: В 17 т / Под ред. В. И. Чернышёва. М. , Л. : Изд-во АН СССР,*

- 1948–1965.
38. Фас. – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка // Перев. с нем. и доп. О.Н.Трубачева. М.: Прогресс, 1964–1973. Т.1-4.
39. Хоб. – Хобзей Наталя. Лексикон львівський: поважно і на жарг. Львів, 2009.
40. Чаб. – Чабаненко В.А. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини. Запоріжжя: Вид-во ЗДУ, 1992. Т.1–4.
41. Чер. – Черных П.Я. Историко-этимологический словарь современного русского языка: В 2 т. 3-е изд., стереотип. М., 1999. Т. I–II.
42. Чуб. – Чубинський П.П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край., Т. 1–7., Спб, 1872 – 1878. 593 с.
43. Цыг. – Цыганенко Г.П. Этимологический словарь русского языка. К.: Рад. шк., 1970. 600 с.
44. Шев. – Шевченко Є.І. Українська народна тканина: словник народної термінології. Київ: Артанія. 1999, 412 с.
45. ЭСБМ – Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. Вып. 1–10. Мінск, 1978–2000
46. ЭСРЯ – Этимологический словарь русского языка / Под руков. и ред. Н.М.Шанского. М., 1963 [и след.]. Вып. I [и след.].
47. Brück. – Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. Kraków, 1957. 806 s.
48. Sław. – [Sławski, Franciszek](#). Słownik etymologiczny języka polskiego [Text] / F. Sławski. - Kraków : Nakładem Towarzystwa miłośników języka polskiego, 1952 . Т. 2.2.(7) : Kaznodzieja-Klimkować. 1961. s. 113–224 .
49. Tarn. – Tarnacki J. Studia porównawcze nad geografią wyrazów: Polesie – Mazowsze. – Warszawa, 1939. 101 s.

ДОДАТКИ

Список публікацій за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дослідження

Наукові праці у фахових виданнях України

1. Бобер Т. Б. Лексика одягу, взуття та прикрас як об'єкт наукового вивчення. *Мовознавчий вісник* : зб. наук. праць. Черкаси, 2019. Вип. 27. С. 109–117.
2. Бобер Т. Б. Лексико-семантична група назв плечового одягу в середньонаддніпрянських говірках. *Наукові записки* : зб. наук. праць Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2019 Вип. 29. С. 71–81.
3. Бобер Т. Б. Принципи номінації лексико-семантичної групи назв чоловічих головних уборів. *Мовознавчий вісник* : зб. наук. праць. Черкаси, 2020. Вип. 28. С. 92–102.)
4. Бобер Т. Б. Назви взуття в сучасних середньонаддніпрянських говірках. *Мовознавчий вісник* : зб. наук. праць. Черкаси, 2021. Вип. 30 С. 101–111.

Наукові праці в закордонних виданнях

5. Бобер Т. Б. Назви жіночих прикрас у середньонаддніпрянських говірках. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2020. VIII (65). P. 7–12.

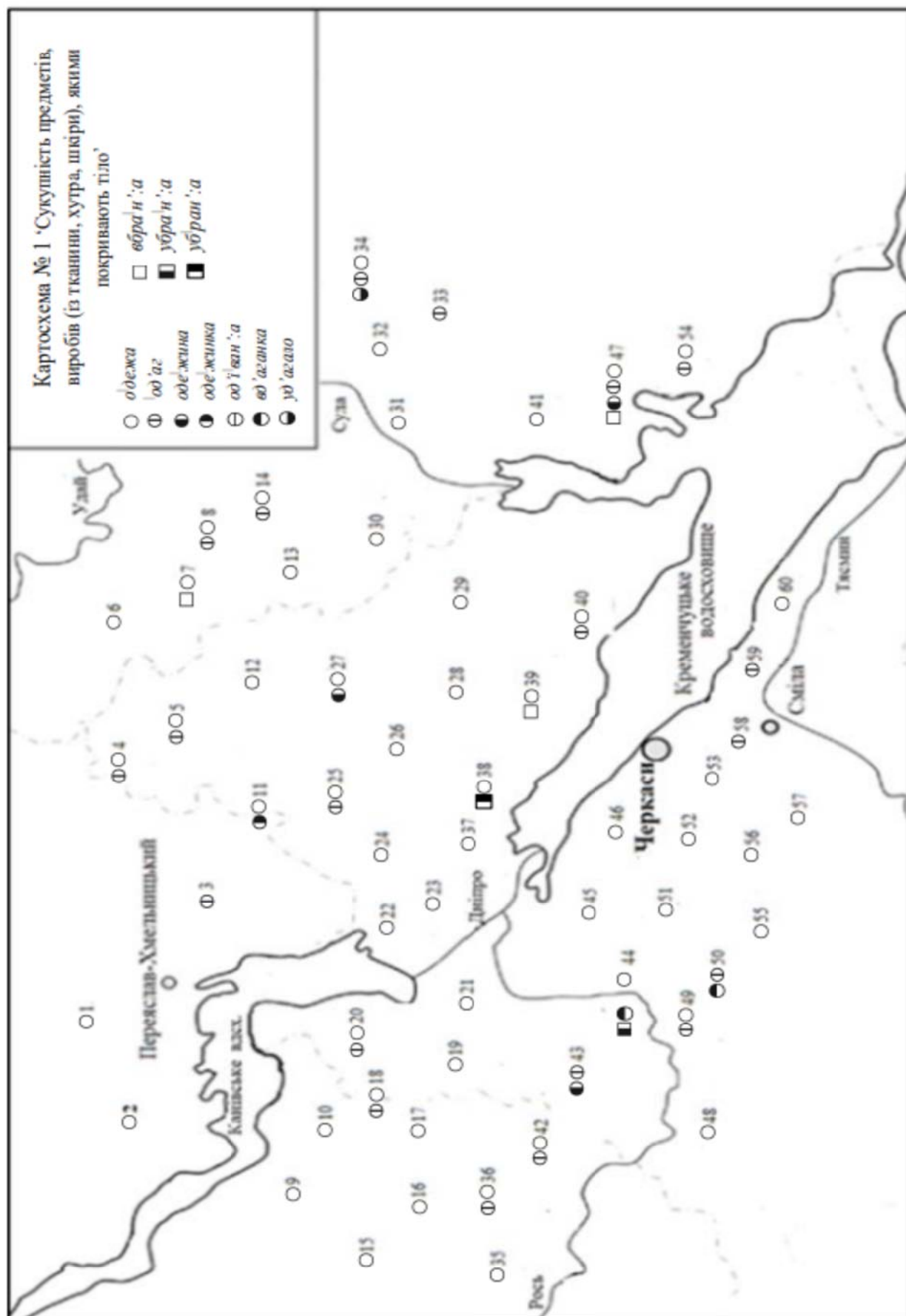
Наукові праці апробаційного характеру

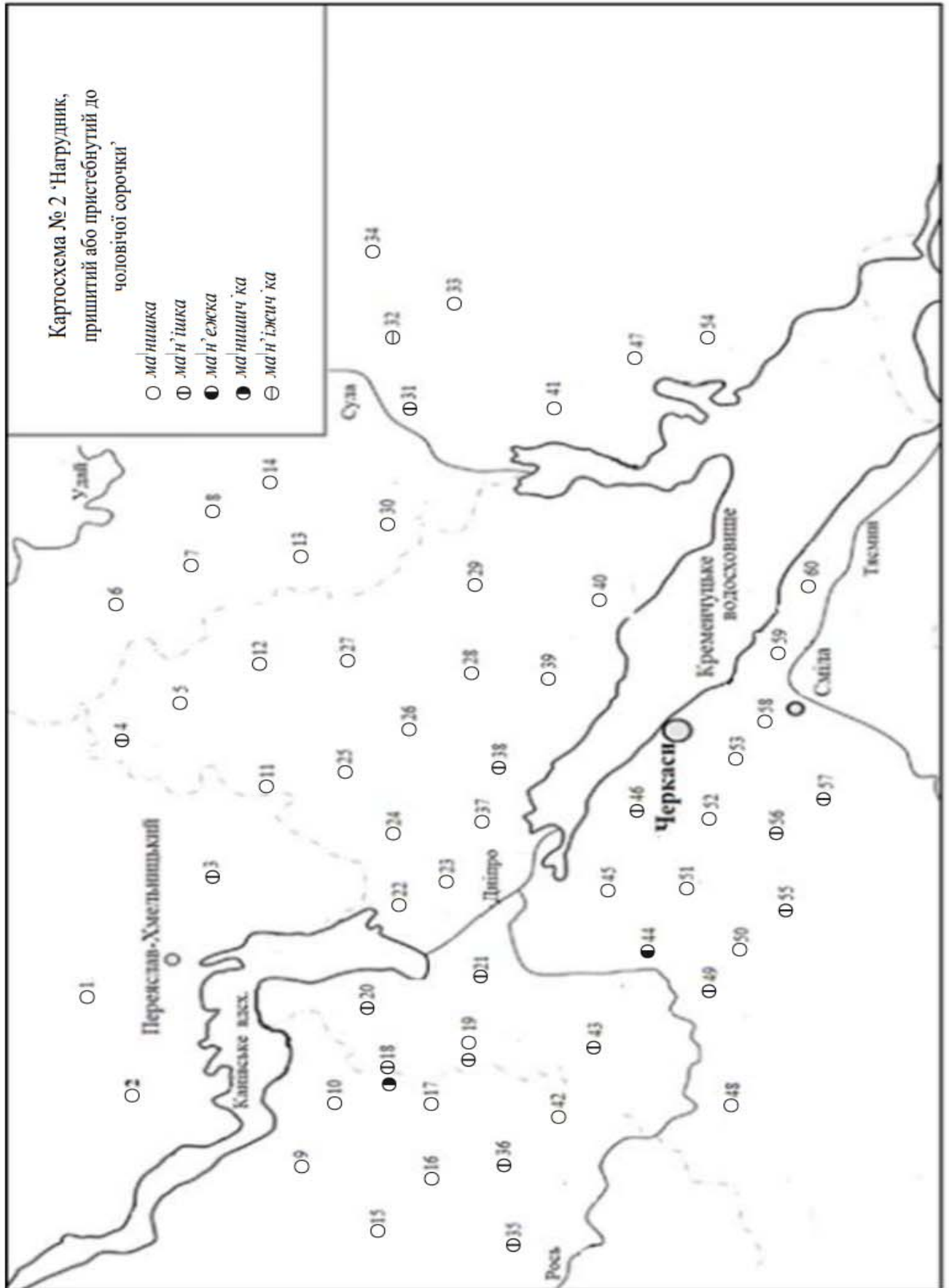
6. Мартинова Г. І., Бобер Т. Б. Динамічні процеси на позначення одягу, взуття та прикрас із середньонаддніпрянських говірок. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи. Міждисциплінарні перспективи*. Том V. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Фундаментальні та прикладні дослідження : сучасні науково-практичні рішення і підходи. Міждисциплінарні перспективи». Баку – Банська Бистриця – Ужгород – Херсон: Посвіт, 2019. С. 364–373.

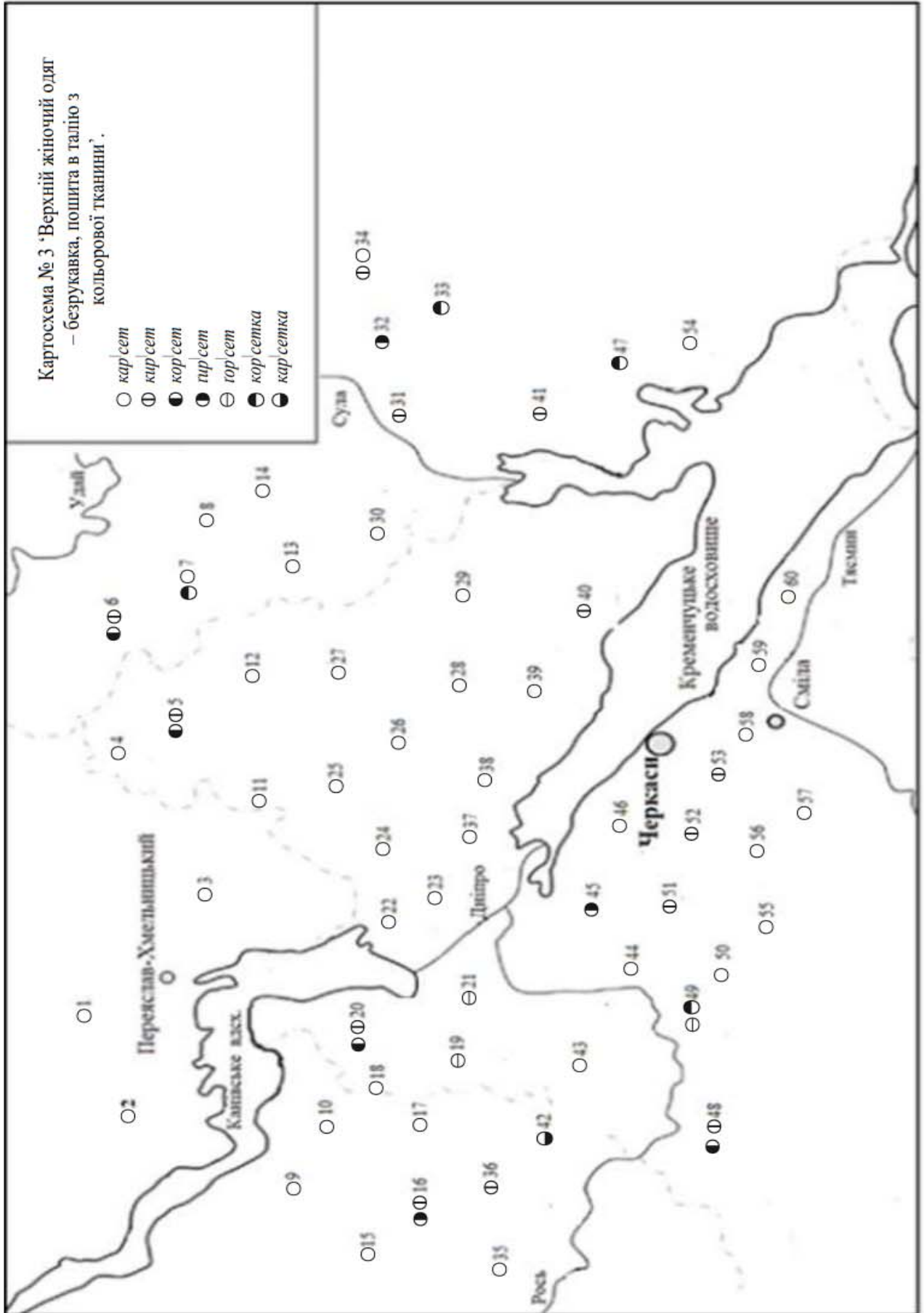
7. Бобер Т. Б. Назви жіночого поясного одягу із середньонаддніпрянських говірок. *Діалектологічні студії*. 13. Зб. наук. праць. Матеріали наукової конференції «Діалектний часопростір. Світлої пам'яті Наталі Хобзей». Львів, 2019. С. 135–148.

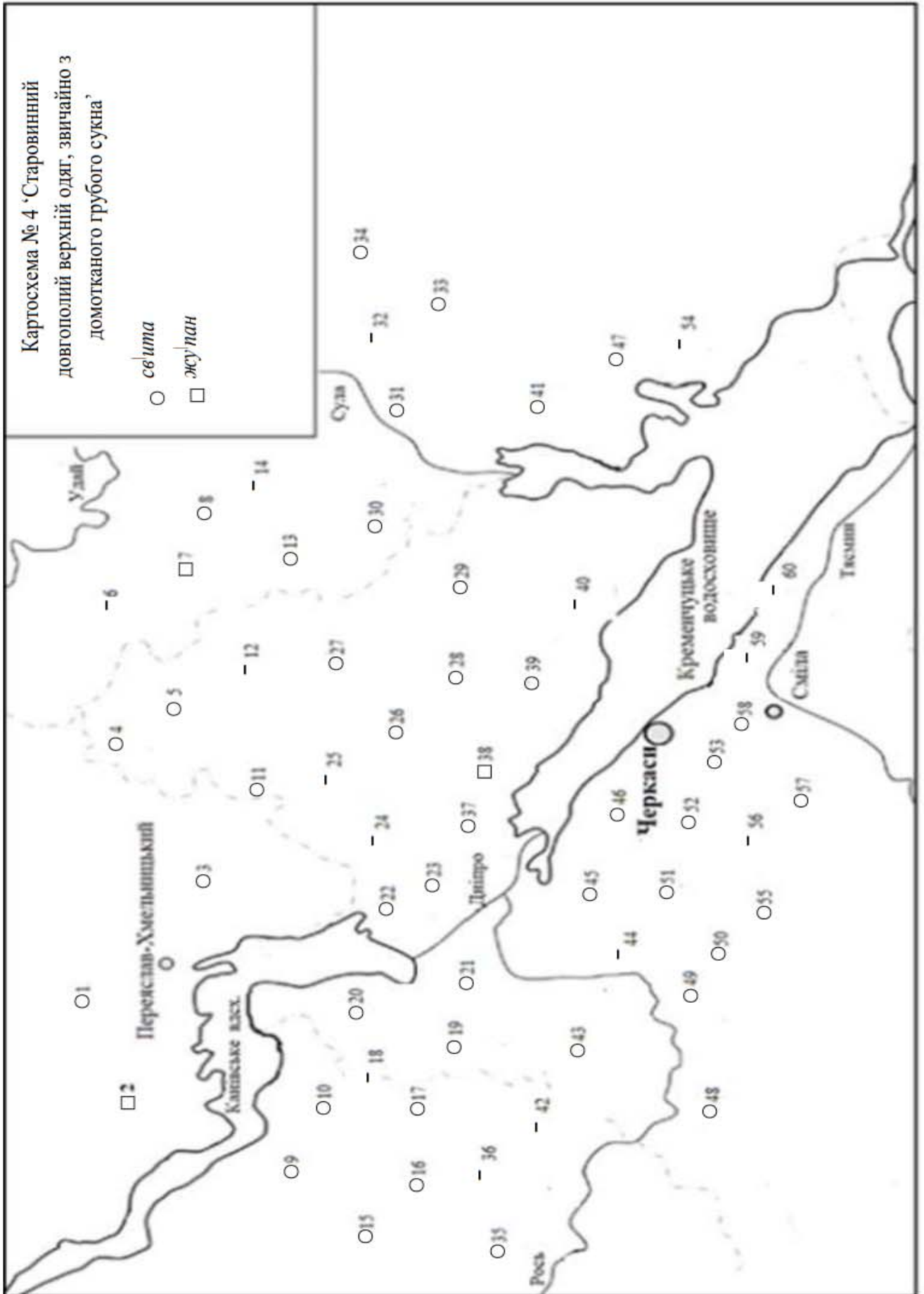
Відомості про апробацію результатів дисертації

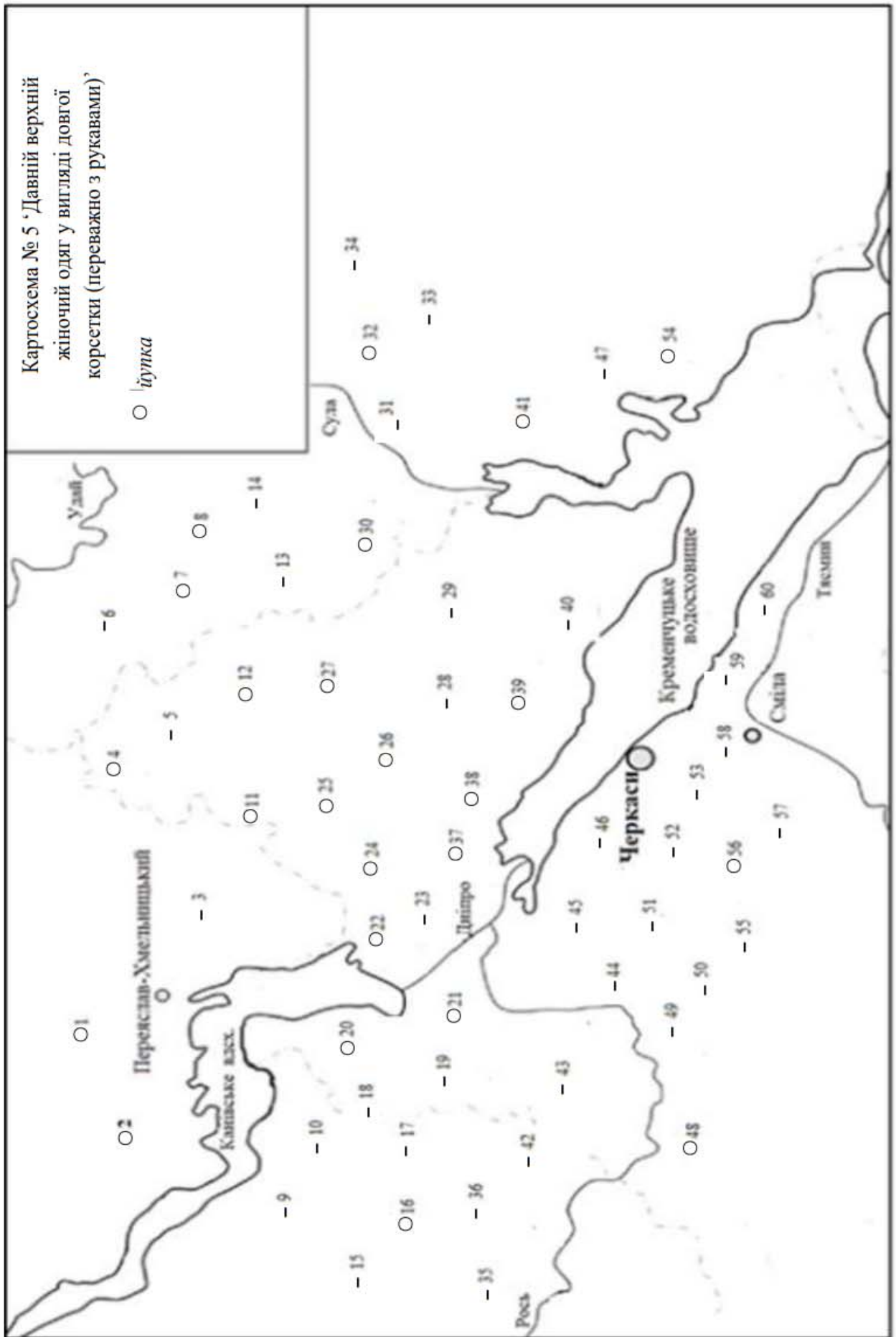
1. VII Міжнародна наукова конференція «Лінгвалізація світу» (Черкаси, 17–18 травня 2018) (очно)
2. Міжнародна наукова конференція «Слов'янські діалекти в синхронії та діахронії» (Київ, 23–24 травня 2019) (очно).
3. V Міжнародна науково-практична конференція «Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення та підходи» (Баку – Банська Бистриця – Ужгород – Херсон, 25 жовтня 2019) (заочно).
4. Міжнародна наукова конференція «Діалектний часопростір. Світлої пам'яті Наталі Хобзей» (Львів, 10–11 жовтня 2019) (очно).
5. VIII Міжнародна наукова конференція «Лінгвалізація світу» (Черкаси, 4–5 травня 2020) (дистанційно).
6. 5-та Ювілейна міжнародна наукова конференція молодих дослідників «Про Україну міждисциплінарний підхід у Вроцлавському університеті» (Вроцлав, 2–4 грудня 2020) (дистанційно).
7. Міжнародна науково-практична конференція «Міжкультурні комунікації в галузі освіти» (Хмельницький, 19 березня 2021) (дистанційно).
8. Всеукраїнський науково-практичний лінгвістичний семінар «Евристичний потенціал українських діалектів у сучасній лінгвософії» (Київ, 28 лютого–1 березня 2019) (очно).
9. Всеукраїнська науково-практична конференція «Співвідношення семантики і структури в системі мовних одиниць» (Полтава, 8–10 квітня 2020) (заочно).
10. Всеукраїнська лінгвістична школа-семінар для молодих дослідників "Діалектологічна майстерня на тему "Діалектний текст: від звучання й записування до інтерпритації" (Київ, 26 лютого 2021) (дистанційно).
11. Всеукраїнський науковий семінар «Україністика Черкащини: здобутки і перспективи» (Черкаси, 18 травня 2021) (дистанційно).

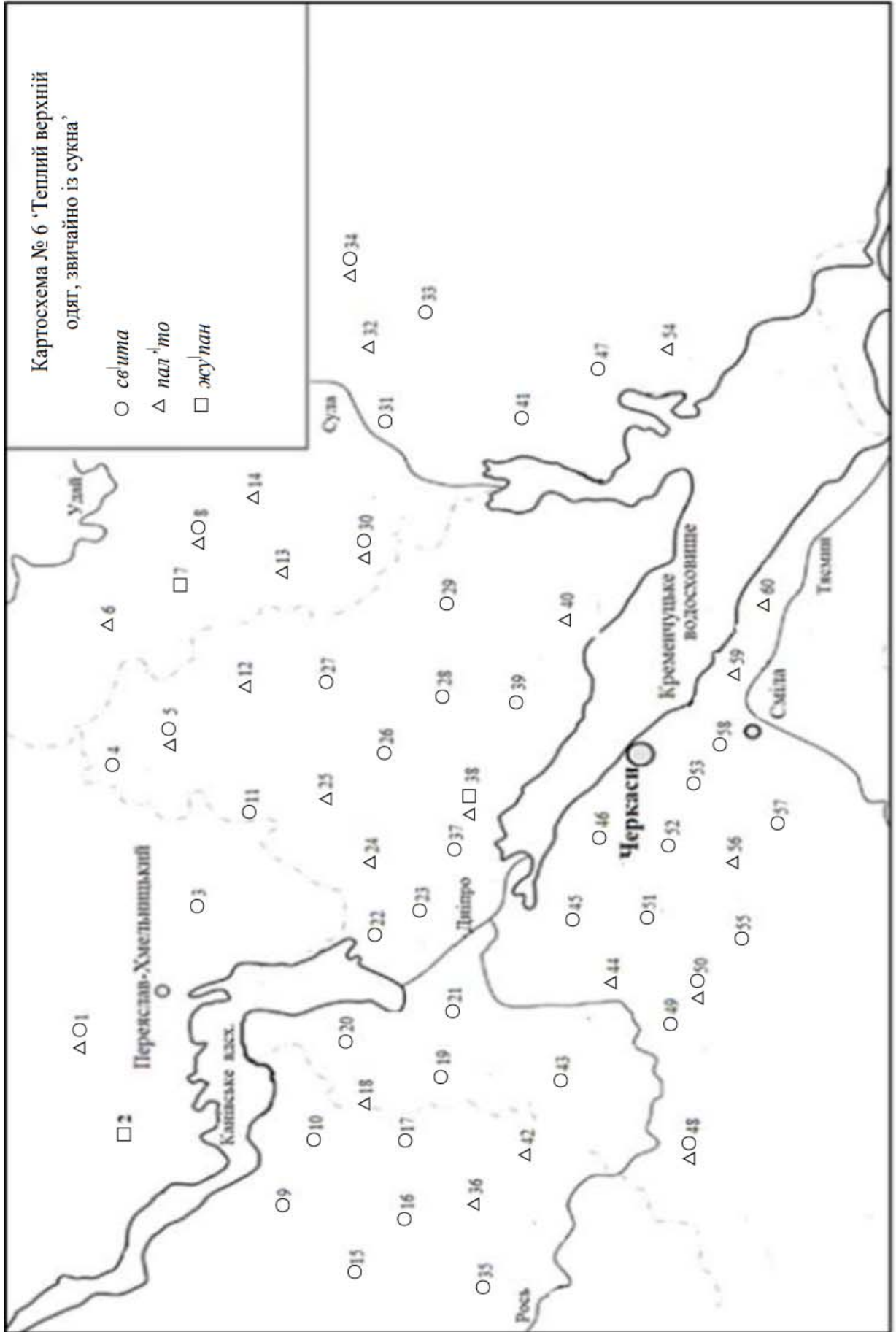

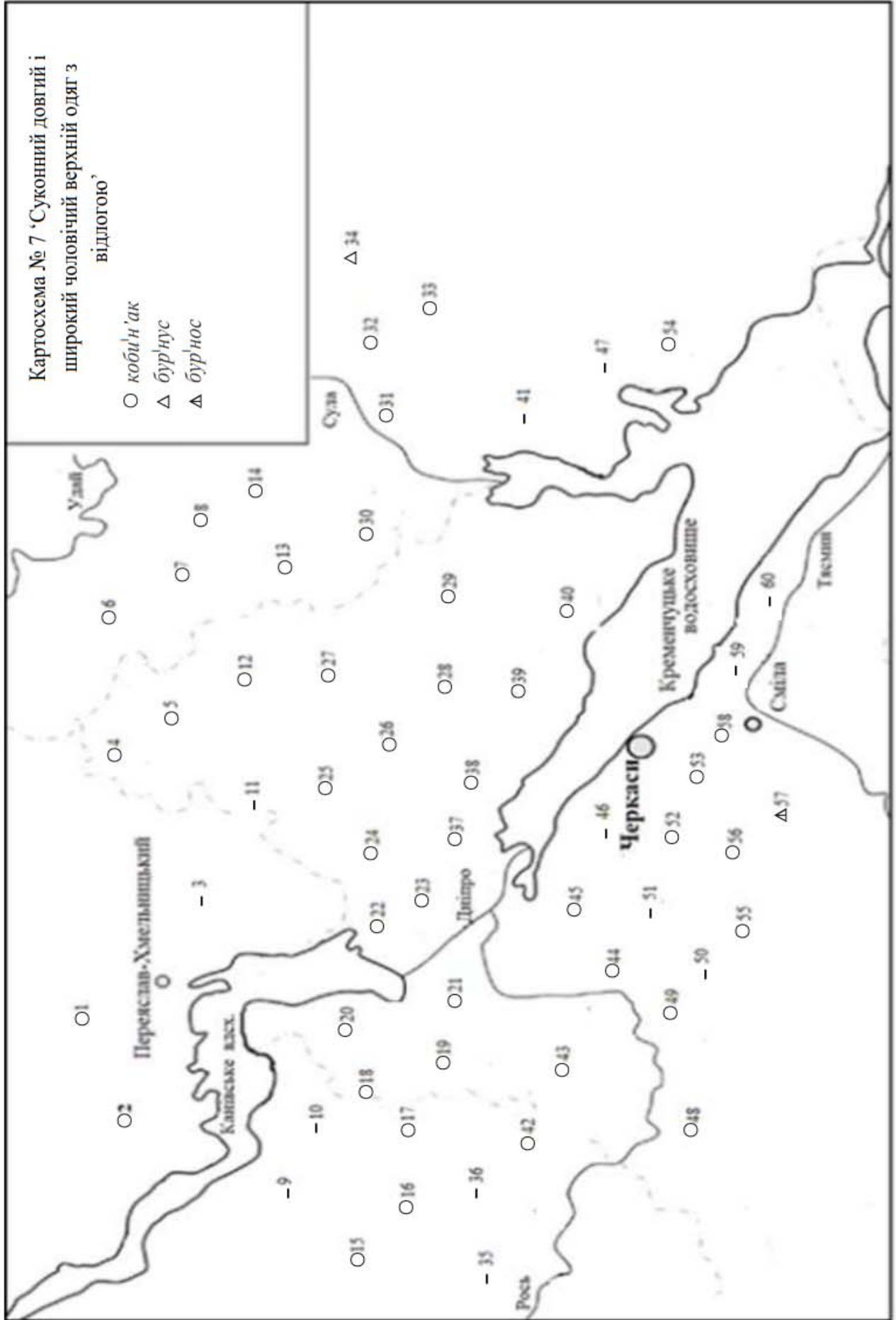

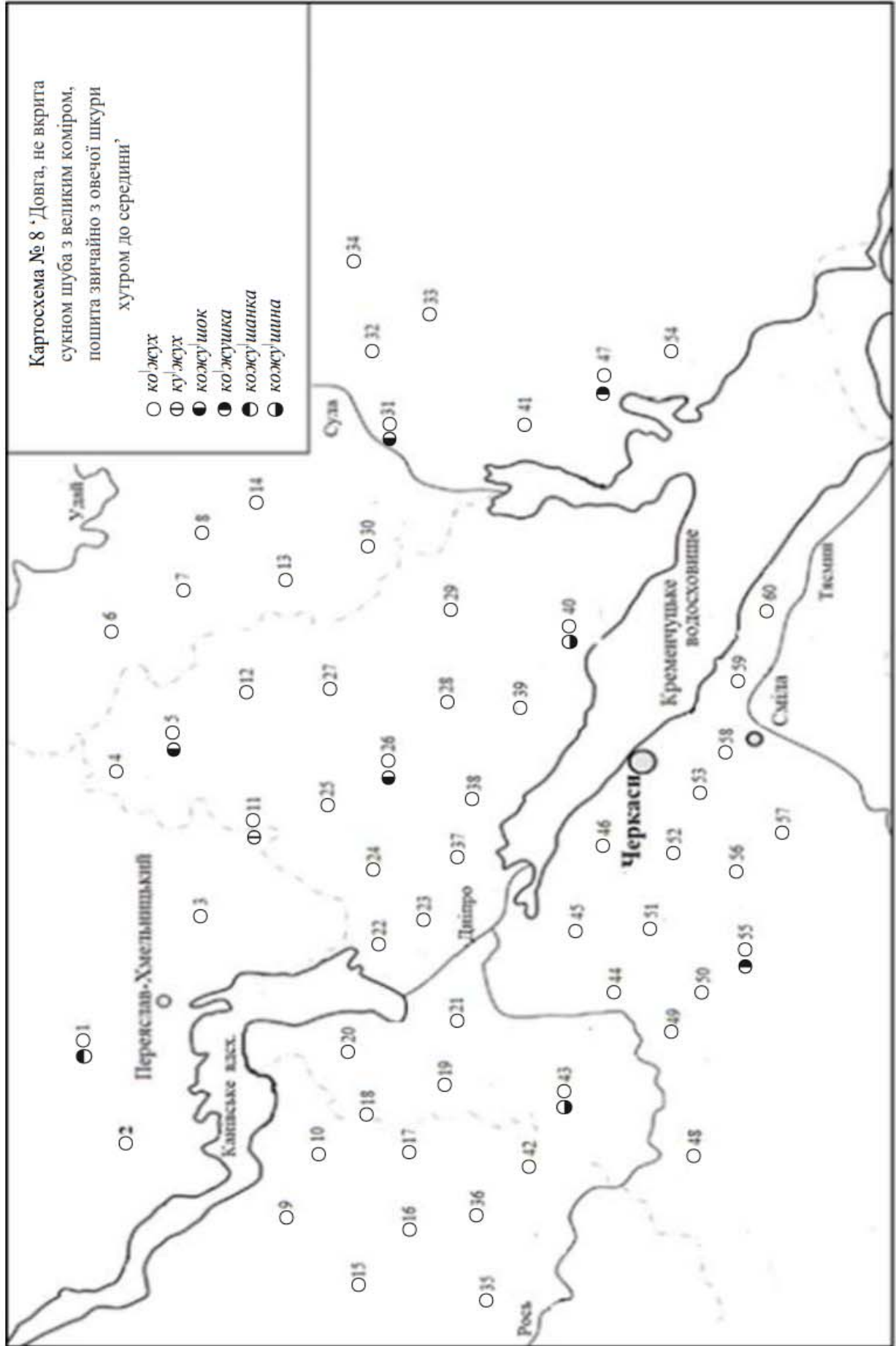

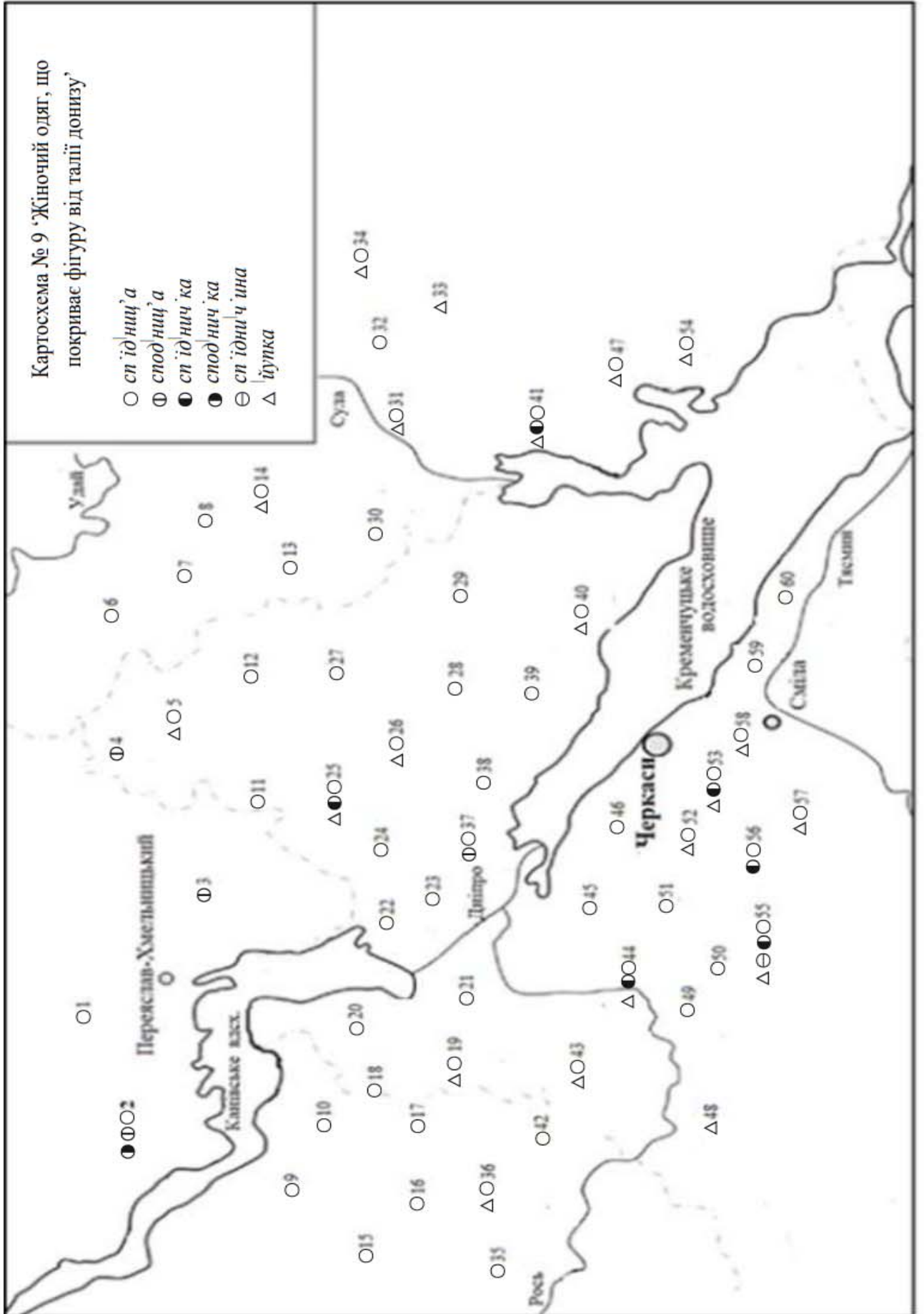

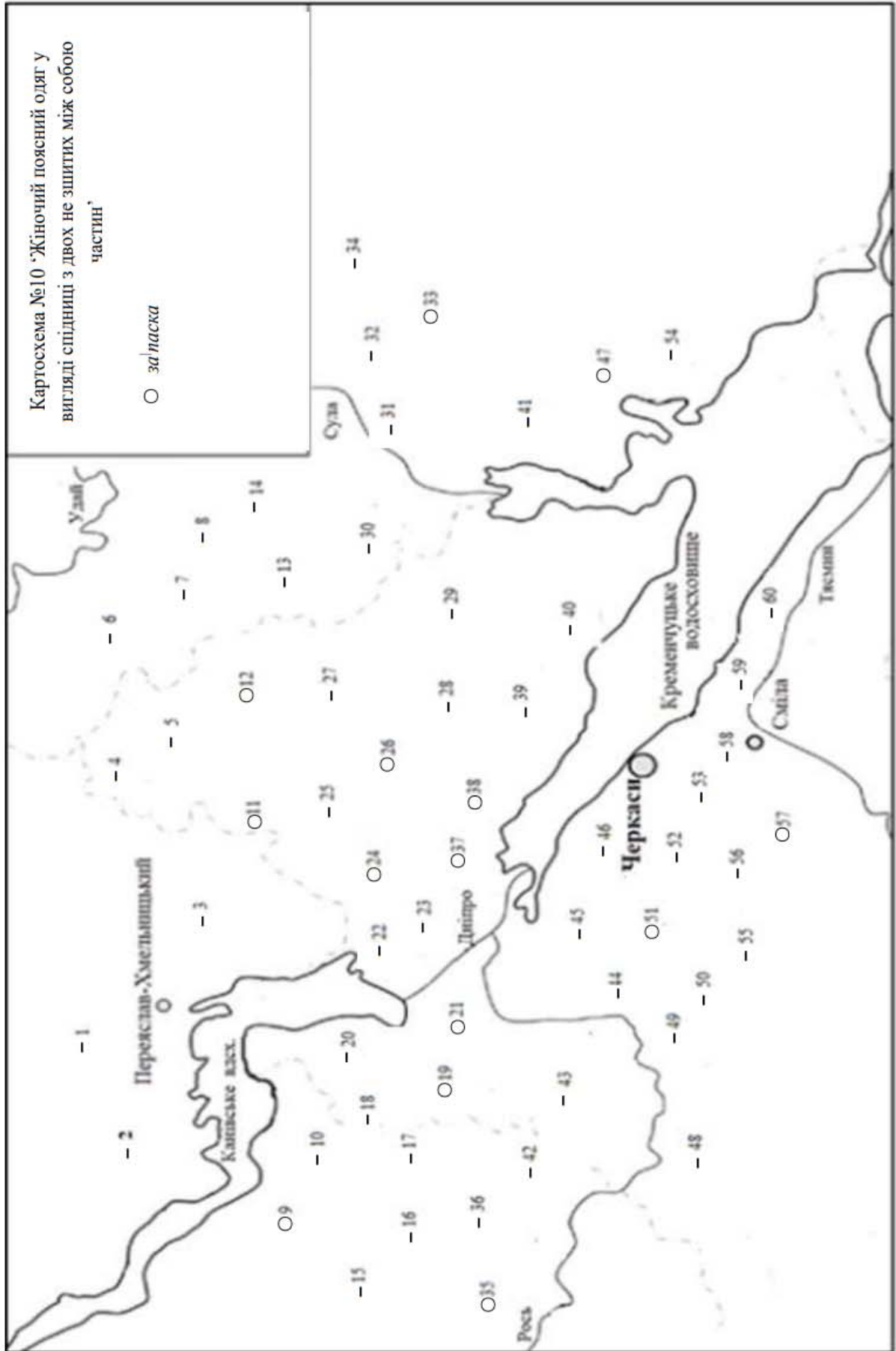

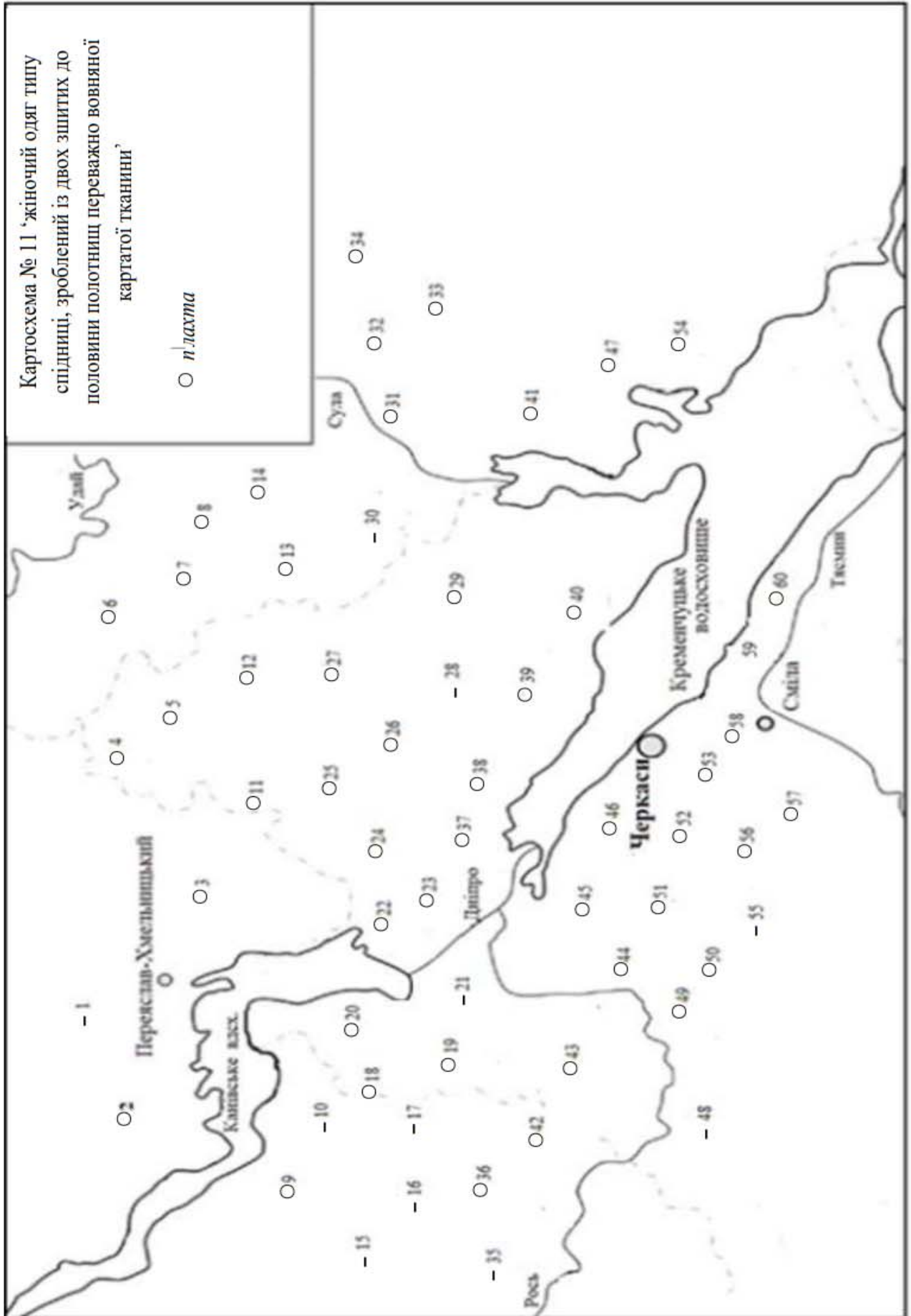

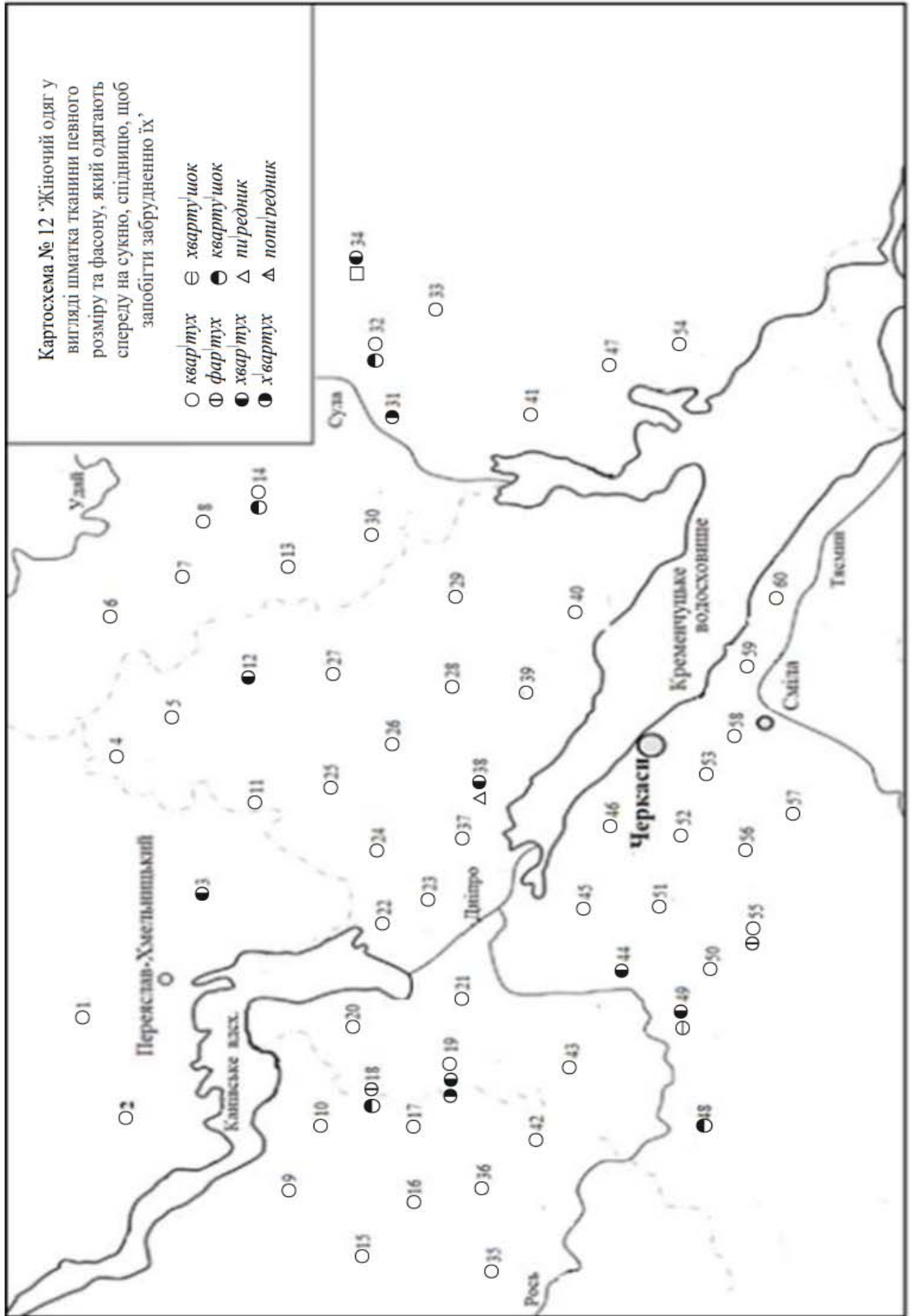

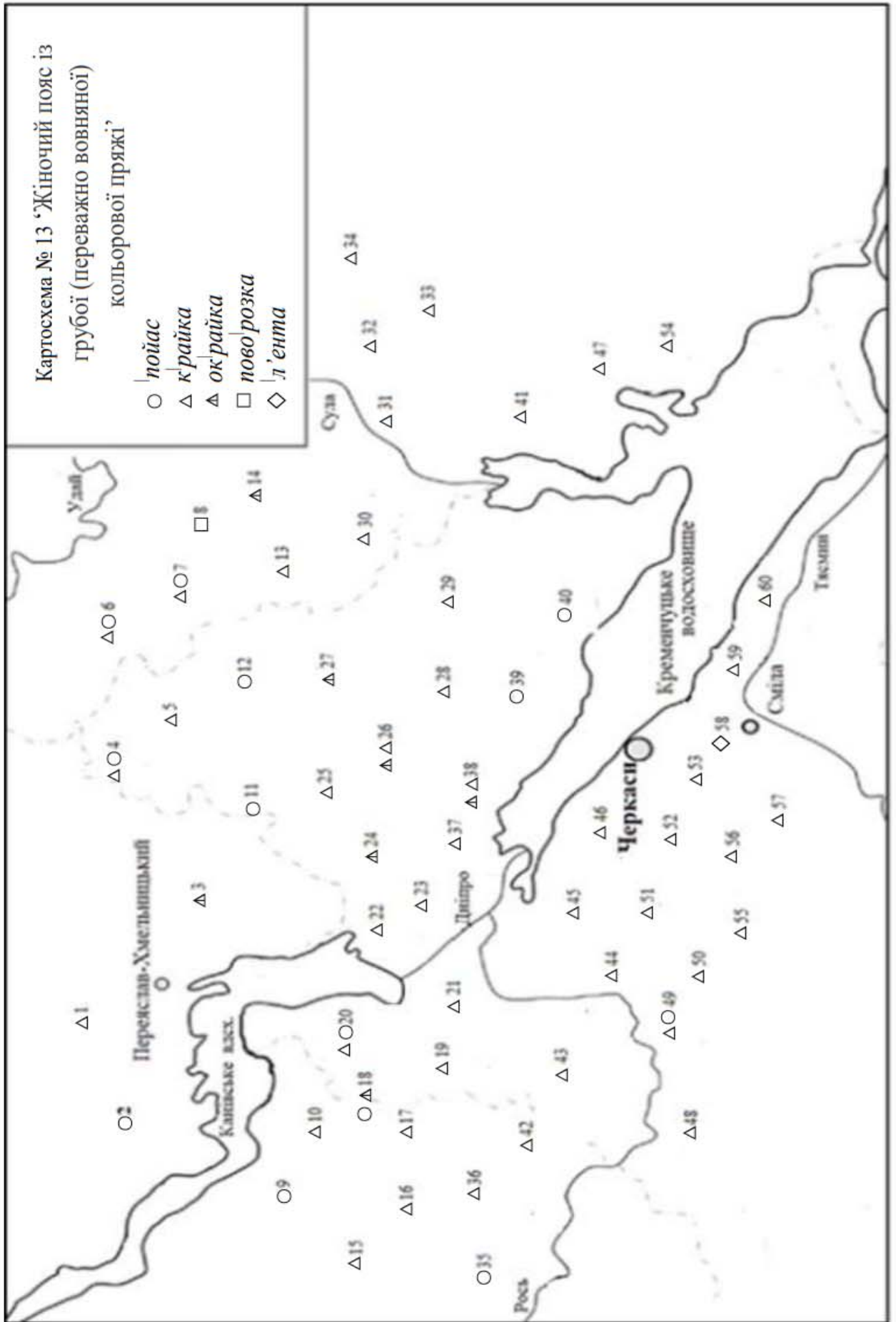

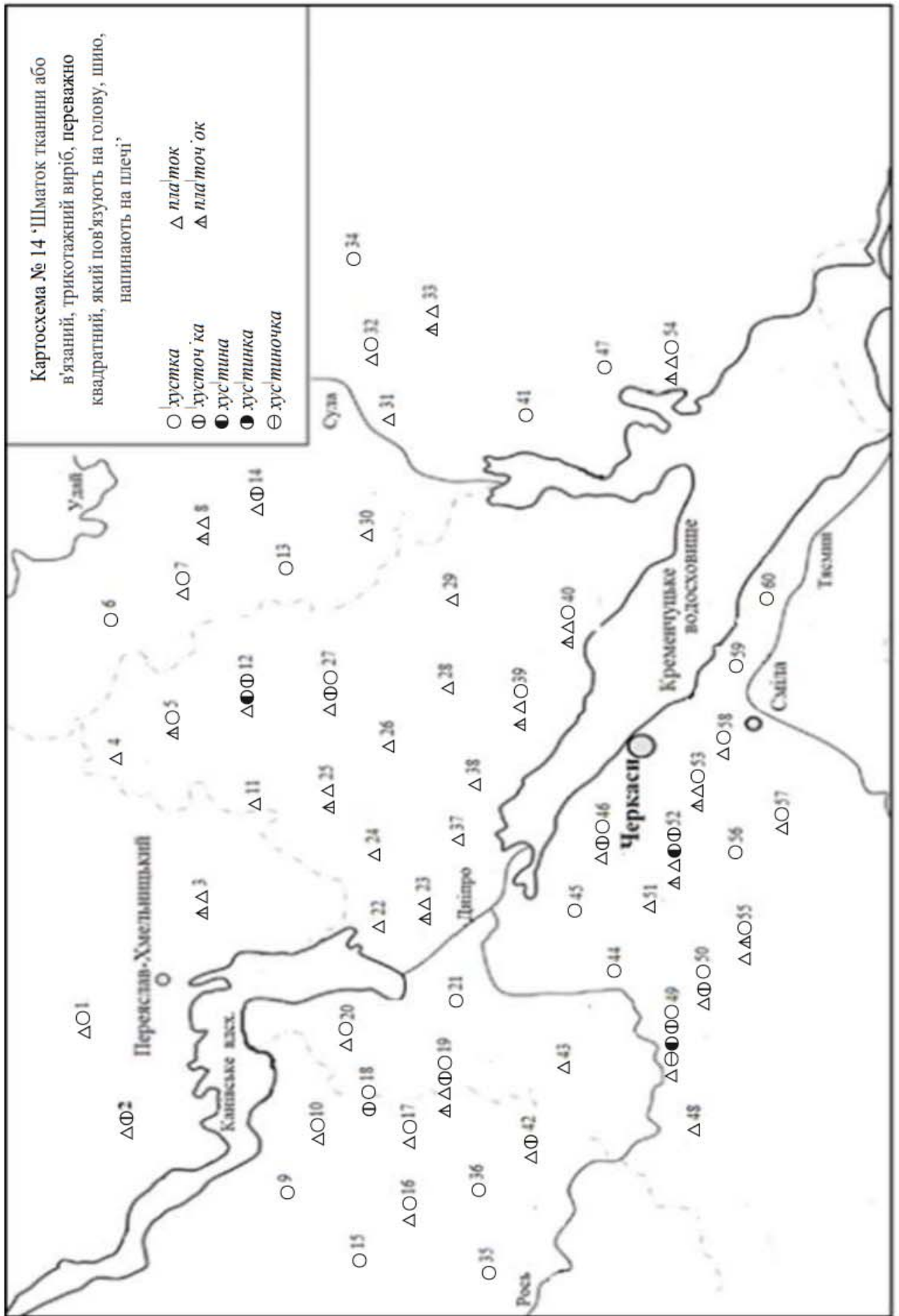

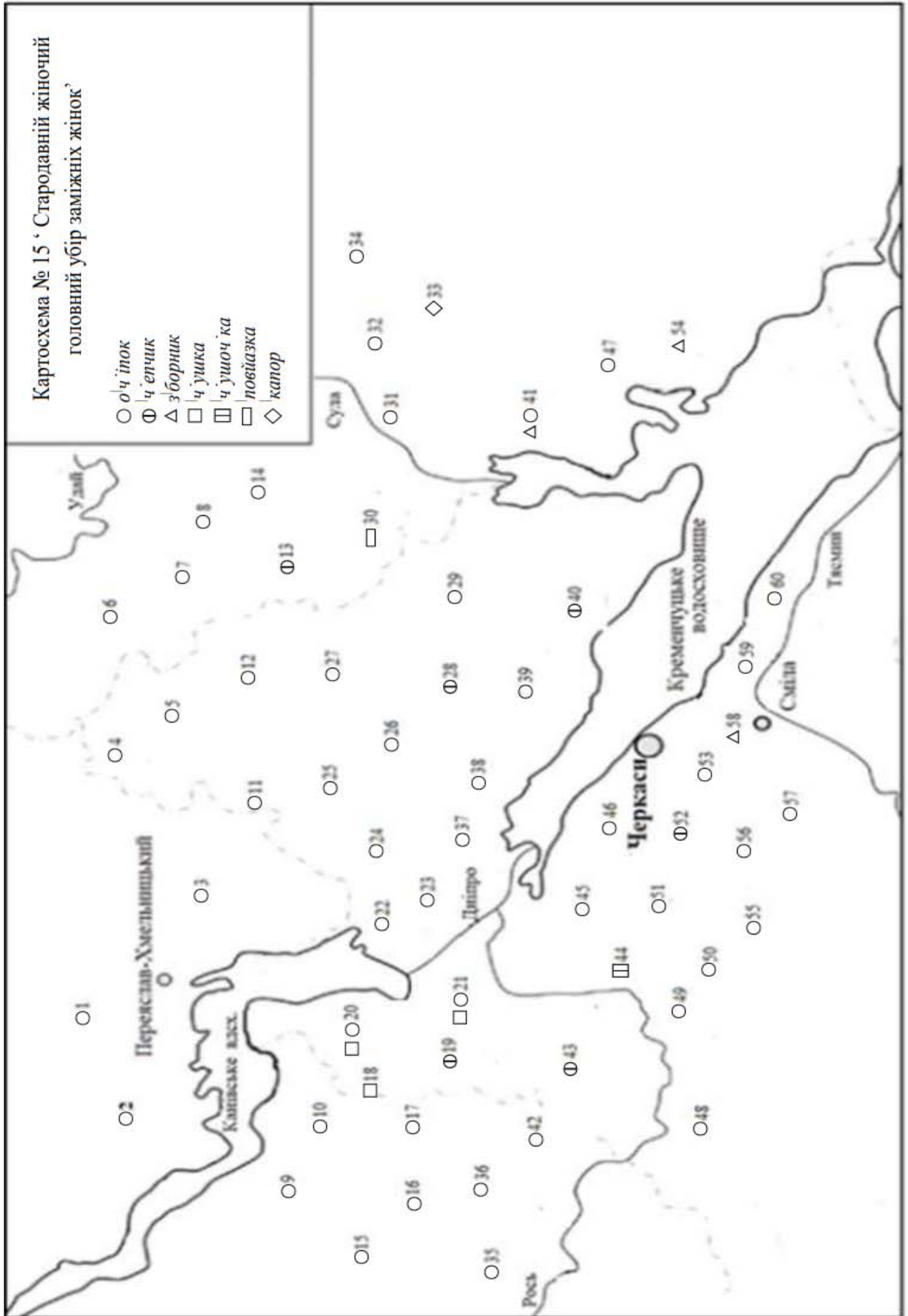

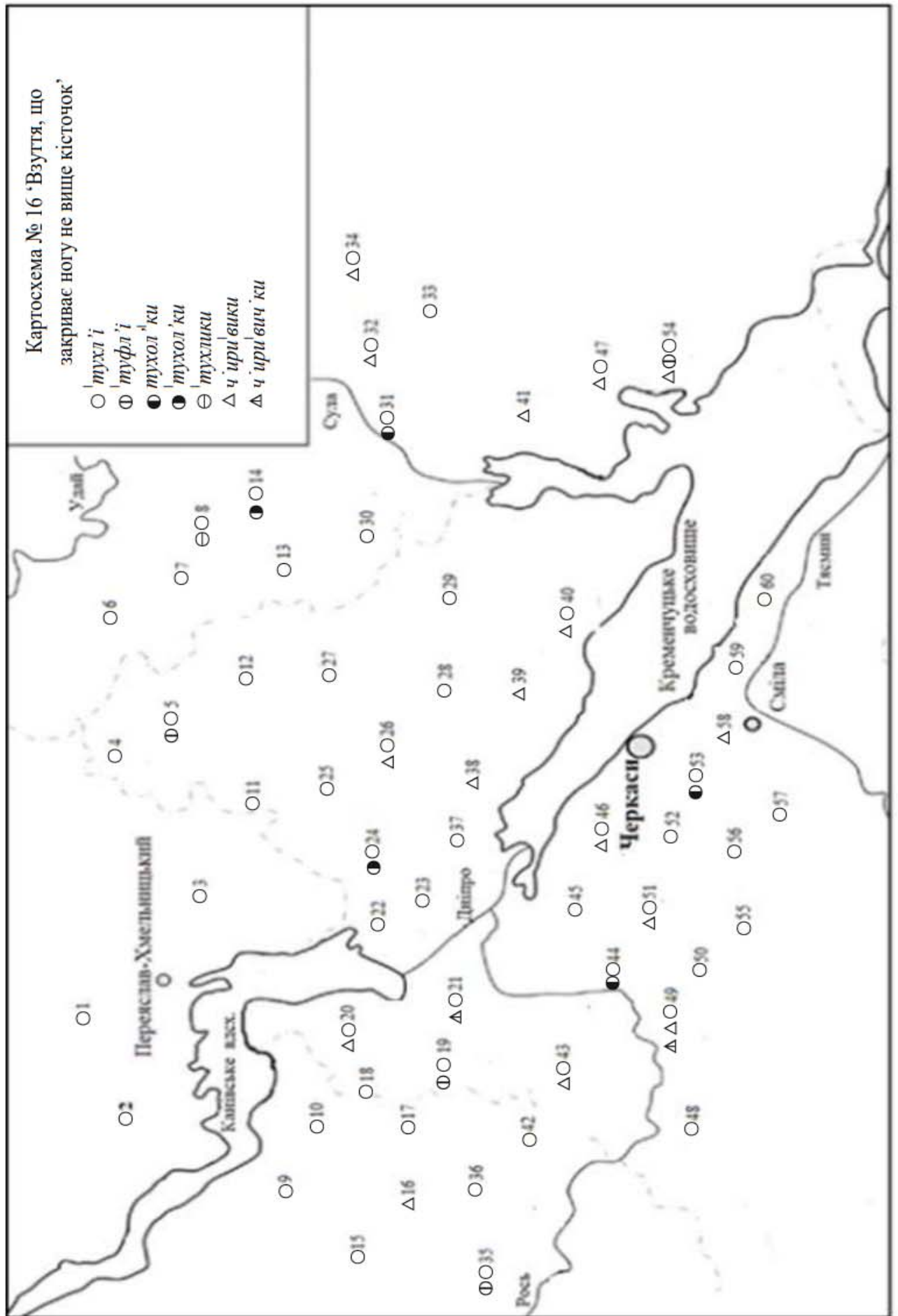

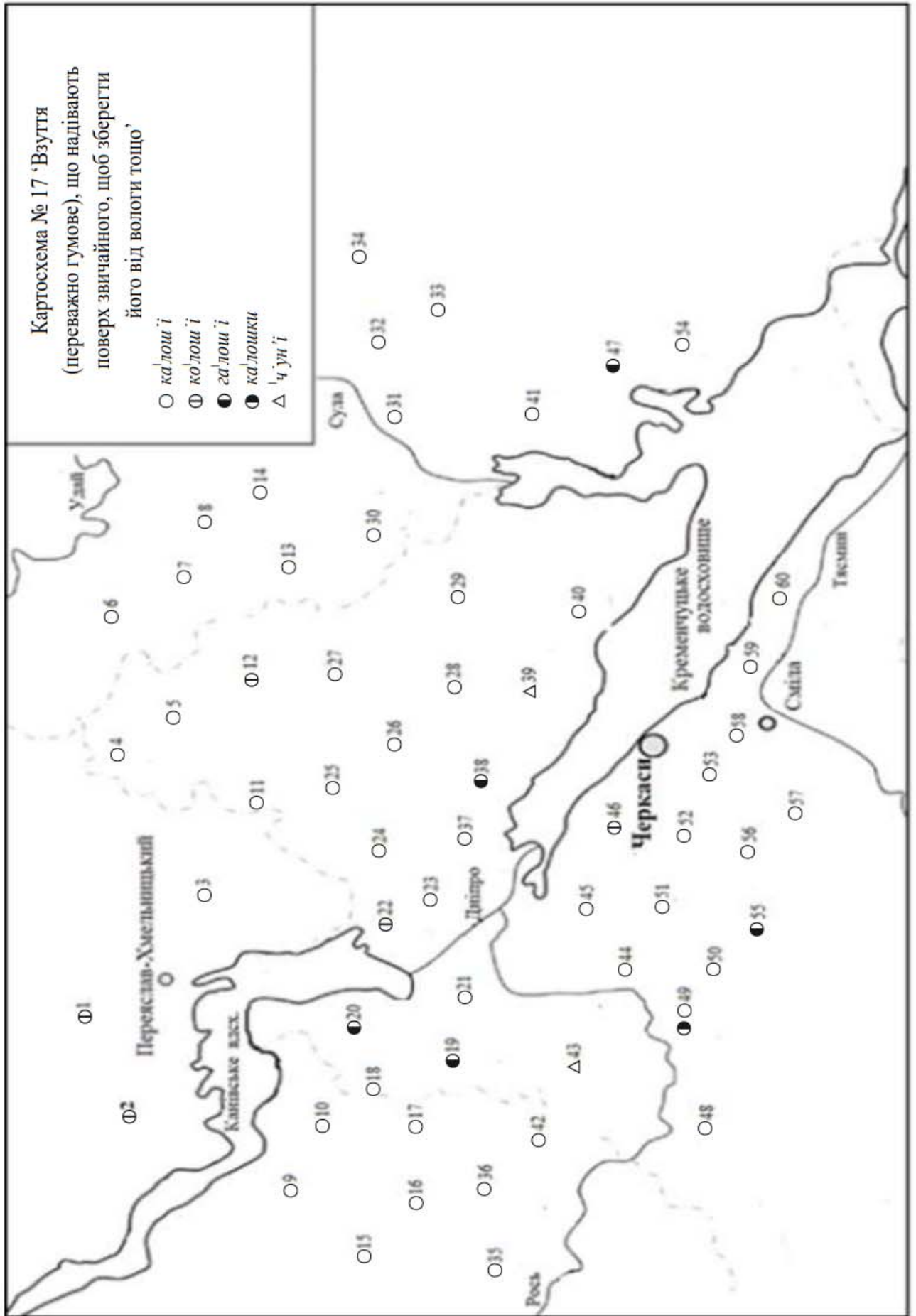

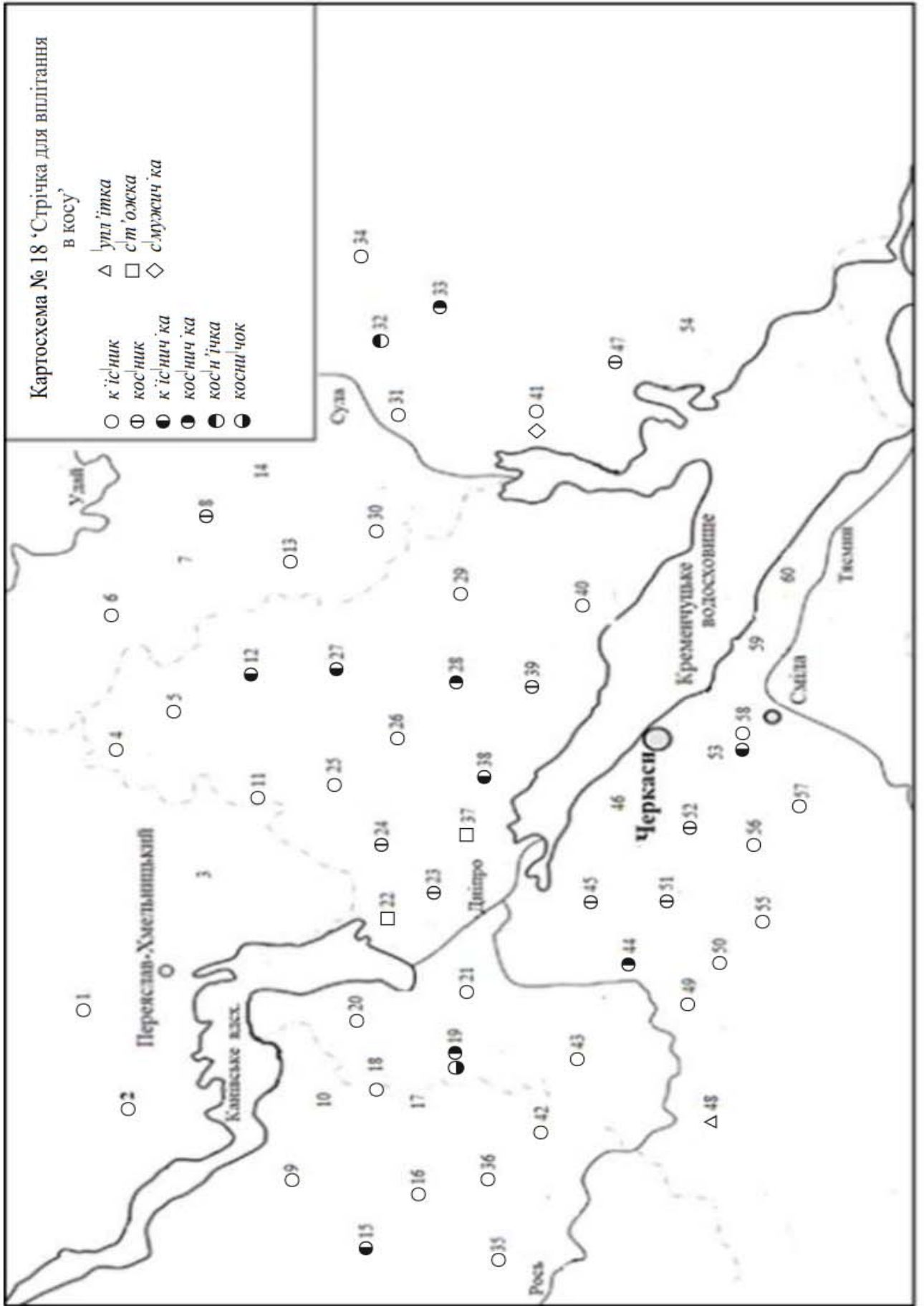

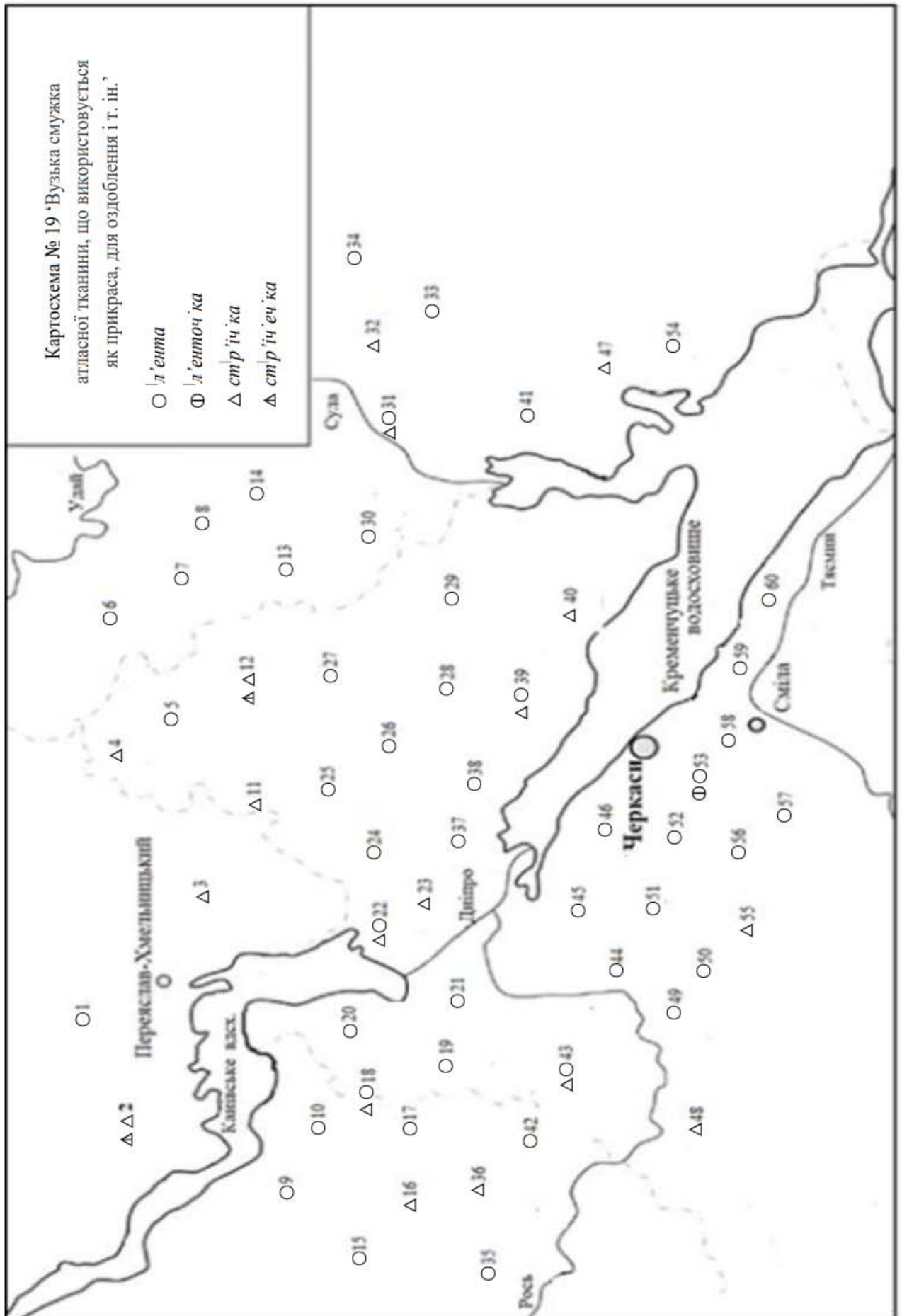

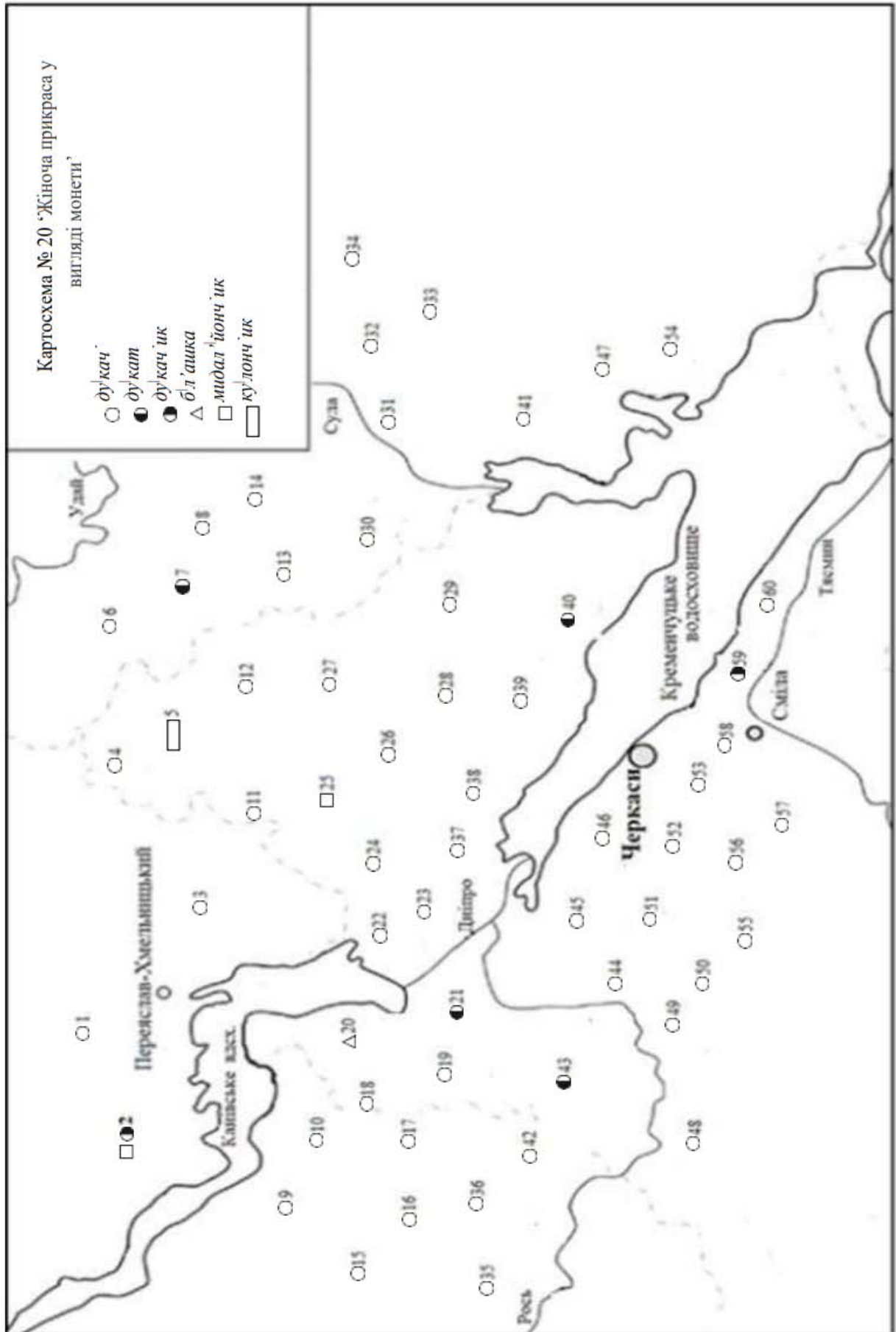

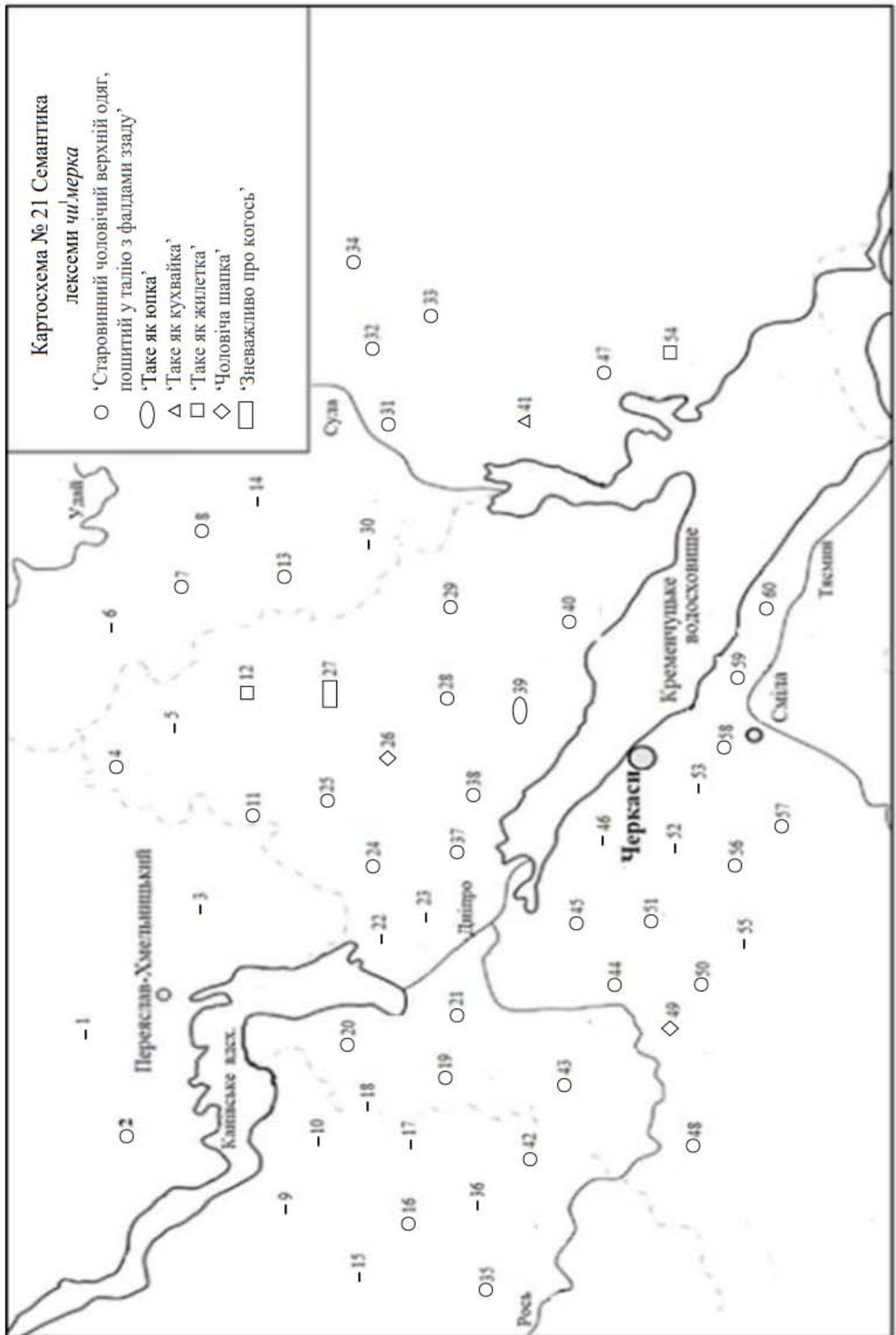

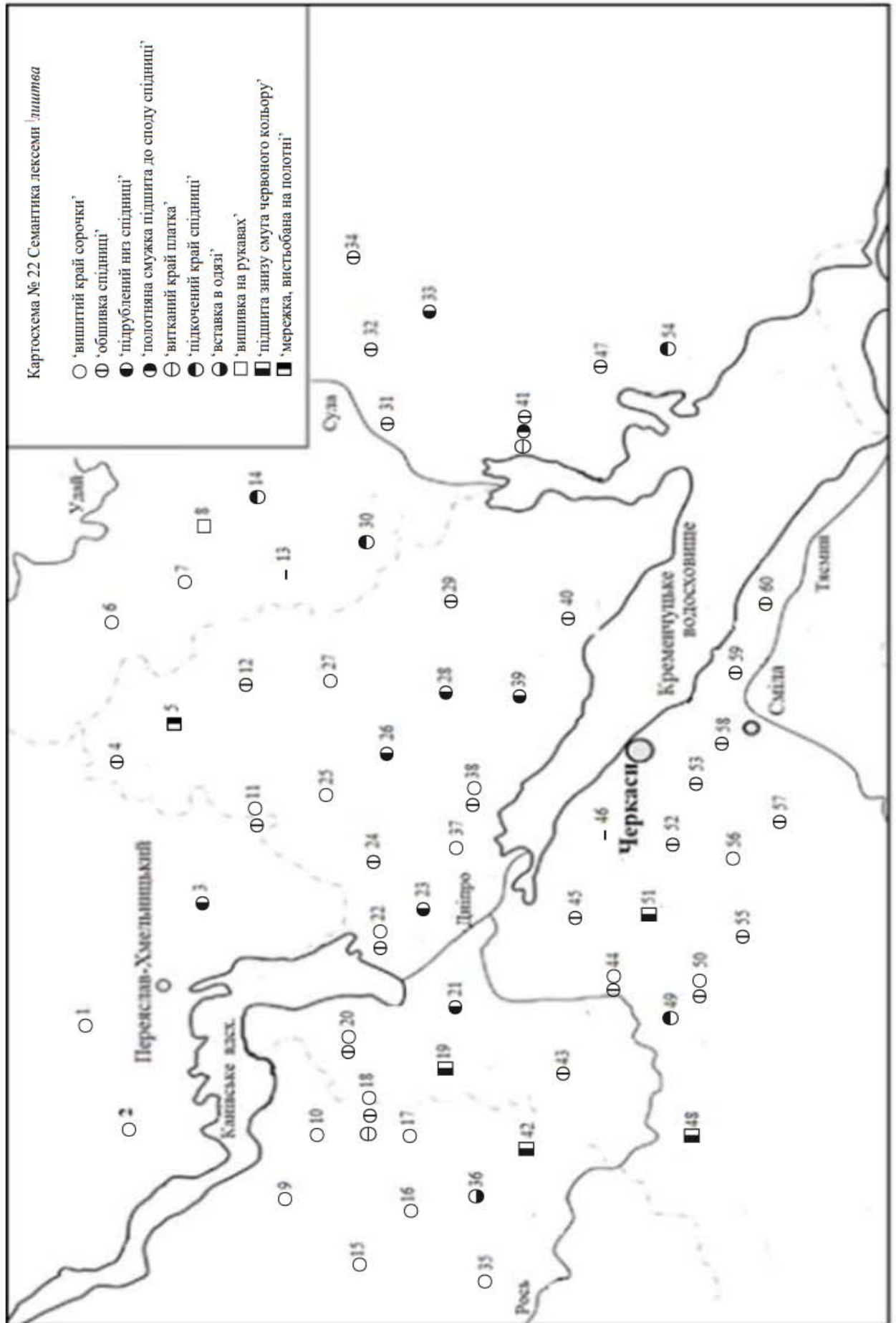

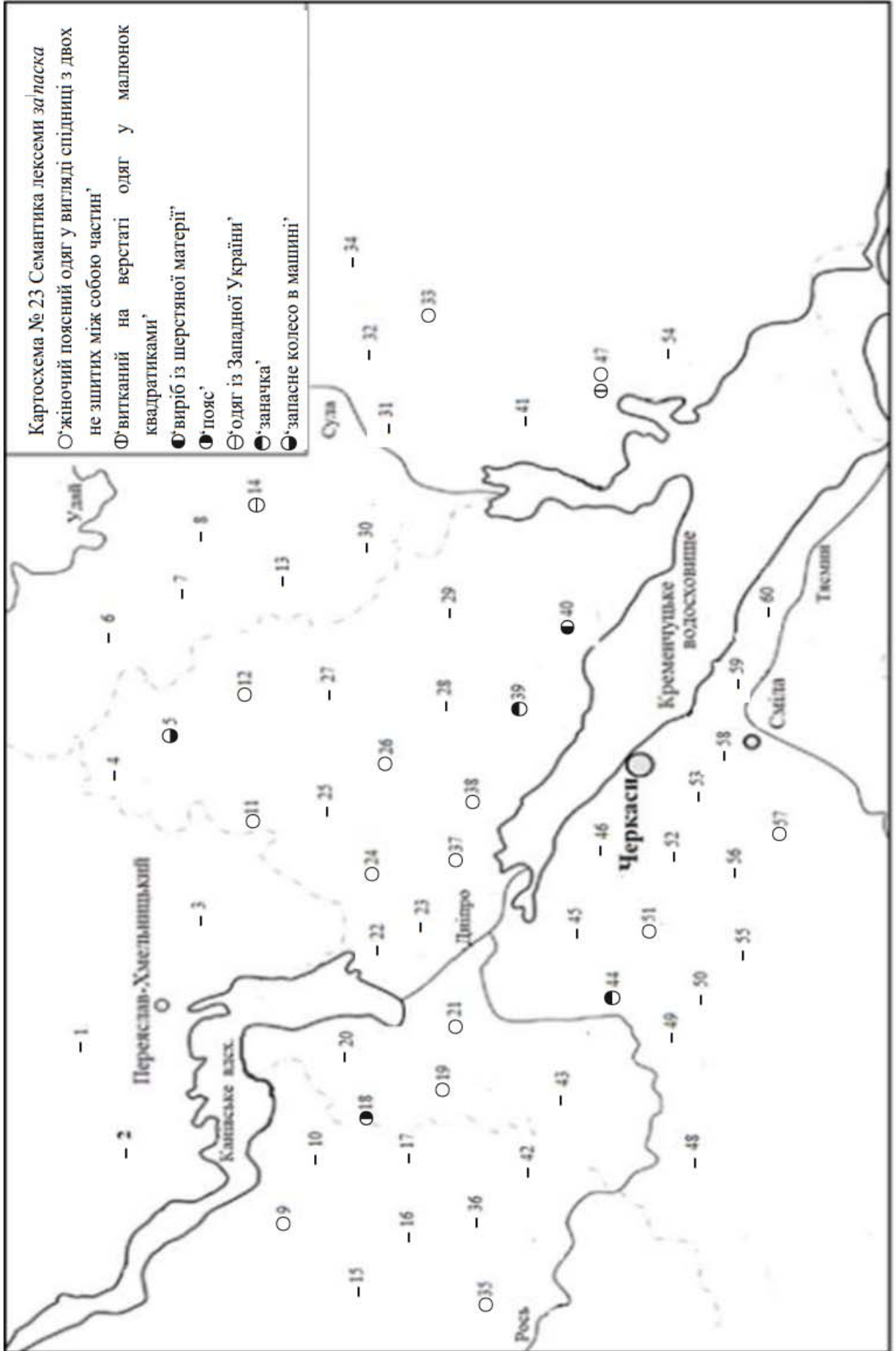

ЗАСАДИ КАРТОГРАФУВАННЯ

Об'єктом картографування стала лексика на позначення одягу, взуття та прикрас із середньонаддніпрянських говірок.

Матеріал для картографування зібрано в 2018–2021 рр. у 60 середньонаддніпрянських говірках за питальником, який було розроблено з урахуванням «Програми для збирання матеріалів до Лексичного атласу української мови» Й. О. Дзендзелівського

У дисертаційній праці подано 24 лінгвістичні карти, серед яких представлено два типи атомарних карт – 20 лексичних і 4 семантичних. Перші з них репрезентують ареальні протиставлення плану вираження, на других – представлено ареальні розрізнення елементів, ідентичних за формою вираження і відмінних щодо змісту. Семантичні карти демонструють полісемію лексем у межах досліджуваного ареалу.

На картах представлено номер карти, її назву. Використано такі графічні

знаки: ○●●●⊖●●□■△△ .

До кожної карти подано легенду: порядковий номер карти, її назва, картографічні знаки із поясненням.

Діалектний лексичний матеріал представлено фонетичною транскрипцією.

**СПИСОК НАЗВ ОБСТЕЖЕНИХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ ТА ЇХ
СКОРОЧЕНЬ**

1. – с. Дем'янці Переяслав-Хмельницький р-н Київська обл.	Дмй
2. – с. Дівички Переяслав-Хмельницький р-н Київська обл.	Дв
3. –с. Ташань Переяслав-Хмельницький р-н Київська обл.	Тш
4. –с. Кононівка Драбівський р-н Черкаська обл.	Кн
5. –с. Шрамківка Драбівський р-н Черкаська обл.	Шр
6. –с. Тарасівка Гребінківський р-н Полтавська обл.	Тр
7. –с. Велика Круча Гребінківський р-н Полтавська обл.	ВК
8. –с. Новаки Лубенський р-н Полтавська обл.	Нв
9. –с. Стави Кагарлицький р-н Київська обл.	Ст
10. –с. Пії Миронівський р-н Київська обл.	Пй
11. –с. Підставки Золотоніський р-н Черкаський обл.	Пд
12. –с. Кантакузівка Драбівський р-н Черкаська обл.	Кнт
13. –с. Золотухи Оржицький р-н Полтавська обл.	Злт
14. –с. Пулинці Лубенський р-н Полтавська обл.	Пл
15. –с. Запруддя Кагарлицький р-н Київська обл.	Зп
16. –с. Шубівка Кагарлицький р-н Київська обл.	Шб
17. –с. Матвіївка Миронівський р-н Київська обл.	Мт
18. –с. Зеленьки Миронівський р-н Київська обл.	Зл
19. –с. Козин Миронівський р-н Київська обл.	Кз
20. –с. Бобриця Канівський р-н Черкаська обл.	Бб

21. –с. Литвинець Канівський р-н Черкаська обл.	Лт
22. –с. Келеберда Канівський р-н Черкаська обл.	Кл
23. –с. Прохорівка Канівський р-н Черкаська обл.	Прх
24. –с. Піщана Золотоніський р-н Черкаська обл.	Пщ
25. –с. Гельмязів Золотоніський р-н Черкаська обл.	Гл
26. –с. Богуславець Золотоніський р-н Черкаська обл.	Бг
27. –с. Лукашівка Золотоніський р-н Черкаська обл.	Лк
28. –с. Маліївка Золотоніський р-н Черкаська обл.	Млв
29. –с. Малі Канівці Чернобаївський р-н Черкаська обл.	МК
30. –с. Старий Іржавець Оржицький р-н Полтавська обл.	СІ
31. –с. Худоліївка Хорольський р-н Полтавська обл.	Хд
32. –с. Мусіївка Хорольський р-н Полтавська обл.	Мс
33. –с. Вишняки Хорольський р-н Полтавська обл.	Вш
34. –с. Ковалі Хорольський р-н Полтавська обл.	Кв
35. –с. Острів Рокитнянський р-н Київська обл.	Ос
36. –с. Саварка Богуславський р-н Київська обл.	Св
37. –с. Домантове Золотоніський р-н Черкаська обл.	Дм
38. –с. Деньги Золотоніський р-н Черкаська обл.	Дн
39. –с. Крутьки Чернобаївський р-н Черкаська обл.	Кр
40. –с. Мельники Чернобаївський р-н Черкаська обл.	Млн
41. –с. Іванівка Семенівський р-н Полтавська обл.	Ів
42. –с. Мисайлівка Богуславський р-н Київська обл.	Мсй
43. –с. Хохітва Богуславський р-н Київська обл.	Хх

44. –с. Виграїв Корсунь-Шевченківський р-н Черкаська обл.	Вг
45. –с. Яснозір'я Черкаський р-н Черкаська обл.	Яс
46. –с. Драбівка Корсунь-Шевченківський р-н Черкаська обл.	Др
47. –с. Гриньки Глобинський р-н Полтавська обл.	Гр
48. –с. Медвин Богуславський р-н Київська обл.	Мд
49. –с. Стеблів Корсунь-Шевченківський Черкаська обл.	Стб
50. –с. Вільшана Городищенський р-н Черкаська обл.	Влш
51. –с. Гарбузин Корсунь-Шевченківський р-н Черкаська обл.	Грб
52. –с. Ірдинь Черкаський р-н Черкаська обл.	Ір
53. –с. Дубіївка Черкаський р-н Черкаська обл.	Дб
54. –с. Пронозівка Глобинський р-н Полтавська обл.	Пр
55. –с. Воронівка Городищенський р-н Черкаська обл.	Вр
56. –с. Мліїв Городищенський р-н Черкаська обл.	Млв
57. –с. В'язівка Городищенський р-н Черкаська обл.	Вз
58. –с. Степанки Черкаський р-н Черкаська обл.	Ст
59. –с. Леськи Черкаський р-н Черкаська обл.	Лс
60. –с. Сагунівка Черкаська р-н Черкаська обл.	Сг

СПИСОК КАРТ

Карта № 1 ‘Сукупність предметів, виробів (із тканини, хутра, шкіри), якими покривають тіло’

Карта № 2 ‘Нагрудник, пришитий або пристебнутий до чоловічої сорочки’

Карта № 3 ‘Верхній жіночий одяг – безрукавка, пошита в талію з кольорової тканини’

Карта № 4 ‘Старовинний довгополий верхній одяг, звичайно з домотканого грубого сукна’

Карта № 5 ‘Давній верхній жіночий одяг у вигляді довгої корсетки (переважно з рукавами)’

Карта № 6 ‘Теплий верхній одяг, звичайно із сукна’

Карта № 7 ‘Суконний довгий і широкий чоловічий верхній одяг з відлогою’

Карта № 8 ‘Довга, не вкрита сукном шуба з великим коміром, пошита звичайно з овечої шкіри хутром до середини’

Карта № 9 ‘Жіночий одяг, що покриває фігуру від талії донизу’

Карта № 10 ‘Жіночий поясний одяг у вигляді спідниці з двох не зшитих між собою частин’

Карта № 11 ‘Жіночий одяг типу спідниці, зроблений із двох зшитих до половини полотнищ переважно вовняної картатої тканини’

Карта № 12 ‘Жіночий одяг у вигляді шматка тканини певного розміру та фасону, який одягають спереду на сукню, спідницю, що запобігти забрудненню їх’

Карта № 13 ‘Жіночий пояс із грубої (переважно вовняної) кольорової пряжі’

Карта № 14 ‘Шматок тканини або в’язаний, трикотажний виріб, переважно квадратний, який пов’язують на голову, шию, напинають на плечі’

Карта № 15 ‘Жіночий головний убір заміжніх жінок’

Карта № 16 ‘Взуття, що закриває ногу не вище кісточок’

Карта № 17 ‘Взуття (переважно гумове), що надівають поверх звичайного, щоб зберегти його від вологи тощо’

Карта № 18 ‘Стрічка із простої тканини для вплітання в косу’

Карта № 19 ‘Вузька смужка атласної тканини, що використовується як прикраса, для оздоблення і т. ін.’

Карта № 20 ‘Жіноча прикраса у вигляді монети’

Карта № 21 Семантика лексеми *чимерка*

Карта № 22 Семантика лексеми *лиштва*

Карта № 23 Семантика лексеми *запаска*

Карта № 24 Семантика лексеми *плахта*

СПИСОК ІНФОРМАНТІВ

1. Дем'янці Переяслав-Хмельницького району, інформант: Віршовка Марія Григорівна, 1931 р.н., освіта – 5 кл., ланкова.
2. Дівички Переяслав-Хмельницького району Київської області, інформант: Миколенко Марія Іванівна, 1939 р.н., освіта – 7 кл., працювала у лісництві.
3. Ташань Переяслав-Хмельницького району, інформант: Вовчок Софія Михайлівна, 1937 р.н., освіта – 5 кл., колгоспниця.
4. Кононівка Драбівського району, інформант: Чала Ольга Панасівна, 1929 р.н., освіта – 5 кл., колгоспниця.
5. Шрамківка Драбівського району, інформант: Дрига Марія Михайлівна, 1952 р.н., освіта – Смілянський технікум харчової промисловості, технолог.
6. Тарасівка Гребінківського району Полтавської області, інформант: Ткаченко Лідія Андріївна, 1950 р.н., освіта – Лубенське училище, бухгалтер.
7. Велика Круча Гребінківського району Полтавської області, інформант: Василенко Ніна Василівна, 1950 р.н., освіта – 11 кл., повар.
8. Новаки Лубенського району Полтавської області, інформант: Кіяшко Марія Павлівна, 1939 р.н., освіта – 7 кл., колгоспниця.
9. Стави Кагарлицького району Київської області, інформант: Іванова Валентина Андріївна, 1944 р.н., освіта – 7 кл., робоча на залізниці.
10. Пії Миронівського району Київської області, інформант: 244бина Таїса Олексіївна, 1946 р.н., освіта – 9 кл., працювала на будівництві.
11. Підставки Золотоніського району, інформант: Ярош Катерина Назарівна, 1931 р.н., освіта – 1 кл., ланкова.
12. Кантакузівка Драбівського району, інформант: Скрипка Валентина Борисівна, 1942 р.н., освіта – 8 кл., доярка.
13. Золотухи Оржицького району Полтавської області, інформант: Микитенко Ганна Павлівна, 1932 р.н., освіта – 2 кл., колгоспниця.
14. Пулинці Лубенського району, інформант: Федоренко Катерина Вакулівна, 1936 р.н., освіта – 4 кл., санітарка.
15. Запруддя Кагарлицького району Київської області, інформант: Кальковець Надія Петрівна, 1938 р.н., освіта – 7 кл., колгоспниця.
16. Шубівка Кагарлицького району Київської області, інформант: Матвієнко Ніна Іванівна, 1927 р.н., освіта – 2 кл., колгоспниця.
17. Матвіївка Миронівського району Київської області, інформант: Купрієнко Ніна Василівна, 1935 р.н., освіта – 5 кл., листоноша.
18. Зеленьки Миронівського району Київської області, інформант:

- Євтушенко Олена Іванівна, 1939 р.н., освіта – 1 клас., доярка.
- 19 Козин Миронівського району Київської області, інформант: Льопа
Галина Кузьмівна, 1941 р.н., освіта – 11 кл., бухгалтер.
- 20 Бобриця Канівського району, інформант: Соболь Васирина
Романівна, 1932 р.н., освіта – 5 кл., колгоспниця.
- 21 Литвинець Канівського району, інформант: Розсоха Любов
Пилипівна, 1933 р.н., освіта – 7 кл., колгоспниця.
- 22 Келеберда Канівського району, інформант: Кобзар Віра Антонівна,
1939 р.н., освіта – 7 кл., технічка в школі.
- 23 Прохорівка Канівського району, інформант: Педченко Віра
Митрофанівна, 1949 р.н., освіта – 10 кл., повар.
- 24 Піщана Золотоніського району, інформант: Кривенко Ольга Іванівна,
1939 р.н., освіта – 10 кл., працювала різноробочою на фермі.
- 25 Гельмязів Золотоніського району, інформант: Падалка Ніна
Миколаївна, 1935 р.н., освіта – 10 кл., продавець.
- 26 Богуславець Золотоніського району, інформант: Кочерга Віра
Андріївна, 1935 р.н., освіта – 3 кл., ланкова.
- 27 Лукашівка Золотоніського району, інформант: Данько Ганна
Вікторівна, 1937 р.н., освіта – 7 кл., свинарка.
- 28 Маліївка Золотоніського району, інформант: Голубович Ніна
Павлівна, 1944 р.н., освіта – 7 кл., різноробоча.
- 29 Малі Канівці Чернобаївського району, інформант: Дудник Ольга
Іванівна, 1939 р.н., освіта – 4 кл., інвалід війни.
- 30 Старий Іржавець Оржицького району Полтавської області,
інформант: Вовк Марія Луківна, 1934 р.н., освіта – 2 кл.,
колгоспниця.
- 31 Худоліївка Хорольського району Полтавської області, інформант:
Жукова Віра Аврамівна, 1940 р.н., освіта – Полтавський інститут,
бібліотекар.
- 32 Мусіївка Хорольського району Полтавської області, інформанти:
Зима Микола Федорович, 1942 р.н., освіта – Полтавський
університет, ветеринарний лікар; Зима Софія Яківна, 1946 р.н., освіта
– Лохвицьке медичне училище.
- 33 Вишняки Хорольського району Полтавської області, інформант:
Одинець Ніна Дмитрівна, 1945 р.н., освіта – 5 кл., колгоспниця.
- 34 Ковалі Хорольського району Полтавської області, інформанти:
Іващенко Галина Яківна, 1942 р.н., освіта – 7 кл., доярка; Іващенко
Григорій Іванович, 1934 р.н., освіта – тракторист.
- 35 Острів Рокитнянського району Київської області, інформант:
Соболевська Галина Петрівна, 1931 р.н., 10 кл., вчитель.
- 36 Саварка Богуславського району Київської області, інформант: Рябчун
Марія Адамівна, 1935 р.н., освіта – Інститут імені Тараса Шевченка,
вчитель.

- 37 Домантове Золотоніського району, інформант: Хнюкало Марфа Якимівна, 1929 р.н., освіта – 4 кл., робоча у артілі.
- 38 Деньги Золотоніського району, інформант: Бережецька Ніна Григоріївна, 1943 р.н., освіта – 10 кл., ланкова, кухар, у клубі.
- 39 Крутьки Чернобаївського району, інформант: Тарадайка Борис Петрович, 1942 р.н., освіта – 7 кл., робочий у рілльничій бригаді.
- 40 Мельники Чернобаївського району, інформант: Камка Ніна Євгеніївна, 1946 р.н., освіта – 10 кл., колгоспниця.
- 41 Іванівка Семенівського району Полтавської області, інформант: Кулик Онися Артемонівна, 1924 р.н., освіта – 10 кл., колгоспниця, співала у церкві.
- 42 Мисайлівка Богуславського району Київської області, інформант: Клименко Наталія Михайлівна, 1930 р.н., освіта – 3 кл., доярка.
- 43 Хохітва Богуславського району Київської області, інформант: Олійник Таїсія Антонівна, 1938 р.н., освіта – 11 кл., доярка.
- 44 Виграїв Корсунь-Шевченківського району, інформант: Войцих Антоніна Несторівна, 1930 р.н., освіта – 7 кл., нянька у садочку.
- 45 Яснозіря Черкаського району, інформант: Тараненко Катерина Іванівна, 1944 р.н., освіта – 11 кл., вчитель.
- 46 Драбівка Корсунь-Шевченківського району, інформант: Дмитренко Тетяна Василівна, 1946 р.н., освіта – 10 кл., колгоспниця.
- 47 Гриньки Глобинського району Полтавської області, інформант: Донець Любов Василівна, 1949 р.н., освіта – вища, вчитель.
- 48 Медвин Богуславського району Київської області, інформант: Плагань Євдокія Наумівна, 1936 р.н., освіта – 4 кл., санітарка.
- 49 Стеблів Корсунь-Шевченківського району, інформант: Бублій Марія Михайлівна, 1941 р.н., освіта – 11 кл., директор будинку культури.
- 50 Вільшана Городищенського району, інформант: Тищенко Варвара Варфоломійівна, 1943 р.н., освіта – 7 кл., телятниця.
- 51 Гарбузин Корсунь-Шевченківського району, інформант: Кайдаш Ольга Іванівна, 1942 р.н., освіта – 5 кл., колгоспниця.
- 52 Ірдинь Черкаського району, інформант: Хоменко Галина Василівна, 1937 р.н., освіта – 7 кл., колгоспниця.
- 53 Дубіївка Черкаського району, інформант: Миколенко Лідія Степанівна, 1935 р.н., освіта – торгове училище, завмаг.
- 54 Пренозівка Глобинський району, інформант: Проскурня Галина Григорівна, 1938 р.н., освіта – 7 кл., доярка, телятниця.
- 55 Воронівка Городищенського району, інформант: Шолох Галина Митрофанівна, 1941 р.н., освіта – 7 кл., різноробоча.
- 56 Мліїв Городищенського району, інформант: Білінська Євдокія Василівна, 1927 р.н., освіта – 5 кл., колгоспниця.

- 57 В'язівка Городищенського району, інформант: Деркач Марія
· Василівна, 1937 р.н., освіта – 5 кл., різноробоча.
- 58 Степанки Черкаського району, інформант: Тертична Марія
· Федорівна, 1923 р.н., освіта – 7 кл., листоноша.
- 59 Леськи Черкаського району, інформант: Іванченко Анна
· Миколаївна, 1946 р.н., освіта – 10 кл., продавець.
- 60 Сагунівка Черкаського району, інформант: Пономаренко Тетяна
· Мусяївна, 1938 р.н., освіта – 4 кл., різноробоча.

Інтерпретація назв у загальноукраїнському контексті. Некартографовані матеріали

Діалектна лексика середньонаддніпрянського говору на позначення одягу, взуття та прикрас побутує в суміжних, а також віддалених говорах української мови.

У середньонаддніпрянсько-степових говірках *t'p'an'ja*, *t'p'an'ki* ‘старий, зношений, порваний одяг’ [244, к. 3, с. 132]; у східноподільських – *trap'jo*, *tr'an'ki*, *trap'ki* ‘старий одяг, непридатний для носіння; одяг зношений’ [Бер., с. 58; с. 72; с. 283–284].

Лексичні паралелі виявлено в середньонаддніпрянсько-степових говірках *sta're* ‘старий, зношений, порваний одяг’ [244, к. 3, с. 132]; у східностепових – *sta're*, *star'jo* ‘загальна назва старого одягу’ [75, с. 33]; у східноподільських – *star'jo* ‘старий одяг, непридатний для носіння; одяг зношений’, ‘взуття, непридатне для носіння; взуття зношене’ [Бер., с. 272]; *вбра'n':a sta're* ‘одяг, який носять щодня; одяг повсякденний’, ‘одяг, що був у вжитку; одяг ношений’ [Бер., с. 38]; у покутських говірках *star'jo* ‘старий одяг, пошитий з тканини гіршої якості, без прикрас, або зношений новий одяг’ [27, с. 240], а отже, назви притаманні південно-східним та південно-західним діалектам.

У середньонаддніпрянсько-степових говірках *ни^доноски* ‘старий, зношений, порваний одяг’ [244, к. 3, с. 132]; у східностепових – *не^до^носки* ‘старий одяг, ще придатний для носіння’ [Клим., с. 38]; у східноподільських – *не^до^носки* ‘одяг, що був у вжитку; одяг ношений’ [Бер., с. 165]; *о^дежа з^ношана*, *го^дежа з^нос^ана*, *о^дежа по^ношена* ‘старий одяг, непридатний для носіння; одяг зношений’ [Бер., с. 174] *о^дежа ^ноше^на*, *о^дежа ^нос^ана* ‘одяг, що був у вжитку; одяг ношений’ [Бер., с. 174]; у середньополіських говірках лексема *не^доноски* та її варіанти *не^доноск^і*, *не^даноск^і* реалізують сему ‘старе розтопане взуття’ [Грим., с. 102].

Назву *лах^і* засвідчуємо у різних діалектах української мови з тотожними чи близькими значеннями: у середньонаддніпрянсько-степових говірках *лахи* ‘старий,

зношений, порваний одяг' [244, к. 3, с. 132]; у східностепових – *'лахи, лах'м'іт':а, лох'мот':а, т'р'ан'їа* 'загальна назва старого одягу' [Клим., с. 33], *лах'мот':а, т'р'ан'їа, т'р'ан'ки* 'загальна назва подраного одягу' [Клим., с. 34]; у східноподільських – *'лахи* 'старий одяг, непридатний для носіння; одяг зношений', 'будь-який одяг', 'одяг, що був у вжитку; одяг ношений', 'взуття непридатне для носіння; взуття зношене' [Бер., с. 140], *лах'м'іт':а, лах'мат'а, лах'мот':а, лах'мот'а, лах'мат':а* 'старий одяг, непридатний для носіння; одяг зношений', 'взуття непридатне для носіння; взуття зношене' [Бер., с. 140]; у середньо поліських – *'лахи* 'старий одяг, непридатний для носіння'; 'одяг взагалі' [Грим., с. 84]; а назва *лах'м'іт':а* та її варіанти *лах'мат':а, лах'м'іт':е, лах'мот':е, лах'моц':е, лах'мот':а, лах'мот'їе, лах'мут':е, лах'муот':е, лох'мот':е, лах'мот'е* 'старий одяг, непридатний для носіння'; 'одяг взагалі' [Грим., с. 85]; у західнополіських говірках *знев.* 'лахміття'; 'узагалі одяг' [Арк., с. 277]; у буковинських – *'лахи, 'лахі знев.* 'одяг', 'непотріб, барахло', 'старий драний одяг, лахміття' [СБГ, с. 254]; у гуцульських – *'лахи згруб.* 'старий, зношений одяг'; *знев.* 'новий чи незношений одяг' [Гол., с. 833–834], *лах'мат'ї знев.* 'одяг', 'барахло; те саме, що лахи' [Гол., с. 834]; у покутських говірках *'лах'ї* 'старий одяг, пошитий з тканини гіршої якості, без прикрас, або зношений новий одяг' [43, с. 239].

Лексему *барах'ло* виявлено у східноподільських 'тс', 'багато непотрібного одягу', 'будь-який одяг' [Бер., с. 16]; у подільських – *барах'ло* 'старий одяг' [Гор., с. 42]; у середньополіських говірках 'старий одяг, непридатний для носіння' [Грим., с. 16]; у гуцульських – 'мотлох; старі непотрібні речі'; *знев.* 'одяг' [Гол., с. 49].

У середньонаддніпряньсько-степових говірках *ган'ч'ірка, ган'ч'ірія* 'старий, зношений, порваний одяг' [244, к. 3, с. 132]; у східностепових – *ганч'ірія* має двоє значень: 'загальна назва старого одягу'; 'загальна назва подраного одягу' [Клим., с. 33, 34]; у східноподільських – *ганч'ірки, ганч'ірія* 'старий одяг, непридатний для носіння; одяг зношений' [Бер., с. 58; с. 72; с. 283; с. 284].

Лексему *ни'годне* у середньонаддніпряньсько-степових говірках зафіксовано із семантикою 'старий, зношений, порваний одяг' [244, к. 3, с. 132].

У середньонаддніпрянсько-степових говірках назви *буден:е, буден:ий 'од'аг, до'машн'е* засвідчено із значенням ‘одяг для виконання домашньої роботи’ [244, к. 2, с. 131]; у східноподільських – *го'дежа буд'ен:а; о'дежа ро'боча; 'од'аг буден:ий* ‘одяг, який носять щодня; одяг повсякденний’ [Бер., с. 173; с. 175; с. 178] У середньополіських, так як і в східноподільських говірках, фіксуємо варіанти, зумовлені їхньою фонетичною специфікою: *а'дежа буд'на* ‘повсякденний одяг’ [Грим., с. 107], *а'дежа ра'боча* ‘робочий повсякденний одяг’ [Грим., с. 108].

У середньонаддніпрянсько-степових говірках *д'рант'а* ‘старий, зношений, порваний одяг’ [244, к. 3, с. 132]. У східностепових – *д'ране, дран'йо, д'ран'т'а* ‘загальна назва старого одягу’ [Клим., с. 33]; у східноподільських – *д'рант'а* ‘старий одяг, непридатний для носіння; одяг зношений’ [Бер., с. 58; 72; 283; 284]; у подільських – *д'рант'а* ‘старий порваний одяг’ [Гор., с. 142]. Назву *д'рант'а* та її фонетичні варіанти *д'ран'т'е, д'ран'д'а, д'ран'а, д'ран'т'йе* засвідчуємо в середньополіських говірках із значеннями ‘старий одяг, непридатний для носіння’; ‘одяг взагалі’ [Грим., с. 47]; у гуцульських – *д'рант'і, д'рант'е* ‘старий поношений одяг; лахміття’; знев. згруб. ‘погана людина’ [Гол., с. 430]; у покутських – *д'рант'і* ‘старий одяг, пошитий з тканини гіршої якості, без прикрас, або зношений новий одяг’ [43, с. 238]. Поширення цих назв у більшості діалектів української мови засвідчує спільність способу мислення носіїв говірок, унаслідок чого в основі номінацій однакові МО.

Лексичну паралель назви *гуман'ітарка* виявляємо в східноподільських говірках: *гуман'ітарка* ‘одяг, зазвичай ношений, який роздають безкоштовно малозабезпеченим людям’ [Бер., с. 62].

У середньонаддніпрянсько-степових говірках *празни'кове, праз'ничне, на п'разник, св'ат'кове, про с'в'ато, на 'виход, на'р'адне* ‘святковий (одяг)’ [244, к. 6, с. 135]; у східностепових – *виход'не, на'р'ад, на'р'адне, на'р'ад виход'ний, о'дежа виход'на, о'дежа п'раз'нична* ‘святковий одяг’ [Клим., с. 35]; у східноподільських – *вбра'н':а на'р'адне, вбра'н':а но'ве; о'дежа вих'ід'на; го'дежа празни'кова, о'дежа п'разнична, о'дежа праз'нична, о'дежа п'разн'ічна, о'дежа п'разн'ішна; о'дежа с'ват'кова* ‘одяг, який одягають у свято; одяг святковий’; *вбра'н':а св'ат'кове, о'дежа на*

'вих'ід ‘одяг, який коштує дорого; одяг дорогий’ [Бер., с. 37, с. 173, с. 175]; у середньополіських говірках, де сему ‘святковий одяг’ реалізують такі найменування: *о'дежа вих'ід'на, в'іход'на, на 'вих'ід, на 'виход, на 'віход, о'дежа в'іход'на, а'дежа вихад'на; о'д'ежа на'рад'на, а'д'ежа на'р'ад'на; о'дежа п'разнична, о'дежа с'ват'кова, о'дежа с'ват'на, о'дежа с'ва'тошина* [Грим., с. 107, 108], у покутських – *'убран'і на вих'ід* ‘святковий одяг із кращої тканини, гарно прикрашений, модний, вишуканий’ [43, с.238].

На тлі діалектів української мови лексема *со'роч'ка* поширена із типовими значеннями: у середньонаддніпряньсько-степових говірках *со'рочка* ‘чоловіча сорочка’, ‘верхня чоловіча сорочка’, ‘верхня жіноча сорочка (загальна назва)’ [244, к. 22, с. 151; к. 23, с. 152; к. 25, с. 154]; у східноподільських говірках – ‘чоловічий одяг, що одягають поверх білизни, для верхньої частини тіла’; ‘жіноча полотняна сорочка’; ‘спідня шовкова жіноча сорочка з мереживом’; ‘легкий жіночий одяг до пояса, блузка’ [Бер., с. 263]; у середньополіських – ‘жіноча натільна білизна’; ‘чоловіча верхня сорочка’; ‘загальна назва усього одягу’ [Грим., с. 148]; у західнополіських – *со'рочка* ‘натільний або верхній одяг’, ‘скинута шкура вужа чи гадюки’ [Арк., с. 517; с. 278]; у буковинських говірках, крім семи ‘жіночий чи чоловічий натільний одяг, який одягають поверх білизни’, фіксуємо значення ‘масть корови’ [СБГ, с. 508]; покутських – ‘легкий плечовий одяг, виготовлений з білого лляного чи конопляного домотканого полотна, купованої бавовняної білої тканини, шовку’ [43, с. 250].

За матеріалами словників та регіональних досліджень, *ру'башка* у середньонаддніпряньсько-степових говірках *ру'башка* ‘чоловіча сорочка’, ‘верхня чоловіча сорочка’, ‘спідня чоловіча сорочка’, ‘верхня жіноча сорочка (загальна назва)’ [244, к. 22, с. 151; к. 23, с. 152; к. 24, с. 153; к. 25, с. 154]; у східностепових – ‘загальна назва жіночої сорочки’; ‘полотняна сорочка’ [Клим., с. 108, с. 110]; у середньополіських – ‘жіноча спідня сорочка’, ‘чоловіча верхня сорочка’ [Грим., с. 140]. Назва поширена також у західнополіських говірках ‘чоловіча кольорова сорочка’, ‘ганчірка, за допомогою якої виймають з печі горщики’ [Арк., с. 485]; у буковинських – ‘сорочка (спідня) жіноча’, ‘верхня чоловіча сорочка’ [СБГ, с. 468].

У середньонаддніпрянсько-степових говірках *гесточка* ‘вишита вставка в сорочці народного крою посередині грудей’ [244, к. 33, с. 162]; у східностепових – *гестка* ‘вставка в чоловічій сорочці народного крою від плечей до половини грудей і спини’ [Клим., с. 114]; у східноподільських *гестка* – ‘т.с.; підоплічка’; ‘вставка у чоловічій сорочці від плечей до грудей; кокетка’; ‘вишитий розріз на грудях сорочки; маніжка’; ‘вставка на грудях плаття; кокетка’; ‘планка в чоловічій сорочці, на якій роблять врізні петельки’; ‘вставка на плечах чоловічої сорочки; кокетка’; ‘зборки на грудях плаття чи кофти’; ‘вишивка на сорочці біля горловини’; ‘дитячий фартушок’ [Бер., с. 64–65]; у середньополіських *со|рочка з |гесткоюу* – ‘вишита хрестиком сорочка з вирізом на шиї’; *со|рочка на |гестці|і* ‘відрізна жіноча спідня сорочка з лляного полотна’ [Грим., с. 149]; у подільських – *гестка* ‘деталь спіднього одягу’; ‘відрізна верхня частина одягу’ [Гор., с. 106].

У говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя виявлено семантику лексеми *у(в)с|таўка*: ‘підкладка або вставка в чоловічій сорочці народного крою від плечей до половини грудей і спини’ [182, с. 31], [в]у|ставка ‘вставка під пахвами в сорочці народного крою’ [244, к. 31, с. 160], [в, г] |у|ставка ‘вишивка на рукаві жіночої сорочки’ [244, к. 34, с. 163]; у східностепових – *ус|тавка* ‘ластка, клин під рукавом чоловічої сорочки народного крою та верхнього жіночого одягу’ [Клим., с. 115]; у східноподільських – *ўс|таўка* ‘підкладка або вставка від плечей до половини грудей і спини в чоловічій сорочці народного крою; підоплічка’; ‘клин під рукавом чоловічої сорочки народного крою або верхнього жіночого одягу; ластка’ [Бер., с. 55]; у середньополіських – |у|ставка ‘нашивка або вставка на плечах чоловічої сорочки, що нагадує погон’; ‘вшивне плічко, що з’єднує передню і задню частину сорочки’; ‘ластка, клин під рукавом сорочки’; ‘верхня частина рукава’; ‘рукав в одязі’ [Грим., с. 35]; у західнополіських говірках *г|у|ставка* ‘виткана червоними нитками вставка в рукав жіночої сорочки’ [Арк., с. 112]. Регіональні варіанти відображають особливості фонетики та акцентуації.

У середньонаддніпрянсько-степових говірках засвідчено варіант *ласт'івка* ‘вставка під пахвами в сорочці народного крою’ [244, к. 31, с. 160]. Лексичні відповідники назви функціонують у східностепових, східноподільських говірках

засвідчено подібну, але дещо вужчу семантику назви *ласто^лвиц^л'а* ‘ластка, клин під рукавом чоловічої сорочки народного крою та верхнього жіночого одягу’ [Клим., с. 115; Бер., с. 139]; у середньополіських говірках *ласто^лвиц^л'а* ‘клин під рукавом сорочки’ [Грим., с. 83].

Синонімічні назви *ковнір*, *ком'ір*, *ворот^л'ік* поширені в інших говорах української мови переважно зі спільною семантикою: у середньонаддніпрянсько-степових говірках лексеми *ком'ір*, *ворот^лник*, *ком'ірець*, *ком'ірч'ук*, *ворот^л'ік*, *ворот^л'іч'ок* представлено опозицією сем ‘комір літнього одягу’ : ‘комір зимового одягу’ [244, к. 29, с. 158]; у східнослобожанських – *ворот^лник*, *ком'ір* ‘те саме, що відлога’ [ССХСЛГ, с. 45, 101]; у східностепових – *ворот^л'ік*, *ком'ір*, *комір* ‘частина одягу, що облягає шию’ [Клим., с. 149]; у східноподільських – *ком'ір*, *ворот^л'ік* ‘смужка тканини, пришита в одязі коло шиї’ [Бер., с. 119]; у середньополіському – *ком'ір* ‘частина сорочки, що облягає шию, комір’; ‘смужка матерії на поясі спідниці, штанів чи фартуха’ [Грим., с. 74]; у західнополіському – *ковнір* ‘комір’ [Арк., с. 229]; у буковинських – *ворот^лник* ‘комір’ [СБГ, с. 63]; у гуцульських – *ковн'ір* ‘комір’ [Гол., с. 761]; у покутських *коўн'ір* ‘частина одягу, що облягає шию’ [43, с. 247].

У говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя номен *пазуха* позначає дві семи: ‘вишита вставка в жіночій сорочці народного крою посередині грудей’, ‘суцільна вставка в чоловічій сорочці’ [182, с. 33]. Її також засвідчено у східноподільських – ‘тс’; ‘вишитий розріз на грудях сорочки’; ‘частина сорочки, висмикнута із спідниці’, ‘простір між грудьми і одягом’ [Бер., с. 188]; у середньополіських говірках, де *пазуха* ‘розріз на грудях сорочки’ [Грим., с. 113]; у покутських – *пазуха* ‘розріз спереду на грудях сорочки, який був переважно вишитий’ [43, с. 249].

У говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя, де назва *п'і допл'іч'ка* ‘вставка в чоловічій сорочці народного крою від плечей до половини грудей і спини’ утворює найбільший ареал поширення, спорадично засвідчено назву *п'ідкладка* [182, с. 31]. Лексема *п'ідопл'іч'ка* відома також у східноподільських говірах ‘вставка в чоловічій сорочці народного крою від плечей

до половини грудей і спини' [Бер., с. 208]; у подільських – 'підшита тканина в сорочці на плечах' [Гор., с. 296]; у середньополіських – 'підкладка на плечах чоловічої сорочки' [Грим., с. 121].

Аналізовані лексеми із подібною семантикою засвідчені в говірках середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя [182, с. 32], а також у східностепових говірках *ман|жет*, *чохла* 'давня назва відлоги, закавраща рукава сорочки' [Клим., с. 116]; у середньополіських – *ман|жет* 'кінцева частина рукава сорочки'; 'брижка біля коміра'; *чохла* 'жіночий короткий спідній одяг без рукавів від шиї до талії'; 'вишиті вставки на рукавах'; 'кінцева частина рукава сорочки' [Грим., с. 92, с. 174]; у західнополіському діалекті *ман|кет* 'манжет сорочки' [Арк., с. 300]; у покутських говірках *ман|жет* 'кінцева частина рукава сорочки' [43, с. 248].

Подібну реалізацію семи 'вишитий край сорочки' виявила Т. В. Щербина в говірках середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя: *вишитий по|д'іл* [182, с. 35]. Зі значенням деталі одягу її зафіксовано в середньонаддніпряньсько-степових говірках *по|д'іл*, *по|дол*, *п'ід|т|ичка* 'вишитий поділ жіночої сорочки' [244, к. 35, с. 164]; у східностепових – *по|д'іл* 'нижній край сукні, спідниці, пальта тощо' [Клим., с. 144]; у східноподільських – *по|д'іл* 'передня нижня частина жіночої сорочки чи спідниці' [Бер., с. 226]; у середньополіських – *по|д'іл* 'передня нижня частина сорочки' [Грим., с. 127]. Лексема *по|д'ілка* має в середньополіських говірках інше значення 'напіввовняна невелика хустка' [Грим., с. 128]. Назва *по|д'ілки* у східнослобожанських говірках має значення 'вироби, що потрібні в господарстві' [ССХСЛГ, с. 168].

У говірках середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя назви *поли*, *поли|ки* репрезентують сему 'вишита вставка на рукаві жіночої сорочки' [182, с. 34]. Констатуємо, що назва *по|ла* функціонує в інших контактних діалектах із близькою до літературної семантикою: у східноподільських – *по|ла* 'край кожної з половин одягу, що розгортається спереду' [Бер., с. 227]; у середньополіських – *по|ла* 'передня нижня частина сорочки'; 'одна з двох передніх частин верхнього одягу'

[Грим., с. 127; 128]; у західнополіських – *пола* ‘нижній край кожної з половин верхнього одягу’ [Арк., с. 420].

В інших діалектах української мови лексема *підтичка* функціонує із семантикою, близькою до літературної: у східноподільських *підтичка* ‘низ жіночої сорочки, який видно з-під спідниці’; ‘вишитий низ сорочки, який видно з-під спідниці’; ‘передня частина жіночої сорочки, яку видно, коли поділ спідниці піднято й заправлено в пояс’; ‘спідня спідниця’; ‘спідня спідниця, оздоблена мереживом, яку одягали під верхню спідницю так, щоб виглядало мереживо’; ‘жіноча полотняна сорочка’; ‘пришита нижня частина жіночої сорочки’ [Бер., с. 210–211]; у подільських – *підтичка* ‘нижня частина жіночої сорочки’ [Гор., с. 298]; у середньополіських – *підтичка* ‘сорочка, верхня частина якої пошита з тонкого полотна, а нижня – з грубого’ [Грим., с. 122]; у покутських говірках *підтичка* ‘доточка до сорочки’ [Гав., с. 249].

В інших діалектах української мови лексема *підтичка* функціонує із семантикою, близькою до літературної: у східноподільських *підтичка* ‘низ жіночої сорочки, який видно з-під спідниці’; ‘вишитий низ сорочки, який видно з-під спідниці’; ‘передня частина жіночої сорочки, яку видно, коли поділ спідниці піднято й заправлено в пояс’; ‘спідня спідниця’; ‘спідня спідниця, оздоблена мереживом, яку одягали під верхню спідницю так, щоб виглядало мереживо’; ‘жіноча полотняна сорочка’; ‘пришита нижня частина жіночої сорочки’ [Бер., с. 210–211]; у подільських – *підтичка* ‘нижня частина жіночої сорочки’ [Гор., с. 298]; у середньополіських – *підтичка* ‘сорочка, верхня частина якої пошита з тонкого полотна, а нижня – з грубого’ [Грим., с. 122]; у покутських говірках *підтичка* ‘доточка до сорочки’ [Гав., с. 249].

Його засвідчено в суміжних середньонадніпрянсько-степових говірках *пелена* ‘вишитий поділ жіночої сорочки’ [244, к. 35, 164]; у східностепових – *пеліна* ‘нижній край одягу (сукні, спідниці тощо)’ [Клим., с. 146] та східноподільських говірках, де *пелена* ‘передня нижня частина жіночої сорочки чи спідниці’ [Бер., с. 226]; у середньополіських – *пеліна* ‘передня нижня частина сукні чи спідниці’; ‘вишитий манжет на рукаві сорочки’ [Грим., с. 116].

Аналізовані назви функціонують із однаковою семантикою в середньонадніпрянсько-степових, східностепових, східноподільських, середньополіських говірках *виши|ванка* ‘вишита сорочка’ [244, к. 43 с. 156; Клим., с. 111; Бер., с. 49; Грим., с. 33]; у середньонадніпрянсько-степових – *зу|цулка* ‘верхня чоловіча сорочка’ [244, к. 23, с. 152]; у покутських говірках їх розрізняють: *виши|ванка* ‘сорочка, оздоблена орнаментациєю з ниток’; *зу|цулка* ‘сорочка, густо вишита по рукавах і грудях’; ‘ткана сорочка, в якій навіть вуставки ткані’ [Гав., с. 245, с. 246]. Назву *укра|йінка* засвідчено в говірках середньонадніпрянсько-степового порубіжжя, східностепових, буковинських говірках [182, с. 29; Клим., с. 111; СБГ, с. 565]. У середньополіських говірках номен *укра|йінка* ‘жіноча вишита сорочка’, а також ‘жіноча спідня лляна сорочка’ [Грим., с. 160].

Аналіз діалектних словників дає підстави стверджувати про подібність семантики аналізованих лексем в інших діалектах української мови: у середньонадніпрянсько-степових *біл:о*, *б`іл`йо* ‘білизна, натільний одяг’ [244, к. 7, с. 136]; у східностепових говірках *б`іл`йо*, *б`ілизна* ‘загальна назва спіднього одягу’ [Клим., с. 37]; у східноподільських – *б`іл`йо* ‘натільний одяг; білизна’; ‘спідні чоловічі штани; кальсони’; ‘чоловіча спідня сорочка і кальсони’; [Бер., с. 21–22]; у середньополіських – *б`ілизна*, *б`іл`йо* ‘одяг, який носять під верхнім одягом, білизна’, а назва *б`іл`йо* має ще значення ‘спідні чоловічі штани’ [Грим., с. 19–20]; у західнополіських – *б`іл`йо* ‘білизна’ [Арк., с. 22].

Із такою ж семантикою, як і в середньонадніпрянських говірках, виявлено *майка* у східноподільських: ‘трикотажна сорочка без рукавів і коміра’ [Березовська, с. 146]. У середньополіських, покутських говірках *майка* ‘жіноча і чоловіча спідня бавовняна сорочка’ [Грим., с. 91; 43 с. 248].

Згідно з лексикографічними джерелами, назва *комб`інац`ія* у східноподільських має кілька значень ‘спідня шовкова жіноча сорочка з мереживом’; ‘комплект жіночої білизни’; ‘жіноча трикотажна сорочка’; ‘пошиття одягу з декількох кольорових шматків тканини’ [Бер., с. 119], із семантикою ‘жіноча спідня шовкова сорочка’ побутує в середньополіських, покутських говірках [Грим., с. 73; 43 с. 248].

У східноподільських говірках *фут^лболка* ‘легка трикотажна сорочка з короткими рукавами’ [Бер., с. 295]. Зауважимо, що в подільських говірках слово *фут^лболка* репрезентує сему ‘спортивної форми жакет, а також сорочка-безрукавка’ [Гор., с. 418]. У середньополіських говірках семантика близька до літературної *фут^лболка* ‘легка спортивна трикотажна сорочка’ [Грим., с. 163].

Із значенням ‘жіночий бюстгальтер’ лексема *л^ліфчик* функціонує у східностепових, східноподільських, середньополіських говірках [Клим., с. 78; Бер., с. 143; Грим., с. 163].

Зіставлення за лексикографічними джерелами засвідчує, що номен *кофта* має в інших діалектах спільні і відмінні відтінки значення: у середньонадніпряньсько-степових – *кофта*, *кохта* ‘кофта, короткий жіночий одяг’ [244, к. 56, с. 185]; у східностепових – *кофта*, *кохта* ‘давній жіночий нагрудний одяг у вигляді блузки на зборах, пошитий у талію’ [Клим., с. 79]; у східноподільських – *кофта*, *кохта* ‘плетена кофта із гудзиками’; ‘легкий жіночий одяг до пояса; блузка’; ‘плетена кофта без коміра і застібок, яку одягають через голову; джемпер’ [Бер., с. 128]; у середньополіських говірках *кофта* ‘короткий жіночий одяг з теплої м’якої тканини’, ‘широке тепле плаття до колін, у яке загортали дитину’ [Грим., с. 77]; у покутських – *кофта* ‘легкий жіночий одяг з шовку, атласу чи іншого дорогого матеріалу довжиною переважно до пояса’ [43, с. 248].

Близкою до літературної є семантика назви *блузка* в інших говірках: у середньонадніпряньсько-степових *блузка* ‘кофта, короткий жіночий одяг’ [244, к. 56, с. 185]; у східноподільських – *блузка* ‘легкий жіночий одяг до пояса’ [Бер., с. 22]; у подільських говірках *бл^луза* ‘верхній жіночий одяг, блузка’ [Гор., с. 58]; у середньополіських – *блузка*, *блуза* ‘короткий жіночий одяг з тонкої тканини, який носять поверх сорочки’ [Грим., с. 20]; у буковинських – *бл^луза* ‘легка жіноча кофта’ [СБГ, с. 34]; у покутських – *бл^лузка* ‘жіночий легкий одяг із тонкої тканини’ [43, с. 245]. Зауважимо, що в гуцульських говірках *бл^луза* ‘легкий верхній жіночий або чоловічий одяг’ [Гол., с. 76]. Як бачимо, лексема набула загальнонародного вжитку.

У східноподільських говірках *матроска* ‘матроська спідня смугаста сорочка; тільняшка’; ‘легкий жіночий одяг до пояса; блузка’; ‘кашкет без козирка, який носять моряки; безкозирка’ [Бер., с. 153]. Досить широку значеннєву палітру лексеми *матроска* представлено в середньополіських говірках: ‘матроська смугаста сорочка, переважно з довгими рукавами’; ‘жіноча смугаста блузка’; ‘жіноча блузка з смугастим кольором’; ‘блузка прямого покрою, комір якої переходить у бант’; ‘сорочка з найбільшого найтоншого полотна з гострокутним вирізом на грудях’; ‘жіноча кофта, яку носять поверх сорочки’ [Грим., с. 94].

У різних варіантах лексема *светр* поширена в говірках усього українського діалектного континууму: у східноподільських – *светр* ‘плетена тепла кофта без застібок з високим коміром’ [Бер., с. 257]; у середньополіських – *светр* ‘в’язана кофта без коміра і без застібок, яку одягають через голову’ [Грим., с. 145]; у західнополіських говірках функціонує назва *сведер* ‘светр’ та її фонетичні варіанти *сведир*, *сведур*, *сведор*, *цведиєр* [Арк., с. 491]; у буковинських *сведир* ‘кофта ручної роботи з шерстяних ниток’ [СБГ, с. 479].

У середньонадніпряньсько-степових, східностепових, східноподільських говірках *плат’а* ‘жіночий одяг, верхня частина якого становить єдине ціле з нижньою’ [244, к. 141, с. 270; Клим., с. 103; Бер., с. 216–217], причому в останніх відоме ще й із семантикою ‘довгий легкий чоловічий одяг без застібок’ [Бер., с. 216–217]; у подільських говірках *плат’е* ‘плаття, одяг’ [Гор, с. 286]. У середньополіському, західнополіському діалектах лексема *плат’е* позначає жіночий одяг, зокрема сукню, а також функціонує на позначення білизни [Грим., с. 124; Арк., с. 406].

У східностепових, східноподільських, середньополіських говірках *сарафан* ‘жіночий сарафан, літнє плаття на бретельках, шлейках’; у західнополіських – *сарафан* ‘верхній домотканий жіночий одяг’ [Клим., с. 106; Бер., с. 255–256; Грим., с. 144; Арк., с. 490]. У покутських говірках *сарафан* ‘легке жіноче плаття без рукавів’ [43, с. 250]. Відзначимо, що в середньополіських говірках аналізована назва позначає також жіночий фартух [Грим., с. 144].

У середньонаддніпрянсько-степових говірках *бизру¹кавка* ‘стьобана ватяна куртка без рукавів та коміра’ [244, к. 59, с. 188]; у східностепових – *безру¹кавка* ‘короткий безрукавний одяг з тканини’ [Клим., с. 54]; у східноподільських – *безру¹каўка* ‘вид одягу без рукавів’; ‘чоловіча сорочка з короткими рукавами’ [Бер., с. 18–19]; у середньополіських говірках *безру¹каўка* ‘плетений чи шитий плечовий одяг без рукавів’ [Грим., с. 49]; у західнополіських – виявляємо граматичний варіант аналізованої назви лексему *безру¹кавец* ‘верхній одяг без рукавів’ [Арк., с. 15]; у покутських – *бе²зру¹каўка* ‘плечовий безрукавний чоловічий та жіночий одяг, пошитий з тоншої тканини’ [43, с. 245].

У середньонаддніпрянсько-степових говірках *жил¹’ет*, *жил¹’[е, а, і]тка* ‘стьобана ватяна куртка без рукавів та коміра’ [244, к. 59, с. 188], у східнослобожанських – *жу¹л¹’етка* ‘вид чоловічого одягу без коміра та рукавів’ [ССХСЛГ, с. 77]; у східностепових – *жил¹’етка* ‘короткий безрукавний одяг з тканини’ [Клим., с. 54]; у східноподільських – *жил¹’етка*, *жі¹л¹’етка* ‘безрукавка, утеплена ватою’ [Бер., с. 77]; у середньополіських – *жил¹’етка* ‘плетена безрукавка’; ‘піджак від костюма’ [Грим., с. 17]; у західнополіських – *жил¹’етка* ‘безрукавка’; ‘верхній жіночий одяг без рукавів, який вдягають поверх вишитої сорочки’ [Арк., с. 155]; у покутських – *жил¹’етка* ‘одяг без рукавів, що одягають переважно під піджак у костюмі’ [43, с. 247].

Лексема *душо²р¹’ійка*, її фонетичний варіант *душо²р¹’ейка* в східностепових, східноподільських та середньополіських говірках позначають верхній безрукавний теплий одяг: ‘безрукавка з ватною підкладкою’ [Клим., с. 53; Бер., с. 75; Грим., с. 48]. Синонімічною є назва *т¹іло²р¹’ейка* ‘тепла безрукавка з ватною підкладкою’ у середньонаддніпрянсько-степових, східностепових говірках, східноподільських, середньополіських [244, к. 59, с. 188; Клим., с. 53; Бер., с. 280; Грим., с. 156]; у подільських – *т¹іло²р¹’ейка* ‘жилетка’ [Гор., с. 392].

У середньонаддніпрянсько-степових говірках *жа¹кет*, *жи¹кет* ‘жакет, короткий жіночий одяг, який носять поверх блузки або плаття’ [244, к. 60, с. 189]; у середньополіських говірках *жи¹кет* ‘піджак з фабричної тканини’; ‘курточка’ [Грим., 49], у гуцульських – *жа¹кит* ‘жакет’ [Гол., с. 457]; в інших діалектах

фіксуємо значення назви із вказівкою на стать користувача: у східностепових *жи|кет*, *жа|кет* ‘жіночий піджак’ [Клим., с. 81]; у покутських – *жа|к’ет* ‘легкий жіночий одяг типу піджака’ [43, с. 247]; у східноподільських – *жа|кет* ‘жіночий піджак’; ‘чоловічий піджак’; ‘піджак із ватною підкладкою і хутровим коміром’; ‘чоловічий одяг на гудзиках, без коміра та рукавів, який одягають під піджак’ [Бер., с. 76]; у подільських – *жа|кет* ‘верхній одяг’; ‘чоловічий одяг’ [Гор., с. 147].

Назва *п’ід|жак* відома у середньонаддніпрянсько-степових говірках із семантикою ‘жакет, короткий жіночий одяг, який носять поверх блузки або плаття’; у східностепових – *п’ід|жак* ‘чоловічий піджак’ [Клим., с. 64]; у східноподільських – *п’ід|жак* ‘верхня частина костюма у вигляді куртки з рукавами й полами на гудзиках’; ‘верхній короткий сукняний’ [Бер., с. 204]; у подільських – *п’інд|жак* ‘верхній короткий теплий чоловічий одяг у вигляді куртки’ [Гор., с. 299]; у середньополіських – *п’і|жак* ‘верхня частина чоловічого костюма у вигляді куртки з рукавами й полами на застібці, звичайно з відкритим відкладним коміром’; ‘жіноче пальто на ваті’; ‘чоловіче напівпальто’; ‘зимове чоловіче напівпальто з хутряним коміром’; ‘коротка свитка без капюшона’; ‘зимовий чоловічий одяг у вигляді куртки на ваті з каракулевим коміром’; ‘повсякденний верхній одяг з овечого сукна’; ‘коротка жіноча шубка’ [Грим., с. 119]; у західнополіських – *пин|жак* ‘верхній теплий одяг’ [Арк., с. 398]; у покутських – *п’ід|жак* ‘чоловічий і жіночий піджак’ [43, с. 249].

Аналізовану лексему фіксуємо в середньонаддніпрянсько-степових говірках *с’ур|тук на |ват’і* ‘чоловіче тепле на півпальто з хутровим коміром’ [244, к. 63, с. 192]; у середньополіських – із 10 значеннями: *с’уртук* ‘довгий верхній двобортний одяг з відкладним коміром і широкими лацканами’; ‘чоловіча жилетка’; ‘чоловічий піджак’; ‘чоловічий піджак з сукна’; ‘хлопчачий піджак’; ‘чоловічий святковий вовняний піджак’; ‘чоловічий піджак з кишенями і відкладним коміром’; ‘легкий верхній одяг’; ‘короткий верхній святковий одяг з відкладним коміром’; ‘робочий одяг на ваті’ [Грим., с. 154].

У середньонаддніпрянсько-степових говірках *ту|журка* ‘чоловіче тепле на півпальто з хутровим коміром’ [244 к. 63, с. 192]; у східноподільських – *ту|журка*

‘тепла зимова куртка’; ‘зимова чоловіча сукняна куртка’; ‘коротка чоловіча куртка’; ‘чоловіча сукняна зимова куртка з хутровим коміром і хлястиком’; ‘коротка сукняна куртка з хутровим коміром’; ‘осіння куртка’; ‘безрукавка, утеплена ватою’; ‘куртка з хутряною підкладкою’; ‘тепла чоловіча шкіряна куртка з накладими кишенями’; ‘сукняний чоловічий піджак із стоячим коміром’; ‘короткополе чоловіче півпальто з хутровим коміром’; ‘чоловіча куртка з кишенями та хутровим коміром’; ‘довгий чоловічий плащ, який одягають, коли сторожують’; ‘чоловіча куртка з цупкої тканини’; ‘чоловіча зимова сукняна куртка з каракулевим коміром, з двома прямими і двома скісними кишенями’; ‘робочий брезентовий піджак’; ‘теплий грубий джемпер’ [Бер., с. 284]; у подільських – *ти¹ журка* ‘чоловічий жакет на ваті’ [Гор., с. 391]; у середньополіських – *ту¹ журка* ‘чоловічий одяг у вигляді піджака’; ‘чоловічий одяг із сукна з капюшоном, який одягають унегоду’; ‘плюшевий піджак з ватною підкладкою’; ‘зимова безрукавка’; ‘шкіряна куртка’; ‘куртка з хутряною підкладкою’; ‘чоловічий приталений кожух’; ‘верхній одяг з цупкої водонепроникної тканини, який носять у дощову погоду’; ‘будь-який верхній одяг’ [Грим., с. 159].

Лексичні паралелі *п¹л’ушка* / *о¹с’інка* ‘різновид жіночого короткополого плюшевого осіннього одягу’ засвідчено у говірках середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя [244, к. 61, с. 190]; у східноподільських говірках *о¹с’інка* ‘будь-яка осіння куртка’; ‘жіночий піджак’; ‘піджак з цупкої тканини’; ‘жіноча вельветова куртка’; ‘тепла спідниця’; ‘короткий верхній одяг на ваті’; ‘плаття з грубої тканини’; ‘тепла кофточка’; ‘осінній плащ’ [Бер., с. 186]; *п¹л’ушка* – ‘жіноча плюшева куртка з ватною підкладкою’; ‘плюшева куртка чи пальто’; ‘плюшевий піджак’ [Бер., с. 224]; у середньополіських – *п¹л’ушка* ‘коротка жіноча плюшева шубка’; ‘велика тепла хустка’; ‘жіночий плюшевий піджак’; ‘кофта з плюшу’; ‘довге плюшеве пальто’ [Грим., с. 126]; а також фонетичний варіант *го¹с’інка* у західнополіських – ‘демісезонне пальто’ [Арк., с. 102].

Географія назви *са¹ч’ок* також широка: у середньонаддніпряньсько-степових говірках *са¹ч’ок* ‘жіночий рукавний короткий осінній плюшевий одяг’ [182, с. 52; 244, к. 61, с. 190]; у східноподільських – *са¹чок* ‘жіночий піджак’; ‘теплий короткий

верхній жіночий одяг'; 'жіноча зимова сукняна куртка з коміром'; 'кофта'; 'жіноча приталена куртка'; 'легка жіноча куртка'; 'чоловіче півпальто з хутровим коміром'; 'піджак без рукавів'; 'короткий верхній жіночий одяг із хутра'; 'коротка жіноча куртка, покрита ластиком'; 'жакет з карманом-обманом'; 'кофта із вставкою на грудях і зборками'; 'жіноча куртка з кишнями, з хлястиком, з гудзиками в два ряди' [Бер., с. 256]; у подільських – *са¹чок* 'верхній жіночий одяг з простого матеріалу, напівпальто на ваті, коротший, ніж полька'; 'літній піджак, жіночий жакет', 'короткий жіночий зимовий одяг'; 'напівпальто' [Гор., с. 347]; у середньополіських – *са¹чок* 'теплий жіночий піджак' [Грим., с. 145]; у західнополіських – *са¹чок* 'жіночий піджак' [Арк., с. 490]; у буковинських – *заст.* 'жіноче півпальто вільного крою'; 'жіночий шерстяний жакет на підкладці'; 'шита або плетена кофта поверх спідниці' [СБГ, с. 478].

У середньонаддніпряньсько-степових говірках *куртка* 'короткий верхній одяг із домотканого сукна, що наглухо застібається' [244, к. 64, с. 193]; у східноподільських – *куртка* 'короткий верхній чоловічий чи жіночий одяг' [Бер., с. 136]; у середньополіських – *куртка* 'короткий чоловічий і жіночий демісезонний одяг' [Грим., с. 80]; у західнополіських – *курта* 'жіноча свита' [Арк., с. 268]; у покутських – 'короткий верхній одяг з сукна, балонної тканини тощо, що застібається на гудзики чи на замок' [43, с. 242].

Назва *ку¹файка* відома в інших діалектах: у середньонаддніпряньсько-степових, східностепових, східноподільських, середньополіських говірках *кух¹вайка*, *ку¹файка* 'стьобана куртка на ваті, фуфайка' [244 к. 65, с. 194; Клим., с. 52; Бер., с. 295; Грим., с. 81]; у буковинських, гуцульських – *ку¹файка* 'ватник' [СБГ, с. 244; Гол., с. 823]; у покутських – *ку¹файка* 'груба тепла куртка на ваті, перешита повздовжніми смугами' [43, с. 242].

У східностепових говірках відома назва *моск¹вичка* 'чоловіче суконне коротке пальто' [Клим., с. 69]; у східноподільських – *моск¹вичка* 'чоловіча зимова куртка'; 'чоловіче півпальто з хутровим коміром'; 'чоловіча зимова сукняна куртка з хутровим коміром'; 'коротка куртка'; 'сукняний піджак'; 'коротка чоловіча куртка з хлястиком, боковими кишнями і хутровим коміром'; 'довга зимова чоловіча

куртка з коміром'; 'легка жіноча курточка'; 'коротка сукняна куртка'; 'чоловіча сукняна куртка зі скісними кишенями'; 'тепла чоловіча куртка з шалевим коміром'; 'чоловіча зимова сукняна куртка з бобриковим коміром'; 'жіноча сукняна куртка з ватною підкладкою'; 'довгий сукняний піджак з коміром'; 'чоловіча сукняна куртка з каракулевим коміром і кишенями внизу та на грудях'; 'жіноче півпальто з сукна'; 'стьобана куртка на ваті'; 'жіноча осіння куртка з капюшоном'; 'зимова сукняна куртка з хлястиком, цигейковим коміром та двома прямими і двома боковими кишенями'; 'сукняний піджак з вишитим хлястиком'; 'легка жіноча куртка зеленого кольору з капюшоном'; 'приталене жіноче півпальто з поперечним швом на талії і хутровим коміром' [Бер., с. 155–156]; у подільських – *моск¹вич¹ка* 'напівпальто' [Гор., с. 253]; у середньополіських – *моск¹в¹ічка* 'теплий жіночий піджак'; 'жіноче півпальто на ваті' [Грим., с. 97]; у буковинських – *моск¹в¹ічка* 'верхня чоловіча сорочка з поясом, спереду на «блискавці»' [СБГ, с. 296].

Назва *шуба* відома в східностепових, східноподільських, середньополіських, покутських говірках [Клим., с. 43; Бер., с. 345; Грим., с. 182; 43 с. 244]; у буковинських – 'зимове пальто з сукна' [СБГ, с. 678]. Словотвірний варіант *шубка* 'короткий зимовий одяг з хутра (штучного або натурального)' засвідчено в середньополіських говірках [Грим., с. 182]; у буковинських – *шубка* 'куртка' [СБГ, с. 678]; у покутських – *шубка* 'дитяча шубка. змен.-пест. утворення від шуба' говірках [43, с. 245].

Назва *бурка* збережена у словниках та регіональних дослідженнях: із середньонаддніпряньсько-степових говірок *бурка* 'верхній довгополий чоловічий одяг з домотканого грубого сукна у вигляді плаща з відлогою' [244, к. 71, с. 200]; східностепових – *бурка* 'одяг від дощу' [Клим., с. 61]; східноподільських – *бурка* 'довгий верхній чоловічий одяг із домотканого грубого сукна з відлогою'; 'довгий верхній чоловічий одяг із домотканого грубого сукна'; 'довгий верхній чоловічий одяг із домотканого грубого сукна без рукавів'; 'короткий верхній одяг із домотканого грубого сукна'; 'довгий верхній чоловічий одяг із плащової тканини з капюшоном'; 'тепле чоловіче півпальто' [Бер., с. 31–32]; у середньополіських – *бурка* 'довгий верхній чоловічий одяг з домашнього сукна, свита'; 'верхній

чоловічий одяг з фабричного сукна з капюшоном'; 'верхній одяг з непромокальної тканини, який одягали в дорогу'; 'одяг типу сучасної шинелі, який одягали поверх кожуха'; 'довге жіноче пальто з домашнього сукна'; 'довге осіннє пальто прямого крою'; 'жіноче півпальто'; 'чоловічий довгий сукняний одяг з ватною підкладкою'; 'плащеподібна накидка від дощу без рукавів з прорізом для рук'; 'плащ з капюшоном'; 'накидка з овечих шкур'; 'накидка з овечої чи козячої вовни'; 'великий чоловічий кожух'; 'чоловічий короткий одяг у вигляді куртки з капюшоном, у поясі призібраний на резинку'; 'повстяна безрукавка'; 'сукняна накидка без рукавів із зав'язками'; 'шапка з овчини' [Грим., с. 26–27]; у західнополіських – *бурка* 'верхній довгополий чоловічий одяг із сукна'; 'ткана спідниця з вовняних ниток' [Арк., с. 37].

У західнополіських говірках *жу¹пан* 'чоловічий піджак'; 'жіноче плаття'; у буковинських – *чи¹мерка* 'рвана шапка'; у гуцульських – *ко²жу¹шина* 'кептар'.

Лексичні відповідники назви *ти¹т'анка* зафіксовано в середньополіських, східноподільських говірках: 'широка спідниця з дрібними складками, зібрана в поясі на резинку'; 'жіноче плаття, зібране в поясі на резинку' [Грим., с. 156; Бер., с. 279]; у подільських – *ти¹т'анка* 'сарафан' [Гор., с. 3]; у західнополіських – *ти¹т'анка* 'варіант жіночого імені Тетяна'; 'оздоблювальний елемент плаття – складка по лінії талії' [Арк., с. 483]; у буковинських – *ти¹т'анка* 'дрібно зібрана в поясі спідниця' [СБГ, с. 546].

У діалектах північного і південно-західного наріч виявляємо назву *пл'іс'і¹ровка*: у середньополіських говірках – *пл'іс'і¹роўка* 'жіноча спідниця з дрібними складками' [Грим., с. 125]; у буковинських – *пл'іси¹ровка* *крав.* 'плісирована спідниця' [СБГ, с. 431]; у покутських – *пл'ісер'і(о)ўка* 'спідниця, тканина якої мала дрібні складочки' [43, с. 254].

У суміжних східноподільських та середньополіських говірках фіксуємо семантику лексеми *шот¹ланка* 'напівбавовняна тканина в клітинку'; 'спідниця з матерії в клітинку' [Бер., с. 339; Грим., с. 181].

Про широкий спектр значень лексеми *фар¹тух* свідчать фіксації в інших діалектах української мови: у середньонаддніпрянсько-степових *фар¹тух*, *квар¹тух*,

хвар|тух, пе|редн|ік ‘фартух від пояса до колін’, ‘фартух від грудей до колін’ [244, к. 54, с. 183]; у східнословобожанських – *пе|редник, х|вартух* ‘фартух’ [ССХСЛГ, с. 158, 216]; у східностепових говірках сему ‘деталь стегового одягу у вигляді шматка тканини, що запобігає забрудненню одягу’ репрезентовано назвами *хвар|тух, |фартух, пе|редник, попе|редник* та ін. [Клим., с. 91]; у східноподільських – *фар|тух, |фартух, хвар|тух, х|вартух, пе|редник, попе|редник* ‘предмет одягу різного крою, з різного матеріалу, який одягають під час роботи, щоб запобігти забрудненню одягу спереду’; ‘фартух без нагрудника’ [Бер., с. 291]; у середньополіських – *пе|редник* ‘жіночий фартух’; ‘передня частина взуття, носок’ [Грим., с. 116–117]; *фар|тух* ‘жіночий одяг у вигляді шматка тканини певного розміру та фасону, який одягають спереду на сукню, спідницю, щоб запобігти забрудненню їх’; ‘спідниця з ситцю чи полотна’ [Грим., с. 162]; у західнополіських – *пе|редник* ‘фартух’; *попи|редн|ік* ‘фартух, що покриває спідницю і груди’ [Арк., с. 390]; *фар|тух* ‘шматок тканини, який одягають жінки спереду на спідницю’; ‘ткана полотняна; ‘спеціальне пристосування з дощок під фронтоном будинку над причілковою стіною для стікання води’ [Арк., с. 575]; у буковинських – *пе|редник* ‘фартух’ [СБГ, с. 399]; *фар|тух заст.* ‘спідниця з ситцю або пофарбованого полотна’; перен. ‘відвисла шкіра під шиєю у великої рогатої худоби’; перен. ‘обвисла нижня частина живота’ [СБГ, с. 582]; у покутських говірках *пе|редник* ‘запaska, прикріплена спереду’ [43, с. 254]. Як бачимо, назва *фар|тух* є загальнонародною, фонетичні варіанти лексеми зумовлені фонетичною специфікою діалектів.

Згідно із лексикографічними джерелами, назва *шта|ни* є загальнонародною і поширеною у середньонаддніпряньсько-степових говірках *шта|ни* ‘чоловічі штани, загальна назва’ [244, с. 37], у східностепових – із семантикою ‘жіночі спідні штани’ [Клим., с. 94]; у східноподільських – *шта|ни* ‘нижня частина верхнього вбрання з довгими халошами’ [Бер., с. 339]; у західнополіських – *ш|тан|і* ‘штани’ [Арк., с. 631]; у середньополіських – *шта|ни* ‘чоловічі штани’; ‘солдатські штани чи кальсони’ [Грим., с. 181]; у покутських – *шта|ни* ‘одяг, який має довгі або короткі холоші й закриває нижню частину тулуба та ноги’ [43, с. 256].

У середньонаддніпрянсько-степових говірках *п'ідш'тан'і^[u]ки*, *подш'тан'іки*, *кал'с^[u]они*, *с'подн'іки*, *с'п'ідн'і* ‘спідні штани’; у східностепових – *п'ідш'таники*, *с'подники*, *с'п'ідн'і*, *с'подн'іки* ‘чоловічі домоткані спідні штани з довгими колошами’ [Клим., с. 97]; у східноподільських – *кал'сони*, *п'ідш'таники* ‘спідні чоловічі штани’ [Бер., с. 93–94]; у середньополіських, західнополіських – *кал'ісони* ‘спідні штани; кальсони’ [Грим., с. 58–59; Арк., с. 172]; у буковинських – *с'подн'і* ‘верхні штани (брюки)’ [СБГ, с. 513]; *с'подн'і* ‘чоловічі штани’ [БГ, с. 45]; у покутських – *кал'ісони*, *п'ідш'таники* ‘теплі штани, які чоловіки одягали під основні штани в холодну пору’; *с'подн'і* ‘штани з фабричної або домотканої тканини’ [43, с. 252, 254, 255]. Із подібною семантикою ‘спідні чоловічі штани’ назви *п'ідш'таники*, *с'п'ідн'і* функціонують у середньополіських говірках [Грим., с. 122, с. 151]; у покутських – *с'подн'і* ‘штани з фабричної або домотканої тканини’ [43, с. 255].

У східноподільських говірках *спор'тиўн'і* ‘штани для занять спортом’ [Бер., с. 272], а в покутських – *спор'тиўн'і* ‘штани, переважно на щодень’ [43, с. 255].

Лексема *гал'і'фе* функціонує в інших говорах південно-східного, північного та південно-західного наріч із однаковою семантикою: у середньонаддніпрянсько-степових *гал'і'фе* ‘штани, у яких верхня частина розширена, а нижня звужена’ [244, с. 38]; у східноподільських – ‘чоловічі штани, обтягнуті на литках та колінах і розширені на стегнах’ [Бер., с. 56]; у середньополіських – *гал'і'фе* ‘чоловічі штани військового крою, розширені зверху’ [Грим., с. 36–37]; у покутських – *гал'і'фе* ‘штани широкі на стегнах, а від коліна вужчі’ [43, с. 251].

Лексичні паралелі зафіксовано в східноподільських, середньополіських говірках: *дудочки* ‘вузькі чоловічі штани’ [Бер., с. 74; Грим., с. 48].

У середньонаддніпрянсько-степових говірках *шаро'вари* ‘широкі штани, які заправляють у халяви’ [244, с. 38]. У суміжних із середньонаддніпрянськими східноподільських говірках також засвідчено лексему *шаро'вари* ‘широкі чоловічі штани, зі штанинами внизу на резинці’ [Бер., с. 328]. Із лексикографічного джерела відомо, що в середньополіських говірках назва *шаро'вари* репрезентує чотири значення: ‘широкі чоловічі штани особливого крою, які переважно заправляють у

халяви»; ‘вовняні жіночі рейтузи»; ‘теплі жіночі штани»; ‘штани з начосом’ [Грим., с. 177].

Назву *шорти* ‘короткі літні штани’ зафіксовано в середньо поліських говірках [Грим., с. 181]; у покутських – *шорти* ‘короткі штанці’ [43, с. 256].

Лексему *бр’уки* виявляємо у середньонаддніпрянсько-степових говірках із семантикою ‘чоловічі штани, загальна назва’ [244, с. 37], у східноподільських – ‘нижня частина верхнього вбрання з довгими холшами’ [Бер., с. 29]; у покутських – ‘одяг, який має дві довгі холоші й закриває нижню частину тулуба та ноги’ [43, с. 251].

У східноподільських, середньополіських говірках *труси* ‘предмет спідньої чоловічої чи жіночої білизни, труси’ [Бер., с. 283; Грим., с. 158]; у східноподільських – *плавки* ‘короткі чоловічі труси, які щільно прилягають до тіла, призначені для купання»; ‘короткі труси з бавовни’ [Бер., с. 214–215]. Характерно, що в говірках південно-західного наріччя, зокрема в покутських, значення лексем ширше: *плаўки*^е, *труси* ‘короткі штанці’ [43, с. 254, с. 256].

У середньонаддніпрянсько-степових говірках *шир’інка*, *мат’н’а*, *розн’ірка* ‘смуга тканини, яку вшивають у верхню передню частину штанів’ [244, к. 38, с. 167]; у східностепових – *розн’ірка*, *шир’інка*, *мат’н’а* ‘розпірка спереду чоловічих штанів’ [Клим., с. 99]; у середньополіських – *мат’н’а* ‘спідні чоловічі штани»; ‘передній розріз у чоловічих штанах»; ‘передня верхня частина чоловічих штанів’ [Грим., с. 94]; *розн’ірка* ‘дірка, щілина в одязі»; ‘передній розріз у чоловічих штанах, ширінька’ [Грим., с. 139–140]; *шир’ін’ка* ‘розріз спереду в чоловічих штанах»; ‘смужка тканини, яку вшивають у верхню передню частину штанів»; ‘будь-яка хустка»; ‘тепла хустка’ [Грим., с. 178]; у західнополіських – *ропорка* ‘ширінка в чоловічих штанах’ [Арк., с. 483].

Лексичні паралелі до атрибутивних назв, утворених за МО «матеріал виготовлення», виявляємо в середньополіських говірках: *хустка перка’лева* ‘хустка з перкалю»; *хустка полот’н’ана* ‘хустка, заткана червоним кольором з чотирьох боків»; *хустка сиц’ева* ‘хустка з ситцю’ [Гримашевич, с. 167].

У суміжних середньонадніпрянсько-степових говірках *бежовий платок*, *бежова хустка* ‘велика тепла жіноча хустка’ [244, к. 115, с. 244]; у східноподільських – засвідчено аналітичні сполуки *хустка бежева*, *хустка бержова* ‘хустка світло-коричневого кольору з кремовим відтінком з білими берегами’, ‘хустка великих розмірів темно-сірого кольору з білим бережком’ [Березовська, с. 299].

Лексичні паралелі до засвідчених назв зафіксовано в східноподільських говірках, де вони мають тотожне або близьке значення: *хустка кашемирова*, *хустка кашмирова*, *хустка кошемирова*, *хустка кашамирова*, *хустка кашмирова*, *хустка кашемирна* ‘хустка з кашеміру’ [Березовська, с. 302]; *хустка тернова* ‘шерстяна хустка’ [Березовська, с. 307]; у подільських – *тернова хустка* ‘велика хустка з квітами рожі’ [Гороф’янюк, с. 390]; *тирновий платок* ‘платок з тонкої шерсті’ [Гороф’янюк, с. 392]; у середньополіських – *хустка кашемирова* ‘проста хустина’, ‘велика святкова вовняна хустка з китицями’, ‘сіра хустка з китицями’ [Гримашевич, с. 166]; *хустка тернова* ‘невелика вовняна хустка’, ‘хустка з простої тканини’ [Гримашевич, с. 167].

У середньоподільських говірках *пухова хустка* ‘хустка з пуху’ [Березовська, с. 306]; вужче значення виявлено в покутських говірках південно-західного наріччя – *пухова фустка* ‘хустка, виготовлена, переважно, з козячого пуху’ [43, с. 264].

Г. Г. Березовська, дослідниця східноподільських говірок, у лексикографічній праці подає шість сем до аналітичної сполуки *хустка китаїска*: ‘хустка з грубого шовку з торочками’, ‘хустка вишневого кольору з узорами’. ‘велика кольорова розписана хустка’, ‘жовта хустка з узором по краях і чистим полем’, ‘тоненька хустка з яскравими квіточками’, ‘хустка з узорами, однакова на обидва боки’ [Березовська, с. 302]; а *хустка турецька* – ‘хустка з турецьким узором’ [Березовська, с. 308]; у покутських говірках також *турецька фустка* – це ‘хустка з турецьким узором’ [43, с. 265].

У східноподільських говірках *пла|ток ци|ганс'киї* ‘велика чорна, квітчаста хустка з тороками’ [Березовська, с. 216]; *хустка ци|ганс'ка*, *хустка ци|ган'с'ка* ‘велика квітчаста хустка з тонкої шерсті з китицями’, ‘велика чорна, квітчаста хустка з тороками’, ‘чорна хустка з квітами чи без них’, ‘вишита чорна хустка з китицями’, ‘велика червона хустка з китицями’ [Березовська, с. 308]; у середньополіських – *хустка ци|ган'с'ка* ‘велика чорна хустка з китицями’ [Гримашевич, с. 167].

У середньонаддніпрянсько-степових говірках *китиц|ї* ‘суцільний ряд ниток, що вільно звисають на краях хустини’, ‘в’язана тасьма з суцільним рядом ниток, шнурків, пришита по периметру хустини’ [244, к. 118, с. 247]; у східностепових говірках *китиц|ї* ‘суцільний ряд ниток, шнурків, що вільно звисають на краях хустини’ [Клименко, с. 166]; у середньополіських – *китиц|а* ‘квітчаста хустка з великими китицями’, ‘мотузка, якою тримається фартух на поясі’ [Гримашевич, с. 67]; у гуцульських – *китиц|а* ‘суцвіття рослин’, ‘прикраса з кольорових ниток на одязі’ [Голянич, с. 744].

У середньонаддніпрянсько-степових говірках *то[у]роч|ки* ‘суцільний ряд ниток, що вільно звисають по краях хустини’ [244, к. 118, с. 247]; у середньополіських – *торо|ки* ‘шнурки на поясі спідниці чи фартуха’, ‘ряд ниток або шнурів на краях хустки’ [Гримашевич, с. 157]; у західнополіських – *тороч|ки* ‘кінці ниток основи, яких не можна доткати’, ‘зав’язочки біля фартуха’ [Аркушин, с. 554]; у буковинських – *торо|ки* ‘бахрома’ [Гуйванюк, с. 548].

У суміжних східноподільських говірках південно-західного наріччя фіксуємо аналітичну сполуку *пла|ток |газовий* ‘хустка з дуже тонкої прозорої тканини’; *|газик*, *|газ'їк* ‘хустка з дуже тонкої прозорої тканини; хустка газова’, ‘шарф із дуже тонкої прозорої тканини’, ‘тонка прозора хустинка з блискучою ниткою’, ‘дуже тонка прозора шовкова тканина’ [Березовська, с. 216, 56]. У покутських говірках – *га|з'їўка*, *|газова |фустка* ‘хустка з тонкої прозорої тканини’ [43, с. 262].

У східноподільських говірках *наву|тинка*, *наву|т'їнка*, *пау|т'їнка* ‘просвітчаста хустка білого кольору, вив’язана з тонкої шерсті або пуху’ [Березовська, с. 187–188]; у середньополіських – *наву|тинка* ‘прозора плетена

хустка білого кольору' [Гримашевич, с. 113]; у покутських – *паву'тинка* 'в'язана хустказ ажурними мереживними візерунками' [43, с. 263].

У середньонаддніпрянсько-степових говірках *пла'ток накид'ний*, *пла'ток обкид'ний* 'велика тепла жіноча хустка' [244, к. 115, с. 244]; у східноподільських – *пла'ток накид'ний* 'велика тепла сукняна хустка з тороками, яку накидають на плечі' [Березовська, с. 216].

У східноподільських говірках *стол'етка* 'невелика хустина з торочками, посередині з узором у маленькі чорно-білі клітинки, які збільшуються по краях' 'картата хустка середнього розміру' [Березовська, с. 273]; *хустка напи'нал'на*, *хустка накид'на* 'велика тепла сукняна хустка з тороками, яку накидають на плечі' [Березовська, с. 302]; у середньополіських – *хустка обш'нал'на* 'велика тепла хустка' [Гримашевич, с. 166];

У говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя лексема *ко'синка* 'легка трикутна жіноча хустка', 'легка трикутна хустка, обшита мереживом, яку одягали жінки в перший рік після одруження', 'тепла вовняна трикутна хустка, яку одягали взимку одружені жінки поверх очіпка', 'мереживна трикутна хустка, якою одружені жінки обв'язували волосся, скручене на потилиці у вузол' [244, к. 117, с. 246]. Лексичні паралелі фіксуємо також у східноподільських говірках *ко'синка* 'трикутна жіноча хустка, яку носять на голові або шиї', 'невелика хустка з тонкої тканини' [Березовська, с. 126]; середньополіських – *ко'синка* 'хустка трикутної форми', 'зимова тепла хустка білого кольору, виплетена з овечої вовни' [Гримашевич, с. 76]; у покутських – *ко'синка* 'невелика тонка хустка' [43, с. 262].

У говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя лексема *ко'синка* 'легка трикутна жіноча хустка', 'легка трикутна хустка, обшита мереживом, яку одягали жінки в перший рік після одруження', 'тепла вовняна трикутна хустка, яку одягали взимку одружені жінки поверх очіпка', 'мереживна трикутна хустка, якою одружені жінки обв'язували волосся, скручене на потилиці у вузол' [244, к. 117, с. 246]; у східноподільських – *ко'синка* 'трикутна жіноча хустка, яку носять на голові або шиї', 'невелика хустка з тонкої тканини' [Березовська, с. 126]; середньополіських – *ко'синка* 'хустка трикутної форми', 'зимова тепла хустка

білого кольору, виплетена з овечої вовни' [Гримашевич, с. 76]; у покутських – *ко¹синка* 'невелика тонка хустка' [43, с. 262].

У середньонаддніпрянсько-степових говірках *шал*' 'велика тепла жіноча хустка' [244, к. 115, с. 244]. Широкий спектр значень назви *шаль* представлено в «Словнику назв одягу та взуття в східноподільських говірках»: *шал*' 'хустка, яку накидають на плечі', 'жіночий шарф з тонкої тканини', 'велика в'язана чи тканина хустка', 'жіночий довгий шарф', 'широкий шарф', 'велика тепла сукняна хустка', 'широкий шарф, виплетений з будь-яких ниток', 'шарф з китичками' [Березовська, с. 322–323]; у середньополіських – *шал*' 'довгий комір у верхньому одязі' [Гримашевич, с. 176]; у віддалених буковинських говірках – *шал*' 'кашне', 'велика в'язана чи тканина хустка', 'тонка (перев. шерстяна) тканина саржевого плетива' [Гуйванюк, с. 655].

У говірках середньонаддніпрянськостепового порубіжжя лексема ¹*шапка* 'чоловіча зимова шапка без вух', 'чоловіча зимова шапка з вухами' [244, к. 109, с. 238]; у східноподільських говірках ¹*шапка* 'зимовий головний убір із хутра', 'висока хутряна чоловіча шапка з суконним верхом' [Березовська, с. 322–323]; ¹*шапочка* 'дитячий головний убір', 'легкий головний убір циліндричної форми медичних працівників', 'жіноча плетена шапка', 'гумова шапочка для купання' [Березовська, с. 325]; у середньополіських – ¹*шапка* 'чоловічий зимовий головний убір з хутра' [Гримашевич, с. 176]; у західнополіських – ¹*шапка* 'зимова шапка-вушанка', 'кепка', *перен.* 'сніп, яким накривають полукіпок', *перен.* 'те саме, що кротовисько', *перен.* 'те саме, що газета' [Аркушин, с. 615]; у буковинських – ¹*чапка* 'шапка', 'кашкет'; ¹*шапка* 'кашкет, чоловічий головний убір з козирком' [Гуйванюк, с. 636, 656]; у покутських – ¹*ш'епка* 'чоловічий головний убір'; ¹*ш'епочка* [43, с. 268].

У говірках середньонаддніпрянськостепового порубіжжя ¹*бирка* 'шапка, виготовлена з овечої вовни' [244, с. 88]. У східноподільських говірках ¹*шапка з¹ нутр'її* 'шапка з вичиненої шкіри нутрії'; ¹*шапка ка¹ракул'ова* 'шапка з каракуля'; ¹*шапка норкова* 'шапка з вичиненої шкіри норки'; ¹*шапка пис'ц'ова* 'шапка з вичиненої шкіри песця'; ¹*шапка с¹мушева* 'шапка з вичиненої шкіри

новонародженого ягняти’, ‘висока шапка без вух із каракуля’, ‘замшева шапка’ [Березовська, с. 324–325]; *бирка* ‘чоловіча шапка з овчини’, ‘висока хутряна чоловіча шапка з суконним верхом’, ‘невеликий капелюх від сонця’ [Березовська, с. 21]; у середньополіських – *шапка каракулева* ‘шапка з каракулю’; *шапка смушкова* ‘шапка з овчини’ [Гримашевич, с. 176]; у покутських – *не^сцева ш’епка*; *ш’епка з бар^{ра}на* ‘шапка, виготовлена з баранячого хутра’ [43, с. 264, 268].

У говірках середньонаддніпрянськостепового порубіжжя *шапка*, *шапка з вухами*, *шапка з вушками*, *шапка з навушниками*, *шапка вушанка*, *[в]ушанка* ‘чоловіча зимова шапка з вухами’ [244, к. 109, с. 238]. Поширені зафіксовані назви і у східноподільських говірках *вушанка*, *шапка вушанка*, *шапка ушанка* ‘чоловіча хутряна шапка з вухами’ [Березовська, с. 55, 323]; у середньополіських – *вушанка* ‘зимова шапка з вухами’ [Гримашевич, с. 36]; у покутських – *шапка-вушанка* ‘чоловіча хутряна шапка, бокові частини якої, що називаються вухами, закривають вушні раковини’ [43, с. 268].

Т. В. Щербина засвідчила в говірках середньонаддніпрянськостепового порубіжжя назву *шапка кубанка* ‘пряма невисока шапка’ [244, с. 89]; у східноподільських – *кубанка* ‘висока хутряна чоловіча шапка з суконним верхом’, ‘хутряна жіноча шапка циліндричної форми’ [Березовська, с. 135]; у середньополіських – *кубанка* ‘висока шапка з плоским верхом’, ‘висока кругла шапка з овчини у вигляді циліндра’, ‘зимова шапка-ушанка з балабончиками зверху’, ‘низька кругла сукняна шапка’ [Гримашевич, с. 79]. У покутських говірках південно-захіного наріччя *кубанка* ‘висока овеча чорна шапка’ [43, с. 263].

У суміжних із середньонаддніпрянськими східноподільських говірках *папаха* ‘висока хутряна чоловіча шапка з суконним верхом’, ‘висока чоловіча шапка з овчини у формі циліндра’ [Березовська, с. 193]. Г. І. Гримашевич фіксує цю назву в середньополіських говірках: *папаха* ‘висока хутряна або войлочна шапка’, ‘каракулева шапка’, ‘висока, звужена доверху шапка, яку часто збивали набік’, ‘шапка з овчини’ [Гримашевич, с. 114]. У покутських говірках *папаха* – ‘висока хутряна шапка’ [43, с. 263].

Лексичні паралелі аналізованої назви виявляємо у східноподільських говірках *бу|д'он'іўка*, *бу|д'оноўка* 'чоловіча сукняна шапка з гострим верхом' [Березовська, с. 29].

У середньонаддніпряньсько-степових говірах *кар|туз*, *фу|ражка*, *к'енка*, *каш|кет* 'чоловічий літній головний убір із козирком' [244, к. 111, с. 240]; у східноподільських – *кар|туз* 'чоловічий головний убір із козирком', 'високий кашкет зі шкіряним козирком', *каш|кет* 'головний убір із козирком', *фу|рашка* 'чоловічий головний убір із козирком', 'моряцький кашкет' [Березовська, с. 102, 103–104, 294]; у середньополіських – *кар|туз* 'чоловічий літній головний убір, кашкет', *каш|кет* 'чоловічий літній головний убір з околишем і щитком над лобом', *фу|ражка* 'чоловічий кашкет з шкіряним козирком' [Гримашевич, с. 63, 64, 163]; у покутських – *кар|туз* 'чоловічий головний убір з цупким козирком над чолом', *кашк'іт* 'чоловічий головний убір із козирком' [43, с. 262], у буковинських – *фу|рашка* 'чоловічий головний убір із козирком, кашкет, картуз' [Гуйванюк, с. 606].

У східноподільських говірках південно-західного наріччя *к'енка*, *к'енка* 'чоловічий головний убір із козирком' [Березовська, с. 104]; у середньополіських – *к'енка* 'чоловічий літній головний убір з околишем і щитком над лобом', 'літній чоловічий головний убір без козирка і підкладки', 'чоловічий головний убір, виплетений з різнокольорових ниток' [Гримашевич, с. 65]; у покутських – *к'енка* 'головний убір з цупким козирком над чолом' [43, с. 262].

У говірках середньонаддніпряньськостепового порубіжжя *брил'* 'плетений із соломи селянський капелюх' [244, с. 91]; у східноподільських – *брил'* 'чоловічий солом'яний капелюх із широкими крисами' [Березовська, с. 29]; у середньополіських – *брил'* 'чоловічий капелюх з широкими полями, виплетений з соломи', 'чоловічий капелюх з широкими полями, виплетений з нитки-дарничанки', 'фетровий капелюх' [Гримашевич, с. 24]; покутських *брил'* – 'чоловічий літній капелюх' [43, с. 261].

У говірках середньонаддніпряньськостепового порубіжжя *капи|л'ух* 'чоловічий солом'яний капелюх', 'чоловічий фетровий капелюх' [244, к. 112, с. 241]; у

східноподільських говірках ця назва репрезентована фонетичними варіантами *капе^л'ух*, *капи^л'ух*, *капе^л'уш*, *капи^л'уш*, *кап'іл'ух* та позначає кілька сем: 'чоловічий фетровий головний убір з широкими крисами', 'чоловічий солом'яний капелюх із широкими крисами', 'літній капелюх із широкими крисами, плетений або пошитий із тканини' [Березовська, с. 95–96]; у середньополіських – *капе^л'ух* 'купований головний убір з широкими полями, фетровий капелюх', 'тепла зимова шапка-вушанка' [Гримашевич, с. 60]; у покутських – *капе^л'ух* 'чоловічий головний убір з широкими полями, виготовлений з сукна' [43, с. 262].

У суміжних східноподільських говірках лексема *п'ілотка* реалізує дві семи: 'літній головний убір, який носять солдати', 'легкий головний убір піонерів' [Березовська, с. 214].

Назва *па^л'нама* на загальноукраїнському діалектному тлі побутує у східноподільських говірках: *па^л'намка* 'літній капелюх із широкими крисами, плетений або пошитий із тканини', 'дитячий літній головний убір з тонкої тканини', 'легка шапочка з козирком від сонця', 'легка шапочка з приплюснутим верхом, яку носили піонери', 'дитячий літній головний убір з козирком та з гудзичком ззаду' [Березовська, с. 191]; у середньополіських – *па^л'нама* 'м'який літній сонцезахисний убір з тканини' [Гримашевич, с. 113]; у покутських – *па^л'нама* 'літній капелюх, пошитий із м'якої тканини'; *па^л'намка* змен.-пест. до *па^л'нама* 'панамка менших розмірів, дитяча' [43, с. 263].

У говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя *ш^л'ана* 'чоловічий фетровий капелюх' [244, к. 112, с. 241]; у східноподільських – *ш^л'ана* 'чоловічий фетровий головний убір з широкими крисами', 'чоловічий солом'яний капелюх із широкими крисами', 'літній капелюх із широкими крисами, плетений або пошитий із тканини', 'жіночий капелюх' [Березовська, с. 336]; у середньополіських – *ш^л'ана* 'чоловічий фетровий головний убір з широкими полями, капелюх' [Гримашевич, с. 180]; у покутських – *ш^л'ана* 'зневажлива назва капелюха' [43, с. 268].

Лексему *ш^л'ом* виявляємо в суміжних східноподільських говірках південно-західного наріччя: *ш^л'ом* 'спеціальний головний убір для захисту голови й шиї від

пошкодженъ’, ‘дитяча тепла в’язана шапочка, яка закриває лоб і шию’ [Березовська, с. 334–335].

Для назви *бе^лрет* засвідчено різні фонетичні варіанти: *бе^лрет*, *б^ер^ет*, *би^ерет*, *би^ер^ет*, *б^ірет*, *б^ір^ет*, *ба^лрет*, *ба^лр^ет*, *бу^лрет* ‘головний убір із м’якої тканини без окола і козирка’, ‘головний убір із м’якої тканини без окола і козирка, який носять військовослужбовці’ [Березовська, с. 19–20]. У середньополіських, покутських говірках *бе^лрет* ‘головний убір з м’якої тканини або плетений без околиша і козирка’ [Гримашевич, с. 18; 43, с. 261].

Т. В. Щербина зафіксувала назви *пе^лушка*, *пи^лушка*, *пи^лонка*, *п^іл^онка* ‘пелюшка, невелике простирало, у яке загортають немовля’ [244, к. 18, с. 147].

Із названого репертуару в інших діалектах української мови функціонує лексема *пе^лонка* та її варіанти: у східнословобожанських говірках – *п^іл^онка* ‘пелюшка’ [ССХСЛГ, с. 164]; усхідностепових говірках це ‘невелике простиральце, у яке загортають немовлят’ [Клименко, с. 137]; у східноподільських говірках південно-західного наріччя *пе^ленка*, *пи^еленка*, *пи^лонка*, *п^іл^онка*, *п^ел^онка*, *пе^лушка* ‘невеличке простиральце, у яке загортають немовля’ [Березовська, с. 196, 197]; у подільських – *пе^ленка* ‘пелюшка’ [Гороф’янюк, с. 288]; у буковинських – *пе^лінка*, *пе^ленка* ‘пелюшка’ [Гуйванюк, с. 395].

Ці ж назви спостережено в регіональних варіантах у суміжних східноподільських говірках *од^ійал^уце*, *од^ійал^ице*, *од^ійал^уце*, *год^ійал^ице*, *год^ійал^уце*, *год^ійал^уце* ‘дитяча ковдра’ [Березовська, с. 176]; *п^ід^гузник* ‘пеленка, яка кладеться між ноги’ [Березовська, с. 205].

У говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя зафіксовано назву *пови^лвач* ‘довгий вузький шматок тканини для сповивання немовляти’ [244, к. 19, с. 148]; у східноподільських говірках *по^лвивач*, *пови^лвач*, *спови^лвач*, *спо^лвивач*, *упови^лвач*, *упо^лвивач*, *ўпови^лвач*, *опови^лвач*, *опо^лвивач* ‘тс’ [Березовська, с. 225]; у середньополіських – *спови^лвач* ‘стрічка з тканини сповивати немовля’ [Гримашевич, с. 151]; у буковинських – *упо^лвивач* ‘мотузка, пояс, стрічка, якою перев’язують немовля’ [Гуйванюк, с. 569].

У східноподільських говірках *роспа|шонка* ‘сорочечка для немовляти без гудзиків’ ‘широке плаття’ [Березовська, с. 245]

У східностепових говірках *повзун|ки, ползун|ки* ‘одяг для немовлят у вигляді штанців зі шлейками й панчішками’ [Клименко, с. 138]; у східноподільських – *поўзун|ки, по’ўзун|ки, ползун|ки, пулзун|ки, плазун|ки, поўзун|ц’і* ‘штанці із ступнями для немовляти’ [Березовська, с. 225]; у середньополіських – *повзун|ки* ‘одяг для немовлят у вигляді штанів, які зав’язують чи застібають на плечах’ [Гримашевич, с. 126].

Назву *чо|пики* ‘взуття для малюків’ виявлено в східностепових говірках [Клименко, с. 139]; у східноподільських – *чо|пики, чо|п’іки, ча|пики* ‘в’язане дитяче взуття’, ‘дитяче взуття з тонкої штучної шкіри’, ‘дитяче взуття з тканини’ [Березовська, с. 318–319]; у середньополіських – *чо|пики* ‘дитяче взуття’, ‘дитячі вовняні шкарпетки’ [Гримашевич, с. 173]; у подільських – *чо|пики* ‘дитяче взуття’ [Гороф’янюк, с. 438]; у буковинських – *чо|пики* ‘черевички’ [Гуйванюк, с. 648].

Лексема *но|йас* поширена в середньонаддніпрянсько-степових говірках ‘жіночий пояс’, ‘чоловічий пояс’, ‘повивач, довгий вузький шматок тканини для сповивання немовляти’ [244, с. 40; 244, к. 19, с. 148]; у східностепових – *на|сок, но|йас* ‘вузький пояс для підперізування чоловічих штанів’, ‘чоловічий шкіряний пояс з пряжкою’, *но|йас* ‘широкий чоловічий пояс з китицями’ [Клим., с. 131, с. 134, с. 132]; у східноподільських – *на|сок* ‘смужка тканини, що пришивається до верхньої частини спідниці чи штанів’, ‘довга шкіряна смуга із пряжкою для підперізування одягу в стані’, ‘довга смуга тканини для підперізування одягу в стані’, *но|йас* ‘смужка тканини, що пришивається до верхньої частини спідниці чи штанів’, ‘довга шкіряна смуга із пряжкою для підперізування одягу в стані’, ‘довга смуга тканини для підперізування одягу в стані’, ‘широкий матерчатий пояс, який використовують для лікування спини’, ‘мотузка, якою стягують штани в поясі для їх підтримання’, ‘довгий вузький шматок тканини для сповивання немовляти’ [Бер., с. 194, с. 234–235]; у середньополіських – *на|сок, но|йас* ‘вузька ремінна смуга підперізувати одяг’, ‘пояс спідниці чи фартуха’ [Грим., с. 115, с. 133]; у західнополіських – *на|сок* ‘ремін біля чоловічих штанів’, *но|йас* ‘шкіряна або тканя

довга смуга для підперізування одягу в стані'; 'поперек' [Арк., с. 383; с. 437]; у покутських – ¹пойас 'шнурок чи смужка матерії для підтримування штанів, спідниці' [43, с. 254].

Назву ку¹шак виявлено в середньополіських говірках 'червоний чоловічий тканий пояс', 'будь-який пояс' [Грим., с. 81].

У середньонаддніпрянсько-степових говірках [з, в]о[у]ч¹кур 'шнур, мотузка, якою стягують штани для їх підтримання' [244 к. 42, с. 171]; у східностепових – оч¹кур 'мотузка, якою стягуються чоловічі штани' [Клим., с. 100]; у східноподільських – оч¹кур 'мотузка, якою стягують штани в поясі для їх підтримування'; 'ремінець, яким зав'язували постолі та обв'язували онучі на нозі' [Бер., с. 187]; у подільських – гоч¹кур заст. 'пасок' [Гор., с. 117]. У середньополіських говірках назва оч¹кур репрезентує одинадцять значень: 'шнурок, яким у поясі стягують штани'; 'шнурок, яким підперезують спідницю'; 'вишитий вузький комір'; 'жіночий тканий пояс'; 'вузький шкіряний пояс'; 'шнурок, який стягує комір сорочки або капшука'; 'мотузок, яким підв'язують свиту або фуфайку'; 'полотняний пояс'; 'вишита складка на штанях'; 'жіночий тканий пояс'; 'дерев'яний гудзик у штанах' [Грим, с. 112]; у західнополіських – гач¹кур 'очкур' [Арк., с. 85]; у буковинських – уч¹кур 'мотузка, якою підперізують штани' [СБГ, с. 574].

У середньонаддніпрянсько-степових моту¹зок, мо¹тузка 'мотузка, якою стягуються чоловічі штани', 'зав'язка для постолів та онуч' [244, к. 42, с. 171, к. 101, с. 230]; у східностепових – мо¹тузка 'мотузка, якою стягуються чоловічі штани' [Клим., с. 100]; у середньополіських – моту¹зок 'мотузок, вервечка у постолох, яка тримає на нозі постолу і онучу'; 'мотузки, якими утримується на стані фартух чи спідниця' [Грим., с. 97].

У середньонаддніпрянсько-степових говірках південно-східного наріччя семантика лексеми пон¹руга 'чоловічий пояс із шкіри' [244, к. 41, с. 170]; у східностепових – пон¹руга 'широкий чоловічий пояс з китицями' [Клим., с. 132]; у середньополіських – пон¹руга, пон¹ружка 'вузька ремінна смуга підперізувати одяг' [Грим., с. 130].

Лексема *ˈpe[i]m i[e]n* ‘чоловічий пояс із шкіри’ побутує в середньонаддніпрянсько-степових говірках [244, к. 41, с. 170]; у східностепових – *ˈrem iˈn* ‘чоловічий шкіряний пояс з пряжкою’ [Клим., с. 134]; у східноподільських – *ˈrem iˈn* ‘довга шкіряна смуга із пряжкою для підперізування одягу в стані’, а також ‘ремінець, яким зав’язують постолы та обв’язують онучі на нозі’ [Бер., с. 242]; у подільських, середньополіських, покутських – *ˈrem iˈn* ‘шкіряний пояс’ [Гор., с. 328; Грим., с. 137; 43 с. 255], що засвідчує її загальнонародний характер.

У середньонаддніпрянсько-степових говірках *nˈrʲaʒka*, *bˈrʲaʒka* ‘застібка, яка скріплює кінці ременя, пояса’ [244, 44, с. 173], *xˈlʲastik* ‘хлястик, вузька смужка тканини, пришита чи пристебнута ззаду на талії верхнього одягу’ [244, 74, с. 203]; у східностепових – *bˈrʲaʒka*, *nˈrʲaʒka* ‘пряжка на поясі’; *xˈlʲastik* ‘вузька смужка тканини, пришити чи пристебнута ззаду на талії пальта, шинелі тощо’ [Клим., с. 158, с. 162] та у східноподільських – *nˈrʲaʒka*, *bˈrʲaʒka* ‘металева застібка, яка скріплює кінці пояса’; *xˈlʲastik* ‘вузька смужка тканини, пришити чи пристебнута ззаду на талії пальта, шинелі тощо’; ‘нашитий шматок тканини певної форми, що закриває отвір кишені’ [Бер., с. 239, с. 297].

У середньонаддніпрянсько-степових говірках зафіксовано та представлено гетеронімну опозицію ‘дротяний гачок гаплика’ : ‘дротяна петелька гаплика’ [244, к. 123, с. 252]; у східнослобожанських – *ganˈlik* ‘дротяний гачок гаплика’ [ССХСЛГ, с. 50]; у східностепових говірках *ˈbabka*, *ˈganka* ‘дротяна петелька гаплика’, *ganˈlik* ‘дротяний гачок гаплика’ [Клим., с. 154, с. 155]; у східноподільських говірках *ˈganka* ‘металева дужечка для застібання гаплика’; *ganˈlik* ‘металева застібка у вигляді гачка, що пришивається проти петлі на одязі’, ‘металева дужечка для застібання гаплика’ [Бер., с. 58]; у середньополіських – *ganˈlik* ‘металева застібка у вигляді гачка’ [Грим., с. 38]; у західнополіських – *ˈganka* ‘дротяна петелька гаплика’, *ganˈlik* ‘те саме, що гапка’, перен. ‘смерть’ [Арк., с. 83].

Про загальнонародний характер лексем *ˈgudzik*, *ˈpuvycʲa*, *ˈcyrka* свідчать фіксації на тлі інших діалектів: у середньонаддніпрянсько-степових говірках семантика назви *ˈgudzik* подібна до нормативної [244, к. 122, с. 251]; у

східнослобожанських – ¹пувиц'а ‘гудзик’ [ССХСЛГ, с. 179]; у східностепових – ¹гудзик, ¹пувиц'а ‘предмет, який служить для застібання одягу’ [Клим., с. 153]; у середньополіських – ¹цурка ‘дерев'яний гудзик’ [Грим., с. 169]; у західнополіських – ¹пугвица ‘прикраса круглої форми на гаманцях’ [Арк., с. 454].

Лексему *кар¹ман* виявлено в середньонаддніпрянських, східнослобожанських, східноподільських говірках ‘частина одягу у формі мішечка для дрібних речей і грошей; кишеня’ [244, к. 39, с. 168; ССХСЛГ, с. 92; Бер., с. 100]. У середньонаддніпрянсько-степових говірках засвідчено ще й інше значення лексеми *кар¹ман* ‘кишеня на внутрішньому боці поли чоловічого піджака’ [244, к. 40, с. 169].

Назва *об¹шивка* поширена в інших діалектах української мови із розгалуженою семантикою, зокрема в середньонаддніпрянсько-степових маніфестує значення ‘вишита вставка в сорочці народного крою посередині грудей’ [244, к. 33, с. 162]; у східностепових – *об¹шивка* ‘давня назва відлоги, закавраша рукава сорочки’; ‘смужка тканини, зібраної в складки чи зборки, для оздоблення одягу’ [Клим., с. 116, с. 165]; у східноподільських – *об¹шиука* ‘вузька смужка тканини чи хутра, пришита на одязі для оздоблення’; ‘покриття стільців, диванів цупкою тканиною’; ‘вишитий розріз на грудях сорочки’ [Бер., с. 172]; у середньо поліських – *об¹шивка* ‘манжет на рукавах сорочки’; ‘стоячий комір у одязі’; ‘смужка тканини, пришита на одязі для прикраси’; ‘складка в одязі’; ‘стрічка для обшивання спідниць’ [Грим., с. 106–107]; у покутських – *об¹шивка* ‘стоячий комір, оздоблений вузькою вишивкою’ [43, с. 79].

В українському діалектному континуумі засвідчено кілька значень назви *с¹т'ожка* та її фонетичних варіантів: у середньонаддніпрянсько-степових *с¹т'ажка* ‘вишита вставка в сорочці народного крою посередині грудей’, *с¹т'ожка* ‘кісник, стрічка для вплітання в косу’ [244, к. 33, с. 162, к. 135, с. 264]; у східноподільських – *с¹ц'ошка* ‘ремінець, яким зав'язують постолі та обв'язують онучі на нозі; волока’, ‘вишитий розріз на грудях сорочки; маніжка’, ‘вузька міцна стрічка, пришита з вивороту внизу штанини’ [Бер., с. 275]; у середньополіських – *с¹т'ожка* ‘стрічка заплітати волосся’ [Грим., с. 153]; у покутських – *с¹тоника*

‘вужка барвиста стрічка для заплітання в коси або для прикраси голови, вінка’ [43, с. 151].

У середньонаддніпрянсько-степових говірках *т'іс'ма* ‘кісник, стрічка для вплітання в косу’ [244, к. 135, с. 264]; *о'борка*, *р'ушик* ‘смужка тканини, зібрана в складки і пришита для оздоблення до сукні’ [244, к. 55, с. 184]; у східнослобожанських – *т'ас'ма* ‘бахрома’ [ССХСЛГ, с. 211]; у східностепових – семантика ‘смужка тканини, зібраної в складки чи зборки для оздоблення одягу’ характерна низці лексем *о'борка*, *р'ушики*, *об'шивка*, *т'іс'омка* [Клим., с. 165]; у середньополіських – *о'борка* ‘складка в одязі’, ‘смужка тканини, зібрана в складки’, ‘вужкий манжет’, ‘смужка тканини, пришита на одязі для прикраси’, ‘тонка вервечка, яка тримає на нозі постолоа і онучу, волока’; *р'ушка* ‘смужка матерії, пришита на одязі для прикраси’; *та'с'омка* ‘стрічка, якою обшивають кінці одягу’, ‘плетене мереживо, яке пришивають до спідньої сорочки’ [Грим., с. 104; 142; 155].

Поширення назв *л'ента*, *ст'р'ічка* простежуємо на загальноукраїнському діалектному тлі: у середньонаддніпрянсько-степових говірках *л'ента*, *ст'р'ічка* ‘стрічка, вужка смужка кольорової тканини, яку використовували як начільну прикрасу’, ‘широка стрічка, яку одягала наречена під вінок і до якої прикріплювали інші стрічки’ [244, к. 134, с. 263]; у східноподільських – *л'ента* ‘вужка смужка кольорової тканини, що використовується як прикраса, для оздоблення’, ‘стрічка для вплітання в косу’ [Березовська, с. 140–141]; *ст'р'ічка*, *ст'р'ічка* ‘тс’, ‘тс’, ‘вужка міцна стрічка, пришита з вивороту внизу штанини’ [Березовська, с. 274]; у середньополіських – *л'ента* ‘стрічка заплітати волосся’, ‘порвата смуга лика в постолі’ [Гримашевич, с. 86]; у західнополіських – *л'ента* ‘те саме, що косник’ [Аркушин, с. 279]; у буковинських – *л'ента* ‘стрічка’ [Гуйванюк, с. 257]; у покутських – *л'ента* ‘вужка барвиста стрічка для заплітання в коси або для прикраси голови, вінка’ [43, с. 270].

У говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя *кіс'ник*, *кос'ник* ‘стрічка, вужка смужка кольорової тканини, яку використовували як начільну прикрасу’ [244, к. 134, с. 263]; у східноподільських – *кіс'ник*, *кіс'ник*, *кіс'ничка* ‘стрічка для вплітання в косу’ [Березовська, с. 109]; у середньополіських – *к'іс'ник*,

кос^н'ік ‘стрічка, пришита внизу на спідниці’, ‘стрічка заплітати коси’ [Гримашевич, с. 68]; у західнополіських – *кос^ник* ‘стрічка, яку дівчата заплітають у косу’ [Аркушин, с. 243].

У говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя *бант* ‘стрічка, вузька смужка кольорової тканини, яку використовували як начільну прикрасу’ [244, к. 135, с. 264]; у східноподільських – *бант* ‘вузька прозора стрічка, що використовується як прикраса’, ‘вузька прозора стрічка, зав’язана вузлом з вільними петлями й кінцями, що використовується як прикраса’ [Березовська, с. 16]; у середньополіських – *бант* ‘стрічка, яку вплітають у коси’ [Гримашевич, с. 16]; у покутських – *банти^єк*, *бант'ік* ‘гарно зав’язана стрічка на волоссі’ [43, с. 149].

Назва *с^т'ожка* в середньонаддніпрянсько-степових говірках ‘кісник, стрічка для вплітання в косу’ [244, к. 135, с. 264]; у східноподільських – *с'ц'ошка* ‘ремінець, яким зав’язують постолі та обв’язують онучі на нозі’, ‘вишитий розріз на грудях сорочки’, ‘вузька міцна стрічка, пришита з вивороту внизу штанини’ [Березовська, с. 275]; у середньополіських – *с^т'ожка* ‘стрічка заплітати волосся’ [Гримашевич, с. 153]; у буковинських – *с^т'онжка* ‘стрічка’ [Гуйванюк, с. 531]; у покутських – *с^т'оншка* ‘вузька барвиста стрічка для заплітання в коси або для прикраси голови, вінка’ [43, с. 149].

У говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя *в'інок*, *цв'іти*, *цв'іток* ‘вінок, весільний головний убір нареченої’; ‘штучні або справжні квіти, які прикріплюють як весільну прикрасу до одягу наречених та гостей’ [244, к. 137, с. 266; к. 140, с. 269]; у східноподільських – *в'інок* ‘весільний головний убір нареченої’, ‘живі квіти, сплетені в коло, якими прикрашають голову’, ‘паперові квіти, сплетені в коло, якими прикрашають голову’ [Бер., с. 50]; у західнополіських – *винок* ‘квіти, сплетені в коло для прикрашання голови’, ‘букет квітів’, ‘квіти, прикріплені до кроков як знак новобудови; після чого хазяї готують вгощення для майстрів, родичів та сусідів’, ‘фата молодої’ [Аркушин, с. 56]; у покутських – *в'інок*, *в'іноч'ок* ‘прикраса з квітів (часом штучних) і т. ін., сплетених в коло, якою зазвичай прикрашають голову дівчата’ [43, с. 269].

У суміжних східноподільських говірках лексема *ки¹балка* та її фонетичний варіант *к¹ібалка* позначають кілька сем: ‘давній головний убір заміжньої жінки у формі шапочки; очіпок’, ‘вузька смужка тканини, на яку закручували волосся’ [Бер., с. 105].

У середньонаддніпрянсько-степових говірках назва *на¹мисто* ‘жіноча шийна прикраса’, ‘нарости на шиї в індика’, ‘нарости на шиї в людини внаслідок захворювання щитовидної залози’ [244, к. 126, с. 255], *буси* ‘намисто зі скла’, *ко¹рал’і* ‘намисто з коралів’ [244, к. 125, с. 254]; у східноподільських – *на¹мисто* ‘тс’ [Бер., с. 161]; *ко¹рал’і*, *ка¹рал’і*, *ко¹рали* ‘намисто з коралів’, ‘намисто з дорогоцінних каменів’, ‘намисто з червоних камінців’, ‘намисто з великих білих камінців’, ‘намисто з великих коричневих камінців’, ‘намисто з натуральних відшліфованих камінців у декілька низок’, ‘намисто зі скла у формі ягід’ [Бер., с. 123]; *буси* ‘прикраса з перлів, коралів, різнокольорових камінців, яку жінки носять на шиї’ [Бер., с. 33]; у подільських – *ко¹рал’і*, *ка¹рал’і* ‘намисто, яке носять дівчата’ [Гороф’янюк, с. 209]; у середньополіських – *на¹мисто* ‘жіноча прикраса на шию, намисто’ [Гримашевич, с. 99–100]; *ко¹рал’і* ‘жіноча шийна прикраса, намисто, переважно червоного кольору’, ‘жовті буси’ [Гримашевич, с. 75]; *буси* ‘жіноча прикраса на шию, намисто’ [Гримашевич, с. 28]; у західнополіських – *ко¹рал’і* ‘намисто’ [Аркушин, с. 240]; у покутських – *ко¹рал’і* ‘будь-яке намисто’, ‘велике, важке намисто переважно червоного кольору з дерева, скла та ін.’ [43, с. 269].

Складену назву *добре на¹мисто* засвідчено середньонаддніпрянсько-степових говірках із семантикою ‘намисто з коралів’ [244, к. 125, с. 254], назву також виявлено в суміжних із середньонаддніпрянськими східноподільських говірках перехідного типу – *на¹мисто добре* ‘намисто, яке дорого коштує’ [Бер., с. 162].

У говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя зафіксована лексема *р[’]аз¹ки*, *низ¹ки* ‘сукупність намистин, нанизаних на нитку, низка’ [244, к. 128, с. 257]; у східноподільських – *низ^ска* ‘нанизані на нитку намистини’ [Бер., с. 166]; *раз^ски* ‘прикраса з перлів, коралів, різнокольорових камінців, яку жінки носять на шиї’ [Бер., с. 240].

У лексикографічній праці із східноподільських говірок засвідчено назви *на|мисто ко|ралове* ‘прикраса з коралів, переважно червоного кольору, яку жінки носять на шиї’; *на|мисто йан|тарне* ‘намисто з янтарю, яке носять жінки, що хворіють на зуб, з лікувальною метою’ [Бер., с. 162].

У говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя *ду|кач* ‘дукач, прикраса у вигляді монети, яку чіпляють до намиста’ [244, к. 143 с. 256]; у східноподільських – *ду|кач* ‘жіноча нагрудна прикраса у вигляді монети’ [Бер., с. 74]; у середньополіських – *ду|кач* ‘жіноча нагрудна прикраса у вигляді монети’, ‘довге намисто до грудей’ [Гримашевич, с. 48]; у покутських – *ду|кати^e* ‘жіноча прикраса на шию у формі насилених на кінський волос чи нитку монет’ [43, с. 269]. Лексема *х|рестик* ‘християнський культовий предмет у вигляді хреста, який носять як оберіг чи прикрасу’ засвідчена в «Словнику назв одягу та взуття східноподільських говірок» [Бер., с. 298] та виявлена в покутських говірках *х|рести^eк* ‘медальйон з розп’яттям Ісусу Христу, який носили для захисту’ [43, с. 271].

У східноподільських говірках *ц|епочка, ц|епоч|ка, ци|почка* ‘прикраса для шиї з послідовно з’єднаних одне з одним металевих кілець’ [Бер., с. 310].

У середньонаддніпрянсько-степових говірках *с|ерги, се|режки* ‘жіноча прикраса для вух’ [244, к. 130, с. 259]; *се|режки* ‘тс’, ‘нарости червоного кольору на головах курей’, ‘нарости на головах кіз’ [244, к. 131, с. 260]. Назви *сер|га, се|режка* та їхні фонетичні варіанти поширені в східноподільських говірках: *се^u|реж^uка, си|решка, с’ер’ож^uка, с’ірож^uка, с’ір’ож^uка, с’ер|га* ‘вушна прикраса, дужка якої просмикується в мочку вуха’ [Бер., с. 259]; у середньополіських – *сер|га, се|режка* ‘жіноча вушна прикраса, сережка’ [Гримашевич, с. 147]. Лексичні паралелі до різновидів сережок вивлено у східноподільських говірках *г|возд’іки* ‘сережки у формі цвяха’ [Бер., с. 63]; *к|іл’це* ‘вушна прикраса, дужка якої просмикується в мочку вуха’ [Бер., с. 108].

У середньонаддніпрянсько-степових говірках назви *п|ерстен’, п|ерст’ін’, п|ерстин’* з *камушком, кол’цо, каб|луч|ка* репрезентують семи ‘перстень, металеве кільце, оздоблене каменем чи каменями; прикраса на палець руки’, ‘обручка,

металеве кільце, що його носять на пальці як символ шлюбу', лексема *обруч'ка* маніфестує тільки значення 'металеве кільце, що його носять на пальці як символ шлюбу' [244, к. 132, с. 261]; у східнословобожанських – *'перс'т'ін'* 'перстень' [ССХСЛГ, с. 159]; у східноподільських – *'персте"н'*, *'перстин'* 'оздоблена коштовним каменем прикраса на палець', 'ковпачок, який одягають на палець, щоб не вколотися голкою під час шиття' [Бер., с. 200]; *кол'ечко*, *кал'ечко* 'оздоблена коштовним каменем прикраса на палець' [Бер., с. 117]; *кол'цо*, *кал'цо* 'оздоблена коштовним каменем прикраса на палець', 'обручальний перстень без каменів', 'вушна прикраса у формі кільця, дужка якої просмикується в мочку вуха' [Бер., с. 118]; у середньополіських – *'перстен'* 'прикраса на пальці руки з коштовним камінцем', 'прикраса на пальці руки без коштовного камінця', 'перстень з мідних копійок' [Гримашевич, с. 117]; *к'іл'це* 'дірочка з металевим кріпленням у взутті', 'прикраса на палець руки без коштовного камінця' [Гримашевич, с. 67]; *каб'лучка* 'жіноча вушна прикраса, сережка', 'вузький перстень', 'прикраса на палець руки без коштовного камінця', 'прикраса на палець руки з коштовним камінцем' [Гримашевич, с. 57]; у західнополіських – *'перстин'* 'те саме, що перстень', *етн.* 'гра на вечорницях: вгадати, у чийй долоні перстень', *етн.* 'гра з перснем' [Аркушин, с. 393]; у буковинських – *'перстен'* 'залізне кільце, що з'єднує п'ятку коси з кіссям, наперсток' [Гуйванюк, с. 407]; у покутських – *кол'цо* 'прикраса пальців рук' [43, с. 269]; *обручка* (вінчальний перстень) 'прикраса пальців рук'; *'персте"н'* 'тс' [43, с. 270].

Про загальнонародний характер лексеми свідчить поширення назв з коренями -зу-, об- в інших діалектних зонах українського континууму: у говірках середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя *взу'т':а*, *взу'т'а*, *в'зованка*, *в'зуванка*, *'обув* 'загальна назва' [к. 79, с. 208]; у східнословобожанських – *'обув* 'взуття' [ССХСЛГ, с. 147]; у східноподільських – *ўзу'ванка*, *ўзу'т':а*, *ўзу'т'а*; *'обуў*, *'гобуў* 'виготовлені зі шкіри та інших матеріалів вироби для носіння на ногах' [Бер., с. 42, 171]; у подільських – *'обив* 'взуття' [Гороф'янюк, с. 271]; у середньополіських – *взу'т':а*; *'обув*, *обув'анка*, *озу'ван':е*, *'озув* 'взуття взагалі' [Гримашевич, с. 32, 106]; у західнополіських – *о'був'є* 'те саме, що обувка'

[Аркушин, с. 357]; у буковинських – *обив*, *обув*, *обува*; *убова*; *узуванка* ‘взуття’ [Гуйванюк, с. 348, 558, 564]; *убова* ‘взуття’ [Руснак, с. 45]; у покутських – *ўзут’а*, *обуў* ‘загальна назва взуття’ [43, с. 257, 258].

Назва *опорки* та її регіональні фонетичні варіанти поширені у східноподільських говірках *опорки*, *гопорки*, *госпорки* ‘гумові чоботи з обрізаними халявами, у яких виконували роботу по господарству’, ‘чоботи з короткими халявами’ [Бер., с. 185–186]; у подільських – *гопорки* ‘черевики з чобіт’; *опорки* ‘постоли’ [Гороф’янюк, с. 278; 115]; у середньополіських – *опорки* ‘хромові черевики’, ‘чоботи з високими каблуками’, ‘старі чоботи з відрізнаними халявами’, ‘короткі чоботи’, ‘старе розтопане взуття’, ‘будь-яке взуття’ [Грим., с. 111].

У говірках середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя *че^u[u]ре^uвики* ‘черевики, вид невисокого взуття на шнурках або гудзиках’, ‘туфлі, взуття, що закриває ногу не вище кісточок’ [244, к. 103, с. 232, к. 105, с. 234]; у східноподільських – *че^uре^uвики*, *чири^uвики* ‘взуття вище кісточок на шнурках’, ‘жіноче взуття вище кісточок з каблуками, обшите зверху хутром, на шнурках’ [Бер., с. 313]; у середньополіських – *чере^uвик* ‘невисоке чоловіче і жіноче взуття, переважно на шнурках або гудзиках’ [Грим., с. 171] у покутських – *че^uре^uвики* ‘невисоке взуття переважно на шнурках’ [43, с. 260].

У говірках середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя *туф[х]л’і* ‘туфлі, взуття, що закриває ногу не вище кісточок’ [244, к. 105, с. 234]; у східноподільських говірках *туфл’і*, *тухл’і* ‘взуття, що закриває ногу не вище кісточок’ [Бер., с. 286]; у середньополіських – *туфл’і* ‘чоловіче і жіноче взуття до кісточки, туфлі’ [Грим., с. 159–160]; у західнополіських – *туфил’* ‘туфля’ [Аркушин, с. 569]; у покутських – *туфл’і* ‘взуття, що закриває ногу не вище кісточки’ [43, с. 260]. У східноподільських говірках зафіксовано назви різновидів цього взуття: *туфл’і парусинов’і*; *парусини*, *парас’іни*, *парас’ани* ‘туфлі з низькими підборами і верхом із тканини’ [Бер., с. 287, 193] та в середньополіських – *парусини* ‘черевики з тканини’ [Грим., с. 114].

Назви *босо^н'ішки*, *босо^{нож}'ки*, *босо^{но}шки* 'літнє відкрите жіноче взуття' побутують в суміжних східноподільських говірках у відповідних регіональних варіантах [Бер., с. 25]; у середньополіських – *босо^н'іжки* 'відкрите літнє жіноче взуття' [Грим., с. 22]; у покутських – *босо^н'іжки^е* 'вид літнього відкритого взуття' [43, с. 259].

У східноподільських говірках *сан^дал'і* 'ремінне взуття на пряжці' [Бер., с. 254]; у середньополіських – *сан^дал'і* 'легке літнє відкрите взуття' [Грим., с. 144]; у покутських – *сан^дали*, *сан^дал'і* 'літній вид взуття' [43, с. 259].

Лексема *ш^л'опан'ц'і* та її словотвірні варіанти поширені в діалектах української мови: у східноподільських говірках – *ш^л'опанц'і*, *ш^л'опан'ц'і* 'легкі домашні туфлі без закаблуків' [Бер., с. 335–336]; у середньополіських – *ш^л'опан'ц'і* 'літнє взуття із шкіри чи іншого матеріалу без задників', 'чоловіче і жіноче взуття з гуми, яке носять у мокру погоду', 'кімнатне взуття без задників' [Грим., с. 179]; *ш^л'опки* 'кімнатне взуття без задників' [Грим., с. 180]; у західнополіських – *ш^л'опанец'* 'тапочок' [Аркушин, с. 625]; у буковинських – *ш^л'опан'ц'і* 'кімнатне взуття' [Гуйванюк, с. 668]; у покутських – *ш^л'опанц'і*, *ш^л'опки* 'літній вид взуття' [43, с. 261].

В інших говорах української мови назва *штиб^л'ети* має нейтральні значення: у середньополіських говірках північного наріччя зафіксована на позначення п'яти сем: 'чоловічі туфлі', 'чоловічі лаковані туфлі з довгими носками', 'взуття з дерев'яними підошвами', 'кімнатне взуття, тапки', 'чоловічі літні тапочки з отворами' [Грим., с. 182]; у покутських – *штиб^л'ети^е* 'туфлі' [43, с. 261].

У середньонаддніпряньсько-степових говірках *п'ідбор* 'закаблук, задня тверда частина взуття, що охоплює п'яту' [244, к. 94, с. 223], *каб^лук*, *п'ідбор* 'високий каблук', 'низький каблук' [244, к. 95, с. 224]. У суміжних із середньонаддніпряньськими східноподільських, а також у покутських говірках виявляємо назви *каб^лук*, *п'ідбор*, *п'ідб'ір* 'тверда груба набійка на підошві взуття під п'ятою' [Бер., с. 91, 204; 43, с. 257]. У середньополіських аналізовані назви засвідчені із подібною семантикою: *каб^лук* 'тверда набивка на підошві взуття під п'ятою, підбор' [Грим., с. 57]; *п'ідбор* 'каблук у взутті', 'низький каблук',

‘широкий каблук у чоловічому взутті’, ‘шкіряна набійка на підошві взуття’, ‘нижня частина взуття, підошва’ [Грим., с. 118–119].

Зазначимо, що в середньонаддніпрянсько-степових говірках фіксуємо назву *в'енський каблук*, яка позначає різновиди каблука [244, к. 96, с. 225]; у середньополіських говірках аналітична сполука *в'енський х'ід* виявлена із семантикою ‘взуття з грубою суцільною підошвою’ [Грим., с. 31].

Лексичну паралель до лексеми *шкарбан'ц'и* засвідчено в східнослобожанських говірках: *шкарбу'ни* ‘взуття, яке носили збіднілі селяни’ [ССХСЛГ, с. 227].

У східноподільських говірках лексема *чу'веки* має різну семантику: ‘валянки, пошиті з тканини і вати’ [Бер., с.320]; *чуйа'ки* ‘легкі туфлі без підборів’ [Бер., с. 322], а в середньополіських – *чув'а'ки* ‘туфлі з низькими каблуками’, ‘туфлі, перешиті зверху зборками’, ‘старе розтопане взуття’ [Грим., с. 174].

У говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя *'лапт'і*, *'комнатн'і*, *'тапки*, *'тапоч'ки* ‘легкі домашні туфлі’ [244, к. 107, с. 236]. Аналогічну семантику назв *'тапочки*, *'тапоч'ки*, *'тапочк'і* ‘легкі туфлі переважно для хати’ виявлено в східноподільських [Бер., с. 277–278] та в середньополіських говірках – *'тапки*, *'тапочки* ‘кімнатне взуття’ [Грим., с. 155]; у покутських – *'тапк'і*, *'тапочк'і* ‘легке кімнатне взуття’ [43, с. 260].

У говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя *'лапт'і* ‘личаки, м'яке селянське взуття, виплетене з лика’, ‘м'яке селянське взуття з цілого чотирикутного шматка шкіри’, ‘легкі домашні туфлі’, ‘черевики, вид невисокого взуття на шнурках чи гудзиках’ [244, к. 98, с. 227].

Давня назва *'лапт'і* має в суміжних із середньонаддніпрянськими говірках широкий спектр значень: у східноподільських – *'лапт'і* ‘м'яке селянське взуття, виплетене з лика’, ‘літнє легке взуття із грубого матеріалу на гумовій підошві’, ‘взуття, пошите з тканини’, ‘взуття, плетене з кори’, ‘взуття, плетене з рогози, соломи, шкіри’, ‘взуття, плетене з грубих ниток’, ‘старі стоптані тапки’, ‘саморобне коротке взуття зі шкіри’, ‘кімнатні тапки’, ‘взуття, плетене з берези’, ‘взуття без задників’, ‘плетене з грубих ниток взуття з підшитою шкіряною підошвою’ [Бер., с. 138]; у середньополіських – *'лапт'і* ‘кімнатне взуття, тапочки’,

‘старе розтопане взуття’, ‘дешеве взуття для домашніх робіт’, ‘легке літнє взуття’, ‘літнє взуття із тканини або шкіри без задників’, ‘старі розтопані тапочки’, ‘розтопані постолі’, взуття, виплетене з лика, постолі’, ‘постоли, виплетені з дубових смуг’, ‘постоли, виплетені з вербового лика’, ‘постоли, виплетені з липового лика’, ‘шкіряні постолі’, ‘взуття з грубих суконних ниток або шкіри, яке одягають на передню частину кирзових чобіт і завязують ззаду шнурками’, ‘старі зношені туфлі’, ‘чоловічі сандалі’, ‘взуття з коноплі, льону’ [Грим., с. 83]; у західнополіських – *‘лант’і* ‘взуття виплетене з кори дерева’, ‘виплетене взуття з гіршого ґатунку прядива’ [Аркушин, с. 275].

Лексему *лича’ки* засвідчено у суміжних діалектних зонах: у східноподільських говірках *лича’ки* ‘м’яке селянське взуття, виплетене з лика’ [Бер., с. 141]; у середньополіських – *лича’ки* ‘взуття, виплетене з лика, постолі’, ‘постоли, виплетені з в’язового лика’, ‘постоли, виплетені з вербового лика’, ‘постоли, виплетені з липового лика’, ‘постоли, виплетені з лозового лика’, ‘шкіряні постолі’, ‘взуття, виготовлене з очерету’, ‘тяжкі туфлі з високими каблуками’ [Грим., с. 87].

Назву *’довбанки*, зокрема її акцентуаційний та словотвірний варіанти, виявлено в східноподільських говірках *доўбан’ки* ‘взуття, видовбане з дерева’ [Бер., с. 71], середньополіських – *’довбанки* ‘взуття з дерев’яними підошвами, задник частіше відсутній, верхня частина із шкіри чи тканини’ [Грим., с. 46] та в буковинських – *’довбанц’і заст., рідк.* ‘солом’яні або виплетені з осоки черевики на дерев’яній підошві’ [Гуйванюк, с. 97]. Лексема *дерев’я’ки* ‘взуття з дерев’яними підошвами’ засвідчена в словнику Г. І. Грим. [Грим., с. 44], а в покутських говірках виявлено варіант *дерев’ін’ки^e* ‘взуття, видовбане з дерева, або взуття на дерев’яній підошві’ [43, с. 257].

Давня назва *постоли, постолі* виявлена із позначкою «заст.» в східноподільських говірках на позначення низки сем: ‘м’яке селянське взуття з цілого чотирикутного шматка шкіри без пришивної підошви, яке звичайно носили з онучами, прив’язуючи до ніг ремінцями’, ‘м’яке селянське взуття, виплетене з лика’, ‘взуття, вистругане з дерева’, ‘взуття, плетене з очерету, соломи’, ‘туфлі,

плетені з мотузків’, ‘взуття, плетене зі шкіри’, ‘взуття, плетене з берези’, ‘взуття, плетене з конопель’, ‘плетене взуття з дерев’яною підошвою’ [Бер., с. 233–234]. У середньополіських говірках *постоли* ‘взуття, плетене з лика’, ‘важкі чоботи або черевики з рубими підошвами’, ‘взуття з дерев’яними підошвами’, ‘взуття, виплетене з мотузків’, ‘постоли, виплетені з в’язового лика’, ‘постоли, виплетені з дубових смуг’, ‘постоли, виплетені з вербового лика’, ‘постоли, виплетені з лозового лика’, ‘саморобне взуття, виготовлене з одного суцільного шматка шкіри’, ‘взуття з кори берези’, жіночі чобітки із добре вичиненої шкіри, призібрані в халявах’, ‘плетене з шкіри взуття’ [Грим., с. 132]; у покутських – *постоли* ‘взуття, виготовлене зі шкіри у вигляді човника, яке мало 6-8 дірок, які шнурувалися між шкірою’ [43, с. 259].

У говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя лексема *румунки* ‘шкіряні ботинки з халявами на шнурках чи гудзиках’ [244, к. 85, с. 214]; у східноподільських – *румунки*, *рум’инки* ‘жіноче взуття вище кісточок з каблуками, обшите зверху хутром, на шнурках’ [Бер., с. 252]; у подільських – *рум’инки* ‘теплі жіночі черевики’ [Гороф’янюк, с. 342]; у середньополіських – *румунки* ‘жіноче взуття вище кісточки з каблуками, обшите зверху хутром, яке застібають кнопками або зашнуровують шнурками’, ‘черевики’, ‘короткі чобітки’ [Грим., с. 141]; у буковинських – *румунк’і заст.* ‘вид жіночого теплого взуття’ [Гуйванюк, с. 470].

Лексичні паралелі назви *ботинки* виявлено в суміжних східноподільських говірках *бот’инки* ‘взуття вище кісточок на шнурках; черевики’, ‘жіноче взуття вище кісточок з каблуками, обшите зверху хутром, на шнурках; румунки’, ‘жіноче гумове взуття до кісточок’ [Бер., с. 27] та в середньополіських – *ботинки* ‘невисоке, переважно чоловіче взуття до кісточки, яке зашнуровують, черевики’ [Грим., с. 23].

Широкий спектр значень репрезентує назва *боти* в східноподільських говірках: ‘гумове жіноче взуття з короткими халявами’, ‘коротке гумове взуття, яке вувають поверх туфель’, ‘коротке гумове жіноче взуття, в каблук якого вставляли корки’, ‘гумове взуття до кісточок’, ‘коротке жіноче взуття з каблуками’, ‘коротке гумове жіноче взуття, яке збоку застібається на кнопку’, ‘жіночі чоботи з

короткими халявами’, ‘високе гумове взуття, яке взувають поверх черевиків’, ‘жіноче взуття вище кісточок з каблуками, обшите зверху хутром, на шнурках; румунки’, ‘короткі черевики’, ‘коротке жіноче взуття на змійці’, ‘коротке дитяче гумове взуття’ [Бер., с. 26–27], а також в середньополіських – ¹боти ‘високе гумове взуття, яке взувають на черевики в негоду або взимку’, ‘гумові чоботи’, ‘гумові чоботи з короткими халявами’, ‘жіночі гумові чоботи з короткими халявами, з каблуками, часто збоку застібнуті на кнопку’, ‘високі гумові калоші’, ‘обшите хутром невисоке гумове взуття’, ‘черевики’, важкі теплі чоботи’, ‘зимові теплі чоботи’, ‘дитячі або жіночі напівчеревики’, ‘короткі шкіряні чоботи’ [Грим., с. 22]. У гуцульських говірках ¹боти ‘жіночі гумові чоботи з короткими халявами, здебільшого на «корках» – підборах’ [Голянич, с. 87].

Аналізовану назву са¹п’януці зафіксовано в середньополіських говірках північного наріччя ‘жіночі чоботи з сап’яну червоного кольору’ [Грим., с. 144]; у покутських говірках південно-західного наріччя са¹п’януці ‘чоботи з сап’яну’ [43, с. 259].

У говірках середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя лексеми ¹чоботи, са¹пожки репрезентують опозицію сем ‘чоловічі чоботи’ : ‘жіночі чоботи’ [244, к. 82, с. 211], Засвідчені назви поширені в інших говорах української мови з близькою семантикою: у східнослобожанських сапо¹ги ‘чоботи’ [ССХСЛГ, с. 188]; у східноподільських – ¹чоботи, ¹чобати ‘високе шкіряне взуття’ [Бер., с. 314]; сапо¹ги ‘шкіряне взуття з високими халявами’, ‘шкіряне взуття з короткими халявами’ [Бер., с. 254]; са¹пож^мки, са¹пошки ‘жіноче шкіряне взуття з короткими халявами’, ‘жіноче взуття з високими халявами’ [Бер., с. 254]; у середньополіських – ¹чоботи ‘чоловіче взуття з досить високими халявами’ [Грим., с. 172]; са¹пожки ‘жіноче високе зимове шкіряне взуття’, ‘жіночі чоботи, які зашнуровують спереду’ [Грим., с. 144]; у буковинських – сапо¹ги ‘чоботи’ [Гуйванюк, с. 477]; са¹пошки ‘жіночі чоботи’ [Гуйванюк, с. 477]; у покутських – са¹пож^мки^е, ¹чоботи^е ‘високе шкіряне взуття’ [43, с. 259, 260].

Аналітична сполука ¹чоботи ¹йухтові ‘чоботи з кінської шкіри’ зафіксована в словниках східноподільських, середньополіських, покутських говірок [Бер., с. 317;

Грим., с. 173; Гавадзиин, с. 261]. Атрибутивна назва ¹ч¹оботи ¹йалов¹і виявлена в покутських говірках південно-західного наріччя із значенням ‘чоботи з телячої шкіри’ [43, с. 261].

У східноподільських говірках ¹чоботи ^хромов¹і ‘чоботи з храму’ [Бер., с. 317]; у середньополіських – ^хрома¹ки, ^хромови¹ки ‘святкові чоловічі чоботи з храму’ [Грим., с. 165]; у покутських – ^хромов¹і ¹чоботи^е ‘чоботи, виготовлені з храму’ [43, с. 260].

Назва ^кирз¹а¹ки ‘чоботи з кирзи’ поширена у східноподільських говірках [Бер., с. 105]; у середньополіських – ^кирз¹а¹ки ‘кирзові чоботи, виготовлені з грубої свинячої шкіри’ [Грим., с. 66]; у західнополіських, гуцульських, буковинських, покутських – ^кір¹зак ‘кирзовий чобіт’ [Аркушин, с. 221; Голянич, с. 748; Гуйванюк, с. 204; 43, с. 258]. Зауважимо, що в лексикографічній праці М. І. Голянич лексема ^кір¹зак ‘кирзовий чобіт’ засвідчена із позначкою «знев.» [Голянич, с. 748].

У східноподільських говірках лексема ^дж¹іми позначає кілька сем: ‘чоботи з низькими каблуками і гострими носками’, ‘чоботи з низькими каблуками і зморщеною халявою’, ‘жіночі чоботи з вузькими халявами і каблуками’, ‘чоботи з прямокутними носками’ [Бер., с. 70], а в середньополіських говірках має інше значення – ¹жими ‘туфлі з тупими носками’ [Грим., с. 49].

У східностепових говірках ^{но}а¹ски ‘короткі панчохи’ [Клименко, с. 127]; у східноподільських – ^{но}ски ‘короткі панчохи’ [Бер., с. 166]; у середньополіських – ^{но}ски ‘чоловічі чи жіночі шкарпетки’ [Грим., с. 103]; у буковинських – ¹чоски ‘панчохи’ [Гуйванюк, с. 650].

Назва ¹вал¹анки засвідчена в інших українських діалектах: у східноподільських говірках ¹вал¹анки, ¹вал¹інки, ¹вал¹енки ‘зимове взуття з валяної вовни з довгими халявами’, ‘сукняне взуття з гумовою підошвою’ [Бер., с. 34]; у середньополіських – ¹вал¹анки ‘зимове взуття з довгими халявами з валяної вовни’, ‘зимове взуття з довгими халявами із збитої вовни’, ‘зимове взуття з сукна з гумовими чи каучуковими підошвами’ [Грим., с. 29]; у покутських – ¹вал¹інки^е ‘зимове взуття з валяної вовни’ [43, с. 257].

Номінацію ¹бурки засвідчено в східноподільських говірках ¹бурки ‘чоботи із сукна з гумовою подошвою’, ‘чоботи із сукна, внизу обшиті шкірою’ [Бер., с. 32], у середньополіських – ¹бурки ‘зимове взуття з сукна з гумовими чи каучуковими подошвами’, ‘самошитні валянки’, ‘шиті з тканини валянки з ватною підкладкою’ [Грим., с. 27]; у гуцульських – ¹бурки ‘вид теплового взуття на зразок валянок; шили із сукна, на ваті й підкладці; взувалися в калоші («кальоші») [Голянич, с. 106]; у покутських – ¹бурки^е ‘чоботи, пошиті з домотканого сукна’ [43, с. 257].

У говірках середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя сему ‘гумові чоботи’ реалізують низка назв: *ри'зинові* ¹чоботи, *ри'зин'ан'і* чоботи, *ро'зин'ан'і* ¹чоботи, *ри'зові* ¹чоботи, *розові'ки*, *ризач'ки* [244, к. 87, с. 216]. Аналізована реалія виражена універбатами та атрибутивними сполуками в східноподільських – *розові'ки* та середньополіських говірках *резин'а'ки*, ¹чоботи *ре'зинов'і*, *ри'зов'і* на позначення семи ‘гумові чоботи’ [Бер., с. 241; Грим., с. 136, 173].

У говірках середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя *ка'лош'і*, ¹чун'і ‘глибокі калоші’, *га'лош'і*, *ка'лош'і* ‘мілкі калоші’ [244, к. 108, с. 237]; у східностепових говірках *ко'лоша*, *ка'лоша* ‘одна з двох холош штанів’ [Клименко, с. 98]; у східноподільських – *га'лош'і*, *ка'лош'і* ‘гумове взуття, що надівають поверх звичайного, щоб зберегти його від вологи’, ‘гумові чоботи з обрізаними халявами, в яких виконували роботу по господарству’ [Бер., с. 92]; у середньополіських – *ка'лоші* ‘гумові калоші для валянок’, ‘гумові чоботи з обрізаними халявами’ [Грим., с. 58]; у західнополіських – *га'лоша* [Аркушин, с. 114] ‘те саме, що колошва’; *ка'л'оша* ‘те саме, що галош’ [Аркушин, с. 207]; *га'лош* ‘калоша’ [Аркушин, с. 82]; у покутських – *ка'л'ош'і* ‘гумове взуття, яке носять у дощову погоду або надягають поверх бурок’ [43, с. 258]. У подільських говірках ¹чун'і ‘саморобні глибокі галоші, які взували на валянки’, ‘старе взуття’ [Гороф'янук, с. 439]. У східноподільських говірках зафіксовано двадцять значень лексеми ¹чун'і, серед яких семантично спорідненими є: ‘саморобне взуття з гуми у вигляді калош’, ‘гумові чоботи з обрізаними халявами, в яких виконували роботу по господарству’, ‘саморобні калоші з автомобільного ската’, ‘мілкі калоші’ [Бер., с. 322]. Розгалужена семантика назви ¹чун'і в середньополіських говірках північного наріччя (25 сем),

серед яких близьку семантику мають: ‘гумові калоші’, ‘саморобне взуття у вигляді калош, виготовлене з автомобільного ската’, ‘гумове взуття у вигляді калош довжиною по кісточки’, ‘гумове або шкіряне взуття у вигляді калош з потовщеними підошвами’, ‘гумові чоботи з обрізаними халявами’, ‘короткі гумові чоботи’, ‘високі гумові чоботи, утеплені ватною підкладкою’, ‘невисоке гумове взуття для домашніх робіт’, ‘старі гумові калоші’ [Грим., с. 175–176]. У покутських говірках південно-західного наріччя ^lчун’і ‘гумове взуття типу галошів’ [43, с. 260]; у буковинських – спостерігаємо іншу семантику лексеми ^lчун’і ‘панчохи’ [Гуйванюк, с. 651].

Лексичні паралелі назви ^lдутики виявлено в східноподільських говірках ^lдутики, ^lдут’іки ‘чоботи зі штучного матеріалу, з короткими халявами і на низьких підборах’, ‘чоловічі чи жіночі поролонові чоботи на липучках, зверху покриті тонкою непромокальною синтетичною тканиною’, ‘чоботи зі штучної шкіри, всередині з хутром’ [Бер., с. 74–75].

У говірках середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя [в, г]устілка, с ^lт’елка ‘устілка, підстилка зі шкіри, повсті, тканини, соломи, яку кладуть під ступню у взуття’ [244, к. 93, с. 222]; у східнослобожанських – ^lвуст’ілка ‘м’яка тканина, яка пришивається з внутрішньої сторони взуття’, ‘підстилка із шкіри, повсті, соломи, тканини та ін.’ [ССХСЛГ, с. 48]; у східноподільських – ^lуст’ілка, ^lус’ц’ілка, ^lус’ц’ілка, ^lуст’елка, ^lус’ц’елка, ^lгуст’ілка, ^lгус’ц’ілка, ^lвус’ц’ілка, ^lус’ц’елка, ^lуст’елка, ^lлус’ц’іука, ^lст’ілка, ^lстел’ка, ^lст’елка, ^lст’ел’ка, ^lс’ц’елка, ^lс’ц’ілка, ^lс’ц’ел’ка, ^lс’ц’елка ‘підстилка з тканини, яку кладуть під ступню у взуття’ [Бер., с. 289]; у середньополіських – ^lус’т’ілка ‘підстилка з шкіри, повсті, соломи, яку кладуть під ступню у взутті’ [Грим., с. 161]. У покутських говірках зафіксовано словотвірний варіант ^lідс’тилка ‘утеплення для взуття з шерсті, шкіри тощо’ [43, с.].

У говірках середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя [z]o[y, a]^lнуча, [z]ob ^lмотка, по[a]p^lт’анка ‘онуча, шматок тканини, яким обмотують ноги перед взуванням’ [244, к. 78, с. 207]; у східнослобожанських – ^lпар’т’анки ‘онучі’ [ССХСЛГ, с. 172]; у східностепових – ^lа’нуча ‘шматок тканини, яким обмотують

ноги перед взуванням' [Клименко, с. 130]; у східноподільських – *о¹нуча*, *го¹нуча*, *о¹нуч·а*, *о¹нуч·а*, *га¹нуча*, *гу¹нуча*, *у¹нуча*, *ў¹нуча* 'шматок тканини, яким обмотують ногу перед взуванням чобота' [Бер., с. 185]; *пор¹т'анка*, *пар¹т'анка*, *о¹нуча* 'шматок тканини, яким обмотують ногу перед взуванням чобота' [Бер., с. 233]; у середньополіських – *о¹нуча* 'шматок тканини, яким обмотують ноги', 'старий одяг, непридатний для носіння' [Грим., с. 110]; *пор¹т'анка* 'шматок полотна обмотувати ноги' [Грим., с. 131]; у заднополіських – *га¹нуча* 'шматок тканини, яким укутують ноги, взуваючи постолы чи чоботи', *знев.* 'те саме, що лахі' [Аркушин, с. 82, 98]; у буковинських – *нучі* 'онучі' [Гуйванюк, с. 341]; у покутських – *о¹нучі*, *ў¹нучі*, *нучі* 'шматок тканини, яким обмотують ногу перед взуванням'; *об¹мотки^е* 'те саме, що онучі' [43, с. 258].

У говірках середньонаддніпряньсько-степового порубіжжя [*г*]*о*[*у*, *а*]¹*нуча*, [*г*]*об¹мотка*, *по*[*а*]*р¹т'анка* 'онуча, шматок тканини, яким обмотують ноги перед взуванням' [244, к. 78, с. 207]. Регіональні варіанти засвідчених лексем зафіксовано у східнослов'янських говірках *пар¹т'анки* 'онучі' [ССХСЛГ, с. 172]; у східностепових – *а¹нуча* 'шматок тканини, яким обмотують ноги перед взуванням' [Клим., с. 130]; у східноподільських – *о¹нуча*, *го¹нуча*, *о¹нуч·а*, *о¹нуч·а*, *га¹нуча*, *гу¹нуча*, *у¹нуча*, *ў¹нуча* 'шматок тканини, яким обмотують ногу перед взуванням чобота' [Бер., с. 185]; *пор¹т'анка*, *пар¹т'анка*, *о¹нуча* 'шматок тканини, яким обмотують ногу перед взуванням чобота' [Бер., с. 233]; у середньополіських – *о¹нуча* 'шматок тканини, яким обмотують ноги', 'старий одяг, непридатний для носіння' [Грим., с. 110]; *пор¹т'анка* 'шматок полотна обмотувати ноги' [Грим., с. 131]; у заднополіських – *га¹нуча* 'шматок тканини, яким укутують ноги, взуваючи постолы чи чоботи', *знев.* 'те саме, що лахі' [Аркушин, с. 82, 98]; у буковинських – *нучі* 'онучі' [Гуйванюк, с. 341]; у покутських – *о¹нучі*, *ў¹нучі*, *нучі* 'шматок тканини, яким обмотують ногу перед взуванням'; *об¹мотки^е* 'те саме, що онучі' [43, с. 258].

Назва *чул¹ки* поширена і в інших діалектах: у східнослов'янських говірках *чул¹ки* 'панчохи' [ССХСЛГ, с. 224]; у східностепових – *чул¹ки* 'виріб машинного або ручного в'язання, що одягається на ноги за коліна' [Клим., с. 123]; у

східноподільських – чул^лки, ^лчулки ‘жіночий одяг, що одягається на ноги до рівня стегон’ [Бер., с. 320]; у середньополіських – чул^лки ‘жіночі панчохи’ [Грим., с. 175].

Індекс лексем та словосполучень

- |бабка 149, 152, 333
 ба|л'етки 167, 172
 ба|л'еточ`ки 167
 бан|дана 141
 бант 154, 336
 |банта 154
 |бантик 154
 барах|ло 73
 без |гудзик`ів 85
 б|і|лизна 86
 б`і|л`:о 86
 б`і|р`ет 141, 142
 бизру|кавка 95, 106, 264, 314
 бизру|кавка з кап`у|шоном 95
 бизру|кавка з кар|манами 95
 бл`ашка 159, 230
 блузка 88, 89, 106, 312
 бл`у|зо 88, 89, 92
 бл`узо 88, 89
 блузоч`ка 88, 89, 92
 босо|ножки 168, 172
 бо|т`інки 173, 177
 бо|т`іноч`ки 173
 бо|т`інки тр`ан|ч`ан`і 173
 |боти 173, 177
 |боти |модн`і 173
 |боти ри|зинов`і 173
 |боти х|ромов`і 173
 бо|тинки 173, 177, 344
 бо|тинки вис|н`ан`і 173
 бо|тинки з дов|ген`кими ха|л`авками 173
 бо|тинки на каблу|ку 173
 бо|тинки з шнур|ками 173
 бо|тинки |кожан`і 173
 бо|тинки к`рас`н`і 173
 бо|тинки о|с`ін`:і 173
 бо|тинки по к`істоч`ки 173
 бо|тинки ри|м`ін`:і 173
 бо|тинки |ч`орн`і 173
 бр`ажка 148, 153, 333
 брил` 135, 139, 140
 брил` з |жита 139, 142
 брил` з |повс`т`і 139, 142
 брил` з шиш|ниц`і 139
 брил` із |житн`ої со|ломи 139
 брил` із шиш|нич`нойі со|ломи 139
 брил` із ро|гозу 139, 142
 брил` із со|ломи 139, 142
 брил` повс`т`а|ний 139
 брил` со|ломаний 139
 б|рилик 139, 142
 бр`уки 118

- буд'оновка 138, 140
 бурка 104, 106, 318
 бурнос 104, 105, 202, 209, 227
 бурнус 104, 227, 229, 202, 209, 227
 буси 157, 160, 163, 337
 бухти на рукав'і 85
 буцики 157
 вал'анки 179–181, 346
 вал'анки бит'і 179
 вал'анки обложин'і ст'р'іч'коюу 179
 вал'анки су'кон':і 179
 вал'анки фетров'і 179
 вал'анки шит'і 179
 вал'аноч'ки 179, 181
 вал'ан'ц'і 179, 181
 ватник 98, 234
 ватойу накладалос' 98
 вбра'н':а 71, 75, 76, 223, 226
 в'д'аганка 75, 76, 208, 230
 в'зуванка 166, 339
 взут':а 166, 339
 вин'герки 173, 177
 в'їзд'е'ходи 169
 в'їнок 155, 156, 160, 336
 в'їнок з:аду л'енти 155, 156
 в'їнок з воску 155, 156
 в'їнок з каронкоюу 155
 в'їнок з листоч'ками 155
 в'їнок з ц'в'їточ'ками 155
 в'їнок і л'енти 155
 в'їнок і ст'р'іч'ки 155
 в'їнок саморобний 155, 156
 в'їнок ц'в'їт'ками 155
 в'їноч'ок 155, 336
 вишита мережка 85
 вишит'і цв'їточ'ки 85
 вишиванка 85, 105, 106, 231, 236, 311
 воротник 81, 92, 308
 воротн'ік 81, 92, 308
 воротн'ік вишитий 81
 воротни'ч'ок 308
 воротн'іч'ок 81, 307
 в'пол'іх пошите 83
 в'пол'іх повишиване 82, 83, 85
 вставка вишита 80
 вуст'їлка 177, 181
 вушанка 137, 142, 143, 327
 газ'ік 129, 134
 гал'їфе 117, 119, 120, 231, 235, 236, 321
 гал'їх'ве 117
 га'лош'і 180, 347
 га'лош'і з ризини 180
 галстук 149, 153, 235
 галстук п'ю'нерс'кий 149
 ган'ч'їр'я 72, 73, 75, 76
 ганч'їр'ки 72, 73, 75, 76
 гап'лик 150, 152, 153, 333
 гапли'ч'ок 150, 153
 гудзик 150, 153, 161, 334

- гу¹цулка 85, 311
 гур¹сет 93, 95, 106, 202, 207
 гур¹сет і ск¹латки та¹к і 93
 гор¹сет 93, 94, 106, 202, 207, 225, 226
 гор¹сет ¹темноко¹рич ¹нивий 94
 гор¹сет ¹ч ¹орний 94
¹гудзик 85, 88, 94, 149, 150, 152, 153,
 161, 192, 218, 227, 231, 234, 235, 312,
 315, 317, 331–334, 340
¹гудзич ¹ка 150, 153
¹гудзич ¹ок 150, 153
 гуман ¹і¹тарка 74, 76, 305
 гу¹цулка 85, 311
 дв ¹і пово¹розочки 85
 дво¹ма к ¹ін¹ч ¹ич ¹ками 130
 дерев¹йашки 170, 171
¹джемпир 89, 92, 105
¹джинси 117, 119, 120
¹дж ¹інси 117, 120
 д¹ж ¹іми з блис¹куч ¹ойі ¹кож ¹і 176
 ди¹с ¹атий ¹номер 128
 дири¹в¹я¹ки 170, 171, 172
¹д ¹ідик 150
 до на¹миста прив¹йазан ¹і та¹к і ¹
 китиц ¹і 159
 до ¹церкви 74, 75, 76, 166
¹довбанки 170, 171, 172, 343
 д¹ране 74, 75, 305
 д¹рант ¹а 69, 74, 75, 305
¹дудоч ¹ки 117, 119
 ду¹кат 159, 163, 200, 209, 229
 ду¹кач ¹ 159, 160, 162, 163, 214
 ду¹кач ¹ з ¹м ¹ід ¹і 160
 ду¹кач ¹ з сири¹б¹ра 160
 ду¹кач ¹ золо¹тий 160
 ду¹кач ¹ із ца¹р ¹ами 160
 ду¹кач ¹ йак б¹рошка 160
 ду¹кач ¹ к¹руглий 160
 ду¹кач ¹ с¹р ¹ібний 160
 ду¹кач ¹ик 160, 164
¹дут ¹іки 180
¹дутики 180, 181
 душо¹г¹р ¹ейка 95, 106
 жа¹кет 95, 96, 101, 106, 314, 315
 жи¹кет 95, 96, 101, 105, 314, 315
 жи¹кетик 96, 106
 жи¹кетка 96, 106
 жи¹л ¹етка 95, 105, 106
 жи¹л ¹еточ ¹ка 95, 106
 жи¹л ¹от 95–106
 жи¹л ¹отка 95, 106
 жи¹л ¹оточ ¹ка 95, 106
 жу¹пан 102, 209, 227, 229, 230, 234,
 235, 319
 за¹паска 108, 109, 119, 120, 183, 205,
 210, 219, 220, 231, 234
 за ¹шийу 130
 з¹борник 131–134, 192, 199, 209, 230
 з¹борник ¹темний 133
 з¹борник зи¹лений 133

- з'борник си'нен'кий 133
 з'борник ч'ир'воний 133
 з'борник ч'ор'нен'кий 133
 |зубч'ики по рука'вах 85
 із'ношине 75
 йак О'дарка з х'востиками 130
 йак Па'ран'ка 130
 йак р'ад'но 109
 йа'понка 88, 106
 йа'поноч'ка 88
 |йупка 100, 101, 103, 105, 106, 110–112, 118–121, 203, 205, 206, 218, 221, 222, 230, 231, 233–236
 |йупка |ват'ана 101
 |йупка воб'т'ажку 101
 |йупка |гарна 101
 |йупка |довга 101
 |йупка до ко'лін 101
 |йупка до |пойаса мов жа'кет 101
 |йупка до ск'лад'ів 101
 йупка до |ус'ів 101
 |йупка з |вати 01
 |йупка з |довгим рукавом 101
 |йупка із |усами 101
 |йупка із |усами р'ас'нен'ка 101
 |йупка із тон'кого сук'на 101
 |йупка йак пал'то 101
 |йупка каран'даш 101
 |йупка ко'рич'нива 101
 йупка ку'цен'ка 101
 |йупка на |ват'і 101
 |йупка на п'ідк'лац':і 101
 |йупка |нижч'е ко'л'ін 101
 |йупка п'ід |вусики 101
 |йупка |полу'сонце 101
 |йупка р'ас'на 101
 |йупка р'ас'нен'ка 101
 |йупка |син'а 101
 |йупка ск'ладами 101
 |йупка сук'он:а 101
 |йупка |сонич'ко 101
 |йупка |сонце 101
 |йупка |сонцек'л'ош 101
 |йупка |темна 101
 |йупка тра'пец'ійа 101
 |йупка у з'борку 101
 |йупка у ск'латку 101
 |йупка х'валдойу 101
 |йупка |ч'орна 101
 |йупка широ'ч'ен'ка 101
 |йупка ширс'т'ана 101
 |йупка шорс'т'ана 101
 каб'луч'ка 163, 164, 338
 каб'лук 168, 171, 341
 каблук'ч'ок 168, 171, 172
 |кайми та'к'і по |йому 128
 кал'сони 116, 117, 119, 120, 320, 321
 ка'лош'і 179–181, 347
 ка'лош'і гли'бок'і 180
 ка'лош'і з ри'зини 180
 ка'лош'і |лит'і 180

ка'лош`і м`іл'кен`к`і 180

ка'лош`і ри'зов`і 180

ка'лошки 180, 181

кап`ішон 100, 103, 140, 142

капи'л`ух 103, 135, 138, 140, 142, 328

капор 131, 132, 133, 134, 199, 209, 230, 235

кар'ман 88, 95, 104, 115, 151–153, 334

кар'манч`ик 115, 152, 153

кар'сет 93, 94, 95, 105, 106, 160, 161, 200,

202, 203, 209, 216, 226, 227, 229, 230, 233

кар'сет`з:аду`уси 93

кар'сет`з:аду`склатки 93

кар'сет`рипсовий 93, 233

кар'сет`ч`орний 94

кар'сет`биз`рукав 93

кар'сет`биз`рука`в`ів 93

кар'сет`биз`рука`ва 93

кар'сет`ви`шиваний 94

кар'сет`виш`невий 93

кар'сет`голу`бий 94

кар'сет`ди`белій`шовк 94

кар'сет`дл`а`п`разника 94

кар'сет`до`шис`ти`ус`ів 93

кар'сет`з`усаами 93, 106

кар'сет`з`полот`на 94

кар'сет`зи`лений 94

кар'сет`і`гудзик`ів`два`р`а`ди 94

кар'сет`із`х`вандами 94

кар'сет`йак`зи`лена`ни`д`іл`а 94

кар'сет`йак`і`де`в`ц`еркву 94

кар'сет`ко`рич`невий 94

кар'сет`на`п`разник 94

кар'сет`прита`л`он:ий 93

кар'сет`р`ас`ний 93

кар'сет`р`ас`ними`з`борами 93

кар'сет`розкл`о`шон:ий 93

кар'сет`розри`сований 94

кар'сет`у`в`іс`ім`ус`ів 93

кар'сет`у`вих`ід`ний 94

кар'сет`у`к`в`іточ`ку 94

кар'сет`у`п`ят`'`ус`ів 93, 106

кар'сет`у`три`склатки`з:аду 93

кар'сет`у`ц`'в`іточ`ок 94

кар'сет`ч`ир`воний 94

кар'сет`ш`тапел`ний 94

кар'сет`шоб`бут`'`п`ід`т`агнути 94

кар'сетка 93, 203, 209, 226, 227, 229, 230

карточ`ки`там 128

кар`туз 135, 138, 142, 328

кар`тузик 135, 138, 142

карту`зец`' 135, 138, 142

каф`тан 104, 235

каф`та`нок 104

каш`кет 135, 138, 142, 235, 328

квар`тух 115, 119, 120, 121, 192, 199, 213, 218

квар`тух`з`д`раного 115

квар`тух`з`полот`на 115

квар`тух`полот`н`аний 115

квар`тух`сиц:ивий 115, 119

кварти^лшок 115, 121, 199, 209, 230

к^вітка 155

к^вітки по рука^лвах 85

к^епка 135, 138, 139, 142, 328

кирз^аки 175

кирза^лки 175

кир^сет 93–95, 106, 112, 202, 207, 225–
227, 230, 235

кир^сет ^лбержовий 94

кир^сет ^лвишитий 94

кир^сет ^лсин'ій 94

кир^сет ^лч^орний 94

кир^сет ^лбриликом 93

кир^сет із х^лвалдами 94

кир^сет ^лпрос^тен'кий 94

к^итиц^я'і 128, 324

к^ібалка 155, 337

к^ірзови^лки 175

к^іс^ник 154, 156, 213, 214, 229, 335

к^іс^нич^{ка} 154, 156

кли^лнок 119

к^лнопка 150

к^лнопоч^{ка} 150

к^райка 148, 149, 152, 153, 161, 198,
199, 207, 213, 230, 231, 236

коби^н'ак 104, 106, 200, 202, 215, 231,
235

ко^лжух 98–100, 105, 106, 137, 198, 211,
228, 230, 231, 234, 235

ко^лжух ^лб^ілий 99

ко^лжух ^лб^іластий 99

ко^лжух блис^куч^{ий} 99

ко^лжух ^лвишитий 100

ко^лжух ^лгарний 100

ко^лжух ^лдовгий 99

ко^лжух до кол^л'ін 100

ко^лжух ^лжовтий 99

ко^лжух з ^лв^івц^{'я} 100

ко^лжух здо^лровий 100

ко^лжух із ^лшерст^{'я} 100

ко^лжух із ш^лкури 100

ко^лжух йак ^лбубон 100

ко^лжух к^рашиний 100

ко^лжух ^лкожаний 100

ко^лжух ко^лрич^{'я} нивий 99

ко^лжух коро^лтен^{'я} кий 100

ко^лжух кра^лс^{'я} івий 100

ко^лжух нас^лпод^{'я} із о^лвец^{'я} 100

ко^лжух о^лвеч^{'я} ий 100

ко^лжух пр^{'я} амен^{'я} кий 99

ко^лжух розкл^{'я} о^лшоний 99

ко^лжух ру^лдий 99

ко^лжух ^лс^{'я} ірий 99

ко^лжух ^лсивий 99

ко^лжух ^лтемний 99

ко^лжух ^лтемноч^{'я} ир^лвоний 99

ко^лжух чир^лвоний 99

ко^лжух ч^{'я} ор^лнен^{'я} кий 99

ко^лжух ^лч^{'я} ор^лний 99

ко^лжухи ^лвич^{'я} инит^{'я} 100

- ко|жухи к|рашин'і 100
 ку|жух 98, 99, 106, 209
 ко|жу|шанка 98, 99, 106, 198, 209, 228, 230
 ко|жу|шина 98, 99, 106, 198, 209, 228, 230, 234
 ко|жу|шок 98, 99, 106, 198, 209, 228–230, 234
 ко|з'ач і 'н'іжки 168
 кол'цо 163, 164
 кол'цо золо|те 163
 кол'цо мита|л'іч'нин'ке 163
 кол'цо си|ребр'ане 163, 164
 колгот|ки 145
 колго|точ'ки 145
 ко|лош і 180
 ко|лош і р'ізов і 180
 комб'і|нац'ія 87, 92, 311
 |ком'ір 81, 90, 92, 100, 105, 308
 ком'і|рець 81, 308
 |комир 81, 92, 191, 308
 коми|рець 81
 ко|м'ірч'ик 81, 308
 |комнатн'і 170, 172, 342
 ко|рали 157, 163, 337
 ко|рал'і 157, 162, 163,
 кор|сет 93, 94, 105, 106, 202, 203, 207, 208, 216, 224, 226, 227, 229–231
 кор|сет отуто|во з|б'іроч'ки 94
 кор|сет при|талиний і|з:аду 93
 кор|сетка 93, 94, 203, 208, 226, 227, 229, 230
 кор|сетка ви|шивана 94
 кор|сетка дл'а ро|боти 94
 кор|сетка із са|т'іну 94
 кор|сетка с'в'ат|кова 94
 ко|синка 130, 134, 231, 325, 326
 ко|синоч'ка 130
 кос|ник 154, 156, 200, 207, 208, 225, 335, 336
 кос|нич'ка 154, 156
 кос|н'іч'ка 154, 156
 косни|ч'ок 154, 156
 |кофта 88, 89, 92, 105, 235, 236, 312
 |кохта 88, 89, 92, 105, 106, 197, 231, 312
 |кохта |байкова 88
 |кохта без ру|кав 88
 |кохта |б'іла 89
 |кохта б'і|лен'ка 89
 |кохта |виц'ац'кувана 89
 |кохта |вишита 89
 |кохта |гарна 89
 |кохта до |гудзика 88
 |кохта до |довгого рука|ва 88
 |кохта до коро|тен'ких ру|кав 88
 |кохта з кар|манами 88
 |кохта з крибди|шину 88
 |кохта з к|рил'ц'ами 88
 |кохта з крип|жор|жету 89
 |кохта к|ругла 88

кохта розк'ішна 89
 кохта з ку'цен'ким рукавом 88
 кохта з полот'на 89
 кохта з рукавами 88, 106
 кохта з холста 88
 кохта із довгим рукавом 88
 кохта легка 89
 кохта модна 89
 кохта сиц:ева 89
 кохта сич:икова 89
 кохта обложина стр'іч койу 89
 кохта полотн'ана 89
 кохта розкошна 89
 кохта цв'іточ'ками 89
 кохта ц'в'іт'нен'ка 89
 кохта ш'тапил'на 88
 кохта шовкова 88
 кохточ'ка 88, 145, 146
 кох'тинка 88
 кохточ'ка до пояс'ка 88
 кохточ'ка рукав ф'нарик 88
 кра'ватка 149, 153
 кра'ветка 149, 153
 кр'уч'єч'ок 150, 153
 кр'уч'ок 150, 152, 153
 кубанка 137, 140, 142, 231, 236, 237
 кубанка обич'на 137
 ку'жушка 98, 99, 106
 куртка 97, 103, 106, 231, 235, 317
 курточ'ка 145, 146

ку'сок 112, 119
 ку'файка 97, 98, 106, 231, 235, 317
 кух'вайка 98, 103, 105, 106, 197, 235, 317
 кух'вайка на 'ват'і 98, 106
 ку'шак 147, 152, 231, 236, 332
 'лапт'і 170–172, 342
 ласто'виц'а 80, 81, 308
 лах'м'іт':а 72, 75, 76, 304
 лах'мот':а 72, 75, 76, 304
 лен'інг'ратка 98
 л'єнта 148, 151, 199, 205, 214, 231, 235, 335
 л'єнта голу'ба 154, 156
 л'єнта ч'ир'вона 154, 156
 л'єнточ'ка 91, 154, 156
 лич'а'ки 170–172
 лич'а'ки з 'липи 170
 лиштва 84, 91, 92, 105, 114, 115, 119, 204, 206, 208, 210, 221, 224, 230, 231, 234
 л'іфч'ик 87, 92, 106
 л'іхвик 87
 лодоч'ки 167
 лома'ч'ок 150
 майеч'ка 86
 майка 86, 87, 92, 105
 ма'нишка 80, 92, 105, 106, 200, 202, 216, 223, 230, 231, 236
 ма'н'іжич'ка 80

- ма|н'ішка 80, 92, 223
 ма|н'жет 82, 85, 92, 309
 ма|н'жетик 82, 92
 ма|н'жет 82, 92
 ма|н'жет |вишитий 85
 ма|т|н'а 118–120, 322
 ма|т|росоч'ка 88, 89, 106
 ма|т|р'ошкой 130
 ме|решка бу|кетики на со|роц':і 85
 ми|дал'йонч'ик 159
 мо|ск'вич'ка 98, 106, 317, 318
 мо|тузка 147, 148, 152, 153, 234, 235, 332
 мо|ту|зок 147, 148, 152, 153, 234, 235, 332
 на |виход 74, 75, 305, 306
 на|мистич'ко 156
 на|мисто 156, 157, 163, 231, 336–338
 на|мисто ба|гато раз|к'ів 157
 на|мисто ба|гац'ко ота|ко 158
 на|мисто |б'іле 159
 на|мисто б'і|лен'ке 159
 на|мисто |б'іл'шин'ке 158
 на|мисто бли|ст'ашч'е 160
 на|мисто бор|дове 159, 162
 на|мисто |вишн'ами 160
 на|мисто виш|неве 159, 162
 на|мисто вишн|вен'ке 159
 на|мисто го|рошками 160, 162
 на|мисто два ра|зоч'ки 158
 на|мисто |дев'ят' |низок 157
 на|мисто |дев'ят' раз|к'ів 157
 на|мисто |дес'ят' раз|к'ів 157
 на|мисто д'і|воц'ке 160
 на|мисто |добре 157, 162, 231, 236, 337
 на|мисто др'і|б'нен'ке 158
 на|мисто др'і|б'несин'ке 158
 на|мисто дрот'а|не 158
 на|мисто |дуге 160
 на|мисто жи|л'ізне 158
 на|мисто з ал'у|м'ію 158
 на|мисто з бл'а|шками 159
 на|мисто з г|лини 158, 162
 на|мисто з дроту 158
 на|мисто з дука|ч'ами 158, 162
 на|мисто з |кабил'у 158
 на|мисто з ми|дал'йонч'иками 159
 на|мисто з п|роводу 158
 на|мисто з |ракушок 158
 на|мисто з скла 158
 на|мисто з х|рестиком 159
 на|мисто йан|тарне 158, 160, 338
 на|мисто ко|рало́ве 158, 338
 на|мисто к|расне 159, 162
 на|мисто кра|с'іве 160
 на|мисто |л'іска |ц'іла 158
 на|мисто |нач'е шпо|ришич'ки 160
 на|мисто нив|лич'ке 158
 на|мисто обри|косове 159
 на|мисто о|дин ра|зок 158
 на|мисто п'ят' ра|зоч'к'ів 157

- на|мисто пїат|над'ц'ат' раз|к'ів 157
 на|мисто по два раз|ки 158
 на|мисто по пїат' раз|к'ів 157
 на|мисто по ш'іст' раз|к'ів 157
 на|мисто ра|з'ів три / чи ч'отири бу|
 ло 157
 на|мисто раз|к'ів д'вадц'ат' 157, 162
 на|мисто раз|к'ів в'іс'ім 157
 на|мисто раз|к'ів там ч'отири а|бо
 пїат' 157
 на|мисто |рубане 160
 на|мисто си|нен'ке 159
 на|мисто си|рибр'ане 158
 на|мисто скл'а|н:е 158
 на|мисто скл'а|не 158
 на|мисто ста|рин:е 160
 на|мисто старо|давн'е 160
 на|мисто стик|л'ане 158
 на|мисто три раз|ки 158
 на|мисто ч'ир|воне 159, 162
 на|мисто ч'ирво|нен'ке 159
 на|мисто |ч'орне 159
 на|мисто ч'отири раз|ки 158
 на од|ну|сторону 130
 на п|леч'і 102, 104, 130
 на п|разник 74, 75, 175, 305
 на|р'адне 74, 75, 76, 305
 на рука|в'і |бухти 79
 на рука|вах з|бори 79
 на рука|вах та|к'і нау|ки к|рашин'і |
 ч'орним 85
 на с'в'ато 74, 75
 ни|ма на|ушник'ів 137, 142
 ни|в'ірне 73, 75
 ни|годне 73, 75, 304
 |низка 157, 162
 ни|доноски 72, 75, 303
 ни|потр'іб 73, 75
 но|в'ейше 74, 75, 76
 но|вен'ке 74, 75, 76
 нос|ки 178, 346
 об|мотки 178, 181, 349
 об|новка 74, 75
 о|борка 91, 151, 152, 335
 об|руч'ка 163, 339
 |обув 166, 170, 339
 |обуг 166
 об|шивка 151, 152, 334, 335
 об|шито |разними ц'в'і|тами 100
 |од'аг 71–76, 223, 226, 305
 |од'аг бу|ден:ий 73, 305
 |од'аг до|машн'ій 73
 |од'аг із|ношиний 72, 75
 |од'аг іс|хожиний 72, 75
 |од'аг лов'кен'кий 75, 76
 |од'аг |ловкий 75, 76
 |од'аг на |буден' 73, 75
 |од'аг на |каждий ден' 73, 75
 |од'аг на |кожний ден' 73, 75, 76

- 'од 'аг на ро'боту 75
 'од 'аг 'новий 74, 76
 'од'аг п і'д:держаний 72
 'од 'аг повс 'аг'ден:ий 73, 75
 'од 'аг ро'боч 'ий 73, 75
 'од 'аг ста'рий 72, 75, 76
 с 'ак'ний буд'ний 'од 'аг 73
 о'дежа 71, 74, 75, 76, 211, 303, 305, 306
 о'дежа виход'на 74–76, 305
 оде'жина 71, 75, 76, 208, 226, 229 230
 оди'жинка 71, 75, 76, 208, 230
 од 'і'ван ':а 71, 75, 76, 208, 230
 од 'і'ял 'це мар'сел 'ове су'конин 'ке 144
 од'ним к'райим 130
 од'ним к 'ін'цем 130
 од'ним кон'цем 130
 од'ним край'ком 130
 од'н 'ім кон'цем 130
 окан'товка 91, 151, 152
 ок'райка 148, 149, 152, 153, 199, 207, 213
 ок'райка |виплитине йак |пояс шч 'е й
 буб'онч 'ики 149
 ок'райка |виткана 149, 152
 ок'райка з |китиц 'ами 149
 ок'райка з ни'ток 149
 ок'райка кол'о'рова вс 'ак і у'зори на
 н 'ій 149
 ок'райка ч 'ир'вона 149, 152
 он'уч і 178, 181
 он'уч і 'байков і 178
 он'уч і 'байов і 178
 он'уч і з 'байки 178
 он'уч і з ган'ч ірки 178
 он'уч і з ганч і'рок 178
 он'уч і з 'кохти 178
 он'уч і з полот'на 178
 он'уч і з со'роч 'ки 178
 он'уч і з сп і'д'ниц 'і 178
 он'уч і з ста'рого поло т'на 178
 он'уч і з ста'рої бай'ч 'ини 178
 он'уч і з ста'рої 'хустки
 он'уч і з хва'нел 'ки д'раної 178
 он'уч і з шта'н 'ів 178
 он'уч і із т'р 'апок 178
 он'уч і йа'кес ' та'ке пом'йакше ширс
 'т 'ане 178
 он'уч і полот'н 'ан 'і 178
 он'уч і порт'н 'ан 'і 178
 о'порки 166, 340
 о'с 'інка 97, 316
 о'с 'інч 'ик 97
 оту'то б'рижики 79
 о'ч іпок 131, 132, 133, 134, 213, 218
 о'ч іпок |бархатний 133
 о'ч іпок виш'невий 132
 о'ч іпок гарний 133
 о'ч іпок ко'рич 'н 'овий 133
 о'ч іпок |ловкий 133
 о'ч іпок п'л 'ушовий 133
 о'ч іпок р 'а'бен 'кий 133

- о|ч`іпок си|вен`кий 133
 о|ч`іпок темний 132
 о|ч`іпок темно|син`ий 132
 о|ч`іпок темноч`ир|воний 132
 о|ч`іпок / це дл`а ста|рих ба|б`ів 133
 о|ч`іпок ч`орний 132, 133
 оч`кур 147, 152, 153, 332
 оч`кур з`кож`і 147
 оч`кур з коно|пел` 147
 оч`кур із ни|ток 147
 оч`кур |кожаний 147
 оч`кур рим`і|н`аний 147
 оч`кур ширс`т`аний 147, 152
 |пазуха 81, 92, 105, 308
 пал`т`ішко 145, 146
 пал`то 101, 102, 106, 222
 па|нама 140, 141, 143, 329
 па|намка 140, 141, 143, 329
 пан`ч`охи 178
 па|паха 137, 140, 142, 327
 |пасик 146, 153
 па|сок 146, 152, 153, 331
 |пасок 147, 153, 330, 331
 пау|тинка 129
 |пелина 82, 84, 92, 105, 231, 235, 310
 |перстин` 163, 164, 338
 |перстин` ал`у|м`і|н`овий 163
 |перстин` з жи|л`іза 163
 |перстин` золо|тий 163, 164
 |перстин` з`камушком 163, 338
 |перст`і|н` 163, 164, 338
 |перст`і|н` золо|тий 163
 пи|джак 96
 пи|л`онка 143, 144, 330
 пи|л`онка |байкова 144
 пи|л`онка з`байки 144
 пи|л`онка з полот|на 144
 пи|л`онка полот`н`анин`ка 144
 пи|л`онка |си|ц|:е|ва 144
 пи|л`оноч`ка 143
 пи|л`ушич`ка 143
 пи|л`ушка 143, 144, 146
 пи|л`ушка з полотна 144
 пи|л`ушка із к|раму 144
 пи|л`ушка полот`н`ана 144
 пи|редник 115, 119, 121, 199, 209, 230
 пи|реноски 72, 75
 пири|носок 72, 75
 пи|телик 150, 153
 пи|тел`ка 150, 152, 153
 пит`л`а 150, 153
 п`ід|бор 168, 171, 172, 341
 п`ід|бороду 130
 п`ід|бори 168
 під|борч`ик 168
 п`ід|гузнич`ок 144
 п`іджак 96, 103, 104, 105, 106
 п`іджак із коно|пел` |зам`іс`т` |вати 96
 п`іджак із полот|на 96

- п'іджак* |полусук|новий 96
п'іджа|ч`ок 96, 103
п'іджа|ч`ок дов|ген`кий 96
п'ід|йупник 114, 119
п'ідкаб|луч`ник 168, 171
п'ідк|ладоч`ка 81, 105
п'ід|допл`ич`ка 81, 82, 105, 106, 308
п'ідш|таники 113, 116, 117, 119, 120, 321
п'ідш|тан`іки 116, 120
п'ідш|тан`ки 116, 120
п'іжа|ч`ок 96
п'і|лка 112, 119, 121
п'іл`онка 143, 144, 330
п'іл`онка |байова 144
п'іл`оноч`ка 144
п'іл`оноч`ка фа|нел`ова 144
п'і|лотка 132, 138, 142
п'і|лоч`ка 112, 119, 121
п'і|т:ичка 82, 105
п|лавки 118, 119, 120, 322
п|лавоч`ки 145
п|лат`а 90
п|лат`:а 90–92, 105, 106, 313
п|лат`:а |б`іле 91
п|лат`:а б`і|лен`ке 91
п|лат`:а в`іл`ветове 90
п|лат`:а в кв`іт|ках 91
п|лат`ач`ко ву|зен`ке 90
п|лат`:а |гарне 91
п|лат`:а г`іп`урове 90
п|лат`:а до |довгих ру|кав 90
п|лат`:а до |тал`ійі 91
п|лат`:а з д|л`ін:им рука|вом 90
п|лат`:а з |ком`іром 90
п|лат`:а з |л`енточ`ками 91
п|лат`:а з |р`ушами 91
п|лат`:а із |сиц`:у 90, 106
п|лат`:а із ш|танп|л`у 90
п|лат`:а кв`іч`|астин`ке 91
п|лат`:а к|л`еточ`ками 91
п|лат`:а к|леч`|асте 91
п|лат`:а кли|ноч`ками 91
п|лат`:а ко|рич`ниве 91
п|лат`:а к|расне 91
п|лат`:а кримди|шинове 90
п|лат`:а кримп|л`інове 90
п|лат`:а крипди|шинове 90
п|лат`:а ловке 91
п|лат`:а на ко|к`етк`і 91
п|лат`:а |п`ілоч`ками 91
п|лат`:а при|з`ібрane 91
п|лат`:а при|тал`он:е 91
п|лат`:а |просте 90
п|лат`:а про|стен`ке 90
п|лат`:а розк|л`о|шоне 91
п|лат`:а |розове 91
п|лат`:а |сар|жове 90
п|лат`:а |сиц:е|ве 90
п|лат`:а ти|т`аноч`койу 91
п|лат`ач`ко у гар|мошку 91

- п'лат':а у ск'ладоч'ку 91
 п'лат':а ц'в'іт'не 91
 п'лат':а чир'воне 91
 п'лат':а 'син'е 91
 п'лат':ач'ко 90
 п'лат':ач'ко 90, 91
 п'лат':ач'ко розо'вен'ке 91
 п'лат':ач'ко си'нен'ке 91
 п'лат':ач'ко 'сиц':евен'ке 90
 п'лат':ач'ко ти'т'анкойу 90
 п'лат':ач'ко ши'роке 90
 п'лат':а ши'роч'ен'ке 90
 п'лат':а ширс'т'ане 90
 п'лат':а шов'кове 90
 п'лат':а шот'ланкове 91
 п'лат':а ш'тапил'не 90
 пла'ток 121, 122, 124–134, 144, 200,
 203, 217, 218, 230, 231, 233, 236, 323–
 325
 пла'ток абри'косовий 128
 пла'ток ба'т'істовий 124
 пла'ток 'б'ежсовий 124
 пла'ток б'ілен'кий 126
 пла'ток 'б'ілий 126
 платок 'б'езевий 125
 пла'ток 'бежевий 125
 пла'ток бур'а'ковий 128
 пла'ток 'вибитин'кий 130
 пла'ток ви'ликий 128
 пла'ток в кл'іточ'ку 128
 пла'ток 'вос'мого номера 128
 пла'ток в цв'ітах 127
 пла'ток в цв'іточ'ках 127
 пла'ток з'рубий 129
 пла'ток 'давн'ій 'давн'ій 130
 пла'ток два'надц'ятого номера 129
 пла'ток здо'ровий 128
 пла'ток зи'лений 126
 пла'ток зилінку'ватий 126
 пла'ток з кай'омоч'койу 128
 пла'ток з кай'мойу 128
 пла'ток з кв'іт'ками 127
 пла'ток з кв'іт'ками 127
 пла'ток з тороч'ками 128
 пла'ток йаблу'ковий 127
 пла'ток йаго'довий 128
 пла'ток йаго'довин'кий 128
 пла'ток йашч'и'ковий 126
 пла'ток кар'тастий 128
 пла'ток кар'татий 128
 пла'ток каши'м'іровий 125
 пла'ток кл'е'ч':частий 128
 пла'ток кл'е'ч'атон'кий 128
 пла'ток к'расний 126
 пла'ток к'ремовий 127
 пла'ток кв'іч':частий 128
 пла'ток ки'тайс'кий 127
 пла'ток кл'іч':частий 128
 пла'ток ко'рич'н'овий 126
 пла'ток ко'рич'нивий 126

- пла|ток |лисий 125
 пла|ток мага|зин:ий 129
 пла|ток мари|носовий 125
 пла|ток мико|лайіс'кий 125
 пла|ток одно|тон:ий 127
 пла|ток п'ятого номера 128
 пла|ток п|летиний 129
 пла|ток полот'н'аний 124
 пла|ток прос|тен'кий 125
 пла|ток п|ростий 125
 пла|ток прос|тий 125
 пла|ток пу|ховий 126
 пла|ток разноц|в'етний 127
 пла|ток |розовий 127
 пла|ток ру|дій 127
 пла|ток |сизий 126
 пла|ток |син'ій 126
 пла|ток си|редн'ій 128
 пла|ток |сиц:ивий 124
 пла|ток |сич':иковий 124
 пла|ток ста|рий 144
 платок ста|рин:ий 130
 пла|ток су|кон:ий 134
 пла|ток |теплий 129
 пла|ток тир|новий 125, 323
 платок товс|тий 129
 пла|ток то|нен'кий 129
 пла|ток то|несин'кий 129
 пла|ток |торонтовий 127
 пла|ток тороч'і|ковий 128
 пла|ток у к|в'ітках 127
 пла|ток у кл'етку 128
 пла|ток у кл'еточ'ку 128
 пла|ток хв'іа|л'етовий 126
 пла|ток цв'і|частий 127
 пла|ток цв'іт|ний 127
 пла|ток ч'и|малий 128
 пла|ток ч'ир|воний 126
 пла|ток |ч'орний 126
 пла|ток ширст'а|нен'кий 124
 пла|ток ширс'т'аний 124
 пла|ток шов|ковий 124
 пла|ток шорс'т'аний 124, 134
 пла|точ'ок 121, 123, 134
 п|лахта 108–110, 119, 120, 183, 198,
 199, 209–212, 229–231, 234, 236
 п|лахта зи|лена 109
 п|лахта з кар|тастого 109
 п|лахта кл'еч':аста 109
 п|лахта |кубиками 109
 п|лахта р'а|ба 109
 п|лахта старо|вин:а 110
 п|лахта у кл'еточ'ки 109
 п|лахта у |кубики 109
 п|лахта ч'ир|вона 109, 119
 п|лахта |шаховим та|ким 109, 120
 плашч' 104
 пл'іс'і|ровка 90, 105, 106, 111, 120,
 319
 пл'іс'і|ровоч'ка 90, 111

- п'л'ушка* 97, 106, 316
повзун'ки 145, 231, 331
пови'вал'ник 144
пови'вач' 144
повйазка 131–133, 199, 209, 230
пово'розка 148, 152, 199, 209, 230
по'д'іл 82, 83, 92, 93, 105, 231
по'д'ілка 82, 92, 309
по'д'ілки 82, 92, 106, 309
по'д'ілоч'ка 82
по'дол 82, 83, 92, 309
по'долки 82
поди'тан'іки 116, 120, 321
поди'таники 116
поза'шійу 130
пойас 146–148, 152, 183, 199, 209, 230, 231, 234, 235, 331, 332
пойа'сок 146, 152, 153
пола 82, 83, 92, 105
пола 82, 83, 92, 309, 310
ползун'ки 145, 331
поли 82, 309
полу'куртка 97
полу'шубок 100
попи'редник 115, 121, 199, 209, 230
поп'руга 147, 148, 153, 332
поп'ружка 147, 148, 152, 153, 332
пор'т'анки 178
посто'ли 170, 171
празни'кове 74, 75, 305
праз'нич'не 74, 75, 76
п'разнич'не 74, 75, 76
п'р'ажка 148, 152, 153, 333
про'вих'ід 74, 75
про п'разник 74, 75, 76
про с'в'ато 74, 75, 305
пувиц'а 150, 152, 153, 234, 333, 334
пувич'ка 150, 153
пугвич'ка 150, 153
ра'зок 157, 158, 162, 163
ра'зоч'ок 157, 163
рем'ін' 147, 152, 153, 333
реперка 140
ри'мен' 147, 148, 153
риза'ки 177
ризови'ки 176, 177
р'і'мен' 147, 148, 153
розови'ки 176, 177, 347
розна'шонка 145
розна'шоноч'ка 145
рози'ірка 118, 119, 322
ру'башка 78, 86, 92, 306
ру'кав 79, 80, 88, 90, 91, 93, 104
ру'кава 'вишит'і 85
ру'минки 173, 177
р'ушики 151, 153, 335
сак 97
сан'дал'і 169, 172
сан'йан'ц'і 174

сапо'ги 174

са'пожки 174, 177

са'пожоч'ки 174

сарах'ван 91, 101

сарах'ванч'ик 91

сара'фан 91, 92, 313

с'ат'кове 74, 75, 76

са'ч'ок 97, 316

са'ч'ок'ват'аний 97

са'ч'ок'ват'овий 97

са'ч'ок'з'рубч'ику 97

са'ч'ок'з'сатину 97

са'ч'ок'на'ват'і 97

саф'йан'ц'і 174, 177

св'ат'кове 74, 75, 305

светр 89–92, 105, 215, 313

с'ветрик 89

с'вита 101–103, 105, 106, 200, 201,
214, 215, 230, 231, 235

с'вита'довга 102

с'вита'до'кол'ін 102

с'витка 101, 104

с'вита'ко'рич'нива 102

с'вита'су'кон:а 102

с'вита'ч'орна 102

с'в'ітер 89

с'ерга 161

сер'га 162, 338

с'ерги'бублич'ками 161

с'ерги'в'іс'ул'ки 161

с'ерги'довг'і 162

с'ерги'жов'т'і 162

с'ерги'з'грошей 162

с'ерги'йагодки 161

с'ерги'йак'к'в'іточ'ка 161

с'ерги'йак'п'ід'кова 161

с'ерги'пласт'інки 162

с'ерги'ср'іб'н'і 161, 162

с'ерги'ч'ирво'нен'к'і 162

си'режич'ка 161, 162

си'режка 161–163

си'режки 161, 183, 231, 234, 236

си'режки'бан'тов'і 161

си'режки'б'ж'ілки 161

си'режки'бу'лавкойу 161

си'режки'в'іс'ул'ками 161

си'режки'г'воздики 161

си'режки'го'рошки 161

си'режич'ки'гул'іч'ки 161

си'режич'ки'гудзики 161

си'режки'гудзики 161

си'режки'гудзич'ки 161

си'режки'дов'ген'к'і 161

си'режки'ду'тин'к'і 161

си'режки'жовт'і 161

си'режки'з:олота 161

си'режки'золот'і 161

си'режки'йак'ту'рець'к'і 161

си|режки к`іл`ц`а 161
 си|режки кован`і 161
 си|режки круглен`к`і 161
 си|режки ма`лесин`к`і 162
 си|режки м`іс`ацим 161, 162
 си|режки п`ів`м`іс`ацим 161
 си|режки плис`коват`і 161
 си|режки полу`м`іс`ац`і 161
 си|режки пугович`ки 161
 си|режки само`роб`н`і 161
 си|режки с`ерпиком 161
 си|режки си`реб`р`ан`і 161
 с`і`р`ак 103, 105
 с`кобоч`ка 149
 с`мужич`ка 151
 совдеповс`ке 76
 сороч`ич`ка 145, 146
 сороч`ка 77, 306, 307
 сороч`ка без ру`кав 79
 сороч`ка б`іла 86
 сороч`ка б`ілен`ка 86
 сороч`ка в`ишита 85, 160
 сороч`ка г`арна 86
 сороч`ка голо`шийка 79
 сороч`ка д`овга 79, 106
 сороч`ка до г`есточ`ки 79
 сороч`ка до г`естки 79
 сороч`ка до н`іт:ич`ки 83
 сороч`ка до п`ухлик`ів 79
 сороч`ка до у`ставки 79, 80, 106

сороч`ка з б`ілого то`нен`кого полот`на 84
 сороч`ка з д`овгим рука`вом 79
 сороч`ка з д`овгими рука`вами 79
 сороч`ка з кал`ін`кору 85
 сороч`ка з р`ушками 85
 сороч`ка з с`ірого полот`на 84
 сороч`ка із ку`цен`кими рука`вами 79
 сороч`ка із л`ону 84
 сороч`ка із полот`на 84
 сороч`ка із сиц`у 85
 сороч`ка кв`іч`аста 86
 сороч`ка краси`вен`ка 86
 сороч`ка к`рашина 86
 сороч`ка на`випуск 85
 сороч`ка полот`н`ана 84
 сороч`ка прос`та 85
 сороч`ка т`кана 86
 сороч`ка т`а`жоло 86
 сороч`ка товс`та 86
 сороч`ка то`нен`ка 86
 сороч`ка трико`тажна 85
 сороч`ка холс`това 85
 сороч`ка ш`тан`іл`на 85
 с`периду в`узликом 130
 с`п`ідники 117, 120
 с`п`ідниц`а 110–114, 119, 120, 121
 с`п`ідниц`а ал`пова 113, 197
 с`п`ідниц`а ба`гато ск`ладками 111
 с`п`ідниц`а б`айкова 113, 197

- сп'ідниця'а б'іла 113
 сп'ідниця'а будена 114
 сп'ідниця'а верхн'а 114
 сп'ідниця'а виш'нева 113
 сп'ідниця'а в'іл'ветова 113, 197
 сп'ідниця'а в'іл'на 111
 сп'ідниця'а в к'в'ітах 114
 сп'ідниця'а вос'мик'лінка 112
 сп'ідниця'а вос'ми'п'ілка 112
 сп'ідниця'а в ск'латку 111
 сп'ідниця'а в ти'т'анку 111
 сп'ідниця'а ву'зен'ка 112
 сп'ідниця'а гарна 114
 сп'ідниця'а гоф'ре 111
 сп'ідниця'а гоф'р'ірована 111
 сп'ідниця'а два'нади'атик'лінка 112
 сп'ідниця'а дво'х'лінка 112
 сп'ідниця'а до'вга 114
 сп'ідниця'а до'вга до'уже 114
 сп'ідниця'а до'вген'ка 114
 сп'ідниця'а до ву'зен'кої ли'штви 114
 сп'ідниця'а до по'яс'ка 111
 сп'ідниця'а до ри'зинки 111, 120
 сп'ідниця'а до ши'рокої ли'штви 114
 сп'ідниця'а з бри'жами 111
 сп'ідниця'а зи'лена 113
 сп'ідниця'а з к'в'іточ'ками 114
 сп'ідниця'а з ло'жина 111, 120
 сп'ідниця'а з па'латки 113, 197
 сп'ідниця'а з п'лисом 114
 сп'ідниця'а з по'лот'на 113, 120, 197
 сп'ідниця'а із ш'ерс'т'і 113, 197
 сп'ідниця'а йа'го'дова 113
 сп'ідниця'а йа'пон'шова 113, 197
 сп'ідниця'а кар'тата 114
 сп'ідниця'а каши'м'ірова 113, 197
 сп'ідниця'а ква'дратиками 114
 сп'ідниця'а кв'іч'аста 114
 сп'ідниця'а кл'ош 111
 сп'ідниця'а кл'ош'цим 111
 сп'ідниця'а к'рашина 113, 120
 сп'ідниця'а к'рашина у ко'р'і 114
 сп'ідниця'а ку'бова 114
 сп'ідниця'а на ви'х'ідний 114
 сп'ідниця'а на з'борку 111
 сп'ідниця'а на мо'туз'ку 111
 сп'ідниця'а на ро'боту 114
 сп'ідниця'а на си'редн'у ли'тку 114
 сп'ідниця'а на ш'нур'ку 111
 сп'ідниця'а ни'до'вга 114
 сп'ідниця'а ни'жен'а 114
 сп'ідниця'а обик'но'вен'а 114
 сп'ідниця'а об'ложина та'мич'ки п'лисом 114
 сп'ідниця'а одно'тон'а 114
 сп'ідниця'а пи'рик'ладена п'лисом 114
 сп'ідниця'а пл'іс'і'ровка 111
 сп'ідниця'а пл'іс'і'ровоч'ка 111
 сп'ідниця'а п'л'у'шива 113, 197
 сп'ідниця'а пок'рашина у бу'зи'ну 113

сп'ідниця́ а полот'н'ана 113, 197
 сп'ідниця́ а празни́кова 114
 сп'ідниця́ а празни́чна 114
 сп'ідниця́ а пр'а́ма 112
 сп'ідниця́ а при́з'і́брана 111, 120
 сп'ідниця́ а при́собрана 111, 120
 сп'ідниця́ а пр'оста 113, 119, 197
 сп'ідниця́ а пр'оста́ 113, 197
 сп'ідниця́ а пр'остен'ка 113, 197
 сп'ідниця́ а р'а́ба 114
 сп'ідниця́ а р'ас'на 119
 сп'ідниця́ а р'ас'нен'ка 111
 сп'ідниця́ а р'ипсова 197
 сп'ідниця́ а р'ів'нен'ка 112
 сп'ідниця́ а ро́боч'а 114
 сп'ідниця́ а розкл'о́шона 111
 сп'ідниця́ а саржова 113, 197
 сп'ідниця́ а са́тинова 113, 197
 сп'ідниця́ а са́т'інова 113, 197
 сп'ідниця́ а св'ат'кова 114
 сп'ідниця́ а син'а 113
 сп'ідниця́ а си́нен'ка 113
 сп'ідниця́ а си́ц:ева 113, 197
 сп'ідниця́ а скла́дами 111
 сп'ідниця́ а со́нич'ко 111
 сп'ідниця́ а со́нцекл'ош 111
 сп'ідниця́ а сп'ідн'а 114
 сп'ідниця́ а ста́ра 114
 сп'ідниця́ а ста́рин:а 114
 сп'ідниця́ а старо́вин:а 114

сп'ідниця́ а с'шита на по́яс'ку 111
 сп'ідниця́ а ти́т'анка 111, 120
 сп'ідниця́ а ти́т'анко́ю 111
 сп'ідниця́ а у дв'і́л'ки 112
 сп'ідниця́ а у дв'і́л'оч'ки 112
 сп'ідниця́ а у з'борку 111
 сп'ідниця́ а уз'ка 112
 сп'ідниця́ а у кл'ето́ч'ку 114
 сп'ідниця́ а у ку́бики 114
 сп'ідниця́ а у п'ят'і́лок 112
 сп'ідниця́ а у скла́ди 111
 сп'ідниця́ а у скла́дку 111
 сп'ідниця́ а у скла́доч'ку 111
 сп'ідниця́ а у три ку́ски 112
 сп'ідниця́ а у три́л'ки 112
 сп'ідниця́ а у чо́тири кли́ноч'ки 112
 сп'ідниця́ а у чо́тири́л'ки 112
 сп'ідниця́ а у ш'і́с'т'і́лок 112
 сп'ідниця́ а х'валда́ми 111
 сп'ідниця́ а ч'ирво́нен'ка 113
 сп'ідниця́ а ч'орна 113
 сп'ідниця́ а ши́рока 111
 сп'ідниця́ а ши́року́вата 111
 сп'ідниця́ а ши́рс'т'ана 113, 197
 сп'ідниця́ а ши́стик'ли́нка 112
 сп'ідниця́ а шов'кова 113, 197
 сп'ідниця́ а шорс'т'ана 113, 197
 сп'ідниця́ а шот'ла́нка 114
 сп'ідни́чка 110, 121
 сп'ідн'і́ 116, 120, 321

с'подники 116, 119, 120, 321
спод'ниці'а 110, 120
спод'нич'ка 110
с'подн'іки 117, 120, 321
спор'тивн'і 116, 117, 119, 120
ста'ре 72, 75, 76, 303
стар'йо 72, 75, 76, 303
с'т'елка 177, 348
с'т'елоч'ка 177
с'т'ожич'ка 91
с'т'ожка 154, 156, 336
ст'р'іч'ич'ка 154, 156
ст'р'іч'ка 154, 156, 200, 220, 335
с'урту'ч'ок 96, 106
та'к'і кл'ітинки 128
'тапки 170, 172, 342
'тапоч'ки 170, 172, 342
'тен'іска 85, 106
т'ілог'р'ейка 95, 106, 314
т'іс'омка 151, 153, 335
товс'те 144
т'р'ап'я 72, 75, 303, 304
т'р'ап'ка 72, 75, 175
тр'ап'ки 72, 75, 76, 303, 304
т'р'ап'ки 72, 75, 76, 303
тру'си 118–120, 322
т'русики 145
ту'журка 96, 106, 231, 315, 316
'тухлики 167, 172, 203, 209, 230, 235
'тухлики з п'р'ажичкою 167

'тухл'і 167, 168, 171, 201, 203, 218, 235, 340
'тухл'і б'ілен'к'і 167
'тухл'і бризин'тов'і 167
'тухл'і 'кожан'і 167
'тухл'і ко'рич'н'ов'і 167
'тухл'і ко'рич'нив'і 167
'тухл'і кох'вейн'і 167
'тухл'і на 'бантик 167
'тухл'і на 'в'енс'кому каблуч'ку 168
'тухл'і на каблу'ках 168
'тухл'і на каблу'ку 168
'тухл'і на каблу'ці'і 168
'тухл'і на каблуч'ках 168
'тухл'і на п'ід'бор'і 168
'тухл'і на п'р'ажич'і 167
'тухл'і на шнур'ках 167
'тухл'і на шну'роч'ках 167
'тухл'і парусинов'і 167
'тухл'і парусов'і 167
'тухл'і х'ромов'і 167
'тухл'і 'ч'орн'і 167
'тухол'ки 167, 172, 203, 209, 230
тухол'ки 167, 172
у'бовало 166
у'д'агало 71, 75, 6, 208, 230
у'зованка 166
у'зорами виши'вайиц'а 85
убра'н'а 75, 76, 208, 230
уб'ран'а 71, 75, 76, 208, 223, 230
убу'ван'а 166

- убу'вач`ка 166
 ук'рай інка 85, 106
 у ни'д`іл`у 74–76
 уни'зу |вишите ме'ре живо 85
 |упл`ітка 154, 156
 у по'лах |вишите 82, 85
 у п'разник 74, 75, 168
 |уставка 80, 231, 236, 307
 |уставки та'к`і 79, 80
 |уст`ілка 177, 178, 181
 |уст`ілка це со'лому пириг'нули 178
 |уст`ілка з ко'жуха 178
 |уст`ілка з со'ломи 178
 |уст`ілка з со'ломки 178
 |уст`ілка з сук'на 178
 |уст`ілка со'ломйана 178
 у'шанка 98, 99, 106, 137, 142, 143, 198,
 209, 228, 230, 327
 фар'тух 115, 120, 199, 209, 230, 319,
 320
 фут'болка 87, 106, 312
 фу'файка 98, 106
 ха'л`ава 180
 ха'л`авка 180
 хал`ав'ки 180
 х'вартух 115, 199, 207, 225, 230, 320
 хвар'тух 115, 120, 160, 192, 199, 207,
 225, 230, 320
 хвар'тух без наг'рудника 115
 хвар'тух до кол`ін 115, 120
 хвар'тух з двома кар'манч`иками 115
 хвар'тух з кал`ін'кору 115
 хвар'тух зав'язаний |з`аду 115, 120
 хвар'тух у кл`еточ`ку 115, 120
 хвар'тух холс'товий 115
 хвар'тух цв`іточ`ками 115, 120
 хварту'шок 115, 199, 209, 230
 хл`астик 148, 152, 153, 333
 хл`астич`ок 148, 153
 |ходжине 72, 75, 76
 ху'рашка 135, 138
 хус'тина 121, 134, 203, 209, 230
 хус'тинка 121, 134, 203, 209, 230
 хус'тиноч`ка 121
 |хустка 121, 122, 124–131, 133, 134,
 203, 207, 217, 231, 233, 235, 236, 322–
 324, 325
 |хустка ба'т`істова 124
 |хустка |бержова 125, 323
 |хустка |б`іла 126
 |хустка б`ілен`ка 126
 |хустка в'язана 129
 |хустка в цв`ітах 127
 |хустка |давн`а 130
 |хустка з кал`ін'кору 124
 |хустка з кв`іт`ками 127
 |хустка з |китиц`ами 128
 |хустка з кити'ц`ами 128
 |хустка з |китич`ками 128
 |хустка з |кружевом 129

|хустка з пир|кал'у 124, 134
 |хустка з с'т|р'апами 128, 133
 |хустка йак шат|ланка 127
 |хустка йаблу|кова 128
 |хустка кап|ронова 124
 |хустка кар|тата 128
 |хустка карта|тен'ка 128
 |хустка каши|м'ірова 125
 |хустка кв'і|ч':аста 127
 |хустка кл'еч':аста 128
 |хустка ко|рич'нива 126
 |хустка крамо|вен'ка 129
 |хустка кружив|цем обв'язана 129
 |хустка мо|лошна 127
 |хустка набив|на 129
 |хустка п'ідко|рич'нива 126
 |хустка пок|ривал'на 129
 |хустка поло|сата 128
 |хустка порто|вен'ка 125, 134
 |хустка праз|нич'на 129
 |хустка п|роста 124
 |хустка прос|тен'ка 124
 |хустка пу|хова 126, 323
 |хустка р'а|ба 127
 |хустка р'а|бен'ка 127
 |хустка |саржева 124
 |хустка св'ат|кова 129
 |хустка |син'а 126
 |хустка |сиц:ева 124, 322
 |хустка старо|давн'а 130

|хустка стол'етка 129, 134, 234, 325
 |хустка су|кон:а 124
 |хустка тир|нова 125
 |хустка тирно|вен'ка 125
 |хустка т|кана 129
 |хустка ту|рець'ка 127
 |хустка у кл'етку 128
 |хустка цв'і|таста 127
 |хустка цв'іт|на 127
 |хустка цв'іт|нен'ка 127
 |хустка цв'іточ'ками 127
 |хустка ч'ир|вона 126
 |хустка |ч'орна 126
 |хустка ширс'т'ана 124, 131
 |хустка шорс'т'ана 124, 128
 хустка ч'ир|нець'ка 126
 |хусточ'ка 121, 126, 134
 |хусточ'ка |б'ілок|райеч'ка 126
 цара|пул'ки 145
 ц'в'і|ти 155
 ц'в'іт|ки 155
 ц'в'іточ'ок 155
 цв'іточ'ки та|к'і по |йому 133
 |цурка 150, 333, 334
 |ч'епч'ик 131, 133, 134, 145, 146
 ч'и|мерка 102, 103, 105, 106, 220
 ч'ири|вики 166, 167, 172, 218
 ч'ири|вич'ки 167, 171
 ч'об'іт|ки 174, 175
 ч'об'іточ'ки 174

ч'оботи 117, 173–178, 346

ч'оботи дирмон'т'інов'і 175

чоботи з натурал'нойі кож'і 174

ч'оботи з ременю 174

ч'оботи з то'вару 174

ч'оботи із кож'і 174

ч'оботи йалов'і 174, 346

ч'оботи йух'тов'і 174

ч'оботи керзов'і 175

ч'оботи кирзов'і 175

ч'оботи к'ірзов'і 175

ч'оботи кожжан'і 174

ч'оботи ри'зинов'і 176, 177

ч'оботи ри'зов'і 176

ч'оботи р'ізов'і 176

ч'оботи родзин'ан'і 176

ч'оботи с'ат'ков'і 175

ч'оботи хромо'вен'к'і 175

ч'оботи х'ромов'і 175

ч'оботи шка'пов'і 174

чопики 145, 331

ч'охла 82, 92, 105

ч'охла 82, 92

ч'охли 82, 106

чохли 82

ч'охли вишиті 82

чохлики 82

чохолки 82

ч'у'веки 169, 172

ч'увйач'ки 169

ч'улки 179

ч'у'марка 102, 103, 105, 106

ч'у'марка з копкойу 102

ч'ун'і 180, 181, 347

ч'ухла 82

ч'ушка 131, 132, 133, 134

ч'ушка с'іра 133

ч'ушка ч'орна 133

ч'ушоч'ка 131, 133, 134

ч'ушоч'ка суконин'ка 133

ч'ушоч'ка темна 133

ч'ушоч'ка ч'орна 133

шал' 130, 133, 134, 235, 326

шал'а 130, 131

шал'а дамч'аста ко'рич'нива 131

шал'а в ма'лен'ку кл'еточ'ку 131

шал'а ви'лика 131

шал'а здо'рова 131

шал'а кл'еч'аста 131

шал'а кар'таста 131

шал'а кар'тата 131

шал'а карта'тен'ка 131

шал'а р'а'ба 131

шал'а товс'та 131

шал'а товс'тен'ка 131

шал'а торон'това 131

шал'а цв'іт'на 131

шал'ік 130

шал'ка 130

- шапка 103, 134–138, 140, 142, 143,
 230, 231, 234, 325–327
 шапка бирка 136, 140, 142, 234
 шапка в'язана 138
 шапка во'йен:а 138
 шапка гостро'верха 137, 142
 шапка з 'нупр'її 136, 142
 шапка з кро'л'їв 136, 142
 шапка з на'ушниками 137, 142
 шапка із 'ушками 137, 142
 шапка із ба'ран'їв моло'ден'ких 136,
 142
 шапка із зв'їрк'їв 136, 142
 шапка із шли'ком 137, 142
 шапка ка'ракул'ова 136, 142
 шапка к'їз'анка 136
 шапка ко'жана 136, 142
 шапка ко'жу'шана 136, 142
 шапка кро'л'ач'а 136
 шапка ку'банка 137, 327
 шапка к'уч'ма 136
 шапка нор'кова 136, 142, 326
 шапка пр'а'ма 137, 142
 шапка про'ста 136, 142
 шапка про'стен'ка 136, 142
 шапка с'ива 138, 142
 шапка с'їрен'ка 136, 142
 шапка су'кон:а 136, 142
 шапка сму'ш'кова 136, 142, 327
 шапка сму'шева 136, 142
 шапка тим'нен'ка 138, 142
 шапка у'гору 137, 142
 шапка ч'орна 138, 142
 шапка ширс'т'анин'ка 136, 142
 шапка шита 138
 шапоч'ка 132, 134, 135, 145, 146
 шаро'вари 117, 119–121, 231, 236,
 321
 шаро'варц'ї 117, 121
 шаро'варч'ики 117, 121
 шир'їнка 118, 119, 120, 322
 ш'ведка 85, 106
 шкарбан'ц'ї 169, 172, 342
 ш'л'апа 140–142, 329
 шл'опан'ни 169, 172
 шл'ом 140–142, 329
 ш'л'опки 169, 172
 шорти 118, 119, 322
 ш'п'їл'ки 168
 шта'н'їшки 145
 шуба 100, 231, 318
 шуба гар'на 100
 шуба з кап'їшоном 100
 шуба іс'куствина 100
 шуба нату'рал'на 100
 шуба ци'гейкова 100
 шубка 100, 145, 146, 315, 316, 318
 шубоч'ка 145
 шта'ни 113, 116, 117, 119, 120,
 143, 145, 179, 231, 235, 320

шта|ни |байков`і 116

шта|ни |ват`ан`і 116

шта|ни за|кор|дон:и|є 116

шта|ни з |байки 116

шта|ни з кал`ін|кору 116

шта|ни з полот|на 116, 120

шта|ни з товс|того 116

шта|ни іс|куствин`і 116, 119

шта|ни полот|н`ан`і 116

шта|ни трико|тажн`і 116

шта|ни хи|бе 116, 120

шта|ни ши|рок`і 116

шта|ни ширст`а|нен`к`і 116

штан`ц`і 145

шч`єбл`єти 169, 172